

**Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Türk Halkbilimi Bilim Dalı**

**ALMANYA TÜRKLERİNDE BAŞARI VE BAŞARISIZLIĞI
KAVRAMSALLAŞTIRMAYA BAĞLI KİŞİSEL ANLATIMLARIN
AİLEYE VE ÇEVREYE YANSIMASINDA GELENEKSEL YAPILAR
İLE DÜNYA GÖRÜŞÜNÜN İŞLEVSEL ANALİZİ**

Mehmet Akif KORKMAZ

Doktora Tezi

Ankara, 2012

**ALMANYA TÜRKLERİNDE BAŞARI VE BAŞARISIZLIĞI
KAVRAMSALLAŞTIRMAYA BAĞLI KİŞİSEL ANLATIMLARIN
AİLEYE VE ÇEVREYE YANSIMASINDA GELENEKSEL YAPILAR
İLE DÜNYA GÖRÜŞÜNÜN İŞLEVSEL ANALİZİ**

Mehmet Akif KORKMAZ

**Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Türk Halkbilimi Bilim Dalı**

Doktora Tezi

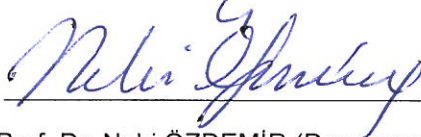
Ankara, 2012

KABUL VE ONAY

Mehmet Akif KORKMAZ tarafından hazırlanan "Almanya Türklerinde Başarı ve Başarısızlığı Kavramsallaştırmaya Bağlı Kişisel Anlatımların Aileye ve Çevreye Yansımada Geleneksel Yapılar ile Dünya Görüşünün İşlevsel Analizi" başlıklı bu çalışma, 27.12.2012 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Pakize AYTAÇ (Başkan)

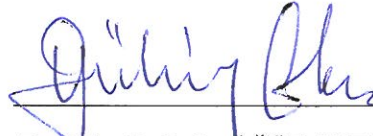
Prof. Dr. Nebi ÖZDEMİR (Danışman)

Doç. Dr. F. Gülay MİRZAOĞLU SIVACI

Doç. Dr. Metin ÖZARSLAN

Doç. Dr. R. Gülin ÖGÜT EKER

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Yusuf ÇELİK

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- ☐ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- ☐ Tezim/Raporum sadece Hacettepe Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- ☒ Tezimin (3) yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

27.12.2012

Dr. Mehmet Akif KORKMAZ

ADAMA

İşgücü anlaşmasıyla çalışmaya gittiği Almanya'yı yurt edinen ve Almanya ile Türkiye arasında bir köprü oluşturan Almanya Türklerine...

TEŞEKKÜR

Almanya Türkleri üzerine çalışmamı teşvik eden, bana danışmanlık eden ve çalışma boyunca bana her zaman yol gösteren Hocam Sayın Prof. Dr. Özkul ÇOBANOĞLU'na,

Bu tez çalışması sürerken danışmanlığımı üstlenmeyi kabul edip bana destek olan Hocam Sayın Prof. Dr. Nebi ÖZDEMİR'e,

Bu eserin ortaya çıkmasında destek ve görüşlerini esirgemeyen tüm hocalarıma,

Bu tezin ortaya çıkması onların emekleri ve katkıları ile oldu, Almanya Türklerine,

Her konuda her zaman yanımda olan aziz meslektaşlarım Ali Bilge YILMAZ, Ahmet Tevfik KORKMAZ, Ömer KORKMAZ ve Engin YILMAZ'a,

Bu eserin hazırlandığı zamanlarda büyük bir özveri gösteren büyük aileme ve eşim Fatma'ya ve oğullarım Atakan Yavuz ile Ömer Yağız'a,

teşekkürü bir borç bilirim!

ÖZET

KORKMAZ, Mehmet Akif. Almanya Türklerinde Başarı ve Başarısızlığı Kavramsallaştırmaya Bağlı Kişisel Anlatımların Aileye ve Çevreye Yansımasında Geleneksel Yapılar ile Dünya Görüşünün İşlevsel Analizi, Doktora Tezi, Ankara, 2012.

Bu doktora tezinde Almanya Türklerinin sosyal ve kültürel yapıları araştırılmıştır. Aile geleneklerinin Almanya'daki yaşantıları üzerindeki etkileri, başarı ve başarısızlık deneyimlerine bağlı anlatılarından yola çıkarak incelenmiştir. Boş zamanları, eğlenceleri, ailesi ve sosyal çevreleri dünya görüşlerine bağlı olarak bu iletişim ağlarıyla biçimlenmektedir. Problemler karşısında aldıkları tutum ve onların çözümü için attıkları adımlar, içinde bulundukları geleneksel yapıların ve sahip oldukları dünya görüşlerinin etkilerini taşımaktadır. Üzerlerindeki bu etkinin belirlenmesi için onlarla yapılan konuşmalar, sohbetler ve anlatılar derlenmiştir. Toplanan malzemeler ve yerinde yapılan gözlemler, onların kendi olumlu veya olumsuz yaşam tecrübelerini yansıtmaktadır.

Almanya Türkleri, elli yıl önce Türkiye'nin çeşitli yerlerinden yola çıkarak bir göç yaşamışlardır. Almanya'dan geri dönmeyerek kalıcı oldukları ülkeyi yurt edinmişlerdir. Bu yer değiştirmenin, yerleşmenin ve kültürleşmenin sonucunda Almanya'da farklı, yeni bir toplum doğmuştur. Göç kökenli toplum ile yerleşik toplum arasındaki etkileşim, her iki tarafı da değiştirmiştir. Türkiye'den Almanya'ya gelip burada yaşamaya başlamayla ortaya çıkan problemlerin çözüm biçimleri, onların Almanya Türkü olan kimliklerini oluşturmaktadır.

Almancanın ve köken dilinin eğitimi, çevreyle kurduğu ilişkileri, okul ve meslek hayatı, emeklilik ve gündelik yaşamda karşılaştığı güçlükler, onların hayat tecrübeleridir. Geçici işçilikten kalıcılığa ve yurttaşlığa geçmeleri, her iki toplumun karşısına en temel problem olan kimlik meselesini ortaya çıkarmıştır. Almanya bu farklı kimliği tanımak için, demografik ihtiyaç olmasına rağmen isteksiz davranmaktadır. Göç kökenli Almanlar ile Almanyalı Almanları eşit yurttaş saymayan yasanın olması, aşılması gereken önemli bir handikaptır. Ülkenin eşitlikçi ve demokratik olmayan

uygulamaları, göçmenlerin topluma uyumunu engellemektedir. Ayrıca opsiyon modeli vatandaşlık ve bitmeyen bir geçicilik, diğer göçmen gruplarınınkinden daha düşük bir statü doğurmaktadır. Oysa bu göç süreci, onların kalıcı olduklarını sosyal, kültürel, siyasî ve ekonomik göstergelerle beraber açıkça ortaya koymaktadır. En başından beri ayrımcı politikalarla onların burada geçici olmalarına yönelik çaba harcanmaktadır. Bunlar, onların Almanya’da siyasal ve sosyal alanlarda varlık göstermelerini geciktirmiş ve ülkeyle bütünleşmelerine engel olmuştur.

Bu göç sürecinde, Almanya’nın Türkiye ile ilişkileri, bir sorunlar yumağına dönüşmüştür. Siyasî ve ekonomik gelişmeler, geçmişte yaşanan problemlere rağmen Türkiye’yle olan bağların güçlü bir biçimde sürdürülmesini gerektirmektedir. Farklılıklar ve kimliklere saygıya dayalı bir anlayış üzerine kurulacak güçlü ilişkiler, Almanya Türkleri dikkate alınarak yapılmalıdır. Almanya ve Türkiye, bu hassas noktaları göz önüne alarak tutumlarını belirlemelidir. Almanya Türkleri de kendi başlarına tüm problemlerin altından kalkmanın mümkün olmadığını bilmelidir. Bugünkü problemlere geçmişin yaklaşımlarıyla çareler üretmek mümkün değildir. Almanya ile Türkiye, onlara rehberlik edip bu yeni yapılanmada destek vermelidir. Almanya Türkleri kimliğine uymayan hazır reçeteler yüzünden çalkantılar yaşamıştır. Kendi çözüm yollarının öne çıkması, son yıllardaki en önemli gelişmedir.

Türkiye’den Avrupa’ya birkaç yıllığına geçici işçi olarak giden insanların çoğu geri dönmemiştir. Bu geri dönmeyen işçilerin, çocuk ve eşlerini yanlarına almaları neticesinde çeşitli Avrupa ülkelerinde bir yeni yaşam başlamıştır. Bu olguya bağlı olarak önceden beri kullanılan gurbetçi, yurtdışı adıyla birleşerek yurtdışı gurbetçileri olmuştur. Yurt içindekinden tamamen farklı olan bu gurbetçilik, zamanla Almancılık, bu gurbetçiler de Almancı olarak adlandırılmıştır. Bu onların yeni yeni oluşan kimliğine dair bir adlandırmadır. Bu kavramla onların içerdeki gurbetçilere benzemediklerine, bunun yanında yer ve yurt farklılıklarına işaret edilmiştir. Göçmenlerdeki değişimler, yurda geri dönmemeleri ve öte yandan yarım asırdan beri fizikî ve sosyal anlamda Türkiye ile bağlarını koparmamaları, Almancı kavramı yerine bu süreci daha net bir şekilde anlatan Almanya Türkleri kavramını doğurmuştur. Yabancılar, misafir-konuk işçiler, göçmen işçiler, göçmenler, göç kökenliler, Almanya Türkleri gibi elli yıllık süreçte anılmış tüm bu kavramlar, onların kimlik oluşumu

problemlerini yansıtmaktadır. Yurtdışı gurbetçiliğinden Almancılığa, oradan Almanya Türklüğüne doğru gelişen, bu yeni kimliğin ağır sancıları henüz geçmiş değildir. Göç sonrası göçmenlerden oluşan sosyal tabaka, ne onlara biçilen elbiseye ne de biçme zamanına bağlıdır. Bu kimlik, başka bir yeri, yurt benimseyip belli bir süreden beri o coğrafyada hayatını sürdüren ve bu yolda şekillenen bir oluşturdur.

Anahtar Sözcükler:

Göç, Göçmen, Konuk İşçi, Almanya Türkleri, Başarı Anlatısı, Aile ve Sosyal Çevre, Kültürel Kimlik, Dünya Görüşü.

ABSTRACT

KORKMAZ, Mehmet Akif. Functional Analysis of Traditional Structures and Worldview in Reflection of Personal Statements to Environment and Family, related to Success and Failure Conceptualization Among Turks in Germany, PhD Dissertation, Ankara, 2012.

In this PhD thesis, the social and cultural structures of Turks in Germany have been investigated. The impact of family traditions on their life styles in Germany has been analyzed from the narratives based on the experiences of success and failure. Their leisure, sense of entertainments, families and social circles are formed by communication networks as depending on their worldviews. Their attitudes towards problems and steps taken for their solutions are shaped by traditional structures which they belong to and their worldviews. In order to identify this impact, conversations, chats and narratives have been collected. Subject materials and observations done on site reflect their own positive or negative life experiences.

Turks in Germany emigrated from various parts of Turkey fifty years before. They made this new country their homeland and did not return. As a result of immigration, settlement and acculturation a new society, different from that of the first immigrants society, was formed in Germany. The interaction between immigrant origin and resident community has changed both sides. Their solution approaches for the problems that have emerged as a result of immigration construct their new “Germany Turks” identity.

Education in German and in their mother tongue, their relations with social environment, school and career, retirement life and difficulties which they encounter in daily life comprise all together their life experiences. Transitions from temporary labor to permanent and from immigrant to citizenship confront both communities with the basic problem of identity. In spite of a demographic need, Germany is reluctant to recognize this different identity. The laws discriminating against “immigrant-origin Germans” are the most important handicap to be overcome. The non-egalitarian and anti-democratic applications prevent immigrants from integrating to German society.

Moreover, “option-model citizenship” and a never-ending-temporariness cause a lower status than that of the other immigrant groups. However, the evolution of the immigration process clearly demonstrates with social, cultural, political and economic indicators that they are permanent. From the very beginning, discriminatory politics have aimed to make them temporary in Germany. This has postponed their feeling of acceptance in social and political areas and prevented integration with the country.

During this immigration process, the relationship of Germany with Turkey has become a mass of problems. In spite of problems in past, political and economic developments require to continue with strong ties. The strong relations based on differences and mutual respect to identities should be realized by taking into account the presence of “Germany Turks”. Germany and Turkey should determine their stance by considering those sensitive points. Moreover, “Germany Turks” should be aware that it is impossible to overcome all problems on their own efforts alone. Producing remedies for today’s problems with approaches of the past is not the solution. Germany and Turkey should give them support and guidance on the steps of this new re-organization. “Germany Turks” have experienced turmoil because of the “prepared” prescriptions not complying with their identity. The indicator of the most important development in recent years is their unique solutions.

The most of the people who have gone to Europe from Turkey as temporary labor for a few years have not returned. Those workers later on had brought their children and wife, and as a result of this, a new life has begun in various European countries. Due to this reality, the concept of “gurbetçi (expatriate)”, which has been used for a very long time for people who move to another city to live or work in Turkey, has been used as “yurtdışı gurbetçi (abroad expatriate)” for Turks in Germany. Over time in Turkey, this new expatriation is mentioned as “Almancılık (at a first glance, it can be translated as German-ist-ness, but its meaning in Turkish is completely different)” and this new expatriate type is called as “Almancı (again, it can be translated as German-ist, but its meaning in Turkish is completely different)”, since the new concept is completely different from the previous one. This is a nickname of their new identity. With this concept, it is emphasized that they are not similar to homeland expatriates and, moreover, that place and country are different than their original

homeland. Changes they went through, staying in Germany for good and yet keeping their physical and social bounds with Turkey for half a century have led to an emergence of a new concept of “Germany Turks” instead of “Almançı”. Concepts such as foreigners, guest workers, migrant workers, immigrants, “Germany Turks” reflect of the problems of identity formation. The heavy pain of new identity, which transforms to “yurtdışı gurbetçisi”, “Almançı”, “Germany Turks” and “European Turks (or Euro-Turks in short), has not cured yet. The social layer formed by those immigrants does not adhere to the suit cut out for them and to the cutting out time. This identity is a formation by selecting a different country and by continuing the effort of adoption to this new country for a while as a new homeland for them.

Key Words:

Immigration, Migrant, Guest Worker, Turks in Germany, Success Story, Family and Social Environment, Cultural Identity, World Vision.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
BİLDİRİM	ii
ADAMA	iii
TEŞEKKÜR.....	iv
ÖZET	v
İÇİNDEKİLER	xi
KISALTMALAR VE SÖZCÜKLER LİSTESİ	xv
TABLolar LİSTESİ.....	xvi
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM:	9
TÜRKİYE'DEN ALMANYA'YA İŞÇİ GÖÇÜ VE ALMANYA TÜRKLERİ	9
1.1. GEÇİCİ İSTİHDAM MİSAFİR İŞÇİLİKTEN ALMAN YURTTAŞLIĞINA UZANAN SÜREÇTE GÖÇ	9
1.2. TÜRKİYE'DE GURBETÇİ ALMANYA'DA YABANCI OLAN ALMANYA TÜRKLERİ.....	21
1.3. İŞGÜCÜ ANLAŞMASI ÖNCESİ VE SONRASIYLA TÜRK - ALMAN İLİŞKİLERİNİN SON YÜZYILI	35
1.4. ALMANYA'YA TÜRK İŞÇİ GÖÇÜNÜN EVRELERİ	38
1.5. TÜRKİYE - ALMANYA ARASINDA SOSYAL SİYASAL VE EKONOMİK GÖÇ AĞLARI	46
1.5.1. Arkadaki Ülke Türkiye	51
1.5.2. Kazanılmış Ülke Almanya	57
1.6. ALMANYA TÜRKLERİNİN SİYASİ, SOSYAL VE EKONOMİK YAPILARI....	63
1.6.1. Almanya Türk İşçi Ailesi.....	67
1.6.2. Almanya'da Dinî Kültürel Zamanlar	76
1.6.3. Evlilik Süreçleri	81

1.6.4.	Kadınların Gündelik Hayatları	84
1.6.5.	Hemşeri ve Yöre Eğlenceleri	90
1.6.6.	Giyilen Kimlikler	94
1.6.7.	Gündelik Ekonomik Hayat	96
1.6.8.	Eğitim, Meslek ve Kariyer Hayatı	97
1.6.9.	Erkeklerin Gündelik Hayatları	104
1.7.	ATÜRKLER İLE KURUMLAR ARASINDAKİ BAĞLAR.....	107
1.7.1.	Resmî ve Yarı Resmî Kurumlar	109
1.7.1.1.	Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı	112
1.7.1.2.	Yunus Emre Enstitüsü	113
1.7.1.3.	Almanya Türklerinin Diyanet Kurumu: DİTİB	115
1.7.1.4.	Türkiye ve Uyum Araştırmaları Merkezi: TUAM.....	116
1.7.1.5.	Almanya Müslümanları Komisyonu: DIK.....	117
1.7.2.	Sivil Toplum Örgütleri	119
1.7.3.	İletişim ve Medya	122
2.	BÖLÜM:	129
ALMANYA TÜRKLERİNİN ANLATILARINDA AİLE VE SOSYAL YAŞAMA YANSIYAN GELENEK VE DÜNYA GÖRÜŞÜ		129
2.1.	ANLATIM	129
2.2.	ANLATICI VE ANLAYICI	131
2.3.	ANLATMA BAĞLAMI VE ORTAMLARI	132
2.4.	KONUŞMA VE ANLATMA NEDENLERİ	137
2.5.	ALMANYA TÜRKLERİNİN SEÇİLMİŞ ANLATMALIKLARI.....	139
2.5.1.	Berlin’de Nedim Avcıbaş’la Yapılan Görüşme	144
2.5.2.	Berlin’de Medar Bak’la Yapılan Görüşme	156
2.5.3.	Üniversiteli Sevda Erdoğan’la Yapılan Görüşme	166
2.5.4.	Berlin’de Bir Resim Öğretmeniyle Görüşme	167
2.5.5.	Berlin’de Bir Öğretmenle Yapılan Görüşme	168
2.5.6.	Sanatçı Muhsin Omurca ile Yapılan Görüşme	172

2.5.7. Passau'da Rumi Penekli ile Yapılan Görüşme	174
2.5.8. Stajyer Avukat Gönül Konuksever ile Yapılan Görüşme	175
2.5.9. Araştırma Görevlisi Şerif Çalışkan ile Yapılan Görüşme	177
2.5.10. Malulen Emekli Selami Ceylan'la Yapılan Görüşme	178
3. BÖLÜM:	180
ALMANYA TÜRKLERİNİN ANLATILARINDA YAŞAM DENEYİMLERİNİN KAVRAMSALLAŞTIRILMASI	180
3.1. KAVRAM	180
3.2. KAVRAMSALLAŞTIRMA	182
3.3. BAŞARI DENEYİMLERİ	184
3.4. BAŞARISIZLIK DENEYİMLERİ	187
3.5. YAŞAM DENEYİMLERİNİN KAVRAMSALLAŞTIRILMASI HAKKINDA DEĞERLENDİRMELER	190
4. BÖLÜM:	193
ALMANYA'DA YAŞAYAN GÖÇMEN KÖKENLİ BİREYLERDE KİMLİK VE DÜNYA GÖRÜŞÜNÜN OLUŞUMUYLA İLGİLİ MESELELER	193
4.1. AİLE YAPISINA BAĞLI DÜNYA GÖRÜŞÜNÜN HAYATA YANSIMASI	193
4.2. GÖÇ, KABUL GÖRME VE YABANCILAŞMA PROBLEMLERİ	206
4.2.1. Ben-Biz Türk'üz!	213
4.3. ALMANYA TÜRKLERİNDE ETNİK İŞLETMECİLİK	215
4.4. YABANCILAŞTIRILMIŞ YABANCILAR	221
4.5. DİYASPORADA AİLE VE DÜNYA GÖRÜŞLERİNİN HAYATA YANSIMASI PROBLEMİ	224
4.5.1. Almanya Türkleri Üzerinde Yabancılik ve Uyumsuzluk Baskısı Problemi	234
4.5.2. Etnik Ticaret, Kimlikler ve Göçmenlerdeki Girişimcilik Başarısı	235
4.5.3. Uyum Politikalarına Göre Atürklerin Durumu	236
SONUÇ	239

KAYNAKÇA	257
EKLER	265
EK 1: Görüşme Öncesinde Yapılmış Açıklama.....	265
EK 2: Araştırma Ve Görüşme Formlarından Üç Örnek	266
EK 3: Hayat Tecrübelerine Dair Görsel Dosya.....	270
EK 4: Görüşmelerde Yaşanmış Bir Problem Örneği	271
EK 5: Almanya’da Son On Yılda Gerçekleşen Cami Saldırıları Hakkında Federal Meclise Verilen Bir Soru Önergesi.....	273
ÖZGEÇMİŞ	274

KISALTMALAR VE SÖZCÜKLER DİZİNİ

AB	Avrupa Birliği.
AEİ	Anti etnik işletmecilik.
AT	Avrupa Topluluğu.
ATİAD	Almanya Türk İş Adamları Derneği.
ATT	Almanya Türk Toplumu Cemiyeti.
Atürk	Almanya Türkü
BAFM	Bundes Amt Für Migration, Federal Göç Bakanlığı.
EBK	Et ve Balık Kurumu.
Etürk	Euro-Türk.
D	Deutschland, Almanya.
DİTİB	Diyanet İşleri Türk İslam Birliği.
DW	Deutsche Welle, Almanya'nın Sesi.
SBD	Statische Bundesamt Deutschland, İstatistik Dairesi.
TR	Türkiye.
Tv	Türk vatandaşı.
TUAM-TAM	Türkiye ve Uyum Araştırmaları Merkezi.
ZfTI	TUAM'ın Almanca kısaltması.
WDR	West Deutsche Rundfunk, Radyo Televizyon Kurumu.
Ausländer	Yabancı ülke vatandaşı, yabancı.
Migrationshintergrund	Göç kökenli kişi veya göç kökenli Alman vatandaşı.
Integration	Almancada uyum olarak kullanılan kavram.

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1: Almanyalı Türkerlerle ilgili genel durumlar.....	22
Tablo 2: Almanya Türklerine göre Almanya ile Türkiye'nin karşılaştırılması ve kimlik, yurt ve vatan gibi temel kavramsallaştırmalar.....	31
Tablo 3: Yurt dışında yaşayan Türk vatandaşlarının kültürel ihtiyaçları için Dışişleri Bakanlığı tarafından yapılan görevlendirmeler.	34
Tablo 4: Almanya Türklerinin Almanya'ya göç kronolojisi ve buna bağlı gelişmeler.....	41
Tablo 5: Almanya-Türkiye göç sürecinin ve göç ağının onar yıllık dönemleri. ..	49
Tablo 6: Almanya'da yaşayan Türklerin ve Almanların kurumlarla olan ilişki tarzları ve oradaki tutumları.....	110
Tablo 7: Anlatılarda öne çıkan kavramsallaştırmalar ve açıklamaları.....	182
Tablo 8: Almanyalı Türkler ve Almanların toplumsal pozisyonlarından çıkan tipler.	209
Tablo 9: Almanya Türklerinin faaliyet gösterdiği sektörler ve ticari alanlar.	229

GİRİŞ

Bu doktora tezi, araştırma konusunu “Almanya Türklerinde Başarı ve Başarısızlığı Kavramsallaştırmaya Bağlı Kişisel Anlatımların Aileye ve Çevreye Yansımada Geleneksel Yapılar ile Dünya Görüşünün İşlevsel Analizi” başlığı altında toparlayıp sınırlandırmıştır. Araştırmanın nesnesi, Almanya Türkleridir. Çağırıldıkları ad gibi bu öznelere konuştukları dil, kimlik; geçmişte ve şimdi yaşadıkları ülkelerin bir sentezinden oluşmuştur. Onların başarı ve başarısızlığa dair hayat tecrübeleri ve buna dair anlatılarda yer alan geleneksel yapı ve dünya görüşünün işlevsel analizi, tez çalışmasının problemidir. Almanya Türklerinin ailelerinde ve sosyal hayatlarındaki iletişim icrasının problem çözümüne etkilerinin belirlenmesi bu çalışmada ele alınmıştır. Bu çalışmanın malzemesi olan yaşam tecrübesi anlatıları, konuşmalıkları ve anlatmalıkları, Almanya göçmenlerinden, Almanya’da derlenmiştir. Araştırma sahası Almanya’da, davranış, tutum, sohbet, susma, coşma gibi durumlar ile bu çerçevede yapılan gözlemler, araştırma probleminin analizinde kullanılmıştır. Aynı zamanda göç edilen yurtda kültürel ve sosyal ortamlar, katılım ve gözlem yoluyla anlaşılma çalışılmıştır. Derlenen malzemenin deşifresi, çalışma konusuna paralel olarak dünya görüşünün kavramsallaştırılması ve bunun çevreye yansıtılma işlevinin malzemeye uygulanması sonucunda ortaya çıkan olgunun tahliliyle tez eseri sonuçlandırılmıştır.

Çalışma sahasında uzun süreli gözlem ve araştırmalar 1990–1994, 2009–2012 yıllarında ve ağırlıklı olarak Berlin, Köln, Münih, Bochum, Schwerte, Passau, Bad Füssing ve Avusturya’nın Schärting, Branau şehirlerinde yerleşik olan Türk toplumu üzerinde yapılmıştır. Bu şehirlerde yüz yüze yapılmış olan kayıtlı veya kayıtsız görüşmeler ¹ analizlerin temelini oluşturmuştur. Hedef kişilerle

1 Görüşülen kişilerle daha sonra yapılan kayıtsız görüşme ve sohbetlerde görüşme stresi, çekince, korku gibi iletişimi olumsuz yönde etkileyen durumlar yaşadıkları ve diğer bazı nedenlerle aslında bildiğini, duyduğunu, yaşadığını anlatmadığı tespit edilmiştir. İşimiz gereği yaşadığımız araştırma sahasında soruşturma ve görüşmeye bağlı olarak kişilerin, kurumların kimlikleri, yaşantıları, görüşleri; ne oldukları, geleceğe nasıl baktıkları gibi konular açılınca böyle bir olumsuzluğun ortaya çıkması kaçınılmaz olmuştur. Kuşkular ve ön yargıların göçmen bireyler

araştırmacının direkt iletişim kurma girişimi, göç edilende başıma ne gelir korkusuyla konuşmaktan kaçınmaya yol açmaktadır. Araştırmadan sonra bu sahada mesleği gereği yaşamaya devam etmek, bazı kişilerle araştırmacı arasında güven sorununu ortaya çıkarmıştır. İster bir sanatçı ister bir işçi olsun, çoğu kişi kendi hakkında sorularla karşılaştığında sorgulanmaya karşı ürkeklik göstermiş ve hatta korkak bir tutum sergileyerek görüşme yapılmasına bile izin vermemiştir. Bu durum çalışma süresi için önemli bir zaman engeli ve süre kaybı olarak çalışmamızı olumsuz etkilemiştir. Araştırma sahasına özel olmayan bu problemlere rağmen Almanya’da seyrek ve sık yerleşme bölgelerine göre, tüm ülkeye yayılmış alanlarda tespit edilen kişi ve ailelerle detaylı görüşme ve sohbet etme yolu seçilmiştir. Yüz yüze görüşmelerde konuşma ortamlarına ve görüşülecek kişinin özelliklerine göre önceden hazırlanmış soru metni veya soruşturma kâğıtları kullanıldı. Bunların yanında konuşma destekleyici fotoğraflı belgelere de başvuruldu (Ek 1–3). Gerek olduğunda telefon ve video görüşmeleriyle bazı noktalarda destekleyici görüşmeler yapıldı. Bunların dışında medyada yer alan metinler, sesli ve görüntülü belgelerle bu görüşmeler zenginleştirildi. Kimi zaman dernek, kahve ve cami gibi toplumsal mekânlar, yüz yüze görüşme yöntemi dışında tutularak genel değerlendirme amaçlı gözleme tabii tutulmuş veya kayıt altına alınmıştır. Sözel ortam kaynaklarından elde edilen konuşmalık ve anlatmalık malzemeler Yıldırım’ın (1998, s.100) ve Çobanoğlu’nun (1999, s. 258; 2002) çalışmaları ışığında analiz edilmiştir

Anlatıların derlendiği kişilerde cinsiyetlere, yaş dönemlerine, Almanya’daki kuşak ve nesil profiline yer verilmiş, anlatıcı profilinde kendi ve öteki ayrımı

ve göç toplumu ile Türk ve Alman makamları arasında yaşanan güvensizlik ve çatışmalardan kaynaklanması bilindiği için bu durum olağan sayılmalıdır. Burada yaşayanların her biri işini kaybetme, resmi yerlerle sorun yaşama ve ülke dışına sürülmeyle karşı karşıya olduğunu bilmektedir. Bu yüzden yaşadığım yakın çevredeki çoğu kişilerin görüşme kaydı ve kişisel bilgileri gizlenmiştir. Bazıları, araştırma yaptığım için bir Türk ajanı olduğumu sanmışlardır. Bu korku ve çekince, neticede sahada yüz yüze araştırmaların bireysel yürütülmesindeki zorluğu göstermektedir. Saha çalışmalarında en az bir grubun hazır olması, sahayı önceden bilgilendirme, kurumsal araştırmacı kimliğine sahip olunma ve medya üzerinden ön bilgilendirme teknikleri, araştırmacı ile sahada yaşayanlar arasında güven tesis etmekte ve böylelikle işler kolaylaşmaktadır. Ancak bu tarz çalışmalarda ulaşılan bilgiler, bireysel çalışmalara göre oldukça steril kalmaya mahkûmdur (bkz. Ek 4).

yapılmıştır. Sahada ses ve görüntü kayıt edici cihazlarla yapılan kayıtlar icra ortamı dikkate alınarak deşifre edilmiştir. Kaydedilen anlatılar, bütüncül bir yaklaşımla iletişim eylemi, anlatım icrası, sözlü anlatım metni çerçevesinde değerlendirilmiş, kaynak kişilerin kimliğinin deşifre edilmemesine, derlemenin sağlığı açısından dikkat edilmiştir. Saha çalışmasından önce teorik kaynak okunması, sahaya tatbik edilecek olan görüşme tekniklerinin belirlenmesi, örnek uygulamalardan sonra tekrardan derleme ve açılım gerektiren hususlarla ilgili ek saha çalışması ve görüşme soruları gözden geçirilmiştir.

Araştırmanın nesnesi olan Almanya Türkleri gündelik hayatında, işyerinde, arkadaşları arasında, aile çevresinde ve sosyal çevrelerde kendini gerçekleştirmek için iletişim kurma çabası içindedir. Bu iletişim anı, kişilerin bireysel çevrelerinde anlaşılmayı ve anlamayı gerçekleştirebilmelerine fırsatlar verirken toplumsal çevrelerinde ise hem kişiliklerini hem çalışma hayatını çeşitli yönlerden etkilemektedir. Kişilerde iletişim anında kendi konumlarını anlatımlar yoluyla belirleme eğilimleri vardır. Bu eğilim gerçekleşirken uydurma ve saklama yollarına başvurulduğu görülür.

Kişinin kendisi veya öteki hakkında yaptığı anlatımda iyi olanın yani başarının veya kötü olanın yani başarısızlığın anlatıldığı iki yön vardır. Başarı ve başarısızlık deneyimlerinin anlatımı iletişim ortamına sadece değer katmakla kalmaz, anlatıcının kendisi hakkında da gerçek bilgiler içerir. Olgular nedenselliğe bağlı olarak etik düşünmenin ve davranışların yansıtıcısı olarak da ele alınabilir. Almanya'da yaşayan Türklerin kişisel anlatılarına göre başarı ve başarısızlıkları kavramsallaştırması ve bu durumun aile hayatına yansımaları vardır (Bilgin, 2007, s. 193). Bireysel ilişkilerde konumları açık eden uydurmalar veya saklamalar, geleneksel yapılar ve dünya görüşleri ile çatışmalar içerir. İnsan kendi hayatı ile ötekilerin yaşadıkları hakkında çeşitli anlatımlarda bulunur. Bu anlatımlar arasında biyografik anlatımlar da yer alır. Biyografik anlatımda yaşantılar bir yandan başarı, diğer yandan, az da olsa, başarısızlık taraflarıyla ortaya konur.

Öz yaşamın sergilenmesi çeşitli durumlarda ve değişik kişilerin bulunduğu iletişim ortamlarında icra olunur. İletişim hiçbir zaman tek yönlü ve tek kişilik değildir (Ong, 1995, s. 206). Anlatımlar yaşantı ve tecrübelerin değiş tokuş yapıldığı sözlü bir sosyal iletişimdir (Ehlich, 1980, s. 20). Sıradan ve gündelik biçimde bir anlatım durumu; dinleyicinin ilgilendiği bir icradır. Mesajlı anlatım ise özellikli, ilgili ve yeni içeriklidir. Böyle bir anlatım; anlatmaya değecek değere ve bilgiye sahiptir. Anlatımın icrası, gündelik yaşamda, aile içinde ve arkadaşlarla konuşmalarda, doktor veya hâkim karşısında olabileceği gibi kurumsal ortamlarda da olabilir. Ancak gündelik anlatım ile kurumsal anlatım birbirinden ayrıdır.

Diaspora (Bilgin, 2007, s. 87) en geniş şekliyle Batı Avrupa'yı oluşturan AB ülkeleridir. Tez eserinde konu olan Almanya göçmenlerinde başarı başarısızlık anlatılarının geleneksellik ve dünya görüşüne ne kadar bağlı olduğu problemi, bağlam merkezli halkbilim kuramlarından olan performans teori çerçevesinde ele alınmıştır. Bu sözlü dokümanlar, kişisel anlatımlar ve konuşmalar uygulamalı anketlerle desteklenen tecrübi halkbilimi (Bausinger, 1978a, 1978b) çalışmaları açısından yorumlanmıştır.

Almanya'da yaşayanlardan alınan anlatılar, onların kültürü, kullanılan dil bu çalışmanın üç temel noktasıdır. Nermi Uygur, 1980 yılında Almanya'nın Wuppertal Üniversitesi'nde Türk Dili Felsefesi başlığı altında verdiği konferanslarda dil ve kültür ilişkisini iki toplum üzerinden karşılaştırmalı biçimde ele almıştır. Bu metinler 1985 yılında Türkçe olarak Kültür Kuramı adlı yapıtında yer almıştır. Eser iletişim ve yaşama biçimlerinden yola çıkan, göçmenlerin gelenekleri ile dünya görüşlerinin analiz edilmesine ışık tutacak olan önemli bir analizdir. Yerli bir kültür felsefesi ve kültür kuramı olmasının yanında, kendisinin Almanya'daki akademik çalışmaları, Almanya'da verdiği dersler, karşılaştırmalı kültür bilimi, dil ile kültür ilişkisi gibi buradaki en temel konulara ışık tutacak bakış açılarıyla değerlendirilecektir (Uygur, 2006, s. 9–23).

Kültür, insanı oluşturan maddi ve manevi dünyanın tamamıdır (Uygur, 2006, s. 17). Kişisel anlatıları sırasında gündelik yaşantısı, bireysel durumu ve toplumsal konumunu yansıtan göçmen; aynı zamanda kültür, gelenek ve dünya görüşüne dair birçok ipucu vermektedir. Göçmen, olumlu veya olumsuz yaşam tecrübelerini aktarırken kendinden olan ve olmasını istediği şeyleri de anlatılarına katarak söyler. Anlatı çoğu zaman gündelik bir konuşmadır, sohbetir, mesaj iletişimidir ve bu konuşma ile insan kendi durumunu bildirir (Bilgin, 2007, s. 277). Uygur'un (2006, s.15) Mevlana'dan örnek olsun diye aldığı bu iki beyit "...Tencere kapağına benzer dil, / Kıpırdayınca pişen yemeği anlarsın. /.../ Tencerede tatlı mı var ekşi yemek mi?" göçmenleri anlamak ve buradaki çalışma çerçevesinde ölçmek, incelemek için bize bizden yöntemleri anlatmaktadır.

Sözlü kültür, toplumun ve kişilerin kendilerini gerçekleştirme sürecinin tamamını kapsar. Sözlü kültür alanında zamanın ihtiyaçlarına göre yeni ürünler meydana gelmekte ve bu ürünler toplumun bütün sosyal grupları arasında kendini göstermektedir. Sözlü kültür ürünlerinin bir özelliği de sözle ve günlük hayat içinde iletişim aracılığıyla bu ürünlerin yaşanan güne taşınmasıdır. Kişisel anlatım, geleneksel sözlü kültür ürünleri dışında kalmış, araştırma ve çalışma konularında yer almamıştır.

Hacettepe Üniversitesi Türk Halkbilimi Ana Bilim Dalı öğretim üyelerinden Prof. Dr. Özkul Çobanoğlu ve Prof. Dr. Nebi Özdemir danışmanlığında doktora tezi olarak hazırlanan bu eser; bir giriş, dört ana bölüm ve bir sonuç kısmından oluşmaktadır. Giriş bölümünde çalışmanın konusu, yöntemi ve tez çalışmasının yapısı hakkında bilgiler bulunmaktadır. Almanya Türklerinin yaşam biçimlerini, 50 yıldan beri oluşan yaşam alanlarını, bu bağlamda kurdukları kişisel ve toplumsal ilişkilerini, geleceklerine dair görüşlerini analiz etmek için onlarla kişisel iletişim kurulmuştur. Anlatılarındaki başarılı veya başarısız hayat tecrübelerini kavramsallaştırmada geleneklerin ve dünya görüşlerinin aileye ve sosyal hayata yansması analiz edilmiştir. Tezin birinci bölümünde çalışma sahası hakkında tarihî ve genel bilgiler verilmiş, Almanya Türklerinde aile yapısı

ve diğerk sosyal yapılar üzerinde durulmuştur. Bu bölümde Almanya'ya Türk işgücü göçü ve bu göç ile bağlantılı sosyal konular üzerinde durulmaktadır. Göçmenlerle ilgili bireysel ve kurumsal yapılar, bunlarla göçmenler arasındaki iletişim durumları ve bu kurumların işlevleri ele alınmıştır. Almanya'ya göç ve göçün ilk dönemi, gelen işçilerin yalnız başına çalışmaları, çalışma hayatına ve çevreye uyumları, Almanca ve anadil meselesi, aile birleşimi, göçmen işçi ailesi, kuşaklar arası ilişkiler, etnik, sosyal ve ticari kurumsallaşmalar gibi konulara ilk bölümde yer verilmiştir. Birinci bölüm araştırmanın yapıldığı yeri ve sahayı tarihî bağlamda ele almaktadır. Çalışmanın temelinde, göçmen işçi Türk ailesinin yapısı ve göç edilende geleneklerle olan ilişkisi, bunun hayatına yansması değerlendirilmiştir.

İkinci bölüm anlatım ve kişisel anlatım, sözlü kültür ve iletişim, performans teorisi gibi çalışmanın kuramsal kısmını oluşturur. İş yerlerinde iletişim aktarımları, anlatımlar, etkilemeler ve etkilenmeler ikinci bölümde yer almaktadır. Telefon ve gazete gibi araçların olmadığı o ilk dönemde, boş zamanlara ait ortamlarda, çarşı ve pazarda, Bahnhof önündeki meydanlarda ve exportlarda iletişimler kurulmuştur. Mektuplar, gelen gidenler, mekânlar o dönemde hayali metnin kendisi, hayali metinlerin üretildiği ve tüketildiği yerler üzerinde durulmuştur. Anlatım ve bağlamdaki değişmelerle bugüne dair analizler yapılmaktadır. Anlatmalıklardan seçilmiş metinler, bu bölümde yer almaktadır.

Tez eserinin üçüncü bölümü anlatıların analiz edilmesine ayrılmıştır. Almanya Türklerinin yoğun ve seyrek yaşadığı bölgeler ve yerler dikkate alınarak derlenen sözlü metinler, konuşmalar, gözlemler ikinci bölümdeki kuramsal çerçeve ve bu çalışmaların kendi gösterdiği doğrultudaki yorumlara ayrılmıştır. Tezin üçüncü bölümündeki analizler, belirlenen saha anlatılarında ve gözlemlerden çıkarılan başarı ve başarısızlıkların, hayat tecrübelerinin kavramsallaştırmalarından elde edilmiştir. Genel başarısızlıklar, hastalık, doktorda, resmî dairede, konsoloslukta, Fahrschule'de, okulda yaşanan hayat tecrübeleri olarak kaydedilmiştir. Hayat boyu elde edilenler, edilemeyenler,

gelecekten beklentiler analiz edilirken, gelenek ve göreneklerden nasıl yola çıkıldığı, onunla nasıl bağlantılı olunduğu ve bu çerçevede kavramsallaştırmanın anlatılarda nasıl yapıldığı, gerçekliği gerçek dışılığı kaydedilerek anlaşılmaya çalışılmıştır. Aynı bölümde kişisel anlatımların kavramlaştırılması ve bu durumun kişinin kendi yakın ve uzak çevresiyle sosyal hayatına yansıması incelenmiştir. Bu kavramsallaştırmanın Almanya Türklerinin geleneksel yapıları ve dünya görüşleri üzerindeki işlevleri açıklanmıştır.

Dördüncü bölümde aile ve sosyal yapılar bağlamında göçmen bireylerde diasporada kimlik oluşumu problemi ele alınmaktadır. Almanyalı Türklerin iktisadî ve sosyal alanda görünür olmaya başlamaları, etnik işletmeciliğin durumu ve g   n sonucu olan getto yaşamı, gelecek perspektifinden yorumlanmaya çalışılmaktadır. Uyum, yabancılık, asimilasyon, demografik gelişme, sosyal sermaye, yeni coğrafyada nesne oluşturma, özne olma çabası gibi geniş analizler ile bugünkü toplumun bir büyük fotoğrafı çekilmeye çalışılmıştır. Burada zorunluluklardan kaynaklanan işletmecilik, etnik ve kültürel örtmece amaçlı anti etnik işletmecilik analiz edilmeye çalışılmaktadır. Araştırmanın dördüncü bölümü göçmen bireylerde kimlik oluşumu ve bununla bağlantılı olarak sosyal ve iktisadî hayatın problemleri ele alınmıştır. Almanya Türklerinin kimlik problemleri ile bağlantılı olarak sosyal ve iktisadî durumlarının genel bir değerlendirmesi yapılarak doktora tez eseri çalışması bitirilmiştir.

Bu saha araştırması ve tez eseri çalışması esnasında elde edilen veriler, hazırlık aşamasındaki hedefleri açısından tezin problemine uygun sonuçlar vermektedir. Evvela burada işçi olan kuşaklar zaman içinde serbest çalışma hayatına doğru önemli bir meyil göstermişlerdir. Bu durum 2010'larda Almanya'da dikkatlerden kaçmamış, önemli kurumsal projelere konu olmuştur. Burada öncelikle göçmen ve göçmen olmayan girişimci profilleri sergilenmiştir. Bu nicel sonuçlar, ileriki yıllarda analiz ve yorumlarla nitelikleri açısından da çalışılacaktır. Bu göçmen profillerinde Müslümanlar ve diğerlerinin analizi ilginç veriler ortaya çıkaracaktır.

Gurbet, göç, diaspora, yurt edinme, uyum, asimilasyon, etnik ticaret gibi sosyal olgular üzerine yerli (Bilgin, 1991, s. 157; Bilgin, 2007, s. 87, 431) ve yabancı teorilerden azami fayda sağlandı. Alan araştırmasını Almanya oluşturdu, hatta bu saha Türkiye'ye kadar genişledi. Neticede sahada derlenenlerden, gözlemlerden sonra kendine has bir teori, bilimsel yan ortaya çıkmaya başladı. Beytepe'den elinde birkaç valizle Passau'daki tren garına inen ile çalışmanın konusu ortak bir yaşantıya dönüştü. Göç, gurbet, geridekiler, tek başınalık, bekâr yurtlarındaki odalar gibi noktalarda onlar ve araştırmacı arasında farklar ortadan kalktı. Elbette deneyimler teorileri kapsamasa bile onları anlamaya ve analiz etmeye çok yardımcıdır. Göçün ötesine geçen bir hayat kuran bakış açısı ile tez eserinin sonuç bölümü oluşturulmuştur.

1. BÖLÜM:

TÜRKİYE'DEN ALMANYA'YA İŞÇİ GÖÇÜ VE ALMANYA TÜRKLERİ

1.1. GEÇİCİ İSTİHDAM MİSAFİR İŞÇİLİKTEN ALMAN YURTTAŞLIĞINA UZANAN SÜREÇTE GÖÇ

Yeryüzünde, ülkeler arasında veya ülke içinde kişinin başka bir yere taşınma hareketi göçtür. Bir amaç veya bir sebeple kişi kendisi ile birlikte ailesini, yakınlarını, gittiği yerde sahip olmak istediği maddî çevresini, sosyal ve kültürel çevresiyle beraber her şeyini kapsayacak biçimde bu harekete katarak göçer. Göçen kişi sadece kendi olarak yer değiştirmez, içinden ipliğe orada yaşarken kendiyse olması gerekenleri de kültürüyle beraber gittiği yere götürür (Yıldırım, 1998, s.138–144). Yatak yorgan gibi eşyalar; atlar eşekler, inekler boğalar, sürüler, kedi köpek veya kuş gibi ev hayvanları; küpe çiçeği gibi çeşit çeşit ev bitkileri, göçen kişilerin yanına alabileceği ve gittiği yere uygun canlı cansız insani çevre birimleri bu göç hareketine katılır.² Her türlü göç öncelikle insani bir olaydır ve o insanla beraber çevresi de göçer. Almanya'ya birer yıllığına sadece çalışmaya gelenler, tek başlarına ve birer bavul ile yola çıkmışlardır. Yanlarına aldıkları şeyler asgari sayıda giyecekler, tarak, ayna, havlu ve bir kalıp sabun, bir fotoğraf, bir şişe rakı, bir çakı gibi özel şeylerdir. Sirkeci'den trenle Münih'e kadar gelenlere birer azık kolisi de verilmiştir. Ancak bu işçiler yıllar sonra Almanya'da kalış sürelerini uzattıkça, yurtlarına geldikleri izinlerde, her seferinde beşikten bağlamaya, güvercinden Kangal çoban köpeğine kadar göçe bağlı çevre birimlerini buraya taşımaya başlamışlardır.

² Bu göç etme biçimleri Yıldırım'ın (1998, s.140) Türklük bilimi açısından Türklerin göçü ve vatan tutma biçimlerini incelediği bir makalesinde "vatanla ile göç ediş" adıyla geçmektedir. Son asırda Batıya yapılmış Türk işçi göçlerine farklı bir gözle bakanlar var. İ. Ortaylı ile N. Vergin, göçmenleri yanlarına sadece bir bavul alıp kimlik ve kültürlerini arkalarına atıp terk ettikleri için eleştiriyor (Aktaran: Göka, 2008, s.54).

Göç hareketi başı ve sonu olan bir zaman diliminde gerçekleşir ve göçe hazırlanma, göçme, göç yolu, yerleşmeyle birlikte başlayan yerleşme, ehlîleşme, kültürlenme, asimilasyon gibi olgular göç etme süreçleridir (Yıldırım, 1998, s.139). Kişi, bir başka yerde hayatını devam ettirmek amacıyla taşınırken bu gerçekleştireceği hareketliliğe maddî ve ruhî olarak bir hazırlık süreci yaşar. İster savaş ve felaketler sonucunda ani olsun; ister XX-XXI. yüzyıldaki uluslararası iş ve emek göçü veya ABD, Kanada ve Avusturalya'ya yapılan yurttaşlık göçleri gibi düzenli göçler olsun, her göçte bunlar vardır. Taksim Alman Konsolosluğu'nun işçi seçme bürosundan önce köylerde, kasabalarda ve şehirlerde Almanya'ya gitme hazırlıkları başlamaktaydı. Sirkeci-Münih hattı ve oradan bekâr işçi yatakhanelerine kadar süren uzun yolculuk, ilk süreçtir. Sürecin devamında yerleşme, yeni işler arama ve başka yerlere göç, aile kurma, ev kiralama, sosyal hayata katılım, emeklilik ve torunlara uzanan süreçler uzun göçtür.

Göçü ekonomik, sosyal ve siyasî nedenler başlatır ve göç edilen yerin mahiyetine göre göçler iç göç, uluslararası veya dış göç ve kıtalar arası göç kategorileri içinde değerlendirilir. Göçün niteliği (Toksöz, 2006, s.16) ile Almanya'ya geçici bir süreliğine gelip burada kalarak yaşamaya devam eden insanların dünyaları değerlendirilecektir. Kendi sosyal ve coğrafik yaşam alanını geride bırakıp başka bir yerde beraberinde getirdiği ile eskisinin tekrarı olmayan yeniden var oluş sayılan göç, bu zaviyeden bakıldığında Türkiye'deki ve Almanya'daki değer değişimlerinin, sosyal ve ekonomik zenginleşmelerin temel dinamiklerindendir (Park, 2002, s.60–61). Göç edilen ülkenin, göçenlerin ülkeleriyle olan ekonomik, siyasî ve tarihî bağları göçleri tetiklemiştir. Zincirleme göçün, yeni göçleri kolaylaştırıcı etkisi Türk işçilerinin Almanya'ya göçünde ekonomik göç sebebinin yanında önemli bir etkidir (Karaçay, 2012, s.399). Emek ve kazanç ilişkisi dışında bu araştırmanın yerli yerine oturması için, Almanya Türk göçünün dinamik bir sosyal sisteme (Karaçay, 2012, s.400) sahip olduğu ve göçün Almanya ve Türkiye'deki bu sosyal etkilerinin analizine çalışılacaktır. Hiçbir göç bitmiş bir olgu değildir, etkisini ve kendini geçmişten geleceğe doğru farklı biçimlerde yenilemektedir. Göçün ilk evrelerini takip eden

yıllarda çeşitli aile veya kabilelerin, belli köylerin veya şehirlerin toplandığı iş yerleri, sektörler ve şehirler olmuştur. Bu göç bağları göçmenleri şehirlerin belli semtlerinde toplamaya başlamış, böylelikle sadece Almanya değil Avrupa'nın göç alan her ülkesinde (Karaçay, 2012, s.407) Türk mahalle ve caddeleri kurulmuştur. Onlarca yılda oluşan bu sosyal ve ekonomik çevreler, bugün geçmişini çok açık şekilde belli etmez. Kişiler sanki her zaman oradaymışlar, oturdukları yerlerde her zaman oturmuşlar, alışveriş yaptıkları yere hep gidip gelmişler, kültürel kurumları eskiden beri sanki oradaymış gibidir. Bu, onların o yerleri zaman içinde kendilerine yeni bir yer-yurt (Arık, 1990, s. 12)³ ve o süreçte yeni bir kimlik edinmesi (Bilgin, 1991, s.157; 2007, s. 21, 232, 431) sonucu kalıcılıklarının göstergeleridir. O kişilerin kendileri, sosyal veya maddi anlamda yapıp ettikleri, kurdukları veya değiştirdikleri her şey, o göç diliyle anlatılan bir yurt edinme hikâyesidir.

Bu tez eserindeki göçün konusu, Almanya'ya Türk işçi göçüdür ve bu göç olgusu Türkiye Cumhuriyeti ile Federal Almanya Cumhuriyeti arasında 30 Ekim 1961 tarihinde imzalanan Türkiye'yi Almanya'ya işçi vermek ve Almanya'yı da Türkiye'den işgücü sağlamak kaydıyla varılan bir işgücü anlaşmasıyla başlamıştır⁴ (Yurtdışı Göç⁵, 1973, s.137). İki ülke arasındaki bu anlaşmaya göre, geçici işçi statüsünde, resmî kanallar üzerinden F. Almanya ve Batı Berlin'deki fabrikalara, çiftliklere ve irili ufaklı çeşitli işletmelere işçi alımı yapılır. Bir ülkeden başka bir ülkeye yapılan bu hareketlilik, en başında göç veren ve alan ülkeler açısından geçicilik şartlarına tabi sayılmış ve bir dış göç olarak başlatılmamış ve planlanmamıştır (Yurtdışı Göç, 1973 s.3,16). Hem kendileri, hem göç veren ülke Türkiye, onları köyünden, kasabasından şehirlere

3 Coğrafyadan Vatana makale olarak ilk defa Haziran 1942'de Millet mecmuasının ikinci sayısında çıkmıştır.

4 Türkiye'den F. Almanya'ya istihdam göçü II. Dünya Savaşı sonrasında 1950'lerde şahsi ilişkiler boyutunda başlar. Ancak buradaki 1961 İş Göçü Anlaşması bir başlangıç değil, akademik bir nokta olarak alınmıştır.

5 Tam adı "Yurtdışı Göç Hareketleri Ve Vatandaş Sorunları" olan eserin üzerinde basım yılı belirtilmemiş; fakat içinde yer alan belgeler üzerindeki tarihlerden edinilen kanaat ile ondan bahseden bazı eserlerin kaynakçalarından eserin 1973 yılında hazırlandığı anlaşılmaktadır.

çalışmaya gidip geri dönecek birer gurbetçi (Türkdoğan, 1973, s.39; Boratav, 1973, s.231) gibi görmüştür. Ayrıca göç alan ülke Batı Almanya çağırdığı insanları misafir işçi, Gastarbeiter, olarak yıllarca geri dönecek şekilde, geçici statüde tutmuşlardır (Abadan-Unat, 2006; Kaya vd. 2005; Türkdoğan, 1973).

Göç veren ülkede gelecek kaygıları var oldukça ve göç alan ülkede her yerde rahatça iş buldukları sürece;⁶ bu kişiler Türkiye için bir gurbetçi, diğer ülke için misafir işçi konumunda yaşamaya devam etmiştir. Çünkü varılan ülkedeki işgücü açığı, uzun süre kapanmamış; sanayi üretimi artıp istihdam genişledikçe geçici işçi göçüne on yıl daha devam edilmiştir. Orta Doğu'daki gelişmelere bağlı olan petrol kriziyle 1973 yılına kadar devam eden geçici işçi alımı, bu yıldan itibaren daralan sanayi üretimi, ekonomik ve siyasî krizler sonucu kademe kademe durdurulmuştur. İşçi göçünü durdurmak için Almanya'da bazı yasal düzenlemeler yapılır. İşçi göçünü yeniden düzenleyen bu tedbirlerden ikisi, Almanya'ya olan geçici işçi göçünü, uluslararası bir dış göçe çevirir. Çocuk ile eşin Almanya'ya getirilmesi ve ayrıca göç veren yurt Türkiye'deki siyasî ve ekonomik huzursuzluk geçici statüdeki Almanyalı Türk göçmenlerin çalıştıkları ülkeye uzun süreliğine yerleşmelerinin ilk adımları olur.⁷ Öte yandan ise Almanya bu iş göçü hareketliliğinin geçici olduğu vurgusunu, geri dönüş yardımları ile hâlâ gündemde tutmaktadır (BAFM, 2012)⁸. Zaten en başında yapılan işgücü anlaşmasına göre Almanya'daki ekonomik şartlar değiştiğinde onlar geri gönderilecektir (Yurt Dışı Göç, 1973, s.6). Bir iki yıl için başlatılan istihdam alımı on yıl sonra göçe dönüşmüştür. Aradan geçen yıllar boyunca Almanya'da büyüyen veya doğan nesiller her bakımdan bu ülkede ve ülke

6 İlk gelen nesilden kime sorulursa sorulsun iş bolluğu ve işe alınma durumu gıpta edilerek anlatılır. O ilk dönemde iş bulmak için herhangi bir yere başvurmak yeterli olmakta, ayrıca her yeni iş alımında ücrette artış olmaktaydı. Öte yanda ise yurt içindeki olumsuzluklar bu istihdam göçünü hızlandırmaktaydı (Yurt Dışı Göç, 1973, s.7).

7 1970'lerde Almanya'da kaçak çalışan işçi sayısının Türk Dışişleri Bakanlığı rakamlarına göre elli binin üzerinde olması, göçe yönelik ilgiyi açıklayan bir veridir. Bu kişilere aracılık eden ve onları çalıştıranlara verilecek cezaların astronomik derece yüksek rakamlar olması bile işsizlikten kaçışı engelleyememiştir (Yurt Dışı Göç, 1973, s.5).

8 Federal Göç Bakanlığı (BAFM) ana sayfasındaki Türkçe açıklamanın başlığı "Geri Dönüş Teşviki"dir.

şartlarında yetişmiştir. Böylelikle göç sürecindeki taraf ülkeler ve göçmenler için tüm planlar eskimiş ve değişmiş, anadilini konuşamayan ikinci ve üçüncü nesle uzanan bu değişim sürecine rağmen Almanya'nın geri gönderme teşvikleri günümüze kadar süregelmıştır.

Türkiye'de kalan çocuklara yapılan para yardımı ile Almanya'dakilere yapılan yardım arasındaki makas yıllar geçtikçe açılır. Çocuklar ancak on sekiz yaşından önce Almanya'ya gelip oturma ve çalışma müsaadesine sahip olabilmektedir. Bunun gibi, geride bırakılan aile bireylerini göçe zorlayan sebepler Türk vatandaşlarında dış göç için zaten var olan ilgiyi artırmıştır. Aile birleşimi, sadece çalışmaya geline ülkede uzun süreliğine yerleşmeye neden olmuştur. Eşler geçici bir iş göçüne bağlı olarak yabancı bir ülkeye doğru gurbete çıkarken kadınlar ve çocuklar sılada kalmış, bekârlar da yurda izne geldiklerinde, ilerde bu temel göç ağını kuracak olan akraba veya yakınlarla evlendirilmiştir.

Çocuk ve eşlerin aile birleşimi adıyla Almanya'ya gelmeye başlaması ile Türkiye'den Almanya'ya göçün yolu açılır. Çocukların anne veya babalarının yanına Almanya'ya gelmek durumunda kalmaları, parçalı ailelerin birleşmesini; Anadolu'daki geniş aileyi, çekirdek anne-baba-çocuk ailesine, abc tipi aileye, dönüştürür. Bu ailenin önceden sahip olduğu yatay ve dikey akrabalık bağları ebeveynlerin Almanya'da birleşimi ile sona erer ve Almanyalı çekirdek, abc işçi ailesi doğar. Göçmen işçilerden belli bir zaman sonra geriye dönenler olmuş ve bu kişilerdeki sosyal ve kültürel değişimleri Türkiye'de yapılan çeşitli araştırmalar (Türkdoğan, 1973, s.26, 32; Yasa, 1979; Tezcan, 2000, s.173, 179) göstermiştir. Alamancı tipi aile denen bu kişilerin aileleri, yerleşik olanlara ve göç öncesi eski yaşama biçimlerine göre geçirdikleri iktisadî ve sosyal değişimler ışığında yeniden tanımlanmaya çalışılmıştır. Almanya'da yaşamaya devam edenlerde zamanla yurt içindekilerden farklı bir aile ve dolasıyla bir insan tipi oluşmuştur. Burada Alamancı ailenin Türk-Alman çift kültürlü bir toplumda sosyalleşmesine vurgu yapılmaktadır. Hane içi ve dışında maddî ve sosyo-kültürel yapı yerleşik olanlara göre tamamen farklılaşmıştır. Türkiye'dekilere

göre maddiyatçı ve bireyci yanlarının öne çıkması, onların kısa sürede Almanlaştığının göstergesi sayılıp Almancı diye adlandırılmalarına neden olmuştur.

İşçi olarak gelineen ülkede uzun süreliğine kalmak ve bu ülkede çalışmaya devam etmek durumundaki misafir erkek ve kadın işçiler, birkaç yıl içinde dönmek üzere geride bıraktıkları aile fertlerini bir veya iki yıl gibi belli bir zaman sonra yanlarına çağırmaya başlarlar. Çocuklar ve eşler ile beraber uzun yıllar yaşanacak Almanya'ya göç, tam da bu noktada, 1973 yılında başlayan iktisadî krizle işçi alımına son verilmesiyle 1974 yılından itibaren başlamış olur. Geçici işçilik hedefinin, Almanya'da uzun yıllar kalmak hesabı ile on yıl içinde değişmesi, misafir işçi göçünden Türkiye'den Almanya'ya uluslararası göçe dönüşüm başlamış olur. İlerde yaşanacak olan siyasî krizler, ekonomik çöküşler ve bölgede çıkan savaşlar yüzünden oluşacak bir göç dalgasının zemini Almanya'da oluşmuştur.

Hayatını daha iyi şartlarda geçirmek amacıyla Batı Almanya'da bir işyerine belli süre ile çalışmaya gelip bu ülkede uzun yıllardan beri oturan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları Almanya Türkleridir. Onlara Türkiye ve Almanya'da o günkü şartlara bağlı olarak çeşitli adlar verilmiştir. Sosyal bilimde göçmenler için ilk dönemlerde "muhacir", göç içinse "muhaceret" kavramları kullanılmıştır (Fındıkoğlu, 1966).⁹ Birkaç yıl içinde yurda geri dönmeyenler, ani ortaya çıkan bu sosyal duruma yeni bir kavram üretilmeden gurbetteki Türk işçileri olarak anılmıştır (Yurtdışı göç, 1973). Göç ve göçmen terimleri siyasî ve sosyal problemlerin arttığı 80'lerden sonra kullanılmaya başlanmış, hâlâ yaşayan eskileriyle beraber kullanılmaya devam etmiştir. Yurt dışında yaşayan işçiler, göçmen işçiler, Almanya gurbetçileri, kültürel ve iktisadî farklılıkları tasvir eden

9 1961–1962 yıllarında Türkiye'den Rusya ve ABD gibi ülkelere göç eden Slav-Kazak asıllı Osmanlı tebaası üzerine yapılmış ilk çalışma, göçün hemen akabinde yerinde yapılmış saha araştırması olan Dr. Orhan Türkdoğan'ın doktora tezidir. Bu tez Atatürk Üniversitesi yayınları arasındadır: Orhan Türkdoğan (1971) Malakan'ların Toplumsal Yapısı-Kars İlinin Üç Köyünde Bir Rus Etnik Grubun Sosyo-Ekonomik Araştırması (1877–1962).

kültürel bir tanımlama olarak Almancı adları Türkiye’de yaşanan kavram kargaşası durumunu iyi tasvir etmektedir (Çelik 2012; Yurt Dışı Göç, 1973). 90’larda ülkede başlayan liberalleşme ve dışa açılmanın, Türk göçmenlerinin ekonomik sermaye ve sosyal potansiyeline dönük artan ihtiyaçların, AB ile yapılan pazarlıklar ve özellikle Türkiye - Almanya arasında kurulan köprülerin bir sonucu olarak Almanya Türkleri adı kullanılmaya başlanmıştır (Kaya A.–Kentel F. 2005). Bunların yanı sıra Almanya’da ortaya çıkan gelişmelere paralel olarak Almanya Türkleri, Atürkler, kavramı benimsenmiştir. Almancı köken olarak gurbette kaybedilen, Türkiye’ye yabancı olan, Almanlaşan, hem giyim kuşam hem yaşama biçimi hem de kültür olarak başkalaşan bir tipi tarif etmektedir (Bilgin, 2007, s. 369). Almanya Türkleri 90’lardan beri siyasî, kültürel ve ekonomik alanda elde ettikleri haklar sayesinde misafir ve yabancı adlarına göre daha olumlu olan göçmen diye anılmaya başlanmıştır. Atürk, Almanya Türkü, göçmen adına göre Almanya’da yaşayan kişileri hem etnik hem kamusal kimliğe kültürel hiçbir olumsuzlama içermeyen bağlayıp anlatabilen tek kavramdır. Çünkü bu tanımlamada Avrupalılık ve Almanya’ya ait olmasının yanı sıra Türklük ve Türkiye geçmişiyle de bağlarını devam ettirmek isteyen bir toplumun bireyi anlatılmaktadır.¹⁰

Almanya başlarda yurt dışından gelenlere yabancı işçiler tanımlamasını yaparak Fremdarbeiter ve Ausländische Arbeitnehmer demiştir. Misafir, konuk işçi anlamındaki Gastarbeiter ise göçmen işçi tanımından önce kullanılmıştır. Deutschländer, Türkçeden tercüme edilmiştir ve Almancı demektir. 90’larla birlikte Almanya Türkü, Almanyalı Türkler anlamındaki Deutsch-Türken adlandırması kullanmıştır. Genel bir tanım yapan yabancı kavramı Ausländer ile ülkede kalıcılıkları vurgulanmış ve bu adla yasalar çıkarılmıştır. Daha yumuşatılmış yabancı vatandaşlar anlamındaki Ausländische Mitbürger, 1980’lerden itibaren ağırlıklı olarak Türkler ve bazen Müslümanlar için

10 Almancı ve gurbetçi adına karşı olanlar sosyal medyada bir grupla seslerini basına duyurmuşlardır. Grubu Ankara’da eğitim alan ve Avrupa’da yaşayan Erdinç Utku açmıştır. (Facebook Etkinliği ve Grubu. Avrupalı Türk’e Gurbetçi ve Almancı Denilmesin Kampanyası. Erişim: 09.12.2012. <https://www.facebook.com/events/236739089781100>)

kullanılmış, ancak son siyasî gelişmeler bu kavramdaki dışlayıcılığı ve Deutsch-Türken kavramındaki etnik vurguyu silmeye yöneliktir. Göçmen kökenli Almanyalı-Türkler demek olan Türken mit Migrationshintergrund adı bile güncel tartışmalarda reddedilen bir ad olarak tepki görmektedir. Geçmişini ve kökenini öne çıkardığı için burada toplum önünde hâlâ ayrımcılık yapıldığını söyleyenler, eşit ve demokratik bir kavram diye Yeni Almanları kullanmayı tercih etmektedir. 1950'lerde başlamış olan işçi göçüne dayanan ve o tarihî süreçten geçip bugünkü nesillere uzanan adlandırma probleminde Müslüman, Doğu veya Orta Doğu kökenli göçmen çocuklarına yönelik böyle bir ayrıştırma yoluna gidildiği söylenebilir (Ausländische Bevölkerung-Fachserie1 Reihe2–2011, SBD, Erişim: 09.12.2012).

Almanya'ya yapılan bu sosyal ve ekonomik hareketlilik olgusu Almanya göçüdür. Bu göç Türkiye açısından muhaceret, yani bir dış göçtür. İnsanların meslekleri ve geliş amaçlarına bağlı olarak Batı Almanya'ya yapılan yurt dışı işçi göçüdür. Türk göçmen işçiler tanımı, göç sürecindeki 1961–1974 arası bu ilk dilimi kapsamaktadır ve her hâlükârda bir geri dönüş olacağı beklentisi olduğundan geçici bir dış göçtür (Türkdoğan, 1973, s.1; Abadan–Unat, 1986 ve 2006). Fakat sürecin bugününe bakıldığında elli yıldan beri göçün başındaki niteliği ile göçün şimdisi arasında büyük bir değişimin olduğu ortaya çıkmıştır (Kaya-Kentel, 2005). Şimdi artık emek göçü değil, bu göçün Türkiye ile Almanya'da tetiklediği, sebep olduğu veya yarattığı ekonomik, siyasî ve sosyal olgular gündeme gelmektedir. Almanyalı Türk göçmenlerin birkaç yıl için çalışmaya gittikleri bu ülkeye, Federal Almanya'ya, yerleşmesiyle daha önceden hesaplanamamış (Türkdoğan, 1973, s. 39; Gezgin, 1991, s.33) yeni bir dönem başlamıştır. Bu eserdeki çalışmamız, göçün en uzun ve en son dönemi olan yerleşme süreci içindeki alana ağırlık vermektedir.

Anadolu içinde mevsimsel yer değiştirme gurbetçiliğinden, ulus aşırı emek göçüne (Toksöz, 2006) dönüşen gurbetçi kültürü değişimi, Boratav'a (1973, s.231) göre Türk halkbilimde yeni araştırma biçimlerine ihtiyaç duymaktadır. Yazara göre 1960'lar öncesi var olan gurbetçilik ile sonrasında ortaya çıkan yeni

ulus aşırı gurbetçilik çok farklı açılardan ele alınmalıdır. Eski gurbetçilik, yurtdışında yaşanana göre çok farklıydı. O zamanlar söylenmiş bir Eğin türküsünde gurbetten yakınma, ona beddua etme biçimiyle dile getirilmiştir: “Gurbeti icad eden görmesin Cennet!”. O kadının gurbet algısı ve gurbetin ona dayattığı zor günlere karşı olan tavrı bugüne göre çok başkadır. Almanya’ya işçi gelen birçok şair ve ozan olmuştur (Öztürk, 2001). Bu ozanların dilinde yakınmanın yanı sıra işsizlikle mücadele, hak ve eşitlik gibi kavramlar yenilik olarak yer almıştır. Almanyalı işçi ozan Metin Türközü’nde gurbete çok daha farklı bir yaklaşım vardır: “Alamanya, Alamanya!/ Ben (Türk) gibi sağmal (aptal,) bulaman ya!”. Eski gurbet anlayışında güçlükler karşısında Tanrı’ya sığınma şeklinde teslimiyet inancı çerçevesinde yapılan beddua ile sılada kalan eşin yaşamı eleştirilmektedir. Ayrıca bu sözlerde gurbetin biteceği, gidenin yerine, yurduna, sılasına dönmesi bir umut şeklinde hâlâ yaşamaktadır. Bu dilek ve yalvarışlar gerçekleşebilmekte, kadınlar eşlerini ve çocuklar babalarını eninde sonunda bir gün eve dönüşte kapıda karşılamaktaydılar.

Anadolu’da kentleşmenin hızlandığı dönemlerde erkekler geçinmek, bir düzen kurmak veya yeni bir aile hayatı kurmak amacıyla doğduğu yerlerden çıkıp bir sezon veya daha uzun süreler için kentlere göçerlerdi. Memleketine geri dönme hedefi taşıdığından erkeklerin tek başına veya grup halinde şehirlere yaptığı bu yurttan, sıladan çıkış hareketine gurbete çıkmak denmişti (Boratav, 1973, s.231–232). Toprağı kıt ve verimsiz köylerde, geçim olanakları dar kasabalarda yaşayan erkek nüfus sayısı fazlaştıkça emek ve iş pazarı daralmış ve bunlar gurbete çıkmıştır. Ailesini geride bırakanlar, gurbet adında çok dokunaklı bir iç göçü yaşamışlardır ve bunun tesirleri Almanya göçüne kadar uzanmış ve yer yer bu göçe büyük tesirler yapmıştır. Bu kişiler çoğunlukla mevsimlik olarak gurbete çıkar ve ayrıldıkları yere, sılaya, bir sonraki sezona kadar geri gelirlerdi. Uzun sürelerle yaşanan bu ayrılıklar, aile bireylerini savunmasız ve güçsüz bırakır; bazen onları birbirinden ayırır ve aileleri parçalardı. Kadın ve çocukların sılada kalması ve erkeğin yerini yurdunu terk etmesi bu anlamda Almanya göçünün ilk döneminde yaşanan aile göçükleri ve yırtılmalarının bir başka biçimidir. Almanya’da ikinci nesil, bu yırtık ve yaralarını saramayan kayıp nesil

olarak bilinir. 1972 rakamlarına göre aile bireylerini geride bırakmayan işçilerin oranı %28 iken bu işçilerin %56'sı onları bazı nedenlerden yurttan bırakmaya meyilli veya azimli olduklarına dair bilgiler vermişlerdir (Yurt Dışı Göç, 1973). Bu kayıp neslin yırtık ve göçük aile hayatları seksenli yıllara kadar, ebeveynlerinin geri dönme istek ve düşünceleri yüzünden hep o şekilde sürmüştür. O yıllardan sonra Almanya'daki Türklerin eğitim, ibadet ve sosyal imkânları eskiye göre öngörülebilir hale gelmiş, Türkiye'ye dönüş gündemden uzun süreliğine kalkmıştır. Elbette bunda göç edilen yurttaki politik ve ekonomik değişmelerin etkisi olmuş; geride anneye, dedeye, halaya veya teyzeye terk edilen çocuklar uzun zaman gittikleri okullarından ve yaşadıkları çevrelerinden koparılıp Almanya'ya göç ettirilmişlerdir. Göç ettirilenler burada belli bir çevre edinip anne babalarına alışmaları sürecinde yeni zorluklar yaşamışlar ve çocukları kendilerinden küçük kardeşlerinin bakımını ve ev işlerinin sorumluluğunu üstlenmişlerdir. Dil öğrenmeleri uzun sürmüş, pratik yollardan günlük Almanca konuşmayı öğrenseler bile eğitim hayatları planlı şekillerde desteklenmediği için başarılı olamamıştır. Ev işleri, kardeşlerin sorumluluğu, aileye maddi anlamda katkı yapmak gibi sebepler yüzünden daha okullarına alışmadan eğitim hayatının dışında kalmışlar ve bu başarısız akademik süreçten koparak belli bir meslek öğrenememişlerdir. Ancak o zaman iş bulmak şimdiki kadar zor olmadığından genellikle ebeveynlerinin çalıştıkları bilek gücüne dayanan fabrika ve atölyelerde işe başlayıp hayata atılmışlardır. Bu ara nesil kardeşleri ve ebeveynleriyle ilişkilerde, sosyal hayatlarında, iş yerlerinde Almanya doğumlu kendilerinden daha küçük olan kardeşlerine göre büyük problemlerle karşı karşıya kalmışlardır. Onların izinden gelen diğer kuşaklar, abi ve ablalarına göre daha şanslı olmuşlardır.

Avrupa'ya olan dış göç, yapı olarak büyük şehir gurbetçiliğinden değişiktir ve bu özellik halk kültürüne de yansımıştır. Davut Sulari, eski gelenekte olduğu üzere atıyla Balkanlarda âşıklık edip Avrupa'da işçilerin yaşadığı ülkeleri gezip onlara gurbeti anlatan türküler söylemiştir (Yılmaz, 2006, s.27). Sulari'nin ilk göç sürecine tanıklık eden bu türkülerinden biri "Almanya'da Çalışmaya Gelenler"dir. Geleneksel Anadolu ozanlığının devamı olan bu eserleri, Könlü gurbetçi ozan

adıyla meşhur olan Metin Türközü'yle karşılaştırdığımızda, gurbetle ilgili yeni kavramların kapısının açıldığı görülecektir: "Almanya'da çalışmaya gelenler, dininin unuttun.". Almanya'daki işçiler, gündelik yaşam, dil ve toplumlar arası münasebet problemleri, sosyal haksızlıklar, çalışma hakları, ezilme vb. birçok yeni temaların, yalnızca türkülerden bile yola çıkıldığında (Boratav, 1973, s. 233) bize halkbiliminde ortaya çıkan yeni sahaları işaret etmektedir.¹¹ Köycü kırsal çalışma sahasından ulusal ve uluslararası alana, gelenek ve göreneklerden ulus ötesi kültür değişmelerine, ayrılık ve kader gibi konulardan sosyal haklarda eşitlik gibi birçok temaların araştırma sahasında öne çıkan yenilikler olduğu söylenebilir.

Almanyalı Türklerin gurbetçiliği, ekonomik, sosyal ve kültürel bakımdan şehirlere yönelik önceki göç biçimlerine nazaran farklı gelişmeler göstermiştir. Bu çalışmadaki konular halkbiliminde ortaya çıkan yeni gelişmeler karşısında yapılan göçle ilgili genel bir analizden başkası değildir. Sendika, sosyal haklar, çalışma ve boş zaman, yabancılık, dışlamacılık, emek ve sağlık gibi siyasî ve ekonomik birçok alana doğru yeni açılımlara gerek duyulmuştur. Bu göçle birlikte eskiden beri sadece kültürel çerçeve içinde dile getirilmiş hâk-haksızlık kavramları, eskiden olmayan biçimde Batılı normlar çerçevesinde göçmenler tarafından kültürel yaratımlarında dile getirilerek (Öztürk, 2001, s.79) şimdiye kadar ele alınmamış yeni konular üzerine düşünme mecburiyeti getirmiştir. O yıllarda 45'likler ve sonradan çıkarttığı ses kasetleri ile piyasada popüler olan Metin Türközü, Almanya'daki işçi problemlerini şaka yoluyla eğlenceli biçimde dile getiren yeni bir ozan tipi olmuştur. "Almanya'da Balayı" adlı türküsünde işçi göçü, Almanya'da yaşam ve geri dönüş problemi gibi güncel anlatımlar, kültürel değişmelere karşı verilen tepkileri için önemlidir.

Türkiye'den aldım Alamanya'nın methini,
Geldim geriye dönemem ya

11 Almanyalı ozanlar ve Almanyalı işçi türküleri için en geniş araştırmaları, başta Almanya'da verdiği doktora tezi olmak üzere bu konuda birçok çalışması bulunan Ali Osman Öztürk yapmıştır.

(Alamanya Alamanya);
 Çırak olmayın siz ha olmayın,
 Gelmeyin siz ha gelmeyin
 (Söz ve müzik: Könlü - Kayserili Âşık Metin Türközü)

Yine aynı ozanın Meister Rock adlı türküsünde işe, emeğe, ustabaşı ile işçi arasındaki problemlere, işçi haklarına vurgular yapılmaktadır.

Guten Morgen Mayıstero,
 Ganzen Tag arbeiten,
 Az ücretle çalışmam.
 Türk gibi işçi (aptal) bulaman ya
 (Alamanya Alamanya)

Birinci Dünya Savaşı sıralarında yedi sekiz bin civarında olduğu tahmin edilen Almanyalı Türklerin (Yurt Dışı Göç, 1973, s.7) sayısı 2. Dünya Savaşı sonrasında mühendis ve işçi bazında her geçen gün artmıştır. Yalnız bu düzenli bir göç değildir. Göçmenlerin o günkü yapısı çok farklıdır. Öğrenim sonrasında bir işyerinde staj yaparken kalan kalifiye elemanlar ve akademisyen bir kesim dışında, turizm gibi çeşitli yollarla gelip burada kalmış işçiler de vardır. Türkiye’den gelmiş sporcu, gemici gibi dış turizm ile az çok bağı olan kişiler de ilk Türk işçi kfilesinden önce Almanya’da kalmışlardı. (Uygur, 2006, s.23). Almanya’daki yakınlarının veya yıllık izne gelen işçilerin birikimleri, yurtda zaten işsizlikle boğuşan kişiler için ta Osmanlı döneminden beri Almanya’ya göçe meyil edilmesinde önemli bir unsur olmuştur (Yurt Dışı Göç, 1973, s.8–11). Almanya’ya göçün artmasında bugünkü yazlık işçi turizminin de çok önemli bir yeri var. Yıllık izne gelen göçmen kişiler başından beri yakınlarını ve arkadaşlarını göçe teşvik etmekte, onlara iş bulma ve konaklamada yardım etmektedir. Göç aldıkça belli yerlerde iç ve dış etkenlere bağlı olarak getto oluşması ve buna bağlı şekilde sosyal ve ekonomik hayatın gelişmesi söz konusu olmuştur (Bilgin, 2007, s. 132). Kendi kültür çevresinin genişlemesi bir göçmen için göçün artmasına bağlıdır. Evlilik ve akrabalık bağlarının kuvvetliliği ise Türk toplum ve kültür yapısının bir özelliği olarak göçün hızlanmasında bir başka neden olarak görülmektedir. Diğer ülke vatandaşlarına göre Türk göçmenlerine göç sürecinde farklı davranılmış ve bu farklılık hâlâ öyle ele

alınmaya devam etmektedir. Bugün göçte yaşanan gelişme ve tartışmalar bu Türk problemi etrafında dönmektedir.

1.2. TÜRKİYE’DE GURBETÇİ ALMANYA’DA YABANCI OLAN ALMANYA TÜRKLERİ

Göç, göçme ve yerini yurdunu değıştirme, terk etme sonucunda başka yere yerleşen kişi göçmendir. Almanyalı Türklerin geçici emek göçü hareketliliği hemen en başından itibaren bir göç olgusu değildir (Bostanoğlu, 1987, s.98). Bu kişiler önce iki yıl için Almanya’ya tek başına çalışmaya gelmişler. Sonra bu iş sözleşmelerinin karşılıklı anlaşma yoluyla iki veya beş yıllık uzatılması sonucunda Almanya’da daha uzun kalma iradeleri ortaya çıkmıştır. Bu iş gücü anlaşmasının ilk döneminde geri dönüş kuralı, on yıl geçmeden karşılıklı olarak geçicilikten uzun süre ucu açık bir kalıcılığa dönüşmüştür.

Geldiği yer, göç alan ülke, olan Almanya’da her göçmenin kendisi diğer kişilere göre yenidir ve kendisi için yeni olan bir yurda adım atmıştır. Yeni bir hayat ve gelecek plânı vardır. Göçmenlerin her birinin yer değıştirme nedeni farklıdır. Onların Almanya’ya gelme nedenlerinin başında çalışarak para biriktirmek ve bu birikimiyle eskisine göre rahat bir hayata kavuşmak gelmektedir. Ticari, akademik, siyasî ve kültürel sebeplerle gelenler ile beraber tüm göçmenlerin birbirinden ayrılan fakat iç içe görülen genel resmine dikkat edilmelidir. Diğer bir açıdan göçmen dediklerimize baktığımızda o tek tek bireylerin bile taşıdığı eski yerinin ten rengini, genel fiziki görünüşünü, giyimini, yeme içmelerini, dil ve sosyal özelliklerini bu yeni ülkeye taşıyarak geldiğini söyleyebiliriz. Göç tünelinden geçen göçmenler sonunda bu tünelden çıktığı yerde bu genel ortak özelliklere sahip olurlar. Onları ister tek tek bireyler ister tek bir toplum olarak ele alabiliriz ve bu durum sadece bakış açıları farklılığı olarak kalmaz, göçmen meselesini toptan değıştirir.

Tablo 1: Almanyalı Türkerlerle ilgili genel durumlar.¹²

Almanya'nın nüfusu (% 100)	81.715 milyon kişi
Yabancı kökenli toplam kişi (% 19)	15.746 milyon kişi
Yabancı olarak yaşayan kişi (% 8.5)	6.930 milyon kişi
Türk vatandaşı ve Türk kökenliler (% 3,6)	2.985 milyon kişi
Türk vatandaşları (% 2)	1.607.161 kişi (2010'a göre % -1.4)
Türk vatandaşlarında yaş ortalaması	40 yaş
Almanya'da ortalama ikamet süresi	25 yıl
2010 yılında Türk vatandaşı çocuklardan bakıcı ailelere evlatlık verilen çocuklar	28 çocuk ve bunlardan 10'u akraba dışında bir aileye verilmiş
Evli olan Türk vatandaşları (Tpl. TC % 53)	854.645 kişi
Alman vatandaşlarıyla evli olan Türk vatandaşları (Evli TC % 10.6)	90.788 kişi
Alman vatandaşı olan Türk vatandaşları	28.103 kişi (2011) Diğer 6 yılda 2004: 44.465; 2005: 32.665; 2006: 33.388; 2007: 28.861; 2008: 24.449; 2009: 24.647; 2010:26.192 kişi
Türkiye'ye yerleşen Alman vatandaşları	4.735 kişi
Almanya'da Türk pasaportuyla yaşayanların son altı yılı.	2005: 1.764.041 kişi
	2006: 1.738.831 kişi
	2007: 1.713.551 kişi
	2008: 1.688.370 kişi
	2009: 1.658.083 kişi
	2010: 1.629.480 kişi

Göçmenler yerli olan kişiye göre gittiği yerde yeni, farklı, öteki ve yabancı bir tiptir (Bilgin, 2007, s. 369). Göçmene göre ise ister kısa süreli isterse uzun

12 Federal istatistik kurumu SBD'nin 2012 yılı yayın ve verilerinden yararlanılmıştır. Ausländische Bevölkerung, <http://statistik.de>

kalacak olsun yeni bir yerde, hedefinde yeni bir hayat olan, geleceği hazırlama içindeki bireydir. Göçmen bir kişinin doğduğu veya yaşadığı ortamı değiştirmesi, yeni bir yurt edinmesi, sosyal ve coğrafik anlamda başka bir yere ve ortama göç etmesi sonucunda ortaya bu iki durum çıkar. Bir yanda yeni gelene yabancı yaklaşımı ve öteki yanda yeni yeni yerleşmeye başlayan misafir yurttaş, öteki komşu olma yaklaşımı vardır. O günlerde ne kadar süreceği bilinmeyen bu göçe bağlı olarak ortaya çıkan tedirgin yerli Alman tarafının karşısında, yeni yerde yeni bir hayat kurmaya çalışan pozitif bir göçmen vardır. Göçmen ile yerlinin sosyal ve kültürel karşıtlığı göçün sonucunda ortaya çıkar. Göçmen profillerinin de farklı olması analizleri zorlaştırmaktadır.

Yaşadığı ülkeyi göçerek değiştiren kişi yerli değildir. Hayatının büyük bir kısmını yurt dışında geçirmekte olan göçmenin en çarpıcı yanı yabancı bir kişi olmasıdır. Yıllar geçse bile bir yabancının geldiği gibi gitmesi de her zaman mümkündür. Geçici işçilerde geri dönme planları vardır. Kalıcı göçmenler bile bazı durumlarda burada veya orada devam etmenin hesabını yaparak geri dönebilmekte yahut da başka yere göçmektedir. Bu yer değiştirme potansiyeli onu çok uzun zaman yabancı kılmakta, onun bulunduğu toprağa kök salma iradesinde tereddütlere yol açmaktadır (Simmel, 2002, s.47). Almanya'ya gelen bu işçilerin durumları her iki ülke tarafından geçici olarak kabul edilmiş, onları geçici bir süre çağıran sanayileşmiş ülke için en uygun yöntem bu rotasyon biçimi olmuştur. Kendi sosyal ve kültürel bağları da ülkelerin tercihleri doğrultusunda onları geçici durumda çalışarak yaşamaya sevk etmiştir. Öyleyse göç öncesi ilk on yıllık bu dönemde, 1970'lerin başında, onların geriye dönüş isteklerinin hâlâ % 50 civarında gündemde olması, başta Almanya olmak üzere, göçmenler tarafından da uzun zamanlar boyunca tercih edildiğinin bir göstergesidir (Türkdoğan, 1973, s.19, 35; Demircioğlu, 1984, s.97). Fakat Türkdoğan'ın görüştüğü 104 kişinin 102'si bir süre daha Almanya'da kalacağını belirtmiştir. Kazançları iyi olan, düzenli bir kazancı olan işçiler, geri döndüklerinde yaşanacak problemlerden çekinmektedir. Yine aynı araştırmada Almanya'ya gelmekten memnun olanların oranı ve Almanya'da kesin kalmak isteyenlerin oranı da yukarıdaki gibi yüksek çıkmıştır. On yıl içinde geçici

işçilikten kalıcılığa ve göçmenliğe giden kararlılık işçiler arasında % 99'larla çok bariz şekilde belirmiştir.

Almanya göçmenleri hayatlarının büyük bir bölümünü sosyal belleklerinin ve kimliklerinin (Bilgin, 2007, s. 201, 198, 210) bağlı olduğu yerin dışında geçirmiş veya bu yerin dışında doğmuştur. İlk neslin misafir işçi "Gastarbeiter" olarak geldikleri yerde uzun süreliğine kalma şartlarının oluşması, bu kişileri geçici işçiler olarak tanımlamada bir değişikliği gerekli kılmış ve yeni sıfatları yabancı işçi "Ausländische Arbeiter/Arbeitnehmer" olarak değiştirmiştir. Almanya'ya gelişin onuncu yılından sonra Almanya'ya göçün dönemi başlamıştır. İlk on yılın sonuna doğru, 28.11.1969 tarihli Süddeutsche Zeitung haberinde Konyalı işçi adayı İsmail Bahadır, "Der Millionste" geçici işçi geldi diye haber yapılmıştır (29.11.1969, Milliyet, s. 3; 07.10.1964, Der Spiegel 41/1964, s. 44). Bu haberdeki Türk işçisi aslında, kutlaması yapılan ikinci bir milyonuncu işçidir. Daha önce Portekizli Armando'ya Almanya'ya gelen bir milyonuncu işçi diye mobilet hediye edilmişti. İkinci defa bir milyonuncu işçinin karşılama törenine rağmen işgücüne doymayan sanayinin 1970 yılına yaklaşıldığında bu kez de Türkiye'den, Yugoslavya'nın da içinde olduğu bölge dâhil, bir misafir işçinin gelişi sırasında Bavyera hükümetince ayrıca bir karşılama programı daha hazırlanmıştır. Çalışma Bakanlığı'nın o günkü beyanatına göre 150 bin işçiye daha ihtiyacın olduğu belirtilmektedir. O yıllarda yabancı işçiler, geçici bile olsa törenle karşılanmaktadır. Yetmişlerden sonra işçi alımı durdurulacak; fakat aradan geçen zamanda göçmenlerin sayısında artış olacak ve seksenlerde ise geri dönüşü teşvik yasası çıkacaktır.

Türkler için göçün durdurulmasının hemen bir yıl öncesinde, 1972 yılında, karşılama törenlerindeki aynı bakan, Alman çalışma bakanı İ. Stingl, bu sefer de 500 bininci Türk işçisi Nazım Güven'i İstanbul Yeşilköy Havaalanı'ndan Almanya'ya uğurlamıştır (21.07.1972, Milliyet, s.1). Ertesi yıl başlayan krizle iş hacmi daralmış ve 1973'ün sonunda AT ülkelerinden olmayan Türkiye'den iş gücü alımı durdurulmuştur. Misafir işçilik statüsü göçün ilk 10 yılından sonra bu gelişmelere bağlı olarak bugüne kadar oturma müsaadesi adı altında tek taraflı

olarak sürdürülmüştür. Uzun süreliğine verilen oturma müsaadeleri, Almanyalı Türkler için göçmenliğe geçişin ilk adımı olmuştur. Daha sonraki süreçte eyaletler bazında verilen süresiz oturma müsaadesi, istendiği takdirde geri alınsa bile işçi göçünün belgesi olmuştur. Seksenli yıllarda her iki ülkedeki sosyal ve iktisadî durumun göçmenler için kötüleşmesine rağmen, işçilerin Almanya'da kalma süreleri eskiye oranla artmış (Demircioğlu, 1984, s.98) ve bugün 25 yıl ortalamasına yükselmiştir (Das Bundesamt in Zahlen 2011, s.106). Misafirlikten yerleşikliğe bu geçiş, uğurlama ve karşılama törenlerinde Ausländische Mitarbeiter adıyla çağrılmayla birlikte başlamıştır ve Almanya yaşamak için tercih edilen ülkeye, Türkiye ise köken ülkeye dönüşmüştür.

Almanyalı Türklerin göçmenlik hâlleri göçün 50. yılında gurbetçi kimliğinin ötesine geçmiştir. Bunların çoğunluğu Almanya'da yaşamayı tercih eden ve süresiz oturma müsaadesi olan Türk vatandaşlarıdır. Alman verilerine göre 1 milyon 600 bin Türk vatandaşı Almanyalı Türk vardır. Çifte vatandaşlığı olan veya Alman vatandaşlığına sahip 600 bin kişi ise Türk asıllı Alman vatandaşdır. Son yıllara kadar göçmenlerin ülkede kalıcı olacağını hesaba katmayan her iki taraf, geline bu aşamalara rağmen onların konumunun belirlenmesi ve problemlerinin çözülmesi konusunda karşılıklı anlaşmadan çok rekabet alanında hareket ediyor. Almanya, işçi alımının sürekli uzatmasına ve sonradan göçe evrilen bu sosyal olguya rağmen, kamuoyunda seksenlerden sonra her fırsatta bir göç ülkesi olmadığını vurgulanmaya başladı (Spiegel, 1982–13, s. 35–44; Demircioğlu, 1984, s.97 ve 1987, s.93). Süresiz oturma hakkını kaldırıp on yıla kısıtladı. Çifte vatandaşlık opsiyonlu olarak değiştirilerek sadece Türkler için kaldırıldı. Türk toplumunun farklılıkları üzerinden yanlı eleştirilerle dışlamacı gündemler yaratıldı. İslamiyet ve Anadolu kültürlerini kabul eden bazı şehir yönetimlerine karşın Almanya'nın geciken kültürel eşitlikçi adımları, büyük ölçüde geçmişte atılan olumlu adımları ortadan kaldırmaktadır. Sosyal ve siyasal haklarda kötüye doğru giden uygulamalar özellikle 2012'ye kadar artmıştır. "Yabancılar bize Alman olmaya değil, öncelikle para kazanmaya gelmektedirler. Bu belirtiler ışığında kendileri ülkelerinden çağırılmışlardır. Benim için de Türklerden Alman yapma hedefi hiçbir zaman söz konusu

değildir."¹³ Federal Çalışma Bakanının o günkü "Türk'ten Alman yapılmayacak!" biçimindeki beyanatı, bu işçilerin kültürel varlığının kabullenme olarak görülmekteydi. Bu yaklaşım bugünkü hükümetin 2006 yılında çalışmaya başlattığı İslam Konferansı ve Türkçeyi kapsayan bir İslam din dersi adımlarında kısmen devam etmektedir. Fakat yukarıda çalışma bakanının verdiği o sözün iinin doldurulduğunu söylemek mümkün değildir. Almanyalı Türk sanatçılardan Nursel Köse, Almanyalı Türklerin göçmenlik haline içerden biri olarak objektif şekilde yaklaşmaya alışıyor:

Soru: "Göçmenlik nasıl bir kimlik?

Nursel Köse: "Göçmenlik; gittiğın ülkenin sana vermek istediğı yeni bir kimlik. Senin o toplumdaki yerini belirleyen konumundur."

Soru: "Bir Türk, Almanya'da da doğsa, ana dili Almanca da olsa, kendini göçmen hissediyor mu?"

Nursel Köse: "Bir kere göersen, artık hep gömensindir. Bu da gömenliğın diğerk kaçınılmaz kaderi. Hangi konumda olursan ol, diş görünüm kapıdan girişi engelleyen faktördür. Almancayı süper konuşursun. Telefonda kiralık evi tutarsın. Evi görmeye gittiğinde, saçının kara olması, kapının yüzüne kapanmasına neden olabilir. İşte burada da, onca çabalayıp edindiğın, "Örnek, başarılı, uyumlu, entegre olmuş göçmen" madalyonları geçerliliğini yitirir. Çünkü göçmenlik genlerinden tenine işlemiştir."

Soru: "Bu süreçte Türkiye'deki Türklerin "Almançı" dedikleri göçmen Türklere bakışları nasıl oldu? Ne gibi değışimler gösterdi?"

Nursel Köse: "Püsküllü fötr şapkasıyla, cepleri Mark dolu, Ford araba süren Almançı göçmen klişesi yıkıldı. Sanat, ticaret, politika ve toplumun her alanında başarılı insanlar olarak bu karikatürize durumu yıktığımızı düşünüyorum."¹⁴

Tarihî Türk gölerindeki göçerlik geni, elbette kültürel bir gendir ve ana yurttan batıya yaşanmış büyük göçlerden, Anadolu Yürüklüğünden Almanya iş göçüne kadar göçmenlerin hayatlarında izlenebilmektedir. Göç etme ve göçer olma yaşam tarzının yangın görüldüğü tarihsel dönemlerde, birçok yerde Türk

13 Göç sürecinin Federal Almanya Çalışma Bakanı'nın bu sözleri 1980 yılındaki bir makalesinden alıntıdır (Aktaran, Demircioğlu, 1984, s. 97).

14 "50 Yıldır Dönemiyoruz." Kutlu Esendemir Ropörtaj. Habertürk, Dünya. 07.11.2011). Televizyon programcısı Erkan Arıkan, dışlanmayı sadece ev ararken, tanınmış bir TV yapımcısı olmasına rağmen isminden dolayı yaşadığını Passau'da görüştüğümüzde belirtti (17.11.2012).

medeniyetleri, Türk toplulukları doğmuştur. Göçerlerin her yere götürdüğü, taşıdığı o yurt; bugün bizim evimizdir ve buna bağlı olarak da evli kavramıyla aile ile özdeşleşmiştir (Ülken, 2008, s.189). Göçerin evim dediği gidilen yere taşınan o yurt, bugün yaşadığımız yer olan evimizin, ailemizin olduğu daha geniş anlamdaki yerdir. Almanya'da da bir kişi memleket deyince buraya göç edip geldiği, doğduğu yeri ve şehri dile getirmektedir. Almanya doğumlu kişiler bile bazen memleket olarak ailesinin geçmişinin geldiği yeri kastedebilmektedir. Memleket, göçmenin yerel vatanıdır, aslında idari bir yapı özelliği taşımaz. Doğduğu ve geride bıraktığı; ama onunla kültürel, sosyal bağları olan yerdir. Ulus ötesi vatandaşlık (Kaya ve Kentel, 2005, s.8) anlamında bağlı olduğu Türkiye, onun için dışardadır. O yüzden şimdi yaşadığı yurttan bakıldığında sadece pasaportunu veren bir siyasî memlekettir. Onun şimdi çalıştığı yer Alman şehridir, karnını doyurduğu ülke Almanya'dır, yaşam vatanı olan memleket de Almanya'dır. Doğum ve doyum yeri karşıtlıkları, ait olunan ve bağlı olunan yer çatışmaları, gündelik ile hayali olan vatanlar,¹⁵ şimdi yaşanan yer ve gelecekte dönülecek olan yurt gibi birçok olgular Almanya'da iç içedir. Mahalleler, gettolar diasporada (Bilgin, 2007, s. 87) yaratılmış güvenli coğrafik alanlar olarak küçük ve hayali memleketlerdir. Göçmenlik ile beraber doğan en temel olgulardan biri gettodur ve Almanya için yabancı meselesinin en çetrefil noktasıdır. Onunla beraber ortaya çıkan uyum, anadil, inançlar, göç ağları, dışlanma, kültürel etkileşim gibi birçok mesele ilerideki bölümlerde analiz edilmeye çalışılacaktır. Ayrıca sosyal ağlar üzerinden kültürel bir küçük alanda kendine hayali bir yurt oluşturma ve orada etnik ticaretin başlaması ve bu bağlamda göçmen işçi ailesinden bahsetmeye çalışacağız.

15 Göçmenin memleketi aslında yoktur. Bunu izah etmek için kullandığımız hayali yurt veya hayallerdeki vatan ise bir anlamda onun cennetidir: "Turna gibi gökyüzünde dönende." sözleriyle o cennet arayışını özlemle dile getirmektedir. Oysa günümüzde kaybedildiği veya elde olmadığı yahut da gerilerde bırakıldığı için o bir gökyüzüdür. Turnanın o gökyüzünde süzülme sembolü göçmen için cennete dönüşmüş olan hayali yurttur. Bu hayatın bir başka yüzü de göçmenin şimdi bulunduğu, hayatını geçirdiği ve karnını doyurduğu yer olan viran yurttur: "Baykuş gibi viran yurda konanda." Tokat yöresinden derlenmiş, "Değmen benim gamlı yaslı gönlüme" türküsü hala daha "cennet" ve "cehennem" arasında bir konup bir uçan turnalar gibi yaşayan Almanyalı Türklerin birkaç nesilden beri içinde bulundukları durumu ne güzel anlatmaktadır.

Ulf Hannerz (2002, s.160) göre getto oluşumu işçi göçüne bakıldığında kaçınılmaz bir sonuçtur.¹⁶ Göçmen işçiler şartların zoruyla yetiştikleri yeri ve yaşadıkları kültürel ortamı terk etmek zorunda kalır. Yabancı silya göre düzenleme ve yabanda bir yurt yaratma çabasının sonucu olan getto, tüm göçmen işçilik süreçlerinde yaşanan doğal bir süreçtir. Gettoya duyulan ihtiyaçta aileler ve kişiler arası bağ ve ilişkiler, birlik ve beraberlik ortamına bağlı güven duygusu, madden koptukları yurttan uzakta hayali mekân yaratma gibi sebeplerin öne çıktığını görmekteyiz. Yerli toplumdan kopuk, kendi başlarına bir toplum oluşturdukları suçuyla karşı karşıya kalan Almanyalı Türkler, ilk günden alındıkları bekâr işçi yurtlarına, sonra kiraya çıktıkları eski evlerin bulunduğu sokaklara mecbur edilmelerine dair önlem almayan ve buna çanak tutan toplumdan bizzat memnun değiller. İmkânı olan kişilerin hepsi ailelerinin ve çocuklarının geleceği için daha iyi semtlerde, gettodan uzakta yaşamayı seçmişlerdir. Göç sürecinin sonunda bir psiko-coğrafya olarak doğan getto (Chambers, 2005, s.138) tanımından öte şimdi kendi başına bir iç sosyal işletme olarak paralel toplum oluşturma suçu ile karşı karşıya gelinmiştir (Uslucan, 2011, S.6; Halm-Sauer, 2006, S.20). Almanya'dan Türkiye'ye doğru giderek artan turistik faaliyetler, zincirleme göç ağlarında ve dolaylı olarak da getto oluşumunda etkili olmaktadır. Çünkü yıllık iznine gelen göçmen, yakınlarını ve arkadaşlarını göçe teşvik eder, onlara iş ve konaklamada ve göçün başlangıç aşamasında yardım eder. Böylece göç alanı göç edilen yurt, Almanya değil, gettonun kendisi olur ve giderek büyüyen gettoda komşuluklar, sosyal hayat yeni ve eski göçmenler açısından büyük bir gelişme sayılır. Kişiler ancak yurdundan kopukken gettonun o hayali yurdun yerine doldurduğunun bilincine varır. Ailesi, yakınları, akrabalarıyla beraberken güvende olduğu yeri

16 Getto oluşumunda Türklerin Almanya'ya uyum yeteneklerinin eksikliğinden kaynaklandığına dair çok fazla bilimsel ve popüler değerlendirmeler var. Almanya'dan Amerika'ya göçmüş Almanların da orada doğal olarak kurdukları gettoları çoğu zaman göz ardı ediyorlar. Kendi kültürlerini yaptıkları kutlamalarda gayet açıkça ve gururla sergilemektedirler. Oradaki etkinliklerinde yöresel ve folklorik yemekler, müzikler, giysiler sergilenmektedir: Sauerkraut, Bratwurst, Massbier, Lederhose, Trachten, Bavyeral müzikler, Alman ekmekleri, Bavyeral simit, tatlılar ve poğaçalar vb. birçok etnik biçim, tat ve renkleri orada da devam ettirmektedirler. Derneklerinde folklorik kıyafetlerle günler yapan Almanlar da bu kaçınılmaz gettoya dair bir göstergedir. (Kaynak: "Deutschen in Amerika" adıyla 04.11.2011, Pazar, 22.00'da gösterilen belgesel: http://www.phoenix.de/deutsche_in_amerika/172124.htm)

doğal olarak arar, benimser. Orada güvenli yaşamayı çevresi ve onlarla konuştuğu köken dili ile gerçekleştirir. Kişi yurdunu herhangi bir sebeple terk edebilir, yaşamak için bir başka yeri seçebilir, memleketinden göç edebilir; ancak kendi dilinden ve kültüründen çıkarak göç edemez. Gettoda, bir araya geldikleri sokakta, buluştukları bir masada, aile ziyaretlerinde, komşuluklarda konuştuğu dil vatanın kendisi yerine geçmiştir. Almanya'dan sürgün edilen yazarlar, sürgünde Almanca yazıp konuşabilmeyi tarif etmek için "Die Sprache war ein Synonym von Heimat!"¹⁷ tanımını yaparlar. Orada vatanın yerine geçen, o eksikliği dolduran şey dil olmuştur. Sadece karşılıklı konuşabilmek için bile göçmenler kahveleri, dernekleri doldurmaktadır (K. iletişim, H. Bostan, 2009). Konuşma dili diasporada tek başına bile bir memlekettir, gerçek olmayan vatani dille ve konuşarak yeniden yaratmaktır. Gündelik hayatta bile göçmenler için anadilde konuşmanın ne anlama geldiğini ve statüsü çok kötü bile olsa bu sokak, mahalle ve gettolarda yaşamaya neden devam ettiğini, buralara duyulan ilginin nedenini göstermektedir.

Çok kültürlülük ideolojisinin rüzgârıyla yeni yurduna yabancı kalmayan göçmenler, son dönemde yabancılara ve özellikle Müslümanlara ve Türklere karşı suçlayıcı politikalar güden muhafazakâr Hristiyan Almanya'dan uzaklaşmaya ve olan bitene kayıtsız kalarak Almanya'yı yok saymaya başladılar. Bu çok kültürlülük dönemini iki Almanya'nın birleşmesi ve sınırların dışında kalmış olan Dış Almanların yurda geri dönmeye başlamaları bitirdi. Almanya'nın sınırlarının savaş öncesi dönem kadar olmasa bile genişlemesi ve siyasî-ekonomik güç alanının büyümesi sonucunda Almanya'da yaşayan yabancı vatandaşlar ülkedeki problemlerin ve suçların gündemine alınmaya başladı. Ekonomideki yeni gelişmeler ve bu döneme paralel seyreden siyasî bağlamda artık yabancı işçilere ihtiyaç kalmamış ve ülke bu grubun ihtiyacı olan ve başından beri kaçındığı sosyal ve siyasal yatırımların üstünü örtmek için fırsat bulmuştur. Uygun toplumsal ve siyasî şartlar altında yabancılardan

17 Trotzdem Deutsch! (Her Şeye Rağmen Almanca) adlı 3sat TV belgeselinde İsrail'de Almanca ile bağlarını koparmayan Yahudileri anlatan 4 bölümlük bir programda sürgündeki Alman Yahudi yazarlarının halini anlatmak için kullanılmıştır. 3Sat TV, 19.09.2010, 09.00.

Almanya'daki yaşama arzularını yok etmek üzere, yabancılara karşı şiddet uygulamaları ve ölümcül saldırılar arttı. Evlerinde, çalıştıkları yerde, kendi işyerinde açık saldırılara maruz kaldılar. Masum insanlar, sadece Türk göçmeni oldukları için, evlerinde yakıldılar! Diğer yandan Almanya'da sığınmacı olarak bulunan bazı Türkiye karşıtı siyasî örgütlerin ve terör örgütlerinin baskıları başladı. Almanya'nın Türk göçmenlere karşıtı adımlarından ve kamuoyundaki dışlamacı tutumlardan cesaret alan bu grupların göçmenler üzerinde ayrı bir baskı grubunu oluşturması durumu daha da nazikleştirmiştir. Doksanlarda yabancılar üzerinde her türlü yıldırma hareketleri gözlemlenebilmekteydi. Şiddet, dışlanma, suikast, yıldırma, ev ve iş yerlerine saldırı, yangın çıkarma ve ülkeden gönderilme gibi baskıları, yabancılar arasında özellikle Türkiyeli göçmenler yaşamaktaydı. Tüm bu baskılar altında bir de Türkiye'den hiçbir destek göremeyen ve aynı zamanda kendi STÖ'lerini çeşitli bahanelerle geliştirememiş olan Almanya göçmenleri iki toplum arasında kala kaldılar.

Doksanlardan bugüne kadar, Almanya'da birçok olumlu ve olumsuz gelişme görüldü. Hem Alman toplumunda hem de Almanyalı göçmenlerde ekonomik, politik ve kültürel değişimler oldu.¹⁸ Şimdi atılması gündemde olan adımlar işte bu geçen yıllardaki çabaların bir sonucudur. Almanya, Türkiye ve göçmenler tarafında olumlu adımlar ve gelişmeler var. Almanya'nın geleceğini göçmenlerle birlikte, onların katılımıyla beraber planlamak istemesi bunun bir göstergesidir. Alman nüfus verileri, göçmen kökenli gençlerin mesleki ve akademik eğitimi, yabancı diplomaların tanınması, Alman İslam Konferansı'nın (DİK) kurulması,

18 Neo-naziler şeklinde bir şirin ada sahip olan yeni sağ tehlikesi, 2011'de basında uzun zaman "döner cinayetleri" diye yazılan sekizi Türk biri Yunanlı ve bir de Alman Polisi'nin katledildiği planlı seri cinayetlerin bir örgüt evinde yaşanan patlama sonucu yangın çıkması ve bir "Wohnwagen"de intihar etmiş terör örgütü mensuplarının polislerce tespit edilmesi sonucunda kamuoyuna yansı(tıl)mıştır. Yıllarca cinayetleri ararken Türk göçmenlerden şüphelenen polisler, kamuoyuna "dönerci cinayetleri" adıyla duyurular yapmışlar, kurdukları komisyona polisiye TV dizilerindeki gibi "Boğaziçi" harekâtı gibi dışlamacı ve ırkçı isimler vermişlerdir. Olayların ortaya çıkmasından sonra işlenememiş planlı cinayetlerin bir listesi CD içinde Münih Başkonsolosluğuna posta yoluyla gönderilmiştir. Bu ölüm listesinde birçok Türk vatandaşı ile Türk kökenli Almanlar bulunmaktadır. Listedekilerin tam sayısı açıklanmamıştır. Akademik, politik ve sosyal yaşamda isim yapmış olan listedeki göçmenler tedirginliklerini bile yansıtamamıştır. CD'den çıkan listeye göre Türkler namluda, konsolosluklar da bombalama planındadır.

Hamburg ve Bremen’de Müslümanlığın tanınması, İslam ve Alevilik din dersleri gibi birçok konuda somut adımlar atıldı. Elli yıldan beri konuşulan problemler daha ciddi bir gözle yeniden gündeme taşındı. Bu yanda ise Türkiye AB sürecinde önemli olduğuna inandığı soydaşlarına yönelik yeni adımlar attı. Halkına her zaman açık bir konsolosluk, STÖ’lere bizzat giden konsolosluk, TİKA benzeri Yurtdışı Türkler Başkanlığı, Yunus Emre Enstitüsü hazırlığı vb. Göçmen derneklerinin ve STÖ’lerin takvimsel faaliyetler ve anma törenlerinden çıkarak anadil eğitimi, yurttaşlık meselesi gibi yöresel faaliyetlerin ötesine geçebilecek çalışmalara başlaması beklenmektedir. Bu kuruluşların folklorik enstitülerden yurt çapında göçmen sorunları ve kültür politikalarına sahip çıkacak hale gelmesine ve yapısal anlamda dönüşmelerine ise daha çok zaman var. “Gurbet elde bir hâl geldi başıma” biçimindeki geleneksel yakınmadan kurtulabilen göçmenler, kendine yer verilmeyen bazen de kendisinin farkında olmadığı eğitim basamaklarının, meslek edinme yollarının farkında olmaya başlamıştır.

Tablo 2: Almanya Türklerine göre Almanya ile Türkiye’nin karşılaştırılması ve kimlik, yurt ve vatan gibi temel kavramsallaştırmalar.¹⁹

D	A. Olumlu Deneyimler (D +)	B. Olumsuz Deneyimler (D -)
1.	Hayatını yaşadığı ülkedir.	İlk kuşak göçmen için gurbet olan,
2.	Umut ve hayallerin ülkesidir.	Toplumsal dışlanmanın olduğu,
3.	İş imkânı vardır.	İş yerinde kimliğe göre dışlanmanın olduğu,
4.	Eğitim imkânı vardır.	Eğitimde, meslek ve kariyer hayatında dışlanmanın olduğu,
5.	Kişisel özgürlük vardır.	Müslüman kültürün dışlandığı, yikanmama,

¹⁹ Bu kavramsallaştırmalar Almanya’da yapılmış doğrudan gözlemler ve yüz yüze anlatıların yanı sıra N. Uygur’un (2006) ve N. Bilgin’in (2007) kültür, kimlik ve sosyal psikoloji yorumlarına göre düzenlenmiş çok genel bir yaklaşımdır. Bu tablo bir anlamda göçmen ve göç kökenlilerin anlam dünyası ve kavramların Almanya Türklerinin kimlik oluşumu süreciyle bağlarını da göstermeye çalışmaktadır. Hayatın üç dönüm noktası olan doğum-yaşam-ölüm halkasına göre doğum, ilk kuşaklara göre Türkiye olan memleketi, yaşam Almanya’yı, ölüm ise köklere (kesin) dönüş sembolü olarak Türkiye’yi anlatmaktadır.

		domuz eti, yılbaşında çam süslemek gibi gavur adetlerinin olduğu,
6.	Demokratik bir ülkedir.	Havanın daha soğuk, yağışlı ve kapalı olduğu,
7.	Ailesinin yaşadığı ülkedir.	Yemeklerin tatsız olduğu,
8.	Hayat standartları yüksek olan ülkedir.	Resmi kurumlarında dışlanmanın olduğu,
9.	Dünyaya açılma imkânı olan ülkedir.	Anadilinin veya köken dilinin dışlandığı,
10.	Ticari hayatın canlı olduğu ülkedir.	Asimile olma korkusuyla yaşanan ülkedir.
TR	C. Olumlu bağ ve deneyimler (TR +)	D. Olumsuz bağ ve deneyimler (TR -)
1.	Yeni gelişmelerin olduğu ülkedir.	Kesin dönüşün sembolü olan ölümün ülkesidir.
2.	Memleket duygusunun yaşandığı,	Geride, arkada kalan; terk edilen ülkedir.
3.	Geçmişin, köklerin ve hatıraların olduğu,	Geri kalmışlığın hâlâ yaşandığı,
4.	Güneşin ve tatilin olduğu,	İşsizliğin yüksek olduğu,
5.	Yemeklerin lezzetli olduğu,	Almanca olarak ayrımcılık yapılan,
6.	Duygudaşlık ve kültürdaşlığın olduğu,	Adam kayırmanın olduğu,
7.	Anadili ve köken dilinin konuşulduğu ülkedir.	Geriye göçte uyum probleminin yaşandığı ülkedir.

Dış İşleri Bakanlığı'nın verilerine göre başta AB ülkeleri olmak üzere 5 milyon Türk vatandaşı²⁰ ülke sınırları dışında yaşamaktadır. Bunlardan 4 milyonu AB

20 AB ülkelerinde yaşayan Batı Trakya, Bulgaristan ve Romanya göçmeni Türk azınlıkları bu 5 milyon rakamına dâhil değildir. Ayrıca topluluğa dâhil olan bu üç ülke ve diğer Balkan ülkelerinde yaşayan Türk azınlıkların bu rakama eklenmesiyle birlikte ortaya çıkacak olan nüfus birçok AB ülkesinin nüfusundan daha fazla olacaktır. Türkler ve Türk azınlıklar AB ülkelerinde yaşayan en büyük etnik azınlık gruptur (TAM, 2007, Tablo 8, s. 19). Anavatanın sınırları dışında yaşayan AB ülkelerindeki ve Balkanlardaki Türk etnisitesi dili, sosyal ve kültürel varlıkları, ekonomik potansiyelleri ile henüz lobileşmemiş büyük bir topluluktur.

lkelerine dağılmıştır ve 1 milyon Türk vatandaşı ise başlıca Kuzey Amerika, Orta Doğu lkeleri ile Avusturalya gibi ülkelerde bulunmaktadır. Bu göçmenlerden AB lkelerinde yaşayanların yarısına yakın kısmı bulundukları ülkelerin vatandaşlıklarını almışlardır ve AB vatandaşı olan Türkiye kökenlilerin takip edilebilen sayıları 2 milyona yakındır (TAM-TUAM, 2007, s. 19). Genelde yaş ortalaması genç, aile birleşmeleri, yüksek doğum oranlarıyla dinamik bir nüfus tablosu çizmektedirler. AB vatandaşı Türklerin kişi başına ortalama yıllık geliri 20 bin Euro'ya yakındır ve bu 12 AB ülkesindeki rakamların üstündedir. Avrupa'daki Türk işletmelerinin sayısı 140 bin, Almanya'dakiler ise 70 bini bulmuştur. Bu işletmelerde yaklaşık 600 bin kişiye istihdam sağlamaktadır ve bunun yarısından fazlası Almanya'dadır. Bu işletmelerden Almanya'dakilerin yıllık cirosu 30 milyarı aşmıştır. Bunun iki katı kadarı da AB lkelerindeki Türk kökenli işletmelerinin kasalarından çıkmaktadır. Dış İşleri Bakanlığı verileri, TUAM Essen, ATİAD gibi kuruluşların yayınladığı son istatistiklere göre, Batı Avrupa'daki Türklerin tüketim harcamaları 25 milyar Euro'ya yaklaşmıştır. Egetürk, gertur ve Recep Keskin gibi bazıları ülke bazında iş ve üretim yaparken şahinler Holding, Kemal şahin gibi küresel bazda üretim ve ticaret yapanlar da vardır. Bugün küçük ve orta ölçekli birçok aile işletmesi iki ülke arasındaki iş ağlarında yerini almıştır. Almanyalı Türklerinin diğerlerine göre daha kalabalık bir topluluk olması yanında, Almanya'daki sosyal, ekonomik ve siyasal hayatla birçok açıdan bütünleşmiş olmaları Türkiye-AB ilişkisi açısından son derece önemlidir. Yaşadıkları lke ekonomisi içinde işsizlikleri önemli bir sorun olsa bile yaptıkları yatırımlar bu problemin üzerinde girdiler sağlamaktadır. Yurt dışı Türklerinin bulundukları ülkelere uyum sağlaması, ekonomik, sosyal ve siyasî yapılarla daha yakın ilişkiler kurabilmesi veya onlarla bütünleşmesi gibi sorunlar, Türkiye'nin dış ilişkilerinde önemli bir meseledir.

Yurtdışı Türkleri, çeşitli sebep ve amaçlarla kendi istekleri doğrultusunda Türkiye'den çıkıp başka bir ülkede kalmış olan Trkiyelilerdir. Bunlar o ülkelerde Türk vatandaşlığını devam ettirmişler. Almanyalı Türk (Kaya ve Kentel, 2005, s.18), XX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Federal Almanya Cumhuriyeti'ne gelmiş, burada çalışan ve/ya yaşayan kişidir. Türkiye'den yurtdışına iş, öğrenim

ve gezi için çıkmış olan bu kişi, kökeni olan Türkiye'yi geride bırakıp hayatını ya tamamıyla veya kısmen Almanya'da geçirme isteğiyle Almanya'da yaşamaktadır. Bu kişi Alman yurttaşı olabileceği gibi Türk yurttaşı da olabilir. Atürk adı Almanyalı Türkü anlatacak biçimde bu araştırma için kısaltılmıştır.

Çoğunluğu Avrupa Ekonomik Topluluğu ülkelerinde yaşayan ve "Yabancı Ülkelerde Çalışan Türk Vatandaşları" ilk defa 1982 Anayasa'sının 62. Maddesi içinde yer alarak anayurda siyasî, sosyal ve ekonomik olarak doğrudan bağlanmıştır (TC. Anayasası, 1982). Bu madde aslında iş göçünün ardından sosyal güvenlik anlaşmaları ile gönderildikleri ülkelerde güvenceye alınmış olan 1961 iş gücü anlaşmasına binaen Almanya'ya gönderilen işçilere yönelik sosyal hakları düzenlemeye yöneliktir. Henüz bir anayasal çerçeveye alınmadan önce 15.11.1971 tarihinde Bakanlar kurulunda alınan 7/3479 Numaralı kararla Almanya ve Türkiye arasında bir Ortak Kültür Komisyonu kurulmuştur. Kültür komisyonu kararları Almanyalı Türklerin kültürel ve sosyal hayatlarına doğrudan devlet eliyle destek olmak amacındadır. Komisyon kararlarına göre yurtdışında görevlendirilecek eğitimci, uzman ve din görevlileri gibi tüm sosyal faaliyetleri yürütmek üzere görevlendirilenler Dış İşleri Bakanlığı'nın koordinasyonu ile diğer ilgili bakanlık ve başkanlıkların artarak yürüttükleri çalışmalar ile tespit ve tayin edilmektedir.

Tablo 3: Yurt dışında yaşayan Türk vatandaşlarının kültürel ihtiyaçları için Dışişleri Bakanlığı tarafından yapılan görevlendirmeler.²¹

Türkiye'den gönderilen öğretmen sayısı	1.479
Türkiye'den gönderilen din görevlisi sayısı	1.293
Türkiye'den gönderilen okutman sayısı	99
Türk üniversite öğrencisi sayısı	130.000
İlköğretim ve ortaöğretim öğrencisi sayısı	838.000

21 TC Dışişleri Bakanlığı 2010 yılı verileri kaynak alınmıştır. <http://www.mfa.gov.tr>

Türk dernek sayısı	3.900'dür.
--------------------	------------

Batı Avrupa'da yaşayan veya çalışan kişileri tanımlamak için geleneksel gurbetçi, gurbetçilik kavramları kullanılmaktayken, iktisadî ve sosyal bir tanımlama olarak Almancı ve Almancılık deyimleri hem popüler ortamda hem akademik dilde yaygın bir kullanım alanı bulmuştur. Fakat yukarıda bahsi geçen son yıllardaki iktisadî ve sosyal sıçramalar her iki kesimdeki bu eski tanımların taşıdığı olumsuz içerikleri sebebiyle terk edilmiştir. Bunun yerine Avrupa Türkleri, Euro-Türkler, Fransa, Belçika, Hollanda ve Almanya Türkleri gibi daha nesnel adlar bugün tercih edilir olmuştur. 1997'de Lüksemburg'da ve 1999'da Helsinki Zirveleri ile başlayıp 2002 Kopenhagen, 2004 Brüksel ile devam eden AB-Türkiye görüşmeleri, Türkiye'nin önüne somut bir üyelik süreci koyarak müzakereleri ciddi pazarlıklarla sürdürdükçe Euro-Türkler (Kaya ve Kentel, 2005, s.5) Türkiye Cumhuriyeti nezdinde daha da bir önem kazanır. Her iki kesim için ortaya çıkmış olan bu son gelişmeler sayesinde AB'de yaşayan Türkler ile Türkiye arasındaki ilişki türü gurbetçi vatandaşlığı sınırlarını çok aşmış görünüyor. Hâlâ yer yer devletleriyle bir anavatan ve gurbetteki vatan ikilemi üzerinden bağlarını sürdüren topluluk ve cemaatler olsa bile bu durumun değişmesinin fazla sürmeyeceği görünmektedir.

Ekonomik olarak Etürklerin gücü arttıkça bu sosyal ve siyasî anlamda her iki ülkeden ilgi odağı olmaları kaçınılmaz görünmektedir. Göç veren ülke Türkiye, onları Türkiye'nin temsilcisi ve AB'deki lobisi olarak görmekteyken, göç alan ülkelerden en başta Almanya geç kaldığı göçmen politikasını geliştirerek bu yeni duruma ana taraf olarak katılmaya çalışmaktadır. Her iki ülke arasında bir anlamda rekabet alanı olan Etürkler, kenar toplulardan merkeze doğru açılmaya başlamışlardır.

1.3. İŞGÜCÜ ANLAŞMASI ÖNCESİ VE SONRASIYLA TÜRK - ALMAN İLİŞKİLERİNİN SON YÜZYILI

Almanya'daki Türk iş gücünün varlığı Ekim 1961 işçi alımı anlaşmasından daha önce iki devlet ve iki toplum arasında kurulmuştur ve tarihten gelen sosyal ve kültürel bir ortamda kök salmaya başlamıştır. Türkiye ile Almanya arasında karşılıklı çıkarlara dayalı ilişkiler Osmanlı Devleti döneminde 19. Asırda askerî alanda ve sonrasında siyasî ortamda güçlenmiş ve Trablusgarp, Çanakkale gibi İmparatorluğun yaşadığı büyük cepheler ile 1. Dünya Savaşı sırasında hem silah arkadaşlığı hem müttefiklik anlamında aynı kader çizgisinde birleşmiştir. Çok geçmeden 2. Dünya Savaşı ile iki toplum arasında ilişkilerin ilk dönemine nazaran daha sosyal bir çerçevede geçmişe dayalı olan bu bağlar yenilenip gelişmiştir. Bu savaşın sonucunda ikiye ayrılan Almanya'da Marshall Planı'yla hızlanan sanayi üretiminde artan iş gücü talebini karşılamak üzere Almanya ile Türkiye arasında 30 Ekim 1961'de bir işgücü alımı anlaşması yapıldı.

20. Asrın başında orduda üst kademede görevli Alman askerlerinin Osmanlı iktidarını yönlendirme ve yönetme amaçları doğrultusunda yaptıkları etkili çalışmalar sonunda İttihat ve Terakki Partisi bir darbe ile iktidara gelir (Türk, 2007). İttihatçıların 1908 darbesinin öncesinde 100 kadar Osmanlı subayı Berlin'de eğitim görüp Osmanlı ordusunda yükseltilmiş, böylelikle Almanya'dan yapılan silah alımlarına ne hükümetten ne de ordu içinden bir güçlük çıkmamış, bu alımlar Osmanlı ordusunu modernleştirilme adı altında tam bir kabul ile karşılanmıştı. 1. Dünya Savaşı ortalarında Osmanlı ordusunda birçok askerî uzmanlık alanında toplam 200 Alman komutan görevliydi. Savaş sonuna kadar yaklaşık 800 subay ve komutan, 12 bin askeri birlikte görev almış veya onları yönetmişti. Tüm Alman görevlilerinin sayının 18–25 bin civarında olduğu tahmin edilmektedir. Bu durum son döneminde Osmanlı'ya Almanların gözüyle yarı sömürge ve açık pazar tanımlaması yapan araştırmaları haklı çıkarmaktadır (Ortaylı, 2008, s.196–197).

İsviçre'de yaşayan İttihatçıların çıkardığı Osmanlı adlı gazetenin 1 Ocak 1900 sayılı ilk Almanca nüshasında, Almanlar ile resmi yollardan temas kurmak amaçlamış, iktidarı ele geçirme mücadelelerinde daha o zamandan ilerideki müttefiklerini Almanlar olarak seçmişlerdi. Gazetenin bu nüshasının yayımlanış

beyannamesinde vurgulanan “Cesur ve asil Alman milletiyle” (Ortaylı, 2008, s. 194) ifadesi, Alman hayranlığını ve sekiz yıl sonra Osmanlı iktidarına geldiklerinde bu ülkeyle nasıl bir siyasî ilişkiyi amaçladıklarını çok açıkça belli eder. Gelecekte daha fazlasıyla kurulacak bu ilişki ağı, Türk-Alman dostluğu adı altında Sultan 2. Abdülhamit eliyle atılan adımın çok çok ötelere vardırılabilecektir. Dönemi inceleyen tarihçilerin belirttiği gibi 1908’de iktidara gelen İttihatçı Osmanlı hükümeti, İmparatorlukla Almanya ilişkilerini yandaşlık derecesine çıkaracak ve Alman basını bu Alman heveskârlığını destekleyecek, bürokratik ve askeri yerli işbirlikçilerle büyük bir kamuoyu oluşturmayı başaracaktır (Türk, 2007). Askeri alanda Osmanlı ordusunda, 2. Dünya Savaşı öncesinde Türkiye’ye çalışmak için sığınan Alman akademisyenlerin akademide ve bürokraside, Bağdat Demiryolu projesi ile girişimcilikte ve birlikte bir Dünya Savaşı’na girecek kadar siyasette ortaya çıkan iradeler, Almanya’nın Türkiye üzerindeki tek taraflı ve son derece güçlü olan girişimlerine dair birer göstergedir.

1912 Balkan Savaşı’na kadarki dönemde askerî, savunma sanayi ürünleri ithalatının dışında otomobil, radyo ve telsiz gibi pahalı teknolojik ürünlerin alımları başlar. Bu arada Osmanlı kimi mühendislerini ve çok sayıda genç öğrencisini çıraklık yapmak üzere Alman fabrikalarına gönderir. Savaşın içindeki Almanya için bu kişiler hem seçkin hem bedava bir işgücü olarak büyük bir iştahla kabul edilirken, diğer bürokratik mesleklerdeki öğrencilerin Almanya’da eğitim almaları ise kabul görmemiştir (Abadan-Unat, 2006, s.46; Ortaylı, 2008, s. 202). Buna göre Türkiye’den Almanya’ya işçi göçü olgusu ilk defa Birinci Dünya Savaşı döneminde sanayide meslekî eğitim ve çıraklık için Almanya’ya gönderilen işçi çocuklar ve genç öğrenciler ile başlamıştır. 1917’de Osmanlı gençleri çıraklık eğitimi almak amacıyla Almanya’ya getirilmiştir (Ortaylı, 2008, s. 202; Atlas Tarih Dergisi, 2008, s. 54).

Zaman geçtikçe ve şartlar oluştuğça Osmanlı siyasî iktidarındaki gibi Osmanlı kültürel hayatı da Alman etkisine girdi (Ortaylı, 2008, s.197). Sultan 2. Abdülhamit döneminde başlayan bu ilişki, ittihatçıların Abdülhamid’i devirip

yerine kardeşi Sultan 5. Mehmed iktidara getirmesiyle daha bir perçinleşti. Ortaylı'nın "Osmanlı Devleti'nin son döneminde siyasî ve iktisadî açıdan Alman damgası vardır." tespiti bu aşamalardan sonra gelişecek olan kültürel alandaki damgayı da eklemek lazımdır (Ortaylı, 2008, s. 54–73, 197–198).

Osmanlı'nın son elli yılına ticarî, siyasî, askerî ve kültürel anlamda damgasını vurmuş Almancılık nüfuzunun Türkiye'ye bir katkısı olamamıştır (Ortaylı, 2008, s.204). İşçi göçünün 50. yılındaki çalışmalara bakıldığında ise artık bu konuda tarihte kalmış olan Türk-Alman ilişkilerindeki gibi böyle basit bir değerlendirme yapılması zor görünmektedir (Erdoğan, 2009). Uzun yıllar işçilerin her yıl merkez bankasına ve Türkiye'deki gayrimenkul ve perakende piyasalarına akan dövizleri, iktisadî olarak yurt içinde çok büyük rahatlama sağlamıştır.

1.4. ALMANYA'YA TÜRK İŞÇİ GÖÇÜNÜN EVRELERİ

Türk işçilerinin Almanya'ya resmi anlaşmayla bir rotasyon çerçevesinde çalışmaya gelmeleri 1961 yılından başlar ve 1973 yılında, tek taraflı olarak, Türkiye dâhil AT dışında kalan ülkelerden bu alımların durdurulmasıyla biter. Bu dönemde Almanya'da çalışmak için kalmak bir rotasyona tabi olduğu için işçi göçünden bahsedilemez. Alman Hükümetlerinde yabancılardan sorumlu ilk siyasetçi görevini yapmış olan B. John, ilk on yıllık dönemden bahsederken o günlerde Türkiye'den buraya çalışmaya gelenlerin misafir, geçici işçi yani Gastarbeiter olduklarını onaylamaktadır. Ancak şimdi böyle bir şeyin söz konusu edilemez olduğunu vurgulamaktadır (Goddard-Huneke, 2011, s.206). İlk on yıl boyunca Almanya'da çalışmak için bulunan erkek ve kadın işçilerin konuk, misafir işçi sayılmaları onların burada kalıcı olamayacaklarına dair Almanya'nın resmi tutumudur. Bu yaklaşım tarzı ülkede siyasetten akademiye, topluma ve Türkiye'nin işçilere yaklaşım tarzına hâkim bir anlayışın resmidir. Göçün ve göçmenlerin altın yılları olan bu dönem, herkes için büyük fırsatların da berhava edildiği bir dönemdir. Genç göçmen işçilerin o zamanlar bu ülkeden beklentilerini anlatacak durumları yoktu. Onlara başta Almanya ve sonra Türkiye yol gösterip destek verebilirdi. Almanya onları ülkelerinde kalıcı bir insan değil,

emeklerini satan geçici işçiler olarak gördü. Geri gönderilmeleri için yaptığı projeleri ve geri gönderme çabasını onlara yatırım olarak yapsaydı bugün göçmenler çok daha iyi bir durumda olacak ve bundan Almanya kazanacaktı. Şimdi geriye baktığında kaybedilen potansiyeli ve zamanı kendi ile beraber göçmenler de acı biçimde yaşamaktadır.²² İlk kuşaktan olan her göçmen bu yaşadıklarından dolayı büyük bir şikâyet içindedir. Ne Türkiye ne Almanya şimdi bu toplumdan istediklerini, o günlerde neden bu insanlara anlatmamıştır? O yıllarda döviz girdileri ile bütçe açıklarını kapatan Türkiye, bu gelir kaynağının devamı için onların Almanya'da kalmaları gerektiğini benimsemiştir. Bunun için ilk planlarını DPT çerçevesinde başlatmıştır. Ancak sonraki aşamalarda işçi ailelerinin çocuklarının ana dilini öğrenmeleri ve ilerde ülkelerine döndüklerinde ülkeye faydalı olmaları için eğitim konusunda Almanya'yla işbirliğine girmiştir. Bir yandan döviz girdisi sağlarken, diğer yandan meslek eğitilmiş göçmenlerin ülkeye için avantajını düşünerek bir taşla iki kuş vurma yoluna girmiştir. Çalışma bakanları, yetkililer, akademisyenler Avrupa'da yaşayan işçi vatandaşların artan sorunlarını dinlemeye başlamış ve sorunların yerinde çözülmesine yönelik adımlar atılmıştır. Türk sınıfları, iki ülke için o şartlarda çare olarak görülmüştür, fakat bugüne gelindiğinde çocukları toplumun genelinden ayırarak, mesleki durum gözetilmeden sadece kültüre ağırlık vererek eğitmenin bir hata olduğu anlaşılmıştır. Çocuklar daha o günden ikinci sınıf toplumsal statüye tabi tutulmuş, ailelerinden kaynaklanan düşük eğitim profilinde tutulmalarına neden olunmuş, yaşlıları arasında eşitsizliğe mecbur edilmiş ve resmi dilden, Almancadan, uzak tutulmuşlardır. Bazı eyaletlerde bu sınıf ayrımları olmadığından, çocukların okuma ilgilerinden veya ailelerle öğretmenlerin çabalarından kaynaklanmış olumlu örneklerle de rastlanmaktadır. İşçi gelmiş ilk kuşağın çocuklarından akademik ve mesleki eğitim almış olan bir nesil var bugün ve onlar bugünkü yaşlılarına göre daha çok başarılıdırlar. İlk dönemde yaşanan parçalanmış aileler, bekâr işçiler, göçmenlerin psikolojik rahatsızlıkları, ev kiralama, dil bariyeri, yasal bir hak olmayışından işten ve ülkeden kolayca

22 Prof. Barbara John'un 50. yılda bu göç süreci üzerine değerlendirmeleri (Aktaran: Goddar-Huneke, 2011, s.206)

atılmanın baskısı, çocukların eğitimi ve kültürel ihtiyaçların karşılanamaması gibi problemler yaşanmıştır²³ Oysa onların tümü bugünden bakıldığında çözülmez ve çetrefil halde olmayan sorunlardır. İlk dönemlerde kaçırılan bu potansiyelin ve fırsatların acı itirafı (Kişisel iletişim, Pekcan, 2011) dışında geriye kalanlar ise ailesi ile beraber hâlâ ayakta durabilmiş o ilk göçenler, anne, baba ve çocuklardır.

Özellikle göçmen Türk işçilerinin Almanya'da bulunması seksenlere kadar kamuoyunda büyük bir problem olarak algılanmadı. Yetmişlerin ilk yarısından itibaren o problemlili aşamaya yavaş yavaş gelindi. Doksanların başından iki binlerin sonuna kadar olan süreçte yabancıların Almanya için bir problem olduğu politikası benimsenmiştir. Bu yüzden yabancıların haklarını kısıtlayan göç karşıtı önlemlerin o yıllarda alınmaya başlandığı görülür. Göçün başından seksenlere kadar süren göçün birinci döneminden tamamen farklı olan bu siyasî uygulamalar ve toplum üzerinde olumsuz sosyal değerlendirmeler iki bin onlu yıllara kadar sürmüştür. Yabancıların haklarını kısıtlamak ve geriye dönüşü teşvik etmek için bir kanun hazırlanır, bir yandan ise yabancılara vatandaşlık yolu açılır. Böylelikle her açıdan çok sert olan ve onu her yönüyle kuşatıp çember içine alan düzenlemeler süreci başlamış olur. Kısa bir süre, hoşgörü çerçevesinde tanınan çifte vatandaşlık hakkından vazgeçilerek, Türklerin köken yurduna olan bağını devam ettirdiği ve arzu edilen Almanya uyumuna engel olduğu gerekçesiyle tek yurttaşlığa yönelik opsiyon modeline geçilir. Bu değişimle birlikte çifte vatandaşlığa sahip olanları, Alman vatandaşlığından çıkarma uygulaması başlatılır. Zaten yabancılar uymak zorunda oldukları kanuna göre yaşadıkları ülkede ikinci sınıf vatandaş statüsüne mecbur edilmişlerdi. Almanya dışında Doğu Bloku Ülkeleri'nde yaşayanlara verilen Alman statüsü, etnik kökenleri yüzünden göçmen işçiler ve onların çocuklarına verilmedi. Alman kökenlilerin Almanya'ya göçe teşvik edilmeleri ile beraber kola bağlı iş gücünde yaşanan rahatlama sonucunda öncekilerin fazlalık ve gereksiz olduğu anlayışı yayıldı. Bu yüzden ister Alman ister Türk olsun Türkiye'den eşini

23 Salih Güldiken'in görüş ve anıları (Aktaran: Goddar-Huneke, 2011, s.111)

getirecek olanlara önce geldikleri ülkede, sonra Almanya’da dil eğitimi ve uyum kursu şartı getirilerek o kişilerin köken kültürleriyle bağını sürdürecektir. Bu yasanın yeni eklenecek maddî şartlar ile daha da zorlaştırılmasına dair çalışmalar, mecliste tartışılmaktadır. Bu yirmi yıllık dönemde işçi göçmeni olan kişilere karşı başlayan ve giderek artan şiddetin siyasilerin yabancılara karşı aldığı dışlayıcı önlemlerle paralel seyretmesi dikkat çekicidir.

Tablo 4: Almanya Türklerinin Almanya’ya göç kronolojisi ve buna bağlı gelişmeler.

1961	İşgücü Anlaşması	Sirkeci-Münih hattı kurulur ve işçiler Almanya’ya taşınır.
1964	Yeni İG Anlaşması	Sosyal güvenceler kapsama alanına alınmıştır.
1964	WDR Köln Radyosu Türkçe Servisi	WDR Radyosu Köln işçilerin entegrasyonuna yönelik yayınlarını 2010’da kapatılmıştır.
1965	Yabancılar Yasası-1	Misafir işçi ve göçmen yabancı meselesini düzenleyen maddeler.
1969	Misafir İşçi İsmail Bahadır	Güneydoğu Balkan bölgesinden gelen bir milyonuncu işçi olarak Münih Garı’nda televizyon hediyesiyle karşılanır.
1969	Türkiye’ye İlk Direkt Uçak	Reisebüro İstanbul, genç akademisyen Vural Öger tarafından kurulur ve Ögertur adıyla büyür.
1973	İşgücü Alımı Durdu	Petrol kriziyle beraber AT’den olmayan Türkiye’den alım durur.
1973	“Türkler Geliyor!”	Der Spiegel, 1973 yılının 31’inci sayısının kapağı “Almanya’daki Gettolar – Bir milyon Türk” başlığını taşıyordu. Dergideki haberin manşeti ise “Türkler geliyor, herkes canını kurtarsın” şeklindeydi. Bu manşet, Almanya’daki Türk kökenlilerin medyada nasıl yer aldığına dair en çarpıcı örnek olmuştur.
1978	Yabancılar Sorumlu Daire	Yabancıların Almanya’ya uyumu meselesini yönetmek üzere kurulur.
1981	Heidelbergliler Manifestosu	Yabancılaşmaya karşı siyasilere bir uyarı niteliğini taşıyan akademisyen ve bürokratlardan gösterilen yazılı tepki.
1982	Kemal Şahin, Şahinler Holding	İşe öğrencilik yıllarında staj yaparken kazandığı 5 bin markla başladı. 1997’de Almanya Yılın İşadamı oldu.

1983	Geri Gönderme Yasası	Geri dönüşü düzenleyip maddi olarak özendiren ilk yasa çıkar.
1987	Sevim Çelebi (Yeşiller Grubu)	Berlin Eyalet Meclisi'ne Müslüman bir ülke Türkiye kökenli biri olarak seçilmiş ilk yerel parlamenter olur.
1989	Leyla Onur (SPD)	Müslüman ülke Türkiye kökenli biri olarak seçilmiş ilk Avrupa Parlamentosu parlamenterleri olur.
1991	Yabancılar Yasası-2	Alman vatandaşlığı verilemeye başlanır.
1991	Möln Yangını, 3 Ölü	İlk terör saldırısı bir aileye yapılır ve ikisi kız çocuğu ve bir yetişkin kadın yanarak öldürülür.
1993	Solingen Yangını, 5 Ölü	Aileye karşı yapılan ikinci terör saldırısıdır ve Genç ailesinden üç çocuk iki yetişkin kadın öldürülür.
1994	Leyla Onur ve Cem Özdemir-1	Müslüman ülke Türkiye kökenli biri olarak seçilmiş ilk ulusal parlamenterler olurlar.
1998	Yabancılar Tahammül Sınırının Aşılması	İçişleri Bakanı Otto Shily (SPD) göreve başlama konuşmasında yapılan bu tespit yabancılar için önemlidir. 4 Kasım 2011'de bir Alman terör örgütünün 2006–2011 yılları arasında gerçekleştirdiği 9 seri cinayet bir tesadüf sonucu ortaya çıkacaktır.
2000	Yabancılar Yasası-3	Opsiyon modeli diye anılan tartışmalı yasa, Almanya'da 18 yaşına gelen çifte vatandaşlık hakkına sahip göçmen kökenli gençlerin, Almanya'yı tercih etmesini gerektiriyor.
2002	Uyuşturulmadan Kurban Kesimi	Müslümanların Hristiyan bir ülkede gündelik yaşantısına dair bir düzenlemedir.
2004	Fatih Akın, Berlin Altın Ayı Ödülü	Bir göçmen aileden gelen sinemacı ilk defa bu derecede sanatıyla öne çıkar.
2004	Cem Özdemir-2	Avrupa Parlamentosu'na Müslüman ülke Türkiye kökenli biri olarak seçilmiş ilk ulusal parlamenter.
2004	Türklere Parça Tesirli Bomba	Küçük İstanbul denen Köln Müllheim Keupstraße'de 22 kişinin yaralandığı ırkçı saldırı, Türk göçmeni işletmelerin bulunduğu sokağı hedef almıştı. Olayın ırkçı bir terör saldırısı olduğu 2011 yılı sonunda tesadüfen ortaya çıktı.
2005	NRW Eyaleti'nde İlk Uyum Bakanı	Yabancılar konusunda eyalet bakanlığı kurulur.
2006	A. Merkel, İlk Uyum Zirvesi	Göçmen toplumunun ve Müslümanların temsilcileriyle bir konferans düzenlenir.

2006	DIK, Almanya İslam Konferansı	AİK (DİK) 15 İslami federasyon temsilcisi, 15 eyalet ve hükümet temsilcilerinden oluşur. Konferansta Almanya Alevileri, Alman Müslümanlar ve Ahmediye cemaati de bulunmaktadır. Milli Görüş, Siyasî İslam'a açık olduğu için konferansa çağırılmamıştır.
2007	Aile Birleşimi-Yabancılar Yasası-4	Dil bilmeden ve Almanya'yı tanımadan evlenip Almanya'da yaşamaya izin vermeyen düzenleme.
2008	Cem Özdemir-3	Göçmen ve bir Müslüman ülke olan Türkiye kökenli ilk parti başkanı seçildi.
2008	Ludwigshafen Yangını, 9 Ölü	Aileye karşı yapılan terör devam ediyor.
2010	Aygül Özkan (CDU)	Uyum bakanlığı dışında bir Müslüman ülke olan Türkiye kökenli eyalet bakanı seçildi.
2010	Türk-Alman Üniversitesi	İstanbul'da kurulur.
2010	Yurt Dışı Türkler Başkanlığı	Türkiye'nin dış Türkler politikasına ilave olarak Yurt dışında yaşayan yurttaş ve soydaşlarına yönelik bir teşkilatı olur.
2010	"İslam, Almanya'ya Aittir"	Almanya Cumhurbaşkanı Wulff, bu sözlerinden sonra kamuoyundan büyük tepkiler alır.
2011	Yurt Dışı Türklerine Seçim Hakkı-1 ve YSK Reddi	Almanya'da yaşayan Türklerin oy verme hakkını sıradan gerekçelerle reddeden karar.
2011	Göçün 50. Yılı	TRT ve Almanya Göç Bakanlığı işbirliğinde sembolik tren yolculuğu yapılmış ve Almanya yıl boyu etkinlikler düzenlemiştir.
2011	Aydan Özoğuz	SPD genel başkan yardımcılığına Müslüman ülke Türkiye kökenli seçilmiş ilk ulusal parlamenter.
2011	Almanya'da NSU Terörü	Neonazi hücresi Nasyonal Sosyalist Yeraltı (NSU) örgütünün Almanya'da yaşayan 8 Türk, 1 Yunan ve 1 Alman polis memurunu 2000–2006 yılları arasında öldürdüğü ortaya çıktı.
2012	Yurt Dışı Türklerine Seçim Hakkı-2	Yurt dışında yaşayan yurttaşlarının seçim işlerini düzenleyen yasa yürürlüğe girdi.
2012	Sünnetin Yasa Dışı Sayılması	Köln Eyalet Mahkemesi, yaralama suçu kapsamına girdiği gerekçesiyle sünnetin yasa dışı olduğuna karar verdi ve böylelikle sünnete ceza onandı. Yeni bir yasal düzenleme yapıldı.

2012	Cami Yakmaları ve STÖ'lere Saldırıları	2001–2011 arasında adli siyasî suç sayılan cami saldırılarının sayısı iki yüzü (219) geçmiştir. İlk defa Türkiye, Dışişleri Bakanlığı kanalıyla Almanya'yı kınadı.
2012	İslam ve Aleviliğin Tanınması	Hamburg Eyaleti Müslüman grupların temsilcileriyle anlaşma imzalayarak onları tanıdığını resmen kabul etti.

İki bin ondan beri ise olumlu ve yeni denen bazı gelişmeler gözlemlenmektedir. Bunun da tek sebebi yine kol gücü ve akademik kariyere bağlı mesleklerde iş gücü açığının giderek artacak olmasıdır. Yaşlanan Alman nüfusuna karşılık bu güne kadar çok çocuk doğurmakla ve onlara yapılan yardım paralarıyla geçinmekle suçlanmış olan; fakat bugünkü tabloya göreyse ilerde genç kalabilecek bir tek nüfus Türk toplumdur (SBD, 2011). Öte yandan ise Almanya bu açığını genç erkek sığınmacılar ve çok çocuklu sığınmacı ailelerin göçü yoluyla kapatmaya mecbur kalmaktadır. Gelecek yıllarda genç nüfusa olan ihtiyaçtan dolayı, yabancıların yasalar önünde eşitsizliği eleştirilmekte, göçmen çocukların eğitim ve meslek edinme fırsatlarının Alman eğitim sisteminde yok edilmesi eleştirilmekte, ayrıca Almanya'nın hazırdaki bu genç potansiyelini kullanamadığı, eğitimlilerin dışlamacılık yüzünden geriye olan göçlerinin arttığı konuşulmaktadır (SBD, 2011). Göç ve Göçmen Bakanlığı, siyaset ve sporda başarı göstermiş, medyatik olmuş göçmen kökenli başarılı model kişileri, Almanya'nın göçmenleri dışlamadığını anlatmaya yardımcı olan medya spotlarında kullanmıştır. Alman Futbol Federasyonu da yabancı düşmanlığına karşı benzer kampanyalar yapmaktadır. Almanya'nın ırkçı olmadığı, göçmen kökenlilerin ülkede ayrımcılık yaşamadığı ve çok başarılı olduklarını milli futbol takımı oyuncusu Mesut Özil örneğiyle anlatmaktadırlar. Ancak 2010'da, Türkiye ile yapılacak maç öncesinde futbolcunun sahi Alman olmadığı tartışmaları ile medya ötekileştirme başlamıştır. Toplumsal açık ırkçılığın kullandığı biyolojik olarak Alman değil, yalnızca kimlik kâğıdı üzerinde Alman yazıyor (M. Pamuk'la kişisel iletişim, 2009, Passau) mahiyetinde ırkçı söylemlerin hedefi olmuştur. Türklerin Alman yurttaşlığına karşı isteksiz kalmalarıyla Almanya'nın yabancılara tanıdığı vatandaşlık tutumunda stratejik olarak Türklere karşı takındığı olumsuz tutum bu söylemlerin haklılığını göstermektedir. Kendi

ülkesinin göçmen kökenli çocukları meslek eğitiminde dışlanırken, kalifiye elaman açığını kapatmak için yurt dışından akademik eğitim görmeye gelenlerin Almanya'da kalmaları için reklamlar ve etkinlikler düzenlemeye başlamıştır. Bu gençlere eğitimlerinden sonra kolay çalışma izni, uzun staj dönemleri vermek konusunda adımlar atmıştır. Eskiden çöpe attıkları yabancı diplomaları 2012'de tanıma için yönetmelikler çıkarmış ve okullarda göçmen kökenlileri daha fazla teşvik etmek için yabancı kökenli öğretmen sayısını artırmanın çarelerini aramaya başlamıştır. Bugün vize alma kolaylığı, yabancı kalifiye elemanlara mavi kart hakkı başlamıştır. İster yerli yabancı isterse dış yabancı olsun istihdam açığı olan sahada eğitilmiş yabancıları Alman vatandaşlığına almayı teşvik etmektedirler. Ancak kısa sürede atılan bu iyi adımlar son otuz yılın sonucunda oluşan toplumsal önyargıları yıkmada yeterli değildir. 11 Eylül'den beri Müslümanların batı toplumlarındaki olumsuz imajı, bu topluma ait önyargıları daha da artırmaktadır. Siyasî ve kültürel alanda çok başarılı olan Türk kökenli göçmenleri model yapma kampanyalarına rağmen, Mesut Özil'in Alman vatandaşlığı ve milli takım oyunculuğu etrafında kopartılan ırkçı söylemler toplumdaki kırılma noktasının ne kadar derin olduğunu gösteriyor. Ancak her ne olursa olsun 2011 yılı bazı şeylerin değiştiği, düşmanlıklara karşı olumlu ve hoşgörülü adımların görüldüğü bir başlangıç noktası olmuştur.

Almanya'daki o değişim ekonomik ve siyasî gelişmelerle doğrudan ilintilidir. Bugünden geriye doğru bakarak iş göçünü geçirdiği aşamalar bakımından süreçler olarak değerlendirmek mümkündür. Toplamı elli yılı aşkın olan bu kısa ve yakın olan göç tarihini analiz edebilmek için onu onar yıllık süreçlere, aşağıdaki tablo üzerinde periyodik olarak bölmeye çalışalım. Ancak Almanya Türk toplumu makro anlamda işçi göçü ile iç içe geçmiş diğer siyasî, akademik ve ticari göçlerin toplu bir yansımasıdır. Bu göç topluluğunun tüm katılımcılarının oluşturduğu resimde içerden farklı oldukları kadar dışardan yabancılık, anadil, inanç ve kültür olarak ortaklıkları da var.

Elli yıl önce geçici işçi olan şimdiki Almanyalı Türklerin kim olduklarını, Bavyera'nın küçük bir kasabasında yaşayan Afrikalı bir işçiden duydum. On

sekiz yaşındayken DDR'e meslek eğitimi adı altında getirilen mobilya işçisi Mozambikli bir Afrikalı, Passau'da Türk kökenli meslektaşların da var mı, sorusuna "Hayır, ben sadece dönerci Türkleri tanıyorum, onlar da işçi değil, kendi iş yerleri var." cevabını verdi. TRT Ellinci Yıl Treni'nin Münih resepsiyonunda gazeteciler "Bugün her meslekten kişilerle röportaj yaptım; fakat bir işçiyle görüşme yapamadım." demişlerdir. Toplumsal katmanlar oluşmuş, her kesimden olan insan çeşitliliği var. "Bir işçi eksikti, onu da şimdi tamamladım." diye görüştüğü işçiye bu deyimini kullanan yapımcı her şeyi anlatmış oluyor (Yazgan ile kişisel iletişim, Münih, 10.11.2011).

1.5. TÜRKİYE - ALMANYA ARASINDA SOSYAL SİYASAL VE EKONOMİK GÖÇ AĞLARI

Göç eden insanlar çoğu hangi şartlara bağlı olarak göç ederlerse etsinler uzun zaman göçle olan bağlarını sürdürmüştür. Onlar yaşantının devam ettiği yerde hayatlarının ve köklerinin önceki kısmına dair dernek, ibadethane gibi somut ve gelenek-görenek gibi somut olmayan şeylerle türlü biçimlerde ilgiler kurmaya devam ederler. Bu ağların sonucunda getto ve mahallelerde somut ve soyut olanı bir arada psiko-mekânda üretip yaşamlarını sürdürürler. Göç edenler, geride kalmış insanlar, eşyalar ve diğer şeylere dair büyük bir özlem duyar ve bu, uzun zaman devam eder. Yaşantı tecrübeleri, alışkanlıkları, ihtiyaçları, özlem ve sevgileri geride kalanlarla bağların kurulmasına ve bu bağın devam etmesine yol açar. Göçen insanlar geride kalan yurtları ve insanları ziyaret ederler. Yolculuklar yaparlar. Uçak, tren, otobüs ve şahsi araçlarıyla yollar kat ederler. Otellerde ve tanıdıklarında konaklarlar. Sınırları ve gümrükleri geçerler. Bankalar ve postalar yoluyla paralar alıp verirler. Telefon, kaset, video ve görüntülü internet görüşmeleri ile birbirleriyle iletişim kurarlar.

Göçten çok önce sosyal veya kurumsal göç ağları kurulmuştur. İnsanlar göçe dair bilgileri kahvehanelerde, gazete ilanlarında, radyo haberlerinde almışlardır. Hangi nedenle olursa olsun göçmek için bir şeyler onları etkilemiştir. Yetmiş, seksen ve doksanlarda terör olayları ve anarşinin yarattığı kaos nedeniyle

Almanya'ya göç edenler olmuştur. Bu nedenlerin dışında kalan diğer büyük grup ekonomik sebeplerle yurtlarını terk etmiştir. Birisi gayri resmi diğeri resmi yollardan yapılmış göçlerdir. Resmî iş göçü ağının başında işçi bulma kurumları, işçi seçme kurumları, özel tercümanlar, arzuhalciler, hava, demir ve kara yolları, gümrükler, kapılarda uğurlama ve karşılama törenleri, toplama ve dağıtım istasyonları, heimler gibi bağlantı noktaları vardır. Göç sürecinin çözüm ve düğüm noktaları, yolların kesiştiği ve ayrıldığı noktaların tümü göçmenin tarihsel olarak değdiği yerlerdir. Bu bağların bazıları, uğurlamalar ve işçi seçimleri gibi bir defalık yaşanmış, anlık bağlardır. Sirkeci'deki uğurlamanın mahşeri, çıplak muayene utancı, Münih dağıtım sığınağına girmek için trenden toplu iniş ve buradan tekrar yola çıkma gibi anlar göçmenlerin belleklerinden hiç silinmemiştir (Kişisel iletişim, Çerkez Pekcan, 2011, Münih).

Bir gümrük kapısından giriş veya çıkış, hava veya kara yollarını kullanma gibi göç anları ise sürekli dir. Konsolosluklar, gümrükler, yollar, konaklamalar, yurt ziyaretleri her zaman tekrar edilen anlardır. Konsolosluklarda ve kapılarda beklemeler, aranmalar, memurlar bürokrasisi, rüşvet, hediyelikler, beraberinde eşyalar getirme veya götürme, Türkiye'ye veya Almanya'ya yapılan bavul ticaretleri, mektup, telgraf ve telefon bağları, internet ağları gibi olgular göçün bitmeyen tekrarlanan anlarıdır.

Göç ve göçün sonrasında geri ile sürdürülen bağlar, sosyal ilişkiler sonucunda her iki ülkede bunların karşılanması için oluşturulan ağlar ve organizasyonlar vardır. Bir kamusal ve özel sektör tarafından işletilen bu göç ağlarında binlerce çalışan kişi var ve bazıları kurumları itibariyle holding statüsüne kadar gelişme göstermişlerdir: Konsolosluklar, DiTİB, Öger Tur, THY. Yeşil pasaportu ile üç aylığına gelen din görevlileri veya dersane öğretmenleri, üç yıllığına gelen dış işleri mensupları, konsolosluklarda sürekli görev almış olan memurlar, 1–5 yıllığına sözleşmeli gelmiş anadil ve din kültürü öğretmenleri, yine aynı statüdeki din görevlileri ve Türkçe okutmanları ile Almanya Türkleriyle alakalı büyük bir göç ağı kurulmuştur. Yine bunun yanında göçmenlerin kendi oluşturdukları ulusal ve yerel ağlar bir taraftan bu göç ağlarına bağlı doğan kurulum ve

kuruluşlarla ilişki içindedir: STO, medya, entegrasyon ve Almanca kursları, etnik ticari sektörler... Bu göç ilişkileri ve buna bağlı oluşan göç ağları bir kartopu gibi hareketlendikçe büyüyen yapıya sahiptir. Göç edenlerin sahip olduğu imkânlar ve teknolojiler ilişkilerin gelişmesine yol açarken bu ilişkiler sebebiyle gelişen göç ağları zincirleme göçlere yol açmaktadır.

İşçi göçünün başlarında Almanya'dan izne gelen kadınlar evlerde, düğün vb. yerlerde; erkekler ise köy ve kasaba kahvelerinin en ortasındaki masaya oturup ballandıra ballandıra Almanya'dan bahsederler. İzin için satın aldıkları pahalı üst başlarını göstererek böyle süslü elbiseleriyle işe gidip geldiklerini anlatırlar. Erkekler kahvedekilere çay ve yemek ısmarlar, kadınlar ise düğünlerde yüklü bahşişler takarlar. Kadınların kolları bileziklerle dolar, erkeklerin ise cepleri 100 Mark'ın bozdurulmasıyla şişer. Bugün bile hâlâ bu tür gösterişler ve buna benzer davranışlar yoksul ve işsiz insanları Almanya'ya göçe teşvik etmektedir.

Göç edenler ile geride kalanlar arasında bilgi ve ulaşım imkânları elverdiği sürece sosyal ve ekonomik ilişkiler devam eder. Sosyal göç ağı (Toksöz, 2006, s.4, 21) aile birleşimi, evlilikler üzerinden daha da sıkı bir bağ olur. Akraba evlilikleri üzerinden kurulan sosyal ağlar, Almanya içindeki ilişkileri de etkilemektedir. 2007 yılında çıkan ailevi nedenlerle oturum izninin verilmesine dair yasa maddesinde, ithal damatlar ve gelinlerin Almanya gelmesi, eskiye nazaran zorlaştı. Evlilik nedeniyle eşiyile beraber Almanya'da yaşayacaklar için basit Almanca seviyesi olan A1 dil belgesi istenmektedir. Bu eğitimleri, Almanya'nın Ankara, İstanbul ve İzmir'deki temsilciliklerine bağlı olan Goethe Enstitüleri ile bazı özel dil kursları vermektedir ve ortalama kurs kayıtları 1.200 TL'dir. Özellikle büyük şehirlerde dil eğitimine bağlı göç ağı merkezleri oluşmaktadır. Alman Parlamentosu şimdi kendi vatandaşı olsun olmasın Türkiye'den gelecekler için çıkardığı bu aile birleşimi yasası diye tanınan yasayı evleneceklerde gelir belgesinin şartı maddesiyle daha da zorlaştırmaya yönelik çalışmalar yapmaktadır.

On beş yirmi yıldır özellikle Akdeniz kıyılarında artan turizm hareketliliği sonucunda, tatil yerlerinde çalışan erkeklerin Almanya'ya gelmek için evliliği bir fırsat olarak kullandıkları gözlemlenmektedir. Passau ve çevredeki benzer şehirler gibi küçük yerleşim birimlerindeki Alman kadınları ile evli olan Türklerin çoğu, bunların sayısı yedi civarındadır, ²⁴ tatil yerlerinde kurulan kişisel bağlardan doğan evlilikler sonucunda Almanya'ya gelenlerdir. Bu erkeklerin tamamı otuz kırk yaşları arasındadır ve Turizm bağları üzerinden yaptıkları evliliklerini kendileri açıkça (Kendi Görüşmem, M. Koç, 2010) belirtmektedirler. Bu tarz evlilikler de aslında bir emek göçüdür ve bu göçte yaz sezonunda gerçekleşen deniz banyosu turizminin sağladığı imkânı değerlendiren bekâr Türklerin Alman kadınlarıyla olan sosyal ilişkileri belirleyicidir.

Uçak biletlerinin giderek ucuzlaması ve herkesin bu biletleri alabilecek olması göçmenlerin memleket ziyaretlerini ve tatillerini arttırmıştır. Son dakika biletleri, erken satın alınan biletler, erken veya son dakikada alınan paket tatiller, birçok genç göçmeni köken yurdunda turist olarak bulunmaya teşvik etmektedir. Göçmenlerin çoğu turistik sahillerde ve büyük şehirlerin kıyılarında yazlıklar almışlardır. Böylelikle aileler Türkiye'ye daha fazla gidip gelme durumunda kalmaktadırlar. Emekli Almanyalı Türklerin de altı ayda bir süresi geçmeden mevsimlik gidiş gelişleri bu hareketlilik için diğer bir noktadır.

Tablo 5: Almanya-Türkiye göç sürecinin ve göç ağının onar yıllık dönemleri.

Dönemler	A. Göçün Niteliği	B. Göçmenlerin Niteliği
60'lar	İlk nesil, geldiğinden beri, durmadan bir veya daha çok işte birden çalışır. İşçi birikimlerinde ve direkt işçi yatırımlarında artış başlar.	İşgücü göçü
70'ler	İşçi ortaklığı yatırımlarında Türkiye'ye yönelme başlar. Geriye dönüş ve tekrar göçler olur. Aile bireyleri, akrabalar ve yakınlar Almanya'ya gelmeye başlar.	İşgücü göçü Aile birleşimi Geri dönüş

24 Burada bahsi geçen görüştüğüm kişilerin kimlikleri saklıdır.

80'ler	Siyasî ve iktisadî çalkantılar ile ikinci göç dalgası başlar. İşçi yatırımları başarısız olur. Direkt yatırımlar devam eder.	İşgücü göçü Akademisyen göçü Sığınmacı göçü
90'lar	Birleşen Almanya'da yabancılara karşı baskı ve şiddet artar. Artan işsizlik, kötü çalışma şartları gibi nedenlerden kendi işini kurmak öne çıkar. Etnik Türk markaları doğar. Türkiye'nin siyasî ve iktisadî adımları nedeniyle göçmenler hem burada hem orada olumlu bir havaya kavuşurlar. Seksenlerden beri artan sığınmacılar ile iş sahibi patron göçmenler görünür olur.	Kültürel, siyasî ve ekonomik göçler Akademisyen göçü
2000'ler	Atürk sermayesinin yönü yeniden Türkiye'ye döner. Türkiye'deki markalar etnik pazarda yer bulur. Türk holdingler sermaye avına çıkarlar ve tüm olumlu hava bir kez daha Atürklerin ve Türkiye'nin aleyhine sonuçlanır.	Güneydoğu'dan sığınmacı göçü Akademisyen göçü
2010'lar	AB'nin kapısı, dış ülkelerdeki lobimiz olan Atürklerin Türkiye'ye ilgisi artar. Almanya'nın Türkiye ve Almanya'da, Türkiye'ninse TRT olarak yaptığı 50. yıl kutlamaları olur.	Yatırımcı göçü Akademisyen göçü Yatay ve dikey evliliklerle eş göçleri ('80-∞)

Almanya'nın Türkiye Büyükelçisi E. Cuntz'un Zaman'ın Almanya baskısına verdiği bir röportaja göre iki ülke arasındaki ekonomik ağlar diğer ülkelerle mukayese edilemeyecek derecede önemlidir. Türkiye'deki son sekiz yılın Alman yatırımları sekiz milyar doları geçmiştir. Türkiye'nin Almanya'ya 2010'da 25 milyar Euro'luk ihracatı olmuştur (Zaman Avrupa, 18 Şubat 2011). Bu ticari ilişkilerde Türk işçi göçünün etkisi çoktur. Çünkü Almanya'da yerleşik veya Türkiye'de yaşayan işadamları başta gıda ve taze meyve olmak üzere çoğu etnik pazara hitap eden ürünleri alıp satmaktadırlar. Türkiye'de bilinen ve tanınan ne kadar gıda markası varsa Almanya'da onları raflarda bulmak mümkündür. Ayrıca fiyatta rekabet edebilecek her ürün markalaşmamış bile olsa Almanya'ya gitmektedir. Ancak şimdiye kadar orada üretilen etnik gıda malları, sucuk ve peynir gibi, henüz Türk pazarına getirilmemiştir. Bu konu aslında Almanya'da iş yapan göçmen kökenli firmaların gözünden kaçmış görünüyor.

Almanya'da sayısı üç milyon olduğu bildirilen Türk kökenli nüfus, etnik Pazar işinde işletme ve üretim yapanların iştahını kabartmaktadır. İş bakımından hiç etnik pazarla ilgisi olmayanlar bile, Telefon firmaları, Deutsche Bank, Volkswagen, Mercedes vb. çaylı türkölü, sazlı sözlü Türkçe-Almanca reklamlarla müşterilerini artırma yolunda hayli mesafeler kat etmişlerdir. Türk etnik pazarının da Almanyalı Almanlara hitap eden bir yüzle hazırlayacağı ürünler göçmen işletmelerinin en büyük eksikliklerdendir. Son senelerde başlayan Türk Telekom'un ve Türkcell'in yatırımlarının Alman pazarında rekabet edebilecek hale gelmesi dikkat çekicidir. Onların hazırlattığı büyük bütçeli reklamlarının diğer işletmelere örnek olması beklenen bir şeydir. Almanya'da etnik pazar açığı, Gazi markasında ters etnik ticaret şeklinde olduğu gibi, bir Alman firması tarafından kapatılmamışsa, geleneksel deri ve kıyafet pazarına girerek, Alman ürünlerinde, bunu yöntemle, Türk işletmeleri de yapabilirler.

1.5.1. Arkadaki Ülke Türkiye

Türkiye, Almanya göçünde geride bırakılan yurt veya vatan parçasıdır. Arkada kalan yurt, yaşanmayandır ve terkedilmiştir; fakat sosyal, kültürel ve ekonomik bağlar bir süre daha devam eder (Ülken, 2008, s.189). Birinci ve ikinci göçmen kuşakların her ikisi de göç verende dünyaya gelmiştir. İlk göç nesli hayatının yetişme dönemlerini geride kalan yurttan geçirmiştir; fakat birincilerin aksine ikinci kuşak göç edilen yurttan yetişmiştir. İlk neslin ebeveynleri, arkadaşları ve çevreleri Türkiye'dedir. Birinci derce yakınlar, ana baba, kardeşler, büyükler ve küçükler göç verende kalmıştır. İkinci kuşak Türkiye'de doğmuş; fakat yeni yurttan yetişmiştir. Onların ataları ve diğer akrabaları dışında herkes buradadır. Türkiye'yle olan sosyal bağları burada geçirdikleri hayat boyunca giderek zayıflar. Onların okul, meslek ve sosyal alanda oluşan çevreleri buradadır, bu yüzden Türkiye'ye olan bağları ebeveynlerinden farklıdır. Türkiye'de geçirdikleri zamanlar azalır. Onların çocuklarının Türkiye'yle sahip oldukları bağlar, üçüncü nesle göre daha kuvvetlidir. Burada doğan üçüncü ve öteki kuşaklar Almanya-Avrupa Türkleri olmuştur. Onlara göre Türkiye geçmişlerinin göç ettiği bir atalar ülkesidir. İlk nesil için arkada, ikinci nesil için eskide, üçüncü nesilden itibaren

geçmişte kalan yurt Türkiye'dir (Aziz Yakasız ve Adnan Aktaş ile kişisel iletişim, Passau-Schwerte, 2010).

İlk neslin göç veren yurdu terk etme sebeplerinin başında yoksulluk gelir. TÜİK verilerine göre kişi başına GSMH o yıllarda çok düşüktür. 1960 yılında 359 USD iken 1961'de 194 USD, 1962'de 220 USD, 1963'te 249 USD olduğu görülmektedir (Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK], 2012, s.730). Almanya ile işçi gönderme anlaşması 1964'te yenilendi ve 1968 yılında ülkede GSMH 537 USD'ye çıktı; fakat bu rakamlar hâlâ 60'lar öncesinin, mesela 1959'da 583 USD, gerisinde kalmıştır. Kişi başına düşen GSMH 70'lerden itibaren tekrar düzelmeye başlar. 1973'te işçi gönderimi durmuş, aile birleşmeleri göçü başlamıştır. Bu dönemde ortaya çıkan ekonomik krize rağmen rakamlardaki artış dikkat çekicidir. 1970'te 539 USD, 1975'te 1.184 USD ve 1980'de 1.539 USD ve 1990'da Türkiye'de GSMH 2.683 USD'ye çıkmıştır. Bu rakamlar ülkedeki ekonomik durumu, cari değişimleri ve bunların işçi göçü ile nasıl değiştiğini göstermektedir. Üstelik bu gelişmeler 1973 ve 1980'lerdeki önemli ekonomik krizlerin yaşandığı dönemlerde olmuştur. 1964 yılından itibaren işçi dövizleri ülkedeki cari dengeler açısından 8 milyon USD bulunduğu için ilk defa hesaplarda kullanılmaya başlanmıştır. Bu dönemden sonra giderek artan işçi dövizleri 1976'da 1 milyar, 1989'da 3 milyar ve 1998'de 5 milyar USD üzerine çıkarak ülkenin cari dengesinde önemli katkılar yapmıştır (Abadan-Unat, 2006, s.87; Artukoğlu, 2005, s.19). Türkiye iş göçünün ilk 40 yılına paralel giden yıllarda dış ticaret dengesinin ortalama %50'sini sadece nakit işçi gelirleriyle kapatmıştır (Apak ve diğerleri, 2002, s.168).

TÜİK'in o yıllara dair bir işsizlik verisi yok (TÜİK, 2012). İş göçünün başında 1962 yılında Türkiye'de 1,5 milyon olan iş gücü fazlası, göçün onuncu yılında 1978'de 3 milyona yaklaşmıştır (Apak ve diğerleri, 2002, s.156). Göçün yaşandığı yıllarda Türkiye ve Almanya'da işçilerin gelir seviyesinde önemli farklar var. Gelir düzeyinin bu kadar düşük olduğu ülkede yaşanan işsizlik genç çalışabilir nüfusu Almanya'ya göçe teşvik eden baş faktördür. İş bulup çalışabilenlerin gelirleri de Almanya'ya göre düşüktür. Maden-İş Sendikası'nın

1975 yılında yaptığı araştırmaya göre Türkiye’de sigortalı, 2 çocuklu ve evli bir işçinin, belirtilmemiş fakat yüksek sigortalı gelir sahasında çalışanlar burada geçerli olmalı, net ücreti 1963’te 499, 1970’te 869, 1974’te 1.524 TL imiş (Koç, 1982, s.338). O yıllarda çalışan ve SSK’ya primi ödenen işçi sayısı 1961’de yalnızca 689 iken 1971’de 1.405’e ve 1980’de 2.205’e çıkmıştır (Koç, 1982, s.310). Ücretleri hakkında bilgi sahibi olduğumuz bu kesimin küçük bir grup olduğu ortadır. Almanya’da bekâr ve çocuksuz bir işçi ise yılda ortalama olarak 1960’ta 3.144 €, 1965’te 4.775 €, 1970’te 7.076 € ve 1975’te 11.213 € kazanmıştır.²⁵ Savaşın bitiminde Almanya gibi diğer sanayileşmiş Batı Avrupa ülkeleri göçün ilk on yılında ortalama %5’e yaklaşan bir büyüme ile altın çağını yaşıyordu (Artukoğlu, 2005, s. 7). Savaşın bitiminde Almanya’nın nüfus, işçi ve çalışma verileri göç edilen yurt Türkiye ile karşılaştırıldığında çalışma çağındakilerin göç etme baskısını çok açık biçimde anlatmaktadır (bkz. Ek 5).

Türkiye’den daha iyi bir işi ve ücreti olan ülke Almanya işçi seçiyordu. İnsanlar orada bir işe sahip olmayı, belli bir birikim yapmayı ve o esnada gelişmiş yeni bir ülke görmeyi düşünmüşlerdi. Yeni bir ülkede işe girmek için yurdunu terk etmek çok kuvvetli bir isteğe bağlıdır. Üstelik dil ve kültür farkı olan bambaşka bir ülkede kısa süreliğine de olsa çalışmaya istekli olmak onların geçici göçe meyil derecelerinin ve isteklerinin çok kuvvetli olduğunu göstermektedir. Fakat gidecekleri yerde ne yapacakları, nasıl yaşayacakları, iş yerleri, sosyal hayat gibi şeyler konusunda bir ön bilinç olmadığını ve onlara, göç veren yerde, bu durumların açıklanmadığını kişisel iletişim kurduğumuz insanların anlatılarından biliyoruz. Belki bir iki yıl için yerini yurdunu terk etmenin ve sonunda geri dönmenin, Alman makamlarında kesinlikle bildirildiği için, kolay ve çabuk alınan bir karar olduğunu belirtmektedirler. Eskilerin söylediği gibi göç yolda düzülür düsturuna tabi olarak, yıllar geçtiği halde Almanya’ya plânsız göçün problemlerinin nesiller boyu çözülmeye çalışıldığına tanık olduklarını anlatmaktadırlar (N. Avcıbaş ve M. Bak ile kişisel iletişimler, 2008).

²⁵ Bu verilerin kaynağı Statista adlı sayfadır.
<http://de.statista.com/statistik/daten/studie/164047/umfrage/jahresarbeitslohn-in-deutschland-seit-1960/>

İkinci Dünya Savaşı'na karşı kendini korusa bile göç veren ülke Türkiye, 1960–1980 arası dönemde siyasî ve ekonomik çalkantılar yaşamıştır. 1960 darbesi, 1961'de Başbakan Adnan Menderes ve iki bakanın idamı, 1961 Anayasa'sı, Ege ve Kıbrıs'ta yaşanan gerginlikler altmışlı yıllarda Türkiye'nin içerde ve dışarıda yaşadığı krizlerden bazısıdır. Almanya ile iş gücü anlaşması yapılan tam bu dönemlerde, artan ithalat nedeniyle Türkiye'nin dış ödemeler dengesi bozulur, döviz açığı doğar. Bu sıkıntı nedeniyle iç üretim yoluyla tüketimi karşılama yoluna girilmiş, fakat verilen mali destekler hep ithal sanayi ile montajcı üretimin cebine girmiştir.

Türkiye'nin etrafında siyasî ve iktisadî problemler artar ve 1970'lerde petrol ve enerjiden kaynaklanan ekonomik sıkıntılar nedeniyle dünyada ağır krizler yaşanır. Öğrenciler siyasetin içine çekilir, siyasî eylemleri yüzünden gençler idam edilir, kanlı işçi gösterileri yaşanır ve bu gelişmelerin bir sonucu olarak bazı kentlerde etnik ve kültürel temelleri sarsacak çatışmalar başlar. Ülkenin dış borcu ağır bir yüke dönüşür. Bir yanda Kıbrıs'a yapılan Barış Harekâtı, diğer yandan Orta Doğu'da artan çatışmalar ve savaşlar, içerde gelişen olaylarla birlikte Türkiye'nin üzerine bir kâbus gibi çöker. Göçün çoğunluğu bu yirmi yıllık dönemdedir ve onlar kendini dışarı atarak huzur ve ekmeğin peşinde olduğunu gösterirler. Seksenlerde geçmişten ders alınmaya başlanmış, insan gücünün kıymeti anlaşılmıştır. Geçmişteki hatalar görülmüş ve ülkenin kalkınmasını beslemek ve alt yapı yatırımları için ihracata yönelik teşvikler ağırlık verilmiştir.

Giderek artan şiddet ve bu şiddete karşılık artan bir siyasî, iktisadî çöküntü dönemini yeni bir askeri darbe takip eder. Ülkedeki anarşi ve terörü önlemek, akan kanı durdurmak amacıyla askeriye yönetime 1980'de el koyar ve bu askeri sıkıyönetim yurt dışına ikinci büyük göç dalgasını tetikler. Bu dönemlerde ekonomide başlayan liberalleşme ve dış satıma yönelik üretim ile siyasî ve ekonomik hayatta canlanma başlayacaktır; fakat bu defa da PKK terörünün karanlık bulutları ülkenin üzerini kaplar ve tüm gelişmelerin ufkunu karartır. İran'daki siyasî gelişmeler ve sonra Irakla yaptığı savaş Türkiye'nin daha sonraki on yılında artarak devam edecek ateş çemberine büyük kıvılcımı o

yıllarda atar. Doksanlı yıllarda bu gelişmelerin tetiklediği terör sebebiyle iç ve dış göçte çok hızlı artışlar olur. İçerde ve dışarda, dört bir tarafta gelişen olayların etkisi ile göçlerin hızlanması Türkiye'nin dışardaki varlığını ve hareketlerini çok olumsuz biçimde etkiler. AB meselesi, Berlin Duvarı'nın yıkılışı ve Almanya'nın birleşmesi, Sovyetler Birliği, demir perde ülkelerindeki değişimler, Türkî Cumhuriyetlerin ortaya çıkması, İran ve Irak ilişkileri, Arap dünyasında yaşanan çatışmalar vb. seksenlerden başlayarak bugüne kadar olan dönem, Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı'nın ardından yaşanan en çalkantılı dönemi olmuştur.

Ellilerden beri gelişen ve değişen Türkiye'nin çizdiği bu tablolar göçmenlerin göç etme isteklerini ve meyillerini etkilemiştir. İşsizlik ve döviz darboğazını kolayca aşmanın bir yolu olarak hükümetler dış göçü doğrudan teşvik etmiş ve siyasî anlamda yönetmiştir. 1959'da İngiltere, 1961'de Almanya, 1966'da Hollanda, Avusturya ve Belçika, 1969'da İsviçre, 1972'de Fransa, 1979'da İsveç, 1985'te Libya ile ikili Anlaşma ve/ya sosyal güvenlik anlaşmalarının imzalanması (Abadan-Unat, 2006, s. 58) yukarıdaki tarihî süreçlerle aynı zamanlarda yapılmıştır. Bu yıllara bakıldığında ülkenin dışarıya göç verme meyil ve isteğinin kronolojik bir analizi görülmektedir (bkz. Tablo 4). İç ve dış baskılar sonucunda, kısa sürede ülkenin problemlerini aşmanın bir yolu ve zorunluluğu olarak iş gücü ihracatı, Türk mallarının ihracatından önce yapılmıştır. Göçün otuzuncu yılında Almanya'da 600 bin işçi, 870 bini aile ferdi olarak toplam 1 milyon 460 binin üzerinde Türk yaşamaktaydı (Abadan-Unat, 2006, s.64). 50. yılında nüfus iki katına çıkarak 3 milyonu bulacaktır (Statistische Bundesamt Deutschland [SBD], 2011).

Birinci kuşak göçmenler için vatan, eğer bir daha geri dönülememişse giderek sosyo-psiko coğrafya olmaktan çıkıp gerçeküstü bir mite dönüşür. Bundan onlarca yıl önce yeni bir hayat kurmak amacıyla türlü umutlarla memleketlerinden ayrılmışlardır. Kazancı iyi diye, birikim yapıp geri dönmeyi düşündükleri yerde her şeyleri ile yurtları arkalarında kalakalmıştır. Aileleri bu dünyadan göçmüş, akraba ve arkadaşları ise geçen zamanda unutulmuştur. Her ziyarette kendini geridekilerden uzaklaşmış, başkalaşmış ve değişmiş

olarak bulmuştur. Orası artık onun bıraktığı yer ve çevre değildir; gerideki her şey de kendi gibi değişmiştir. Burada yaşadığı sürede gelişen olaylar, ailesi ve torunları onu yeni memleketine bağlamaktadır. Tüm bu gelişmeler göçün başında ve ilk döneminde düşündüğü geri dönmeyi ve bu geri dönme umudunu günden güne kaybetmesine neden olur. Ancak reel yurdun kaybının yeri geldiği ülkede doldurulamadığı için köken yurt gerçek üstü bir mite dönüşür. “Hanıma söylüyorum: Gözlerim açık gider, eğer Türkiye’ye dönmeden burada ölürsem.” (Özdemir Dönmezer ile kişisel iletişim, 26.01.2011, Passau).

N. Avcıbaş

S: Hiç kesin dönüş yapmak aklınızdan geçiyor muydu?

C: Geçiyordu. Hep düşünüyorduk ama gidemedik. Burada bir şekilde düzenimizi kurduk. Bir de tabii para tatlı geldi. Türkiye’de bir şeyler aldık. Tarlaymış bahçeymiş derken, ev de yaptırdık. Ha bugün ha yarın derken, 68 yaşına geldim. Dile kolay 44 yıl. Açıkçası, bizim gençliğimiz burada gitti dayı. Gençliğimiz burada gitti.

S: Şu anki hissiyatınız nasıl? Dönüş fikri hâlâ var mı, yoksa kaldık burada diye mi düşünüyorsunuz?

C: Çocuklar burada, herkes burada. Türkiye’de bir çocuğum var sadece. O da Ankara’da oturuyor. Kimse yok.

C: Devam ediyor tabii. Komşular, akrabalar; herkes burada. Bizim köyden 70–80 kişi var burada.

S: O zaman kesin dönüş yapan fazla olmadı mı?

C: Dönen oldu ama uçağın altında döndüler. Anladın değil mi?

S: Bundan sonra artık dönüş planı yok mu?

C: Çocuklar burada, problemler var. Canım istiyor Türkiye’yi ama kalamıyorum orada. Çünkü çok severim memleketi.

S: Yaşam size göre nerede daha rahat? Burada mı, Türkiye’de mi?

C: Türkiye’de rahat. İmkânlar olsa da temelli dönsem keşke, ama problemler artıyor sürekli.

M. Bak

S: Siz geçici olarak, dönerim diye düşünerek mi gelmiştiniz Medar Amca?

C: Yahu aslında bütün âlem var ya, bütün âlem; bir sene, iki sene çalışıp döneceklerdi. Ama öyle bir bağlandık ki biz buraya. Bak karısı bağladı bizi. Allah için konuşuyorum, karı kız bizi bağladı, bu bir. İki, çoluğu çocuğu unuttuk yahu, kariyı unuttuk. Burada geldik karıları beğenmez olduk. Cenab-ı Allah var ya Cenab-ı Allah; inanmadın mı, onun kanunlarından dışarı çıktın mı... Bak bugün aslan gibi yaşarsın, yarın öyle bir taş düşer sana ki; ilelebet altından çıkamazsın. Çık erkeksen. Bunları düşünmezsen, İslamiyet’i yaşamazlar, Allah nedir bilmezler... Biz bu memleketi...

Tamam, senin cinsel ihtiyacın olabilir ama bunu efendi gibi, delikanlı gibi giderirsin. Onun bunun karısıyla, kızıyla olmaz bu iş... İslamiyet burada bitti. Allah’tan bu camiiler mamiler çıktı da...

S: Buraya Türkler ilk geldiklerinde, belirli bir açıklık gördüler. Baskı yok, başka bir şey yok...

C: Yahu ne diyorsun sen ya. Mahpustan çıkarsın ya... Yahut köpeği bağlarsın, üç-dört gün durur. Bir çözdün mü var ya, önünü görmez... Biz

böyleydik, bunu inkâr edemeyiz ki. Bak ben şimdi Rizeliyim. Türkiye’de askerliğimi yaptım, İstanbul’da taksi şoförlüğü yaptım, İstanbul’da senelerce çalıştım. Ben böyle bir hayat göremedim orada, görsem İstanbul’da yaşardım. Niye yaşamadım ki? Geldim buraya, serbest... Ne ana var, ne baba var. Kimse karışmıyor bana, istediğime saldırıyorum. Böyle bir hayat, polisi yok, şeysi yok. Sen ne diyorsun yahu...

Dönüş planı bile parçalı ve tireli kendileri gibi biraz bura biraz orada kalmayı planlıyorlar (M. Bak)

S: Kesin dönüş planınız var mı?

C: Var. Ben gelecek sene temelli gideceğim. Ben durmam burada daha. Nasıl ederim biliyor musun? Gelirim buraya yine, bir iki ay kalırım, geri giderim. Altı ay, yedi ay kalmam burada.

Berlin’de yaşayan işçi emeklileri N. Avcıbaş ve M. Bak’ın anlattıkları gibi birçok kişi bu problemlerle yaşamaktadır. Terk edilmiş yurda geri dönememe ve geridekileri kaybetmenin sonucu, erişilmesi mümkün olmayan, gerçek ötesine dönüşen bir yurttur. Bu hayali yurtla kurulan ilişkiler sözlere böyle yansımaktadır. Göç etmeyle beraber yeni bir yurt ve vatanın oluşması, bu göçün yarattığı eskiden kopma ve yeniye bağlanma problemi bağlamında gerçekleşmektedir (Arık, 1990, s. 13; Yıldırım, 1998, s.139). Asya’dan kopan topluluk ve boyların, Anadolu’yu yurt edinmeleri, çok uzun süreçlerden sonra gerçekleşmiştir. Uzun asırlar içinde, eski yurtlarından kopmuşlar ve onu unutmuşlardır. Yeni yerlerini özümsemeleri de bu kopuş ve unutuş sürecine paralel olarak gerçekleşmiştir. Bu iki olguda, göç edilen sılanın, yabancı yerlerin kalıcı bir yurt olması ve bunun neticesinde bir vatana dönüşmesi yaşanmaktadır. Gerçek, eskiyerek hayali olana; umutla geline ise onun yerine yurda dönüşmektedir. Almanya’nın ilk Türk yerleşimcileri olan nesiller, bu süreci yansıtan tutumlar sergilemektedir. Bu kopuş ve bağlanma halinin, birinci kuşaktan sonra azalarak devam etmesi, ikinci ve üçüncülerin henüz bu probleme dair cevaplarının tam olarak verilememesine bağlıdır.

1.5.2. Kazanılmış Ülke Almanya

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Marshall Planı desteği ile sanayi üretiminde yeniden hamle yapan Almanya, iş gücü açığını karşılayamaz ve dışarıdan iş gücü temin etme yollarına gider. Federal Almanya iş gücü ihtiyacını önce İtalya, İspanya gibi ülkelere temin etme yoluna gitmiş, iş gücü açığı kapanmayınca

Türkiye’den bu ihtiyacını gidermeye başlamıştır. O dönemler genç işsizler ve yoksullar için Türkiye ile Almanya mukayese edildiğinde Almanya Türk işçilerin gözünde kendilerine kazancı yüksek iş sunan bir yabancı ülkedir. Türk insanının kısa zamanda büyük bir göç dalgasına dönüşen uluslararası piyasada iş arama olgusu, art arda gelen ve sebepleriyle sonuçları iç içe geçen dönemler halinde gelişmiştir (bkz. Tablo 5). Türk işçiler, Almanya’da sadece geçimlerini sağlayan bir iş bulmaz. Aynı zamanda o işin saati, vardiyası, tatilleri, yıllık izinleri, sosyal hakları da son derece düzenlidir. Üstelik bu ülkedeki geçinme ve düzenli tasarruf imkânları geride kalan ülkeden daha iyidir.

İş ve çevre tecrübesi kazandıkça daha kazançlı işler aramaya ve bu sayede geride bıraktığı ailesini yanına almaya başlar. Çocukların okulları devlet okulu olduğu için eğitim parasızdır ve eğitim süresince çocuklara verilen buradaki sosyal yardım, Türkiye’de yaşamaya devam eden çocuklarına göre daha avantajlıdır. Böylelikle göçmenler ilk etapta kendi düşüncelerine göre lazım gelen sermayeyi biriktirene kadar geri dönmeyi ertelemeyi tercih etmiştir. Göç ettiği ülkede karşılaştığı her türlü probleme rağmen düzenli bir hayata, düzenli bir iş ve ücret, serbest işleyen bir iş hakkı, geniş çerçevede yaşanan eşit sosyal haklar ve özgürlükler, kültüre saygı ve demokrasi ile Almanya birinci vatana dönüşür. Fakat göçün ellinci yılından sonra da göçmenler tam bir sosyal ve siyasal eşitlik mücadelesi ve toplumsal kabul konusunda hak arayışı içindedir.

Türk kalmak veya Alman kimliğine sahip olmak meselesi gibi yurt meselesinde de “Almanya mı, Türkiye mi?” sorusu henüz cevaplanmış değil. Almanya’da doğmuş olmak ve yaşamak, Alman vatandaşlığına sahip olmak veya olmamak bu meseleyi tamamıyla çözmeye yeterli değil. Almanya’da kalıcı olsa bile Türk vatandaşlığını devam ettiren kişiler için sadece bu bağa sahip olmak bile önemli. Gerçekten burayı yurt olarak görse ve kabullense bile, her gün Almanca konuşsa bile bu yurttaşlık bağına son derece önem veren ve bundan vazgeçmeyecek olanlar var. Aynı şartlarda yaşayan ve Alman yurttaşlığına geçmeyi tercih eden kişiler de var. Kendi işyerinde işlerini daha sorunsuz yürütebilme gereği veya oturum alma, pasaport uzatma gibi gündelik işlerinde

herhangi bir yerde sorun yaşamamak için bunu seçmiş olan kişiler de var. Bunların bir kısmı üstelik Türkiye’de doğmuş ve Almancayı sonradan öğrenmişler. Kendi işlerinde Almanca tercih etmeyenler bile var. Etnik ticaret hayatından dolayı genellikle Türkçe konuşmak durumunda olanlar var. Alman veya Türk pasaportuna sahip olma durumu yurt edinmeyle değil, daha kişisel taraftan olan başka nedenlerle tercih edilmekte ya da edilmemektedir. Almanya’yı yurdu olarak görmek başka bir süreçtir ve bu süreç en başta yurttaş olsun olmasın nerede yaşadığına bağlıdır. Kendi hayatını ve geleceğini nerede kurduğuna ve sürdüreceğine bağlı olan bu yurtlanmak, Almanya’da daha devam etmektedir. Yurt olma, yurdu olarak görme konusunda her iki yönden de gelen sorulara cevap aranmaktadır. Hem Almanya hem Almanyalı Türk, Atürk (Göçtürk), bu konuda isteklidir. Bazı ırkçı itirazlara rağmen Almanya Türklerin de yurdudur. Göçmenlere ve göç kökenlilere bunu böyle göstermekte yaşanan problemler vardır, fakat elli seneden beri burada alınan ve verilen haklara bakıldığında, İç İşleri Bakanlığı’nın İslam Konferansı’nı 2006’da başlatması, Hamburg’un 2012’de İslam’ı resmen tanıması, okullarda İslam din dersine yer vermeye başlanması gibi adımlarda Almanya’nın bunu istediğini ve planladığını söyleyebiliriz. Baştan beri eksik bırakılmış olan, aslında ilk atılacak adımların elli yıldan beri atılmamış olması herkes için büyük bir kayıptır. Göçmen kökenlilerin gözünde Almanya’nın memleket, yurt veya vatan olarak benimsenmesinde işte bu kaybedilen zamanın ve bu nedenle kayıp kuşakların bugün ortaya çıkan problemleri henüz açıklanabilmiş değildir. Almanya’nın hâlâ tereddütlerinin olması bir yana, on yıldan beridir çalışan bir iç işleri komisyonunun farklı kimlikten olan farklı göçmenlerin tanınması ve Almanya’ya kabul edilmesi için hangi adımları attığını bilmiyoruz. Bu yüzden elli yıldan beri yaşadıkları, doğdukları, öldükleri bu topraklarda hâlâ “Haymat ²⁶ nedir?” sorusuna cevap aramaktadırlar. Alman roman yazarı Feridun Zaimoğlu’na göre

26 Haymat, doğum yeri, memleket, yurt ve vatan gibi anlamlarda kullanılan Heimat kelimesinin Türkçe söylendiği gibi yazılma biçimidir. Sanayileşme ile beraber doğum yeri anlamında değişme ve anlam genişlemesi başlamıştır ve böylelikle kültür endüstrisinin bir parçasına dönüşmüştür (Bausinger, 1990 (1986), s. 78, 84). Wilhelm Raabe’ye göre Cennet ve gök demek olan “Himmel”in eski bir Almanca kelime olan yurt, memleket (Heime>Heimat) kelimesinden doğmuştur.

Türkiye hayalî, Almanya ise reel bir haymatır. Ancak göç alan bu ülkenin dilini konuşan ve ona kan bağı ile de bağlı olan, onun yasalarını yazan dilden olan Doğu Almanlar tarafından bile giderek şiddetle reddedilen bir reel-haymat varken bu soruya öyle net bir cevap bulmak kolay değil. Yeni Almanya adını alan eski Doğu Almanya'da yapılan birçok yatırıma rağmen yirmi yıldan beri yaşanmaya devam sosyal ve ekonomik problemler, "Almanya kimlerin memleketidir ve Almanya nasıl bir memlekettir?" sorusuna "Üç ayrı Almanya var." cevabı veriliyor. "Batı Almanya, Doğu Almanya ve Yabancıların Almanya'sı." var. Yazarın bu değerlendirmesinde bir yandan Alman devletinde ve toplumunda kabul edilme problemi vurgulanırken, iki yandakilerde olması gereken katılım ve isteğin gerçekçi çözümde önemli bir adım olacağına parmak basılmaktadır. Hem Almanlar hem Türkler bu doğrultuda çaba göstermelidir. Fakat Almanya nihai kararları verecek konumda olduğundan kültürel ve siyasî haklar konusunda mücadele veren Almanyalı Türklere buraya ait olduklarını resmîyette de göstermelidir. Doğu Almanlar 30 yıl kendi kültürel ve siyasî hayatını Batı Almanya'dan farklı sosyal ve siyasî kurallar üzerine kurduktan sonra 03 Ekim 1990'da sınırın kalkmasıyla Batılı olamadılar. Aradan geçen bu kısa zaman diliminde bile iki toplum birbirinden farklılaşmıştı. Doğu ve Batı Almanya'nın kafalardaki birleşmesine daha ne kadar sürenin gerektiği ise hâlâ bilinmiyor. Kaldı ki Almanya'nın bir yabancı toplumu ne kadar sürede kabul edeceği ise henüz hesaplanmamış bile. Toplumsal araştırmalarda iki Almanya'nın farklılıklarının hâlâ kapatılamadığı ortaya çıkmaktadır (Starke, 2012). Bu yüzden yirmi yıldan beri her türlü çabaya rağmen iki Almanya'nın henüz tamamıyla birleşmediğini Başbakan Merkel basında açıklamak zorunda kalmıştı. (Financial Times Deutschland, 01.10.2011). Buna paralel olarak ilk otuz yıldan sonra yüzünü Almanya'ya çevirmiş olan göç kökenli Atürklerin son yıldır birleşme istekleri ve çabalarına verilecek cevabın daha ne kadar süreceğini de bilemiyoruz.

Almanya'yı 50 yıldan beri yurt edinen yeni Alman, Atürklerin sadece para kazanmadıklarını söyleyebiliriz. Bu yeni yurtlarında yaşadıkları sürede aile, ev, sosyal çevre, kurumsal çevre, mahalle, sokak, bakkal, kahve, ibadethane, arşiv,

müze, gazete, âdet, merasim, göç yolu, uçak şirketi, okul gibi birçok mekânlar ve coğrafik yerleşmeler de kazandılar. Ticari ve kültürel varlıklarının olduğu yerlere Almanya'da Türk mahallesi, Türk sokağı adı verildi. Çalgılı gürültülü oyunlu düğünleri, gelin alayları, maç kutlamaları Türk adetlerinden sayıldı. Almanyalı Türklerin burayı vatanlaştırmaları başlı başına, merkez bankasındaki vadeli döviz hesaplarının önüne geçti, artık o hesapları anılmaz bile oldu. İşçi yatırımlarının Türkiye'de yapılması zorunluluğundan vaz geçildi. Almanya'ya yapılan yatırımlar, etnik ticaret, hizmet sektöründeki küçük esnaf, Almanya'da küçük ölçekli yatırımlarıyla sosyal ve kültürel çatışmaların azalmasında önemli bir kazanım oldu. İşsizliğin arttığı, dar ve alt grup gelirlerinin eridiği bir dönemde onlar kendi çıkış yollarını arayıp bularak bu krizin yumuşamasına katkı sağlayarak sosyal sermayelerine kazançlar eklediler. Bu gelişmeler göç toplumunun yeni yurtları olan Almanya'daki geleceği açısından analiz edilmiştir.

İşçi göçü sürecinde bugünkü Almanyalı Türklerin hâlleri yeniden yorumlanmaktadır. Yaşanan iki dünya savaşı ardından Türklerin Avrupa'ya gurbete çıkmayacağına (Arık, 1990, s. 17) dair bir kanaat vardı. İkinci savaşa katılmayan Türkiye, yurttaşların gözünde öteki karmaşık dünyadan çok daha değerliydi. Sonradan bu olumlu bakış ve ülkenin durumu değişti. Almanya'ya işçi gidebilmek için işçi bulma kurumu kapılarında yığınlar beklemeye başladı. Bu sefer de gidenlerin belli bir maddi sermaye ve beceri birikimiyle yurda döneceklerine dair kanaatler vardı (Türkdoğan, 1973, s.39). Oysa Almanya'ya para kazanmaya gelen işçiler, sadece para kazanmadılar; bunun yanında Almanya'da yeni bir yurt kazandılar. Elbette 50 yıl bu süreci analiz etmek için çok kısa zaman, ancak buradaki sosyal, siyasî, tarihî ve ekonomik gelişmeler bazı göstergelere sahiptir. 50 yılın son çeyreğinde Alman vatandaşlığını seçenlerin oranı 1/3'lere varmıştır. Almanya'ya yapılan yatırım hacmi ve oranı Türkiye'dekilerle ölçülemez ağırlıktadır. Çocukların eğitim yeri tercihleri artık Türkiye'den Almanya'daki kurumlara yönelmiştir. Türkçe bilmelerine rağmen konuştıkları dil Almancadır. Kendi kültürel ve sosyal kurumları buradadır ve Türkiye'ye benzese bile kendilerine özgüdür. Bu toplumun siyasî tercihlerine uygun olarak ırkçı partiler dışında her siyasî partide çeşitli görevler yapan

Almanyalı Türkler vardır. Almanya'yı AP'de İsmail Ertuğ, Vural Öger ve Ozan Ceyhun temsil etmektedir. Cem Özdemir eş genel başkanı olduğu partide, Almanya ve Türkiye siyasetinin çatıştığı yerlerde Alman çıkarlarını her şeye rağmen açıkça savunabilmektedir. Federal Alman Meclisi'nde artık farklı partilerden beş Türk kökenli milletvekili bulunuyor. Eyalet Meclislerindeki Türk kökenlilerin sayısı ise 36'ya ulaşıyor. Sanatçılar Almanca yazmakta, Almanca oynamakta ve Alman diline hizmet etmektedirler. Sporcular Alman milli formasını Türkiye'ye karşı rahatlıkla giyebilmektedir. Almanya, Türklerin Almanya'yı yurt edinme, vatanlaştırma sürecini son yıllarda bilinçsiz politikalarıyla baltalamaktadır. Son döneme damgasını vuran ve başını Sarrazin'in çektiği "çok kültürlü toplumun sonu", asimilasyon, kültürleşme, tam uyum, köken dillerinin dışlanması, inanç ve kültürün dışlanması gibi politikaları yürütenler Almanya'nın toplumsal bir krizin içine itildiğine inanmaktadır. Ancak demografik değişim, yaşlanma ve ara elaman açığı, yüksek kalifiye olmuş kişilerin ülkeden kaçışı bu reel politığın ertelenmesini daha fazla sürdürebilir görmemektedir.

Almanyalı Türklerin dikkat etmesi gereken şey, bu göç toplumunun sadece bir Türk lobisi olmadığıdır. Almanyalı Türklerin lobiden öte bir konumu ve duruşu olmalıdır. Almanya merkezli yaşantılarına yalnız lobiciliği sığdırmaya çalışmak demek, buradaki topluma dar bir kalıp hazırlamaktır. Almanya'daki kurumlarıyla kurduğu Türkiye ilişkilerini kişisel boyutlara indirgeme lüksüne sahip değildir. İzinde Türkiye'de kaldığı köyü semti şehri; Almanya'daki sokağı, mahallesi ve şehirden daha az sevmemektedir. Burası onun yaşamayı seçtiği yerdir. Onun hayatındaki sosyal ve kültürel çevre, siyasî endişeler ve beklentiler, ekonomik krizler ve gelişmeler, yaptığı göçün tarihî bir sonucudur. Fakat asla tek belirleyicisi değildir. Aksi halde Almanya'da inşa edeceği yeni Almanya'yı ve yeni Almanları berhava edecek, geleceği bir anlamda tehlikeye girecektir. Böylelikle ırkçı (Bilgin, 2007, s. 158) politikalara cevap verecek, Almanyalı Almanların yüreğine de hitap edebilecektir. Dışlanma ve düşmanlık görmeleri bakımından Almanya'da yaşayan Türkler için 2008 yılında o günkü TAM başkanı Faruk Şen tarafından Almanya'nın yeni Yahudileri Türklerdir açıklaması

yapılmıştı. Aşırı sağcı ve ırkçı kesimlerin tüm toplumu temsil etmediği açıktır. Ancak nefretin bilinçli bir şekilde Müslüman asıllı Türklere yönelmesine bakıldığı zaman bu sözlerde bir haklılık payı var gibidir. Ancak bu tutum Türkleri Avrupa'da ve Almanya'da toplumun dışına atacak ve göç kökenlileri yurtlarından koparacaktır. Müslüman azınlıklara ve Türklere karşı güdülen düşmanlık, şiddet ve terörün amacı onları onlarca yıldan beri yurt edindikleri yerlerden atmak, atalarının topraklarına geri göndermektir. Bu bağlamda Selçukluların yurtlarını korumak adına Haçlılara karşı giriştikleri mücadeleye bakarsak, onları Almanya'nın Yahudilerine benzetmemek daha doğru olacaktır.

1.6. ALMANYA TÜRKLERİNİN SİYASİ, SOSYAL VE EKONOMİK YAPILARI

Almanyalı Türklerin toplumsal yapıları ile davranış kalıpları birbiriyle sıkı etkileşim içindedir. Bireylerin kendilerine baktığınız zaman onların sosyal hayatlarını kendi dünya görüşleri veya hayal ettikleri şekillere göre nasıl biçimlendirdiğini görürsünüz. Bu davranış kültürü ile yarattıkları sosyal kurumlar, birbirini devamlı etkileşim altında üreten döngü içindedir. Onları sosyal açıdan şekillendiren aileleri, dış dünyaları yine kendileri tarafından isteyip hayal ettikleri biçimlerde gelişmeye zorlamaktadır. Mesela Alman toplumundan farklı biçimde yaşanan kendine has düğün, sünnet ve cenaze gibi toplu ortaya konan törenleri vardır. Bu, içinde yaşadığı yerli toplumdan farklı olan yapısal özellikler taşır ve yaşadıkları yere göre değişimler içerse de geniş bir akraba veya hemşericilik ilişkilerinden beslenerek sürdürülmektedir. Almanya Türkleri de soya-boya bağlı bir toplumsal örgütlenmeyle yaşayarak (Kağıtçıbaşı, 1991, s. 23; Göka, 2008, s. 113) kendine ait sosyal biçimlenmesini coğrafyalar ve tarihler üstü bir biçimde sürdürmektedir. İster Anadolu'da olsun isterse Batı Avrupa ülkelerine göçmüş olan topluluklarda olsun, Türk toplumlarının sosyal düzeni temelde akrabalık ilişkisi ve bağları üzerinden gerçekleştirilmiştir. Türk davranış kalıplarının bir yorumunda bu farklılığın nedeni kendilerine has bu örgütlenmeye ve onun sonucunda ortaya koydukları kültürel ve siyasî başarılarına bağlanmaktadır (Göka, 2008, s. 135; Zimonyi, 2003, s.66.)

Çalışmak için gelen, çoğunluğu erkek, bir kısmı da kadın olan genç işçilerin eşlerinden ve çocuklarından oluşan aileleri evliyseler ilk yıllarda geride kalmıştır. O zamanlar bekâr işçi yurtlarında kadın erkek ayrı biçimde toplu bir şekilde ortak yatakhane olarak kullandıkları odalarda kalmışlar ve yemeklerini beraber kullandıkları mutfaklarda hazırlayıp yemişlerdir. Onlar yıkanma, çamaşır ve temizlik gibi ihtiyaçlarını bu yurtlarda kendi elleriyle yapmışlardır. Başlarda çoğunlukla iki yıl sonra geride bıraktıkları eş ve çocuklarını, aile büyükleri ile akrabalarını görmüşlerdir. Geldikleri yerdeki iş düzenine alıştıktan sonraki dönemde en büyük sıkıntıları ailelerinden ayrı yaşamanın zorlukları olmuş ve kendi başlarına ev kiralayarak ailelerini kısım kısım yanlarına alıp ilk sosyal yapılarının temellerini atmışlardır. Böylelikle kadın, erkek olsun hafta sonları ile tatil günlerinde gençliğin verdiği özgürce yaşama stilini bir kenara koyarak aile gidip gelmelerine, pikniklere ve gezilere başlayarak daha çok kendi aralarında ve dışı kapalı yoğun bir sosyal alan kurmaya başlamışlardır (Nedim Avcıbaş'la görüşme, 24.05.2008, Berlin). Böylelikle işyeri, yurtlar ve alışveriş yerlerine göre daha farklı ve daha yoğunluklu olan ilk sosyal yapılarını aileler üzerinden kurmuşlardır. Bu yüzden Almanya'da sosyal yapılanma ilk olarak dernek, cami ve cem evi gibi kültürel kuruluşlar üzerinden değil, aile ve aileler arası ilişkiler üzerinden sağlanmış, daha sonra bu adı geçen kuruluşlar doğmuştur.

Camiler ve cem evleri daha sonra kurs, tur, kermes, spor, sünnet ve düğün gibi birçok etkinliğe başlamışlardır. Böylelikle kültürel alan üzerinde belirleyici bir konuma gelmişlerdir. Sosyal ve kültürel yapıların yerleşmesi, Türk göçmenlerin kendi toplumsal kimliğini asimile olmadan yaşatmasının bir işareti olarak değerlendirilmiştir. Bu durum birçok tartışmaya yol açtı ve paralel toplum²⁷ (Parallelgesellschaften, 2006; Schiffbauer, 2008) eleştirilerini doğurdu. Misafir

27 Almanya Türkleri hakkında paralel toplum araştırmalarının başlangıcı Uluslararası Avrupa Üniversitesi'nde (Frankfurt-Oder) bir sosyal antropolog olan Werner Schiffauer ile başlamıştır. 1983–2011 yılları içinde töre cinayetlerinden Milli Görüş'e, paralel toplumdan İslamofobiye kadar uzanan alanlarda yazdığı çeşitli inceleme ve araştırmalara sahiptir. Parallelgesellschaft kavramı özellikle Müslüman ülkelerden gelen göçmenlerin ev sahibi topluma uyumsuzluğunu açıklamada kullanılmıştır. Bu kavramın daha önceleri kullanılan diaspóra, multikültürel toplumlar, çoğunluk toplumu, etnisite veya Melting Pot gibi göçle ilişkili kavramlardan bu açıdan farklılık arz etmesi dikkatlerden kaçmamaktadır.

işçilerin kalıcı olması, yabancı mı göçmen mi yoksa yeni Almanlar mı olduklarına dair farklı yaklaşımlara yol açtı. Elli yıllık bir yanlış politikadan geri dönüşte bile Türkiye'den gelmiş olan göçmenler suçlu sayıldı. Muhafazakâr hükümetler başta olmak üzere, akademisyenlerden gazetecilere kadar olan kesim, kendi hatalarını örtmek için bu toplumu suçladılar. Kendi başlarının çaresine bakma gayretiyle yaşattıkları kültürel ve sosyal kurumlarını uyuma engel olmayla suçladılar (Sarrazin, 2010; Schiffauer 2008; Kelek 2005, 2006 ve 2008). Ülkede giderek artan sosyal ve ekonomik sıkıntıları, popülist bir biçimde onların sırtına yüklediler. Üstelik Türk probleminin asimilasyondan başka çaresinin olmadığını açıkça ilan ettiler. Paralel toplum karalaması öyle pek masum bir toplumsal tasvir değildir. Göçmenler suçluluk psikozuna düştü ve bu yüzden ya sessiz kalmaya ya da tamamen köktenci bir yaklaşımla Batı Avrupa kültürüne aykırı olan tüm kurumları, camiler ve din görevlileri hedef alarak, ortadan kaldırmayı teklif etmeye başladılar. Toplumsal etnik yapılar karşı çıkanların sesi, 2011 yılı sonunda tesadüfen ortaya çıkan, Almanyalı Türklere karşı yıllardır uygulanmış sistemli bir seri cinayetin kamuoyunda yer almasıyla tamamen ateşini kaybetmiş gibi görünüyor.

2011 senesi Almanya Türk iş göçünün 50. yıl dönümüydü. Bu çerçevede kimi yerlerde tüm yıla yayılmış olan ve Almanya'nın birçok şehrinde yapılan etkinlikler bu eleştirilere cevap oldu. T. Sarrazin ve N. Kelek'in temsil ettiği, Türk göçmen toplum yapısını eleştirenler, başta K. J. Bade gibilerce gerçekçi olmamakla ve yangına körükle gitmekle suçlandılar. Ellinci yıl bu eleştirilerin azalmasına bir vesile oldu. Göçmenlerin topladığı gettolar, aile yapıları ve sosyal ilişkileri paralel toplum teorisine zorla sığdırılmaya çalışılmıştı. Bu olumsuz teori, Alman kamuoyunu Türk toplumuna karşı harekete geçirmek üzere kullanılan maniveladan başka bir şey değildir. Çünkü gettolarda yaşayanlar tek bir etnik topluluktan ziyade; toplumsal tabakanın en altındakilerden sayılan kaçaklar, kimsesizler, göçmenler, hasta ve sakatlar, suçlular gibi çok çeşitli özellikte ve Alman, Arap veya Türk farkı olmayan çok farklı etnik kökenlilerden oluşan heterojen bir yapıdır. Bu yapının ev sahibi topluma ve devlete işleyiş yönünden zarar vermesi başka, onlara alternatif imiş

gibi yansıtılması ise başkadır. Aslında onlar sosyal ve iktisaden uygun olduğu için buradırlar ve burada yaşamaya itilmişlerdir. Getto dışındaki modern semtlerde kimse onlara ev vermek istemezken; yerli toplumun terk ettiği bölgelerde, eski evlerin çoğu, klan veya aile biçiminde yaşamak amacıyla değerlerinin üstünde bedellerle kiralanmaktadır. Cami, cem evi, bakkal, market gibi kültürel ve iktisadî işletmelerine, spor kulüpleri, oyun veya kahve salonları gibi eğlence sektörüne bakarak bu yapıların Alman devletiyle boy ölçüşecek alternatif kurumlar olduğu kanaati bazı araştırmacıların felaket tellallığından cüzdanlarını doldurma becerisine dayanmaktadır. Bilim çevresinden bazı kişilerin de Sarrazin olayındaki gibi popülerlik peşinde olmaları dikkat çekicidir.

Eğitim seviyeleri ve kazançları çok düşük bu kaçak göçmenler ve göçmen işçi ailelerinden oluşan toplumsal yapılardan özellikle Müslüman cemaatler üzerinde yoğunlaşan tartışmalar ışığında son yıllarda başlayan cılız olsa bile resmi girişimler oldu. İçişleri Bakanlığı Göçmen ve Sığınmacılar Dairesi çatısı altında çalışmalarına 2008 yılında başlayan ve Almanya Müslümanları için bir çatı örgütü yapılanmasına dönüşen Alman İslam Konferansı (AİK) zamanın Federal İçişleri Bakanı W. Schauble tarafından hayata geçirilmiştir. Çalışmanın ev sahibi Federal Almanya'dır ve devleti temsil eden resmi makamlar ile onların davet ettiği 22 Müslüman grup arasında her yıl gerçekleştirilen bir toplantılar dizininin oluşmaktadır. Bakanlık her toplantıya başkanlık etmekte ve gerekli komisyonları belirlemekte, yıllık toplantıları gerekli gördükçe yapmaktadır. Kuruluş, Almanya'da resmi din olarak tanınmayan İslamiyet'i ve 2008 yılı verilerinde sayısı 3.800 – 4.300 olduğu belirtilen Müslümanları (AİK, 2012) tanınmaya yönelik bir dizi hazırlıkları öngörmektedir. Bu verilerden Türkiye kökenlilerin sayısının 2,5 milyonu aştığı ortaya çıkmaktadır. Ağırlığı Türkiyeli göçmenlerden oluşan Almanyalı Müslümanlar, kültürel ihtiyaçlarını 2008 yılına kadar Almanya'nın dahli olmadan kurdukları kendi örgütleriyle devam ettirmişlerdir. Önceleri çeşitli dernekler altında yapılanmışlar, 1985'ten itibaren Türkiye'nin Almanya ve Avrupa için biçimlendirdiği diyanet teşkilatı çatısı içinde gelişmeye başlamışlardır. Almanya DİTİB örgütü AİK örgütüne kaynaklık etmiştir, sonuçta her iki yapılanmanın da kaynağı Diyanet İşleri Başkanlığı

olmuştur. Örgüt geçmişte devletçe boş bırakılan alanda yapılanmaya başlamış ve bu çerçevede imamlik eğitimi, din kültürü dersleri, alevi inancı ve cem evleri, kadın hakları çalışmaları, radikal gruplara karşı önlemler, Müslümanlarla diyalog gibi konularda çalışmalara başlamıştır. Araştırmanın aşağıdaki bölümünde Almanya'nın ve Türk toplumunun beraberce geliştirmeye çalıştıkları sosyal açıdan daha gelişmiş ve uyumlu bir Almanya'nın nasıl olması gerektiğine dair çabalara zemin oluşturması için bir sosyal analiz oluşturmaya çabalanmaktadır. Almanya yapılan göçle beraber ilk zamanlar bireylerin sosyal ihtiyaçlarını karşılamak üzere çok küçük topluluklar halinde kurulmuş ve bugün kendi içinde oluşmaya devam eden sosyal yapıların- bu yapılar, Almanya'da paralel toplum eleştirisiyle ötekileştirilmektedir-²⁸ işlevleri ele alınacaktır. Almanyalı Türk işçi ailesinin yaşantısını analiz etmek için onun toplumsal ilişki ağlarını gözlemledik. Bunun için de merasimler ve âdetleri, bayramlar ile kutsal gün ve geceleri; doğum, sünnet, ölüm ve cenaze işlerini; kız isteme, nişan, kına, düğün ve evliliklerini; gündelik hayat ve ev işlerini; eğitim ve meslek hayatını; hanım günleri, hısım akrabalık ve hemşerilik bağlarını; sokak ve bahçeleri, piknikleri, giyimleri, pazar ve marketleri; erkeklere özel alanları bu bağlamda değerlendirmeye çalıştık. Bu sosyal yapıların etkisi oradaki çalışma ve iş hayatına çeşitli biçimlerde yansımaktadır. Sosyal ve iktisadî yanlar arasında çok kuvvetli ilişkiler var. Orada yerleşik olmak ve orali olmak bu sosyal ve iktisadî bağların gelişmesiyle doğrudan bağlantılı görünmektedir. Uyum, asimilasyon ve paralel toplum gibi genel toplumsal problemler, bu açılardan bakıldığında geçmişte kalmaya mahkûmdur. Bugün bu yapılar ve ilişkileri temel alıp onların üzerine bir gelecek inşa edici, vizyon sahibi tartışmalara ihtiyaç vardır.

1.6.1. Almanya Türk İşçi Ailesi

Almanya'da yaşayan Türk işçi aileleri, işçi baba veya annelerin tek başlarına çalışmaya gelmelerinden sonra ortaya çıkmıştır. Annelerin ve çalışma yaşındaki

28 Almanya'nın resmi düşünce kuruluşu BPB'nin yayın organı APuZ, 2006 yılında konuya ait bir sayı yayımlamıştır: *Parallelgesellschaften?*, <http://www.bpb.de/apuz/30002/parallelgesellschaften>.

büyük çocukların Almanya'ya getirilmesi sonradan söz konusu olmuştur. Rotasyon dönemi parçalı aileler, gerideki bireyleri ancak birkaç yıldan sonra yanlarına getirerek yeniden tam aile olmuşlardır (Bimmer, 1994a, s. 294–295). Ailenin parçalı yapısı, ekonomik sebepler ile ağır çalışma koşullarından olduğu kadar daha çok birikim yapmak amacıyla ebeveynlerin çalışmak tercihlerinden kaynaklanmıştır. Sanayi toplumunda işçi ailelerinin içinde yaşadığı şartlar çocuk bakımı için oldukça ağırdır. Almanya'da hızlı birikim yapıp geri dönmeyi planlayan Türk ebeveynler hep birlikte çalışmak durumunda kalmışlardır. Okula giden veya bakım çağındaki çocukları bu yüzden Almanya'ya getirmemişlerdir. Baba, anne ve çocuklardan kurulu çekirdek aile, yıllar geçtikçe Almanya'da bir araya gelebilmiştir. Çocukların evlenmesiyle ailenin yapısı 80'lerden beri değişmiştir. İkinci ve üçüncü neslin evlenmesiyle akraba aileler sosyal ve mekânsal bağlar topluluğu oluşturarak yatay anlamda genişlemiştir. Almanya'da yasalar aynı çatı altında birden çok ailenin bulunmasına izin vermiyor. Aynı konutta veya yakın binaların dairelerine yerleşerek sosyal bir organizasyon geliştirdiler. Bir binada 3–4 dairede nesillerden oluşan bu aile yapısı ekonomik, sosyal ve kültürel şartlara paralel olarak yaygınlaşmıştır. Bimmer'e (1994a, s. 294–298) göre de aile türleri tarihsel süreçte sanıldığı gibi düz bir yapı gelişimi sergilememiş, aksine çeşitli aile yapıları aynı çağda bir arada bulunmuştur. Almanya'daki bu yapı aile-ev-oba ilişkisi bakımından eski Türk yerleşimini çağrıştırmaktadır.

Almanya 1961 ve 1964 işçi alımıyla ilgili anlaşmaları Türkiye ile yaptığı göçmenler çoğunlukla 20–30 yaş grubu arasında bulunan erkeklerden oluşmaktaydı. 1964'te tekstil ve elektronik sektörünün ucuz iş gücü ihtiyacına binaen Türkiye'den anlaşmayla seçilenler de yalnız kadın göçmenlerdi. Bunlar genellikle belli bir eğitim almış vasıflı işçilerdi. 1973 krizine kadar göçmenler Almanya'ya tek başına giriş izni alabiliyorken, bu tarihten sonra işçi alımı durmuş, işçi ailelerinin birleştirilmesi uygulamasıyla bu hareketlilik eş ve çocuklardan oluşan bir göçe dönüşmüştür. Bu adım işçi ailesinin oluşmasını ve Almanya'ya göç seyrini belirleyen faktördür. Bu işçilerin birikimlerinin değerlendirilmesi, geri dönüşü, kalma sürelerinin uzunluğu, yurda uyum

problemleri, yerleşim tercihleri gibi problemler o dönemlerde en çok tartışılan konular olmuştur (Türkdoğan, 1973; Abadan-Unat, 2006, s. 60).

Birkaç yıllık rotasyona tabi olmalarına rağmen iş gücünde açık devam ettiğinden göçmen işçiler uzun süre göç alan yurttan kalmaya başladılar. Çalışma müsaadeleri uzun yıllar halinde uzatılmaya başlandı. Bu uzatmalarla işçiler belli bir çalışma ve yaşama düzenine kavuştular ve bu çevreye alıştılar. Çok kesin olmasa bile burada daha uzun yıllar kalacaklarına dair kanaatlere sahip olmuşlardı. Geçici uluslararası işçilik anlaşması nedeniyle evli işçilerin eş ve çocukları Türkiye'deydi. 73'lere kadar parçalanmış göçmen işçi aileleri ile bekâr işçi yatakhaneleri olan Heim cemaatleri olarak iki farklı yaşam tarzı Almanya Türklerinin ilk dönemine hâkim olmuştur (Abadan-Unat, 2006, s. 60). Kadın veya erkek işçilerin eşlerini ve çocuklarını yanlarına getirmeleri buradaki düzene alıştıkları yıllardan sonra olmuştur. 1973'te Almanya'ya Türk iş göçünün durdurulması ve belli şartlarda aile üyelerinin birleşimine izin verilmesi Alman Türk işçi ailesi yapısını doğurdu. 1975'te çocuk parasında Türkiye'dekilerin aleyhine yapılan düzenleme gibi nedenler göç ve Almanya'ya yerleşmeyi ve burada kalıcılığı arttırmıştır. Burada yaşayan her Türk işçi ailesinin o yıllara dayanan bir göçmenlik geçmişi vardır (Abadan-Unat, 2006, s. 62–71). 1973 yılında misafir işçi alımının durdurulması ve ailelerin birleştirilmesi sürecinin başlaması ile birlikte ikinci aşamaya geçilmiştir. Ailenin parçalı yapıdan çıkması, gerideki üyelerin Almanya'ya gelip birleşmesiyle yerleşik yaşantı başladı. Almanyalı Türkler, çocuk-ebeveyn ilişkileri ve işçilerin Alman kültürüne entegrasyonu, asimilasyon ve akültürasyon gibi konular gündeme geldi. Kültür şoku, kültürleşme, arada kalmışlık ve kimlik krizi kavramları bugüne kadar en önemli yeri işgal etmiştir. 1990'larda toplumsal yapılar ile birey ilişkileri öne çıkmıştır. Vatandaşlık, çifte vatandaşlık, ırkçılık, kurumsal ayrımcılık, işsizlik ve kültürel üretim gibi konular bugüne kadar güncelliğini kaybetmemiştir (Abadan-Unat, 2006, s. 63–85).

Almanya Türk işçi ailesini karşılaştırmalı olarak tarihî, coğrafik ve kültürel yönleriyle inceleme problemi (Gökalp, 1917; Ülken, 2008, s.110; Bilgin, 2007, s.

218) bu çalışmanın kapsamına sığmayacak kadar büyüktür. Bu eksikliğini göz ardı etmeden Almanya göçmen işçi ailesi Almanya Türk toplumunu oluşturan geleneksel yapıların en önemlilerinden biri olarak değerlendirilecektir. Kültürel ve tarihî boyutlarıyla bütün bir Türk dünyası yapısı içinden gelen Almanya işçi ailesi buradaki sosyal yaşamın temelidir. Bireylerin dünya görüşleri aile yapısını ve sosyal hayatlarını belirlemektedir. Ailelerin tercihlerinin belirlediği çevrede yetişen bireyler, ilerde yeni şartlar altında kendi aile yapılarını ve dünya görüşlerini oluşturmaktadır. Almanya göçmen işçi ailesi ve göç edilen yurttaki çevreler, bu bireylerin hayat tecrübelerinin kavramsallaştırılmasında dünya görüşleri ve geleneksel yapılara göre değer kazanmaktadır. Almanya Türklerinin aileleri, komşuları, hemşerileri, göç ettikleri yurtları hakkında görüşleri ve bu çevre ve geleneksel yapılarıyla kurdukları bağlar buradaki analizlerin çıkış noktasıdır.

Almanya'daki Türk toplumu geleneksel aile yapısını sürdürmesi yüzünden eleştiri almaktadır. Yerleşmenin ilk yıllarından beri uyum probleminin temel odağı aile olmuştur. Anne ve babaya çok bağlı çocukları, otoriter ebeveynleri, muhafazakâr aile yapısı, eğitim çağındaki çocuk sayıları, çocukların okuldaki davranış ve öğrenme problemleri, mesleki ve sosyal yaşamda dışlanmaya karşı geliştirdikleri aldırmazlıkları, uyuma karşı isteksizlikleri gibi birçok temel mesele bu aile yapısına bağlanabilmektedir (Necla Kelek ile kişisel iletişim, Passau, 2012). Bu problemler Almanya'nın yabancı ve uyum probleminin tamamıdır. Almanya'nın yabancı problemi yok, Türk problemi var, sözü hedefi ve hedef toplumun tarifidir.

Almanya Türk ailesinde çocuk ve anne-babadan oluşan yapı korunmaktadır. Ailenin dede ve ninesi daha çok en yakında oturmakta, gündelik olarak ilişkiler devam etmektedir. Amca, dayı, hala ve teyzeler de bu sosyal ilişkiler ağındadır. Evlenen kişi ayrı evde veya bir şehirde daire tutsa bile ilişkiler devam etmektedir. Aileler mülkiyeti kendilerinin olan çok daireli binalarda yaşamaktadır. Eski mahalleler Almanlar tarafından boşaltılmakta olup onların yerini bu evleri aile apartmanı haline getirmek amacıyla Türkler almaktadır. Eski Türklerin ev-

oba şeklindeki yaşama biçimleri, gettolaşarak bu semtlerde daire-aile-ev olarak sürmektedir. KRV Eyaleti Schwerte şehrindeki Türk Mahallesi'nde hiçbir Alman ailesi yaşamamaktadır. Sadece işçi aileler topluluğu iki katlı birçok binadan oluşan bu sitede oturmaktadır. Tezcan ailesi Bayern'de Passau'da 2010 yılında çok daireli bir ev satın aldı. Bir Alman'la evli iki çocuklu kızları, çalışan bekâr oğulları ile beraber satın aldıkları bu bahçeli evde aynı çatı altında bir kiracılarıyla beraber yaşamaktadırlar. Bu biçimdeki ev yerleşiminin aileler arası ilişkilerde ve ekonomik dayanışmada çok uygun şartlar sağladığı görülmektedir.

Passau'da Türklerle ilgili kurum ve yapılar oluşmamıştır. Var olan çok az Türk aileleri arası sosyal bağları kadınlar kuruyor. Aileler arası ve sosyal toplumsal ilişkiler burada bile aileler seviyesinde kurulabiliyor. Diğer şehirlerdeki gelişmiş sosyal yapılar ve kurumlar üzerinden kurulan sosyal bağlar bu şehirde yok. Haftanın bir veya iki günü erkekler bir kafede görüşüyorlar. Buraya kahve içme bahanesiyle oturmaları ve bir süre aralarında konuşmalarından başka aralarında bir alışveriş yok. Burada geçen konular çok dağınık oluyor. Genellikle dört büyük futbol takımının maçları ve basında yer almış olaylar öne çıkmaktadır. Uydudaki futbol maçları, taraftar çekişmeleri ile siyasî olaylar buradaki dakikaları doldurmaktadır. Bu sohbetlerin asıl fonksiyonu ne kahve ne futbol ne de siyasettir; önemli olan erkekler arasındaki anadil üzerinden kurulan iletişimdir (Hamdi Bostan ile kurulan kişisel iletişim, Passau, 2009).

Türk işçi ailesinin Passau'da az olması Almanlarla olan evliliklere yansıyor. Köken dillerini konuşan biriyle tanışma ve arkadaşlık kurmaları burada mümkün değil. Ayrıca sosyal ve kültürel kurumsallaşmayı başaramadıkları için aileler arasındaki ilişkileri giderek koparmaktadır. Geçmişte her hafta sonu yapılagelmiş olan yemekli ve kâğıt oyunlu eğlence toplantılarının kesinlikle bitmesi (O. Ertürk ve H. Tezcan ile kişisel iletişim, 2009) bunu işaret etmektedir. Passau'da yabancıyla evlilik oranı göreceli olarak yüksek, çünkü göç toplumu fertleri sayısal olarak kendi içlerinde evlenecek kadar çeşitli değil. Konumu ve niteliklerine bakıldığında burası son derece yalıtılmış bir yerdir. Yalnızca bir büyük fabrikası olan bu şehrin iş imkânları kısıtlıdır. Son yıllarda internet

sayesinde kendi etnik topluluklarından evlilik yapabilmektedirler. Türk-Alman karma ailelerin tamamı bir Alman turistle tanışma sonucu olan evliliklerdir. Passau'da doğan ve Almanla evli olanlara bakıldığında o dönemlerde kendi etnisitelerinden biriyle karşılaşmalarının mümkün olmadığı görülmektedir.

Son derece gayretli ve çalışkan olan ilk nesilden sonra yaşamın amaçları ve şartları değişmiş, 2. ve 3. neslin çalışma nedenleri ve yaşama hedefleri birinci nesilden tamamen farklılaşmıştır. Almanya kalıcı yurt halini alınca sosyal çevreyi şekillendirmeye ve iş yerlerini kendileri kurmaya başlamışlardır. Aile bağları biz kültürüne ait bölgelerden gelmiş olan göçmen aile yapısı bu değişimlerden etkilenmiştir. Yerleşmeyle beraber ebeveyn ve çocuklar aile kurumu altında güçlü bir sosyal ve ekonomik bir yapı oluşturma gayreti gösterirler. Aileler, bireyler ve sosyal kurumlar yerleştikleri bu çevreyi göçmenler lehine daha avantajlı halde düzenlemeyi amaçlayan topluluklar kurmayı hedeflemişlerdir. İşçi göçü toplumu olmanın getirdiği sosyal, ekonomik ve siyasî olumsuz şartlar birçok adımın atılmasına engel olmaktadır. Bunun için de göç ettikleri geride kalan yurttan beklentileri büyüktür.

Tablo 6: Göç kökenli bireylerin sosyo-kültürel ilişki türleri ve ilişki biçimleri.

1. İlişki Yapısı	2. İlişki Türü	3. İlişki Biçimi
Aileler, hısım ve akrabalar	Bireysel ilişki	Dışa kapalı ve komşu-akraba içi dar sosyal alanda
Kahve ve ibadethane	Sosyal ilişki	Dışa kapalı, fakat dışa açılma var
Sokak, Okul, İş, Çarşı Pazar vb.	Kültürlerarası ilişki	Dışa açık
Resmî kuruluşlar	Kurumsal ilişki	Dışa açık

Bunların başında Yunus Emre Enstitüsü'nün Almanya programlarında anadilinin etkin kullanımına yönelik çalışmalar gelmelidir. Almanya Türk ailesinin sosyal

hayatının geliştirilmesi Türkiye'nin AB dış politikasında öne çıkarılmalıdır (Davutoğlu, 2001, s. 547–550). Göçün başlarında olmasa bile Almanya uzun yıllardan beri asıl vatandır. Almanya Türkleri yıllardan beri değişmeyen bir yapı, bir nesne gibi ele alınmamalıdır. Oysa göçün ilk yıllarındaki yaşam tarzları, Anadolu'ya dayanan aile âdetleri ve bu bağlamda gösterilen problemler her zaman daha çok ilgi görmüştür. Âdetlerin bazıları Almanya'da değişerek yaşamaya devam etmektedir. Değişmeyenler, terk edilenler, yaşanmayan âdetler vardır. Almanya Türk işçi ailesindeki kültürel gelişmeler ve değişmeler, zayıflayan veya sahteleşen âdetler yahut da kaybolan geleneklere yönelik eleştirilerde haklılık payı yoktur (Bimmer, 1994b, s. 378). Bundan sonra atılacak adımlarda geçmişte yapılanlar gözden geçirilmelidir. Kültür şoku elbette göz ardı edilemez. Ancak bu eleştirilerin hangi bakış açısıyla dile getirildiği önemlidir. Türk ailesinin sosyal ve kültürel yapısı üzerinde dururken gelenek, âdet ve ananelerin ele alınışındaki ölçütler bu gerçeklere uyan bilimsel teorilere göre (Jeggel, 1993; Bimmer, 1994b, s. 391) olmalıdır. Hiçbir taraftan yöreselliğe dayanmadan bu özgün sosyal yapının anlaşılmasına ve olduğu gibi kendisi olarak görülmeye ihtiyacı vardır.

Bugünkü anayasanın 62/c maddesi, yabancı ülkelerde çalışan Türk vatandaşlarının sosyal güvenlik ve diğer kültürel haklarına yer vermiş ve Türkiye'yi bu hakların korunması ve geliştirilmesi için sorumlu tutmuştur.

“Devlet, yabancı ülkelerde çalışan Türk vatandaşlarının aile birliğinin, çocuklarının eğitiminin, kültürel ihtiyaçlarının ve sosyal güvenliklerinin sağlanması, anavatanla bağlarının korunması ve yurda dönüşlerinde yardımcı olunması için gereken tedbirleri alır. Bu yasal çerçevede devlet çalışma ve sosyal güvenlik ile dış işleri bakanlığı yanında aile kurumu ile bazı çalışmaları yürütmeyi ödev bilmiştir.”

Türkiye Almanya Türklerinin aile yapılarını korumak ve kollamakla yükümlüdür. İki ülke arasında sosyal güvenlik anlaşmaları yapılmış ve bu, 1964 yılından beri yenilenmiştir (Abadan-Unat, 2006, s. 58). Almanya ile yapılan karşılıklı protokollerle Türkiye, çocukların anadili ve Türk kültüründen kopmaması için eğitimci desteği vermektedir. DİTİB kurumu ve yerel camilerde din hizmetlerinin

sürdürülebilmesi için din görevlileri göndermektedir (bkz. Tablo 3). Burada yerleşik yurttaşların her türlü potansiyelini daha verimli kullanmak mümkündür. Şimdiye kadar yapılan çalışmalar, Yunus Emre Enstitüsü'nün Almanya programları ile zenginleşmelidir. Çocuklar ve ebeveynler için kültür merkezleri, okul öncesi yaş gruplarına yönelik köken dili ve oyun merkezleri açılmalıdır. Burada yapılacak etkinlikler okullarda verilen anadili eğitimi kadar önemlidir. Aynı görevler Almanya için de geçerli ve hatta Türk vatandaşları burada kalmayı seçtiklerinden Almanya bunların daha fazlasını yapmalıdır (C. Pekcan, Kişisel iletişim, 2011, Münih).

Almanya'da çocuk ve gençlerin kollanıp gözetilmesinde zaten çok ileridir. Onların büyütülmesini ve hayata hazırlanıp yetiştirilmesini devlet olarak kontrol eder, gerekirse bu konuda tedbir alır. Ailenin yetersiz olduğu zaman Alman Gençlik Dairesi devreye girer ve o çocukları maddi destek karşılığında çocuklu bakıcı ailelere verir. Çocukların eğitimi, sağlığı ve büyütülmesi görevi ailesindeki olumsuz durumlarda devlete verilmiştir ve bu kural çok dikkat edilen bir anayasal kuraldır. Bu çerçevede bir şikâyet bile ilgili dairenin o çocuk veya genci ailesinin elinden almasına yeterlidir. Çoğu zaman itirazlar bu konuda işe yaramaz, hukuk mücadelesi bile ailelerin çocuklarının velayetini almalarına izin vermez. Devletin katı tutumu Almanyalı Türkler için çoğu zaman kötü sonuçlar vermektedir. Sayıları binleri bulan Türk kökenli veya birkaç bini geçen Türk vatandaşı olan çocuk ve gençlerin yabancı ailelere bakıcı verildiği, aileleriyle görüştürülmediği problemi çözüm beklemektedir. Oysa aile ile çocuk arasında problemin çözümünde yardımcı olması gereken aile, olayın dışına itilmekte ve yasaya aykırı tutumlar sergilenmektedir. İyi ve kötü günde onlar Türk ailesi için tek dayanaktır. Çocuklar için de aynı dayanışma söz konusudur (S. Erdoğan ile kişisel iletişim, 2011). Aile hayatın tadı, rengi, kokusudur (C. Pekcan, kişisel iletişim, 2011). Aile kutsaldır, analar Cennetin üstündedir, ana babaya uf bile denmemesi gerekir, büyüklere abi ve abla küçüklereyse kardeş denir, hala-teyze ile amca dayı ayrı ayrıdır, hatta anneanne ve babaanne bile... Bir görüşmedeki söz, aile hissiyatımızın derecesi bakımından en çarpıcı cevaplardan biri olmuştur: "Aile canımdan kıymetli, toprağı bayrağı olmayan tek

toplum.” (Muhsin Omurca, kişisel iletişim 09.12.2011, Regensburg). Bu farklı bakış açılarının ışığında Almanya ile Türk toplumunun farklılıklarını daha iyi görebiliriz. Bunu anlamayan kişiler, göçmenler hakkındaki dehşet çağrılarını aile ile temellendirebilmektedir. Çünkü özellikle Türkler ve diğer Müslümanlara ait aile tutumları Batı Avrupa’dan çok farklıdır. Özellikle bu hissiyat ve karşılıklı ödevler, görevler açısından Alman aile kültürüyle hiçbir benzerlik taşımamaktadır. Türkler arasında aile ve sosyal yapılar birbiriyle iç içe geçmiş gibidir. Bir ailesi olmayan kişi, sosyal ortamlara kabul edilmekte zorlanmakta ve yapı kuruculardan olamamaktadır. Tek bireyler merasimlerde yer alsalar bile, aile kurduktan sonra sosyal ortamlara daha etkin olabilmektedir. Düğünler ve bayramlar gibi genele yönelik merasimlerde ailesiz bireyin yer bulması normal karşılanırken; piknik gibi daha özel alanlarda aile katılımları aranmaktadır. Aileler sosyal alan zeminini merasimleri düzenleyip oluşturarak kurarlar. Merasimler de adetler ve ritüellerin hazırlanmasını, geliştirilmesini ve sürdürülmesini sağlar. Çocuklar ailelerinden kopuk, köken kültüründen farklı ve Hristiyan bakıcı ailelerin yanında yetişmek zorunda bırakılmaktadır. O ailenin temeli ve dolayısıyla Türk toplumunun geleceği böylelikle zarar görmektedir. Bu yanlış uygulamaların sonunda çocuk ve gençler aileden alacakları davranış kalıplarını, aileden görecekları adetleri ve bu yollar üzerinden kuracakları sosyal hayatlarını, toplumsal düşünce kalıplarını edinemeyecekleridir (Bimmer, 1994b, s. 376–377). Aile içi gündelik hayatta gerçekleşen iletişimsel kültürel hareketler, iş bölümü, boş vakitler ve tatiller, bayramlar, doğum günü gibi merasimsel kutlamalar o Alman ailenin âdetleri etrafında geçecektir. Bu yüzden kendi köken kültüründen bambaşka biri olarak kendinden uzaklaşacaktır.

Türk işçi ailesi bahsinde bir diğer konu Türkiye’ye dönüş yapan ailelerin durumudur. Almanya’dan dönüş yapan Almancı ailesi (Tezcan, 2000) iş gücü göçünden sonra ortaya çıkan bir Türk ailesi yapısıdır. Bu ailenin sosyal ve ekonomik bakımdan farklılık gösteren yaşama biçimi, yapısal nitelikleri bakımından göçmen işçi ailesine benzer. Almanya’dan aldıkları sosyal etkileri burada çok uzun zaman sürdürmeleri söz konusu değil. Göç etmeden önce yaşadıkları kırsal kesim veya varoş mahalleler ile karşılaştırıldığında daha

düzenli şehir merkezlerine yerleşmişlerdir. Buralarda eskiye göre daha bir üst bir sosyal çevreye sahiptirler. Evlerinin iç donanımı ve gündelik yaşantıları ekonomik seviye olarak eskiye göre yüksektir. Almanya'daki birikimlerini burada gelir getirecek emlak veya ticari bir yatırıma dönüştürmüşlerdir. Bu da onlara eskiye göre saygın bir esnaf olma statüsü kazandırmıştır. Maddi durumları sayesinde eriştikleri bu imkânlarla rağmen, çok hızlı biçimde karşılaştıkları bu sosyal-kültür çevreleri ile uyumsuzluklar yaşamaları kaçınılmazdır. Türkiye'de biraz Alman gibi yaşadıkları ve Alman olarak görüldükleri için Almancı denen bu aile, eleştirilen özelliklerini zamanla yitirecektir. Dışlanan yaşam tarzları ve çok aşırı sayılan tutumları belli bir süre sonra o toplumla uyumlu hale gelip oradaki bir aile gibi olacaktır. Almanya'da aileler çocukları daha serbest bırakmaktadır. Buraya dönen ailelerin çocukları çevrenin kontrolü altında veya aile baskısı altında olduklarını düşünmektedirler. Yerleşik kent ailesi ile Almancı ailesinin sosyal ve ekonomik farkları, Türkiye'de çok hızlı olan aile ve toplum içi etkileşime açıktır. Geri dönüş yapan ailenin bahsedilen durumu (Tezcan 2000) yıllar içinde çok hızlı bir şekilde farklılığını kaybetmektedir. Çocuklar da çevreye hızla uyum sağlamışlardır.

1.6.2. Almanya'da Dinî Kültürel Zamanlar

Bayramlar Müslümanlar ile Hristiyan arasındaki kültürel farkların en belirginleştiği günlerdir. Dini günler burada göçün ilk dönemlerinde sönük geçermiş. İlk açılan kahvelerde ferdi ibadet etmek mümkündü. 70'lerde bir araya gelen kişiler ilk kültürel toplulukları kurmuşlardır. Maddi imkânların birleştirmesiyle tek salonlu depo-daire tarzı ibadethaneler kurulmaya başlanmış. Sosyal lokallerin bulunduğu camiler çok daha sonradan açılmışlardır (N. Avcıbaş ve M. Bak ile kişisel iletişim, Berlin, 2008; Adıgüzel, 2011, s.57). 90'lı yıllarda bunlar mülkiyetiyle beraber kültür derneklerinin malı olmaya başladılar. Bunlar sosyal lokali, cami salonu, kurs sınıfları ve imam evi gibi birçok kültürel imkânı olan binalardı. Bu kurumlara dışardan bakıldığında mimarisiyle bir kültür evi olduğunu fark etmeniz mümkün değildir. Mimari kimlikleri olmayan bu camiler doksanlarda, açık kapı günlerine kadar sokaktaki Alman için bir

muamma olmuştur. DİTİB'in Köln'deki merkezi bile eski bir fabrika binasıdır. Hâlâ daha birçoğu kimliksiz olan camilerin çok azı kendisi anlatan minareli, kubbeli klasik cami biçimindedir. Açık kapı günlerinde, Muharrem Aşurelerinde ve bayramlarda Almanlar buralara davet edilmiş ve broşürlü, baklavalı, aşureli sokak etkinlikleriyle tanıtımlara başlanmıştır.

Özellikle Aşure ayı toplumsal etkileşimi ve farklıların uyumlu karışımı simgeleyecek şekilde öne çıkarılmaktadır (Etkinlik Broşürü, Aralık 2011; Kişisel iletişim: Dr. Sadi Aydın, Münih, Aralık 2011; Muhsin Omurca'nın sahnesi, Regensburg, Aralık, 2011). Bu tatlıyla çok kültürlülüğün aslında mümkün olduğunu; Müslümanlık, Yahudilik, Hristiyanlık, Şiilik ve Aleviliğin ortak sembolü olarak bunu pişirdiklerini göstermektedirler. Tatlı, tuzlu ve değişik karakterleri olan, her biri tek tek de pişirilen malzemeler beraberken başka bir özel tat oluşmaktadır. Türklerin korktukları asimilasyona karşı Aşure istenirse beraber yaşamının bir çözümünü anlatmaktadır. Passau'da Aşure gibi kültürel adetler yok olmuş. Burada yaşayan kişiler herhangi bir kültürü yaşatacak oranda değiller. Öte yandan aile ilişkilerinin şu veya bu sebeple olmadığı yerlerde zamanla anma ve kutlamaların yapılmasının ortadan kalktığı görülmüştür. Her türden aileler arası ilişkiler ve hemşerilik bağlarının devam ettiği yerlerde ilişkilerin ağı içinde anma ve kutlamalar düzenli olarak devam ettirilmektedir.

Ramazanlarda komşuluk bağları artar. Hafta içi iftarlar bazen vardiyada açılır. Mukaveleye katılım kadınlar arasında erkeklere göre yaygındır. Bayram yaklaştıkça heyecanlı ve telaşlı bir hazırlık kadınları sarar. Memleketteki gibi olmasa bile minik bayram hazırlıkları muhakkak yapılır. Türk etnik pazarlarında hareketlenme göze çarpar. Son yıllarda iş yerleri, dernekler ve kurumlar da verdikleri iftar yemekleri davetlerinde bir araya gelmeye özen göstermektedirler. Münih'te cemiyet haberleriyle tanınan Arı Magazin ve Sultan Magazin haberlerinde dernekler, iş yerleri ve diğer kuruluşlar iftar düzenlemeye, kendi iç ilişkilerinin yanı sıra dış ilişkilerini de bu yemekler vesilesiyle geliştirmeye çalışmaktadırlar.

İslamiyet Almanya'da henüz resmi olarak tanınmamıştır. Bu yüzden Müslümanlara ait günler resmî tatil sayılmazlar. Ancak işyeri ve okullar öğrencilerine bir gün boyunca kurumsal izin vermektedir. Arife günü evlerde temizlik ve bayram hazırlıkları biter. Bayram namazları kalabalıkla kılındıktan sonra düzenli bir şekilde bayramlaşma olur. Büyüklerin elleri öpüldükten sonra elleri bırakmadan iki taraflı omuzlar ve kafa temasıyla saygı merasimi yerine getirilir. Akranlar bunu el öpmeden uygulurlar. Kalabalık nedeniyle caminin bahçesine taşan bayram merasimi çevredeki Almanların ve basınının ilgisini çeker. Bazen bir yerel TV tüm merasimi başından sonuna bütün süreçleriyle kameraya kaydeder. Kimi evinin yolunu tutarken kimileri de önce cami lokalinde bir süre kalır. Türkiye'deki yakınların bayramı telefonla da olsa erkenden kutlanır. Memleketten ayrı bayram geçirmenin ezik ve buruk hisleri böylece biraz olsa da hafifler.²⁹

Katolik ve Protestan cemaatin temsilcileri, belediye meclisi ve işçi örgütlerinden temsilciler bayramlarda ve kermeslerde nezaket ziyaretine gelirler. Dernekler de onlara nezaket ziyaretine giderler. Komşulara bayram ziyaretleri yapılır. Akşam akrabalar veya yakınlarla bir evde toplanırlar. Kurban Bayramı'nda hayvan kesimi için özel izinli çiftliklerde kesimler yapılır. Kurban kesimi Almanya'da yasal bir izne bağlı olmadığından hayvanı kan akıtarak kesmek çok problemlidir (M. Bak ile kişisel iletişim, Berlin, 2008). Bu yüzden kurban para olarak memleketlere gönderilirdi. İlk nesiller emekli olduğundan beri kurban kesimi azalmıştır. DİTİB gibi kuruluşlar kurbanları yardıma muhtaç ülkelere gönderdiği için fiili kesimler eski dönemlere göre azdır.

Regaip ve Mevlit Kandilleri, Kadir Geceleri'nde helva kavurup komşulara dağıtılmaktadır. O gün veya akşam camideki mevlit merasimine katılmak adettir. Evde yapılan küçük hazırlıklarla birlikte dualar ve ibadetlerle geçirilen bu gecelerde büyükler telefonla aranır, onların hayır duaları alınır. Eğer

²⁹ Bayramlar, kutsal gece ve benzeri dini günler 1990–1992'de Schwerte DİTİB; 2009–2012'de Schärching ATİB kuruluşlarındaki gözlemlere dayanmaktadır.

Almanya'da bir yakın varsa bunlar mezarlıklarda ziyaret edilir. Passau'da 2009'da katıldığım mezar ziyaretinde Müslüman mezarında kırmızı mum ışığı yakmak, taş ve bitkisel süsler ve hilal gibi sembollerin olduğu gördüm. Biz Müslümanlar vurgusu yanında mezar süsleri ve ışık yakmak gibi güzel görülen adetlerin alındığı söylenebilir.

Erkek çocuklar, anaokuluna başlamadan sünnet edilir. Bu tören evde, camide yapıldığı gibi düğün salonlarında da gerçekleştirilir. Sünnetli çocuklara hediyeler takılır. Yaz tatilinde Türkiye'de kalabalık akrabalar arasında sünnet merasimleri yapıldığı gibi fenni sünnetçilerin Almanya turları da vardır. Türk, Afgan, Pakistanlı, İranlı olan doktorlar tarafından uygulanan tıbbi sünnet son yıllarda tercih edilmektedir. Aktaşların 1991'de, Kayaların 2011'de Schwerte ve Werdhol şehirlerinde dinî kültürel bir kurumda yaptıkları sünnetler ile Ertürklerin 2011'de Passau şehrindeki sünnet düğünleri elli yıldan beri Almanya'da yapılan sünnet düğünü çeşitleridir. Ancak 2011 yılında Köln mahkemesi tıbbi olarak bu operasyona zorla adam yaralama kararı vererek sünneti suç kabul etti. Sünnet bu kararla yasal bir cerrahi eylem olmaktan çıktı.³⁰ Kamuoyuna sünnet yasağı olarak yansıyan bu kararı Alman Meclisi büyük tartışmalar altında 12.12.2012 tarihinde oy çokluğu ile yasal güvenceye alan bir yasa çıkardı. Almanya'nın sünneti yasaklayan ülke görünmesi, Yahudi cemaatinin ve sünnet konusunda Yahudilerle beraber hareket eden Müslümanların tepkileri yasak kararının kaldırılmasında etkili oldu. 2006 yılında Müslümanları resmen tanımak için onları bir çatı altında örgütlemek isteyen Almanya, İç İşleri Müslümanlar Komisyonu çalışmalarına başlamıştı. Sünnet yasağının genel seçimlere yakın bir zamanda, 2011'de yüksek mahkeme tarafından onaylanması hükümeti hem zor durumda bırakmış hem de kendi attığı bu adımla çelişik duruma düşürmüştü. Seçime bir yıldan az bir süre kala yasal düzenleme geldi ve Müslüman ile Yahudi cemaatleriyle uzlaşma sağlanarak toplumsal bir anlaşmaya doğru giden yolda önemli bir adım atıldı. Yahudileri ilgilendiren bir

30 Köln Eyalet Mahkemesi'nin karar hakkında basın açıklaması (t.y.) Erişim: http://www.lg-koeln.nrw.de/Presse/Pressemitteilungen/26_06_2012_-_Beschneidung.pdf.

yasak olmasaydı ve Müslümanlar bu yasak kararı karşısında tek başlarına kalmış olsalardı düzenlemenin çıkıp çıkmayacağına dair çok tartışmalar yapıldı. Sünnete karşı olan Almanya Türkleri ve Almanlar ise çocuk hakları konusunda mücadeleye devam etmek için kız öğrencilerin yüzme derslerine katılma mecburiyeti gibi benzer bir mahkeme kararını beklemek zorundadırlar.

Cenazelerde evlere taziye ziyareti yapılır. Ölenler için Kuran ve Mevlit okutulur; yemek, şekerleme, çikolata gibi ikramlar yapılır. Cenaze işlerini yönetmek için ilgili fonlara üye olmak çok önemlidir. Passau'lu Karaazmak ve Dönmezerler ile cenaze fonuna sahip Tunalı ailesinin tecrübeleri bunu gösteriyor. Dönmezer ailesinden birini trafik kazasında kaybetmiş. Yakınlarını Passau'da bir mezarlıkta toprağa vermişler. Defin merasimi ve cenaze namazını kıldırması için şehre en yakın bir camiden din görevlisi aramak zorunda kalmışlar. Mezarlığa günlük kıyafetleriyle gelen bir kişi orada dua edip namazı kıldırması. Diğer taraftan cenazeye katılan Alman kocanın çağırdığı Hristiyan bir din görevlisi defin esnasında dua etmiş. Cenazeye donanımlı gelen papazın merasim kıyafeti, defin seremonileri oradaki Müslüman aileyi etkilemiş. Bir misafir gibi duran din görevlisi, oranın papazı karşısında güvensiz durumda kalmıştır. Üstelik kırıksık beresi ve özensiz kıyafetleri karşısında Müslüman aile mahcup duruma düşmüştür. Almanların görkemli veya basit fakat seremonili definlerinin bilindiği bir ülkede, Müslüman cenaze fonunun ve defin işlerinin profesyonelleşmesi lazımdır. Cenaze fonuna sahip olmayan Karaazmak ailesi izin yolunda trafik kazası geçirince Passau'da toplanan yardım paralarıyla cenazeler Türkiye'ye götürülüp toprağa verilmiş. Tunalıların cenazesi ise bu fonun sayesinde düzenli ve profesyonel biçiminde gerçekleşmiştir. Cenaze burada hazırlanıp alınmış ve Türkiye'de toprağa teslim edilmiş (Ö. Dönmezer ve G. Tunalı ile kişisel iletişim, Passau, 18.01.2011).

Göç hayatı ölümle bitmez, çünkü ilk nesle göre "Ölümün sebebi ne olursa olsun cenaze Türkiye'deki "toprağına" götürülmelidir" (Ö. Dönmezer ile kişisel iletişim, 2011, Passau). Hayattayken gerçekleşmeyen yurda kesin dönüş, ölü bedenin doğduğu yerin toprağına gömülmesiyle son bulur. Ölüm işlemlerinde göçmenler

çok ciddi sorunlar yaşamış ve bu konuda hizmet veren cenaze sektörlerini çok erken zamanlarda kurmuştur. Cenazenin din görevlisi veya ihtisas sahibi biri tarafından geleneklere göre yıkanıp kefenlenmesi, cenazenin mezarının Kâbe yönünde hazırlanması, din görevlisinin cenaze töreninin ve namazın gerçekleştirilmesi işlemleri Almanya'da Müslümanların toprağa verilmesindeki problemlerdir. Toprağa verilecek kişi Müslüman mezarlarla yan yana toprağa verilme imkânı bulamıyordu. Almanya'da cenazeler tabutla birlikte toprağa verilme mecburiyetindedir. Mezar için on yıl bir kiranın ödenmesi ve sonra bu mezarın kaldırılması gerekmektedir. Müslümanca toprağa verilme, hayattayken gerçekleşmeyen yurda dönüş ve orada sonsuza kadar öteki hayatını yaşamak için ölüm son bir vesiledir. Atalarının yanında vatan toprağında yatabilmek ilk nesillere göre en son geri dönüş olarak görülmektedir.

İlk kuşak kadınlar arasında batıl denen inançlar ve ritüeller yaşamaya devam etmektedir. Cin çarpması, ruhî rahatsızlıklar, nazar değmesi gibi hallerde hocalara danışmaya ve okunmaya inançları sürmektedir. Herhangi bir yardım olur mu diye cami bulunmayan Passau'da kilisede Allaha dua edip mum yaktıkları, dileklerini sunduklarını anlatanlar var. Muskalara inanıyor ve boyunlarında taşıyorlar. Mum adaklarını mezarlarda ve Passau gibi camisi olmayan yerlerde kiliselerde kurban ettiklerini bildirmektedirler. Bazen de diğer kadınlarca tavsiye edilmiş uzman hocalara çözülmemiş problemlerini danışmak için Türkiye tatilini bekleyenlere rastlanmaktadır.

1.6.3. Evlilik Süreçleri

Arkadaşlık, tanışma, kız isteme, nişan, kına, nikâh ve düğün aile gelenekleridir. Evlenme amacıyla tanışma veya diğer şekillerde başlayan arkadaşlık kurulduktan sonra aileler tanışır. Münasip görüldüğü zaman kız ailesinden istenir. Çiçek ve çikolata hediye götürülür. Damat adayı bu merasimde bulunur. Gelin adayı gelenlere kahve sunar. Misafirlerin ellerini öper. Nişan ve düğün hazırlıkları için başka bir zaman kararlaştırılır. Aile arasında yapılan nişan töreninde hediye ve takılar sunulur. Düğünden önce yeni evliler için dairenin

düzenlemesi, salon tutma, davetiye hazırlama ve dağıtma işleri bitirilir. Evlenecek olan gelin ya da damat Türkiye'den gelecekse, bu kişinin Almanca dil belgesi ve Almanya'daki eşinin onun masraflarını karşılayacak bir işinin olması yanında beraber oturacakları bir dairenin Almanya evlilik vizesinden önce hazır olması gerekmektedir. Düğün takıları satın almak için Türkiye'ye gitmeyi tercih ederler. Almanya'da da gelinlik ve düğün ihtiyaçları için her şey satılmaktadır. Düğün salonu ve organizasyonu başlı başına bir iş alanı olmuştur. Evlenen tarafların biri Türkiye'den ise ilk düğün orada, ikincisi de Almanya'da yapılır. Evlilikler Almanya'da çok önem verilen bir aile âdeti olmanın yanında bir kimlik sergilemesidir. Türk, Alman, Karadenizli, Kürt ve Alevi düğünü tarzı ve sosyal dayanışmalar bakımından farklılıklar içerir. Yöresel tarzlar bu farklı ortamda diğer bir yöresel olan adetle retleri ve kabulleri de içererek bağlantılar kurar. Uzak yakın akraba ve hemşeriler düğünde bir araya gelirler. Kültürel bayramlarda evlilik sürecine göre toplumun daha geniş bir açıyla törene katılımı gerçekleşir. Doğum günü gibi bir aile âdeti de evlilik törenine göre daha dar açıdır. Düğün toplumsal katılım ve ilişki ağları bakımından bu ikisinin arasında yer alır. Ailenin kimliği için özgün bir tören gösterimini sağlarken toplumsal ve bireysel ilişki ağlarının kesiştiği bir merkezi alan olur.

Aile kültürel bir kimliğin yaşamasında en önemli yapıdır. Sosyal işlevi kadar ekonomik işlevi de çok etkindir. Bu iki işlev, biyolojik ve psikolojik faktörlerle beraber uyumlu çalışırsa aile uzun ve büyük bir geleceğe sahip olacaktır. Bu yüzden eğitime devam etmeyen çocuklar erken evlendirilir. Mesleği ve işi olan birinin bekâr kalması istenmez. Bir yabancıyla beraber yaşamasından, tek başına kazancının hepsini sarf etmesinden çekindikleri için ailenin erkenden kurulmasına çabalarlar. Aynı zamanda Almanya'daki bu evliliklerin çoğu kendi milletinden ve kendi memleketinden insanlar arasında yapılmaktadır. Dilini dinini bilmediği insanların aileye üye olması zordur. Passau gibi Türk göçmenin çok az olduğu yerlerde ise diğer kültür dairesinden insanlarla olan evlilikler çoğunluktadır. Aileler adayların seçiminde en büyük etkiye sahip olmasına rağmen burada sosyal kurallar ikinci planda kalmaktadır. Bunlara rağmen ikinci

ve üçüncü kuşak Passau'lular arasında Rus, Ukraynalı, Arap, Alman olan damatlar ve gelinler çoğunluktadır.

Evlenen çocuklara yakınlarda bir ev kurulmaya çabalanır. Bazen bir daire kiralanır, bazen eski birçok katlı binayı satın alıp hep birlikte aynı evde oturmak için tamir ederler. Bu ailelerin bir arada yaşaması durumu, ister bir köyde ister bir mahallede ister bir apartmanda olsun kırsal yaşama benzer bir uygulamadır. H. Tezcan ve M. Özcan ailelerinin ev alıp bir arada yaşam alanları oluşturma çabaları, Passau'da eski göre kendi kendilerini üretmenin sonucunda olan yeni bir gelişmedir. Son yıllara kadar belediye destekli uygun kiraya sahip bir konut bölgesinde oturan Passau'lu Türk aileleri, çocuklar evlendikçe eski bir ev alıp buradan taşınmaya başlamışlardır. Bir yandan yabancı bir çevrede kendi topluluklarını kurarken, varlık ve statü sembolü olan bahçeli bir evde yaşamının avantajlarına kavuşmuşlardır. Ailenin kendini hem sosyal hem de ekonomik olarak tekrar üretmesi göç sürecine bakıldığında bir sınıf atlamadır. Ayrıca uzun yıllar problem olan gettolar, diğer adıyla Türk mahalle ve sokakları böylelikle eski önemini yitirmiştir. Daha temiz daha ferah yaşam alanlarına taşınma eğilimi aile yapısını da etkilemektedir. Bu büyük aileye doğru olan gelişme, diğer kentlerde ev ile gettoyu sosyal-ticari mekânlar olarak ayrıştırmaktadır. Eski gettolar gıdadan gelinliklere ve talih oyunlarına kadar uzanan bir alışveriş mekânı olarak değişmektedir. Aileler değerlenen ve aynı zamanda karmaşık ve gürültülü hale gelen gettonun yerine şehrin çevresine dağılmaktadır. Orada hanelerin yerine cami, dersane, kurs, kahvehane gibi sosyal kültürel mekânlar gelmektedir. (A. Çavuşoğlu ile kişisel iletişim, Münih, 2011). Buraların getto olarak kalmayacağı giderek bir alışveriş ve kültür merkezlerine dönmesi muhtemeldir. Almanya Türk işçi ailesi yapısında görülen birden çok neslin bir arada yaşayarak birlikte büyüme ve genişleme durumu, onların eğitim ve ekonomik şartlarındaki gelişmelere bağlı olarak değişecektir. Birlikte hareket ederek büyüme stratejileri, büyüme gerçekleştiğinde tekrar değişecektir.

Evliliğin kültürel yansıması komple salon organizasyonu, düğün alışverişleri ile etnik ekonomiyi canlandırır. Müzisyeni, kuaförü, fotoğrafçısı, dekorasyoncusu,

sahne gösterisi ve yemek-içecek tedarikçisi adı altında başlı başına bir salon organizasyonu doğmuştur. Takı alışverişi ve parçalı düğün olarak Türkiye’de yapılanları ayrıca Türkiye düğün piyasasını ve turizmine katkılar yapmaktadır. Tekrarlanan düğünler arkada kalan yurt ile ulus ötesi bağlantıları devam ettirerek Almanya’daki yeni nesilde Türkiye ile ilk sosyal bağların oluşmasına zemin hazırlamaktadır. Bu yeni ağırları ile zincirleme göçler devam etmektedir. Düğünden sonra yıllarca ve belki nesiller boyunca geride kalan yurttakilerle bu ilişkiler devam etmektedir. Düğünün sonrası yüz görümlüğüne çıkmak, el öpmeye gitmek, yeni bireyin aileye kabul edilmesi, yeni katılanın da bunu kabul etme seremonisi olarak önemli görülmektedir.

Evlilikte boşanma aileler için sosyal ve ekonomik açıdan pek yaralayıcı bir sondur. Evlilikte olduğu gibi ayrılık da tüm aileyi ilgilendiren bir durumdur. Buna bireyler ve büyük aile beraber karar verir. Bundan dolayı böyle bir olumsuz süreç varsa, her şey titizlikle aile içinde sargılanarak bitmesine çaba gösterilir. Böyle bir yaranın acısını ancak en kısa zamanda yeniden yapılacak evlilik dindirir. Kadın ve erkek fark etmez, bu bireylerin yeniden aile kurmaları için aileler inisiyatif alırlar. Aile diğer aileler karşısında çocuklarının ayrılığını onur meselesi görür. Yeni kurulacak evlilikle torunları aile şemsiyesinin altına almış olurlar. Sonunda ayrılmaya varacağı için geçimsizliklere ve ayrı yaşamaya karşı çıkarlar.

1.6.4. Kadınların Gündelik Hayatları

Özellikle çalışmayan annelerin gündelik yaşantıları ailenin ve evin bakımı ile geçmektedir. Ev işleri dışında kalan gündelik eğlencelik yaşantıları misafirlikler, alışverişler, sokak sohbetleri ve hobi bahçesindeki anlardır. Ev temizliği ve evin derli toplu olması aile sosyal düzeni kadar önemlidir. Ailenin konutunda, giysilerde ve bedenlerinde bakımlı olması dikkat edilir. Yetişkin erkekler bir memur gibi muntazam sakal tıraşlarını olurlar ve buna uygun şekilde klasik giyinirler. Erkekler fabrikadaki çalışma arkadaşları ile kendilerini karşılaştırırken övünerek, Türk olmayanların domuz gibi kottuklarını söylemekten çekinmezler.

Aile düzeninin bir göstergesi olarak eşinin ve çocuklarının bakımıyla titizlikle ilgilenen annelerdir.

Türk ev kadınlarındaki temizlik ve düzen alışkanlığı burada sürdürülmektedir. Evin iç düzeni, süslenmesi ve donatımı kadınların ve evin genç kızlarının işidir. İlk neslin geleneksel ev süslemesinde çeyizler hâlâ önemlidir. Bu ailelerde geleneksel davranışlar ağırlıklıdır. El işi dokuma veya örmeler evin göze çarpan dekoratif parçalarıdır. Yastıklarda, koltuk ve kanepelerde, vitrin ve gümüşlük gibi bilinen eşyalarda bunlar sergilenir. Çeyiz işleri onların geldikleri ailenin yüksek konuma sahip olduğunun bir parçası olarak sergilemektedir. Diğer taraftan kendi genç kızlık zamanlarının becerikli ev işleriyle geçtiğinin bir işaretidir. Ev süslerinde Hristiyanlık öğeleri, haç kolyeleri, Meryem ve İsa figürleri, Noel'de kapılara asılan çelenkler ve camlara takılan şeffaf Noel figürleri, çiçek vazoları, kuru çiçekler de ayrıca göze çarpmaktadır. Bu tür olgular Alman komşunun güzel bulunan davranışlarını aynen kopya etmeye bağlanabilir. İki binli yılların başından itibaren Müslümanların kutsal gecelerinde ve bayramlarda ışıklı pencere süslerinde dinî ve millî semboller kullanma yabancı bir âdetin benimsenmesi yoluyla pozitif bir transferdir.

Almanya'da kahvaltılar, öğünler ve atıştırmalıklar, çerezler bolca hazırlanır. Ev yemekler konusunda Türk işçi aileler hamarattır. Belki ev hanımlığının hâlâ yaygın olarak devam etmesi evdeki öğünlere çok önem verilmesindendir. Yemeklerin evlerde yenmesi veya evden iş yerlerine götürülmesi domuz etine karşı olunmasıyla da çok bağlantılıdır. Eğer aile geçinmede sıkıntı yaşamıyorsa anneler evlerde çocukları ve eşi için bunu üstlenmişlerdir. Dışarda yemek satın almaktan kaçınma yöresel yemek kültürünü güçlendirmiş ve en çok da dönercilik iş alanının doğmasına yol açmıştır. Yemekteki bu tutum dönerle birlikte helal gıda endüstrisinin gelişmesinde çok önemli bir rol oynamıştır. Çalışan evli kadınlar iş hayatının baskısı altında bile çok başarılıdırlar. Evde çok vakit harcama gerektirmeyen geleneksel yemekler önceden hazırlanır. Gerekliği zaman bunlar çıkartılıp kullanılır. Geleneksel damak zevkini ilk kuşaklar hâlâ hiç bozmamışlardır. Fırsat buldukça hamsi, paça, işkembe, mantı, Arap aşısı, su

böreği pişirirler. Uzun çaba ve vakit gerektiren yemekleri kadınlar toplanarak birlikte hazırlar. Bu durumlarda hısımlar veya komşular büyük bir içtenlikle davete katılır.

İş hayatı gündelik yaşamın sınırlarını çizmektedir. Hafta sonları akraba ve tanıdıklar yemekli ziyaretlere gelirler. Bu günlerde özel yemekler hazırlanır. Türkiye’den getirilmiş ve özel günler için saklanmış malzemeler bu gibi anlarda değerlendirilir. Yemek sonrası çay-kahve ikramı, onun yanında evde yapılmış genellikle tatlı-börek-sarma grubundan oluşan küçük öğünler, peşinden de zengin çerez çeşitleri ikramı yapılır. Yalnız çayla yapılan ikramlar bile açlık giderici boyuttadır. Almanya’da yaşadıkları çevre çok farklı kültürleri barındırdığı için yemeklerde yeni alışkanlıklar ortaya çıkmaktadır. Karadenizliler çiğ köfte, mantı ve Arap aşısı pişirmeyi öğrenmektedir. İç Anadolulular, Doğu ve Güneydoğu Anadolulular karalâhana yemekleri, turşu kavurması gibi farklı yemeklere alışmaktadır. Bu yeni yemek zevklerini tatillerde Türkiye’ye de taşınmakta, böylece dolaylı bir etkileşim Türkiye’yi sarmaktadır. Özellikle de Alman komşularla olan temaslarda yeni damak tatları oluşmaktadır. Kuşkonmaz, brokoli, iri ve etli renkli dolmalık biberler ve Bürüksel lahanası gibi sebzeler mutfaklara girmiştir. İtalyan pizzası lahmacun ve pideye olan benzerliği ile yaygın bir şekilde mutfaklara girmiştir. Çocuklar ve gençlerin yemek tercihi çok kültürlü melez sofralara doğru bir eğilim içindedir. Onlar erken yaşta yuva ve anaokulunda geleneksel ve yöresel olmayan diğer mutfaklarla tanışmaktadırlar. Domuz ve domuzlu ürünlerden uzak durulduğundan olsa gerek Almanya’daki Türk mutfağındaki etkileşimler sebze ağırlıklıdır. Önceleri helal et yemek için çoğu aile hayvanı kendisi bir çiftlikte kesip hazırlıyormuş. Mundar olan hayvanın etiyle aynı kaptan pişirildiği için domuz kullanılsa bile dindar kişiler Türk lokantalarından başka yerlerde yemek yemezler. Lokanta ve kafe sayısında artış inançlardaki ve dışarda yemek yeme kültüründeki değişmelere paralel artış göstermiştir. Yemekler hem malzeme hem de miktar bakımından bollaşmakta, şişmanlık ve ona bağlı sorunlar artmaktadır. Toz kahveleri tercih etmezler; çay ve filtre kahvelerini yaygın olarak tüketirler. Evlerde ve kahvelerde Türk kahvesi tüketimi azalmıştır. Bilhassa kahve falı

bakan ilk kuşak kadınlar elektrikli Türk kahve makinesiyle bu alışkanlıklarını devam ettirmektedirler (G. Tunalı ve N. Dönmezer ile kişisel iletişim, 2011, Passau).

Vardiyalı çalışanlar ve öğrenciler yemekleri evden götürürler. Onların kantininde yeme alışkanlığı Almanlara göre daha azdır. Tatil olan günlerde sabah kahvaltısı, öğle ve akşam yemeklerinde geleneksel öğünler hazırlanır. El temizliği alışkanlıkları yemekten önce ve sonra devam etmektedir. Yemekler masada ayrı tabaklara servis edilir. Sofra hazırlanmasında genellikle herkes aktiftir. Aile reisinin sofrada oturma düzeni, çocuklardan ayrı yemesi gibi adetler gözlemlenmemiştir. Bir eğlence olarak dışarıda yemeğe çıkmak genç ailelerde olan ilk nesillerde görmediğimiz bir etkinliktir. Sirklere, sokak fuarlarına, Noel pazarlarına ve hayvanat bahçesine aileler çocuklarıyla beraber giderek vakit geçirirler. Evin düzeni ve ailenin bakımı çalışmayan anneler için büyük bir uğraştır. Tüm ailenin çalışma ve okul zamanları dışında öğünlere bağlı olarak aile düzenini anneler sağlar. Anne ailenin merkezidir.

Torunlar dünyaya gelmeye başlayınca büyük annelerin işleri daha da artar. Hamilelikte doktor gözetimi vardır. Doğumda bebekler hastanelerde ilk nefeslerini alır. Kulağa ezan okuma âdeti vardır. Bebek ve anne özel odalarda kalırlar. Evlerde bebek için bir oda hazırlanmıştır. Karyola, giysiler, bezler, şampuan, losyon, oyuncaklar, mamalar, bebek çayları gibi hazırlıklar bebeklerin yaş dönemine göre yapılır. “Yağmur yağıyor, seller akıyor, Arap kızı camdan bakıyor.”, “Bir kazmam var, çalarım taş, vermem beşe.”, “Hoppala yavrum yaz geldi, çarşıya kiraz geldi, aldım beş okka kiraz, o da bana az geldi.”. Ninni söyleme geleneğini bilenler diğerlerine bu âdeti aktarmaktadır. İlk nesil göçmenlerinden beri hâlâ ninni söylendiğine dair bilgiler aktarılmıştır (T. Aktaş, Y. Aktaş ve Z. Sönmez ile kişisel iletişim, Schwerte, 2008). Beşikte bebek belemek, bebekleri kundağa sarmak ve sallayarak uyutmak Alman aile hekimleri tarafından karşı gelinen uygulamalardır. Fakat anneler nazar duaları okumak ve nazarlık geleneğinden vazgeçmemiştir. Türkiye’de muska yazdırma, hocalara okutturma adetleri devam etmektedir (Y. Aktaş ile kişisel iletişim,

Schwerte, 2008; N. Dönmezer, Passau, 2009). Bebek görmeye, ev görmeye hediye götürmek, hastane ve evlere hasta ziyaretine gitmek aileler tarafından uygulanmaya devam etmektedir.

Genellikle 3, 4 ve 5 yaşlardaki çocuklar Alman gündüz bakım evlerine gidebilmektedir. Orada eğitimci gözetiminde eğlence, oyun ve uygulamalar yaparak vakit geçirmektedirler. Çoğu Alıncayı ilk olarak burada kullanmak zorunda kalır. Noel, Paskalya, Karnaval benzeri Alman adetleriyle tanışır ve arkadaşlarıyla beraber bu etkinlikleri hazırlanarak kutlar. Alman çocuk şarkılarıyla eğlenir. Çocuklar o yaşlarda burada gördükleri Alman adetlerini kendi evlerinde de görmeyi isterler. Noel'de ağaç süslemeyi, Noel sürpriz kutucuklarından her gün bir şekerleme çıkarmayı, Noel ağcının altında hediye paketleri bulmayı, kendi evlerinde, okullarında ve Türklere ait bayramlarda görmeye çalışırlar (Z. Kaya ile kişisel iletişim, 2011, Werdhol). Çocukların o yaşta hoşlarına giden eğlenceli törenleri ebeveynlerinden ve okullarında Türkçe öğretmenlerinden beklemesi muhataplarını tedirgin etmektedir. Alman ve Türk aile adetleri arasında bazı bağlar kurulmalı ve böylelikle çocukların yalnız eğlenceli olan taraflara ilgi duyarak diğerini terk etmemesi sağlanmalıdır. Ramazan boyunca her gün bir kutucuk sürprizi hazırlamak, çocukların yalnız Noel'e gıptayla bakmasına karşı bir adım olabilir. Milli ve dini bayramlarda oyunlu eğlenceler tertip etmek de yine onların soğuk törensel uygulamalar sebebiyle böyle günlerden kaçmalarına engel olabilir.

Oyunlar çocuklara yönelik büyük sektörler yaratmıştır. Çocuk olan evlerin hepsinde Disney, Barbie Tetris, Lego, Playstation gibi markalar bulunur. Çocukların şehir merkezlerinde bile genellikle oyun alanları ve parkları vardır. Çoğu evler bahçelidir ve arka bahçelerinde kum havuzu olan bir çocuk oyun bölümü vardır. Ayrıca evler arasındaki çimenlerde top oynanabilir. Yollarda paten kayar, bisiklete biner ve hepsi bir arada oynarlar. Mahalle ve okullarda Alman ve diğer ailelerin çocukları arkadaş olup evlere gidip gelirler. Böylesi oyun arkadaşlıkları, doğum günü davetleri, Noel günleri gibi anlar çocukların orada Alman âdetlerini tanımasına ve katılmasına imkân sağlamaktadır. Aynı

zamanda Alman çocuklar da Türk ailelerinde belli günlerde yapılan uygulamaları, adetleri, düğünleri, eğlenceleri tanımaktadır. Komşuluk ve hanım günlerine çocuklarıyla katılan Alman kadınlar vardır. Ancak günler bazen ayrı bazen bir odada erkekler çocuklar halinde tüm ailenin katıldığı bir etkinlik olduğundan böyle günleri çoğu Alman kocalar istemediği için genellikle Türk aileler arasında gerçekleşmektedir. Erkeklerin alkollü toplantıları genellikle bar, kafe ve kahvehanelerde olur, evlerde değil. Alman erkekler Türk ailelerdeki bu kuralı kabul etmemektedir (Ö. Dönmezer ile kişisel iletişim, Passau, 2010). Erkekler Türk erkeklerle benzer biçimde daha çok barlarda ve kafelerde bira masası etrafında içki tüketerek eğlenmeyi tercih etmektedirler. Passau'da hanımlar eskiden kabul günlerini daha fazla tertip etmekteymiş. Çocuklar büyüyüp gençler evlendikçe az sayıdaki aile arasındaki bu komşuluk ilişkileri zayıflamış. Ancak hâlâ Passau'da kabul günleri yapılmaktadır. Buna erkekler de katılmakta, kâğıt oyunu oynadıkları bir odada kadınlardan uzakta eğlenmekte, servis edilen yiyecekleri ve içecekleri tüketmektedirler.

Burada komşuluk bağları hâlâ oldukça sıkı bir biçimdedir. Bir yandan Alman üst sosyal yapısının dışlamacı baskısı diğer yandan yeni bir yaşam çevresinde köken yurttan uzakta kalmış Türk ailesi için komşuluk bağı ve hareketliliği bir can simidi gibidir. Çalışma ve iş hayatı yoğun ve vardiyalar vardır. Her türlü olumsuzluğa rağmen komşuluk ilişkileri onlar için önemli bir sosyal alan ve eğlenceli saatler yaratmaktadır. Memleketten, çevreden, işten alınan her türlü haber ile birlikte yürüyen sohbetler sırasında psikolojik rahatlama bu iletişimdeki en önemli boyuttur. Türk mahallesinde sokaklarda yazları dış merdivenlerde gerçekleşen sohbetler küçük bir kabul gününe benzer. Bu aileler aynı ilişkileri Alman veya benzer diğer komşularıyla aynı biçimlerde yaşamazlar. Çocuksuz, gürültüsüz ve yalnız yaşama stili, bu komşuluk biçimine göre çok biçimsel ve kuru görülmektedir. Almanlar bu tarza çok yabancı ve aileden çok bireysel iletişimlere açıktır.

Sokaklarda temizlik kurallarına herkes uyar. Kar, yaprak ve toz gibi yığınları evin sakinleri sırayla haftada iki defa temizler, çöpleri görevlilerin alması için

sokağın kenarına kadar çıkartır ve boşları tekrar yerine getirirler. Merdiven temizliği de böyledir. Bu işler için kimse temizlikçi tutmaz. Evin bahçesindeki bitkilerin ve çayırın bakımı evin sahibi veya ev firmalarınca yapılır. Mahallelerde selamlaşmaya özen gösterirler ve ayaküstü kısa bir konuşmalar yaparlar. Almanlarla sözle ve baş hareketiyle selamlaşırlar. Almanlar sokaklarda vücut temasıyla selamlaşmayı yapmazlar, fakat Türkler aralarında hem el sıkışır ve hem öpüşürler.

Hobi bahçeleri bahçeli evi olmayan ailenin sık sık vakit geçirdiği yerlerdendir. Bu arsalar belediye veya firmalardan kira veya bakımı karşılığında alınabilmektedir. Bahçe bir kulübe ve ekip biçilecek yerden oluşur. Bazılarında elektrik ve su bağlıdır. Uzun zaman bahçede vakit geçirmeyi kahve ya da birahaneye tercih eden çeşitli yaştan erkekler vardır. Burada yöresel sebzeler yetiştirirler. Yeşil fasulye turşusu kurmak için sırık fasulyesi, karalâhana, salatalık, marul, kabak gibi sebzeler; kokulu üzüm, vişne, armut gibi meyve çeşitleri yetiştirirler. Bahçede çıkan bu mahsulleri de çevrelerindeki Türk-Alman herkesle gururla paylaşırlar.

1.6.5. Hemşeri ve Yöre Eğlenceleri

Son zamanlarda STO örgütlerinde birçok çeşitlilik göze çarpmaktadır. Eskiden daha çok sosyal ve siyasî dayanışma ve yardımlaşma amacıyla dernekler kurulmaktaydı. Buna paralel de yöresel etnik faaliyetler ve bunlarla ilgili derneklerde bir artış görülmektedir. Nereyse bütün şehirler adına etkinlikler yapılmaktadır. Karslılar, Trabzonlular, Giresunlular, Malatyalılar, Karadenizliler vb. isimler altında kuruluşlar yöresel kimlikleriyle eğlenceler düzenlemektedirler. Uzakta oturan ailelerin buluşması temel amaçlardır. Köken yöre kültürüyle bağı kalmayan nesiller bu şenlik ve pikniklerde hayali oluşturulan yöreyi tanımak ve onunla bağlanmak imkânı bulur. Aileler yayla şenlikleri adı verilen birkaç günlük bu yöresel etkinliği önemsemektedirler. Bu kır eğlencelerinde yeni ailelerle tanışılırlar. Komşuluk ve insanlar arası ilişkiler burada daha açıktır, buraya her yıl yeni insanlar katılır. Eski bağlar da güçlenir. Yeşil çimenler, orman içi çayırlar,

dere ve göl kıyıları, çiftlik evleri gibi açık alanlar kır eğlenceleri düzenlenen yerlerdir. Yeni yıl, yılsonu, bahar ve yaz, yöredeki bir kuruma yardım gibi birçok sebep yaratarak salonlarda da şenlikler yapılmaktadır. Etkinlikler buradaki toplumun refahına uygun mahiyet göstermektedir. Düzenleyenlerin örgütlü olmaları, dernek üye sayıları ve etkinliğin sponsorları yapılan şenliği şekillendirmektedir. Mahalli sanatçılar, siyasetçiler, STÖ'ler, şirketler ve bürokratlar Türkiye'den davetli olarak etkinliklere katılmaktadır.

Trabzon ve Karadenizliler olarak Münih ile Ulm şehrinde iki büyük şenlik yapılır. Kadırga adı altında Ulm'de yapılan etkinlik en büyük yayla şenliğidir. Werdhol, Köln, Mülheim ve Berkamen'da Giresunlular etkinlikler düzenlemektedir. Kır eğlenceleri olarak piknik ve yayla şenlikleri için belli yerler kiralanmaktadır. Burada yöresel bir pazar, konaklama çadırları, acil yardım birimi, mescit, WC-Banyo, oyun alanı, sahne noktaları bulunur. Kimi yiyecekler evde hazırlanır, açık alanda mangal izni vardır. Spor karşılaşması yapılır, müzik çalınır, konser olur ve dans edilir. Çocuklar için körebe, saklambaç, beş taş oyunları tertiplenir. Yaşlılar dinlenir ve diğerlerini izler. Anadolu'dan buraya taşınmış bir faaliyet olarak bu eğlenceler insanın kırlarla olan bağını koparmadan sürdürmesinde önemli bir araçtır. Pikniklerde yaban çileği, mantar, kestane, kızılıçık ve böğürtlen toplamak mümkün olmaktadır.

Münih'te, Werdhol'da ve Berkamen'da faaliyet gösteren yöre ve hemşeri derneklerinin yaptıkları piknik ve şenliklere her yöreden aileler katılmaktadır. Bu eğlencelerde halay, horon ve zeybek beraber oynanmaktadır. Şenlik, yeni yıl balosu, bayram ve Alman kültür günlerinde yapılan eğlencelerden başka halk oyunu ve müzik, çalgı ve halk oyunları kursları, spor faaliyetleri, etüt eğitimleri gibi çalışmalarla Türk toplumu arasında kültürel uyuma katkı yapmaktadırlar (E. Ustabay, M. Uçar, A. Çavuşoğlu ve Münih Karadeniz-Trabzonlular Derneği, 2012; E. Kaya, Werdhol, 2010, ile kişisel görüşmeler).

Almanya'da uzun yıllardan beri köken kültürlerine bağlı olan ve kendilerine ait bir yaşam alanı kurma çabaları gözlenmektedir. Kır ve kent eğlenceleri, birçok

şehirde kültür endüstrisi boyutlarına çıkan biçimlerdedir. Hizmet sektörü, sanatçı, müzisyen ve müzik ilişki ağında ulusötesi bir eğlence sektörü doğmuştur. Yöre dernekleri, Giresunlular, Trabzonlular Yöre insanlarını bir araya getiren örgütler geniş bir alana dağılmış hemşerilere yılda bir kez de (Avrupa'nın nerdeyse her köşesinden) buluşma imkânı sağlar. Yemekli ve müzikli olurlar. Bir salon düğünün daha geniş katılımlı, daha donanımlı olanıdır denebilir. Her yıl yörede meşhur olan bir sanatçının yanında değişik çalgıcılar ve sanatçılar geceye renk katarlar. Katılımcıların ilgisi sanatçının adıyla doğru orantılı olur. Yıldan yıla yeni katılımcılar olur. Yemeklerde yöresel öğeler bulunur, böylece damak zevkinde geniş bölgenin dar alanları arasında etkileşim olur. Müziklerde bölgesel tınılar ve danslar sosyal ortamın törensel atmosferiyle kulaklarda iz bırakır. Mahalli sanatçılar bu tür etkileşim alanlarında hem sanatlarını icra ederler, hem de farklı ortamın etkisiyle eserlerinde yeni temalar, usuller ve edalarla zenginleşirler.

Almanya gurbet havaları, göç edenler ve geride kalanların sayıları dikkate alındığında müzikler, temalar, havalar ve ezgiler yönünden bir zenginlik oluşturmuştur. Bunun dışında her iki ülkede müzik piyasası ekonomisine şirketler ve birçok yeni müşteriler kazandırmıştır. Gurbetçiler her tatil döneminin sonunda bulabildikleri türlü plaklar, kasetler ve benzeri kayıtlılarla da geri dönerler. Birçok sanatçı kasetini sırf Almanya temaları üzerine örer veya en azından kaset kapağının adını bu öğelerden oluşturur. “Gurbetçilerin” mahalli müziğe olan ilgisi ve sahip oldukları ekonomik güçleri 70’li yıllardan itibaren bir sektörün doğmasına sebep olmuştur. Türkola Kasetçilik dönemin kayıt ve yayın konusunda Türkiye’de de söz sahibi olan firmadır. Halk müziğinin sesi Neşet Ertaş yıllarca “gurbeti” kendine vatan edindi. Bedia Akartürk ve Yüksel Özkasap da bu kervandaki ünlülerdir. Diğer sanatçılar bile sık sık konserlere, gecelere katılmak için Almanya yolunu tutmuşlardır. 90’lı yıllarda aynı zamanda parlamenter olan Arif Sağ her ay bir sefer Almanya’ya gelirdi. Bu yoğun dönemde Köln Filarmoni orkestrasıyla sahne almasıyla sanatının doruğuna çıkmıştır.

Cem Karaca da uzun yıllar Almanya’da yaşamış ve müziğini burada icra etmiştir. O, diğer sanatçılardan üretme biçimleri ve ürettikleri bakımından farklıdır. Konserleri olsun, ilişkileri olsun halkın içinde olmaktan ziyade alman aydınları ve sanat çevreleriyle iç içe olmuştur. Bekle Beni (1982) adlı albümünde bireysel gurbet temalarını da anlattı. Adalardan Türkiye’nin ışıklarına bakarak yurt özlemini gidermeye çalıştı. O, göçmenlik hayatının ikinci aşamasına geldiğinde bireysel sorunların önüne göçmen toplumunun içinde yaşadığı Alman toplumuna bir başkaldırı metni olan Die Kanaken (1984) adlı ilk albümünde iş göçü ve işçi sorunlarını en iyi şekilde işledi. Buna karşılık göçmen işçiler onun Köln’de yaşadığından çoğunlukla haberdar değillerdir.

Göç edilendeki kültürel üretimin Türkiye’ye ithali süreci 90’lı yıllarda yön değiştirmiş ve sanatçıların kendilerinin eve dönüş süreci başlatmıştır. Pop müzikteki günün konjonktürü gereği oluşan patlamayla Almanya’dan birçok şarkıcı yurda ithal edilmiştir. Bu dönemde ihtiyaçlara cevap verecek sayıda şarkıcı bulmak güçtü. Orada düğünlerde sahne almış, mahallede birkaç arkadaşla bir grup kurarak müziğe adım atmış kişilerden oluşan hazır bir altyapı bulunuyordu. Anavatanla ticarî ilişkiler kuranların “döndüğü köşeler” peşinden büyük bir grubu sürükler. Tarkan star olunca Rafet el Roman, Ahmet ve diğerleri ellerine bazen gitarlarını bile alamadan İMÇ bloklarının yolunu tuttular.

Bu kültürel ilişki Türkiye’deki müzik, sinema, tiyatro gibi sahne ve podyum piyasası ihtiyaçlarının tez elden giderilmesine çok kolaylıklar sağladı ve sağlamaya devam etmektedir. Oysa nehrin öte yakasında aynı yıllarda kendi ürettikleriyle sosyal çevrelerinde ihtiyaç duyulan iletişimin köklü bir formunu, toplumun dinleme ve ifade etme yönünün aracısı “ozanlar” icra edenler de ortaya çıkmıştı. Fakat onların sesi çok da uzun sürmedi. Cartel grubu ve onu takipçileri içinde bulundukları durumun bir “destancısıydı. Tam da o sıralar Almanya’da yabancılarla ilgili büyük sosyal ve siyasî çalkantılar patlak vermişti: Solingen, Möln vd. şehirlerde dazlakların çıkardığı olaylar bir yanda, diğer tarafta da mecliste misafir-göçmen işçi, çifte vatandaşlık gibi siyasî kararlar alınıyordu.

Bu pop cereyanları, halk müziği eğitimini kendi çevresindeki imkânlardan almış Zara, Kubat gibi sanatçıların ithaliyle genişledi. Ancak bu iki grupta da kendine özgü bir kültür ortaya koyma iddiası yerine ticari kaygılarla müzik üretimi söz konusudur. Zaten onlar kendilerini canlı sosyo-kültür ortamından değil de gelenekleşmiş yapay ortamlardan besliyorlardı. Aşık tarzı kültür geleneğinde Almanya olgusu başlı başına bir çalışma konusudur.

1.6.6. Giyilen Kimlikler

İlk kuşaklardan çalışmayan kadınlar giyimlerinde yöresel tarz ve biçimleri uzun zaman sürdürmüşlerdir. Sokak ve ev içi giysilerindeki renkler ve biçimler Almanya'da satın alınan kıyafetlerle değişmeye başlamıştır. Aile birleşmesiyle gelmeleri, evin ve çocukların bakımı ile uğraşmaları, çalışma yaşamına katılmamaları, kendileri gibi olan kadınlardan oluşan bir sosyal hayatlarının olması, eşlerinin de bu hayat ve giyim tarzına yönelik değişme arzusu taşımamaları çalışmayan kadınların yöresel kıyafet anlayışının değişmesini engellemiştir. Göçün ilk yıllarından kalan hatıra fotoğraflarına bakıldığında çalışma vizesi ile Almanya'ya işçi gelmiş kadınlar tayyörlü ve erkekler elbiseli idi. Almanya'da kaldıkları yıllar ailenin satın alma ve harcamaya bağlı davranışlarını değiştirmiştir. Burada harcama eğilimleri yükselmeye başlamıştır. Kırsaldan çıkıp Almanya'da bir şehre yerleşmişlerdir. Tüketim ve alışveriş bir anlamda evdeki kadınların sorumluluk alanına devredilmiştir. Buna bağlı olarak da çalışmadıkları halde harcama yetkilerine kavuşmuşlardır. Türkiye'deyken yörelerinden çok daha gelişmiş şehirlerde zaman geçirmeye başlamışlardır. Bu şehirlerde geçirdikleri zamanlara bağlı olarak kırsal kıyafetlerden vaz geçmişlerdir. Uzun yıllar süren bu çok boyutlu etkileşimler ve kadın kıyafetlerindeki değişimler hatıra fotoğraflarından izlenmektedir. Kadın ve erkek ikinci ve üçüncü kuşaklar moda ve tarzı olan markalardan giyinmeyi tercih ediyorlar. İş hayatında ve çalışırken klasik olana göre spor tarz giyime olan eğilim daha da artmaktadır. Geleneksel ve yöresel tarzları görmek mümkün pek değil. Evinde yelek, patik, bez etek, kenarları işlenmiş çember ve yazma gibi geleneksel giyim unsurlarına rastlamak mümkündür.

Dindar hayat tarzına bağılı olan kadınlar başörtüsü ve türban takmaya devam etmektedirler. Giyim tarzı birçok kadının çalıştığı yerde, kendi işinde veya kariyer alanlarında dışlanmasına neden olmaktadır. 11 Eylül ile başlayan ve erkek giyimi yanında özellikle kadın giysileri üzerinden devam eden bir kültürler çatışması yaşanmaktadır. Merwe El-Scharbini yalnızca kıyafetini, dış görünümünü yüzünden katledilmesi ve 2012 yılında Federal İç İşlerinin sakallı ve örtü taşıyan gençleri teröre kotlayan afiş kampanyaları Müslüman kıyafet tarzını olumsuzlayan gelişmelerdir. Bu afişte uzun sakallı veya başını kapatan bir gencin terör potansiyeli olduğu şüphesiyle güvenlik birimlerine haber verilmesi istenmektedir. Buna rağmen okullarda bir kıyafet sınırlaması yoktur. Ancak ebeveyleyler ile okul idaresi kızlarının yüzme ve spor derslerinde kapanmaya uygun giyinmesi konusunda çok şiddetli çatışmalar yaşamaktadırlar. Erkekler giyim tarzı kadınlara göre çevreye daha fazla uyumludur. Şapka alışkanlıkları kırsal hayattan kalan tek izdir. Kadınlarda ellere kına yakma çok azdır (E. Korkmaz ile kişisel görüşme, Schwerte, 2010).

Yöresel kimliğin bir göstergesi olarak kıyafetler Bavyeralı tarzda giyinen Türklere rastlanmaktadır. Bu tarzı benimseyenler daha çok orta yaştan olan yeni kuşaklardır. Genellikle Bavyera tüylü şapkası, askılı deri pantolon ve yün çorap, oduncu gömleği, yün hırka veya bir yelekten oluşan bu karnaval kıyafeti yörenin kır yaşamının tarzıdır. Özellikle mevsim şenlikleri, düğün ve doğa gezilerinde taşınmaktadır. Ancak Chimsee'de Türk bir kafe işletmecisini, Passau'da İngiliz bir okutmanı, Münih'te bir medya ofis çalışanını gündelik hayatında bu tarzın içinde görmek mümkündür. Kıyafet karnavalları kılık değiştiren kişilerin gerçek kimliklerini saklamakta ve böylece onlara davranışlarında serbestlik imkânı vermektedir. Aynı zamanda bu kişiler diğerleri ile beraber o ortamda tutum ve amaçlar bakımından anonimleşmektedir. Bu Bavyeralı tarzda giyinme de kimliğini gizleme ve aynışlaşmak temel dinamiktir. Öyle göründüğünde bakanlar için hakikaten öyle olmaktadır. Dışardan ona benzemeye çalışmaktadır. Alman olmayandan çıktığını, artık o olmadığını göstermek istemektedir. Böylece yabancı ve korkulan biri olmadığını anlatmaktadır. Herkes gibi olduğunu, oraya kabul edilmeyi istediğini

söylemektedir. Ne açıdan olursa olsun ister sosyal isterse ticari amaçlarla yapılsın Bavyeralıyım, sizin gibiyim sizdenim demektir. Ayyıldız, üç hilal, tuğra, Zülfikar, bozkurt, Kürtlük sembolleri, kolyeleri veya rozetlerin takılması veya çakmak, çanta ve şapkalarda sembolik kimliğin görünür olması aynı amaca yöneliktir. Milli maçlarda yüzlere Ayyıldız ve Türk-Alman bayraklarını boyamak veya arabalara ikiz bayraklar takma davranışı Bavyeralı Türk olmak gibi kimlik gösterimi üzerinden sizdenim, sizden değilim tepkilerinin göstergeleridir (Bilgin, 2007, s. 228).

1.6.7. Gündelik Ekonomik Hayat

Erkekler işe gider; ev işleri, çocukların bakımı ve günlük alışverişler kadınların görevidir. Haftalık ve günlük alışveriş noktaları azar, market, fırın ve bakkallardır. Pmfb'ler ticari alışverişin yanında her konuda ayaküstü sohbet veya sözlü iletişimin yapıldığı yerleridir. Kasiyer ve reyon satış görevlileri müşterilerden aldıklarını diğerlerine ileten santraller gibidir. Hafta pazarları marketlere göre sosyal ilişkiler bakımından daha renkli; ürün ve fiyatlar açısından daha cazibelidir. Pazarcılıkta ilginç ve yöresel mallar satarak ek gelir arayan birçok göçmen vardır. Berlin içinde bir arada yoğun biçimde yaşayan Türk toplumu haftada iki gün, salı ve perşembe, Türk Pazarı adını almış bir Pazar açmaktadır. Kreuzberg'deki sosyal ve ticari alışverişler her toplumdan gelen çok sayıda insanın ilgisini çekmektedir.

Etnik gıda, yiyecek ve içecekler pazarı Almanya'da ilk dönemlerde pazarlar, küçük lokanta ve Türk bakkallarında başlamıştır. Uzun yıllar araba bagajları ve valizlerde buralara taşınan rakı, hamsi, şalgam suyu, sucuk, bulgur, peynir, kurufasulye, nohut, kırmızı mercimek, erişte, yufka gibi onlarca gıda maddesi evlerde tüketildiği gibi pazarda ve bakkallarda satılmıştır. Ağırlıklı olarak yöresel damak zevkleri ve helal gıda pazarına yönelik satış yapan bugünkü marketlerin müşterileri sadece Türkler değildir. Bu malları temin eden mümessiller, ithalatçılar, toptancılar, taşımacılar, gümrükçüler ve bankalar etnik ticari sektörün Almanya ayağındaki taraftır. Türkiye, Yunanistan, İspanya,

Bulgaristan, Mısır vb. birçok ülkede Almanya'dakinin benzeri sektörler iş kapıları açılmıştır.

Telefoncu, kuyumcu, düğün malzemecisi ve gelinlik benzeri sektörler gündelik etnik ticaretle doğan çarşılarda açılan diğer iş alanından birkaçıdır. Bu caddeler şehir içinde gıdadan eğlenceye ve hizmet sektörlerine kadar her türlü pazara yönelik iş yerleri yanında cami, cem evi, spor ve halk dansları kulüpleri, kurs ve dershanelere kadar birçok yelpazede kültürel mekânları barındırmaktadır. Türk cadde ve semtlerinde, alışveriş yerlerinde gerçekleşen iletişimlerin yanında buradaki sosyal kurumlar da göç geçmişine bağlı hayatları atalarının tarihiyle buluşturmaktadır.

Yalnız yöresel eğlenceler yoktur bu semtlerde. Orta yaş kuşak ve gençlerin gittikleri disko, kafe ve geceler sürekli düzenlenen eventlerdir. Düğün salonları event mekânlarına dönmekte, konser ve geceler düzenlemektedir. Bu mekânlarda çok uluslu, çok etnisiteli eğlence ve geceler, mezuniyet baloları halk oyunları ile yöresel tat ve kokularla süslenmektedir. Dekorlar, sesler ve melodilere yansıyan köklere dair izlerin olduğu bu ortamlarda eğlenen insanlar hayali yurtlarıyla bağlar kurabilmektedir. O köklerin dışından olup da bu eğlencelere gelenler buralarda gördükleri yeni ve ilginç insan ve kültür ortamının tesirinden bahsetmektedirler. Önceleri komşuluklar, bayramlar ve düğünlerde olan tanışmalar bu eğlence ortamlarında diğer kültürlerle karşılaşarak devam etmektedir.

1.6.8. Eğitim, Meslek ve Kariyer Hayatı

Göç kökenli bireyler anadili Almanca olmayan bir ailede gözlerini dünyaya açar. Okul öncesi eğitimle bir başka dile ve kültüre adım atar. Kişisel ve sosyal becerilerin en çok geliştiği çağda devam ettiği çocuk yuvalarının programına köken dil ve kültürü alınmalıdır. Almanya bu kurumları çocukların köken kültürünü temizleme aracı olarak kullanmaya çalışmaktadır. Veliler ise bu tutuma çocuklarının Almancasını ve okul hayatını olumlu etkileyeceği düşüncesi

taşımaktadır. Türk toplumunun en başarılı örneklerini gösteren medya ve resmi kampanyalar sürekli Almanca konuşma üzerinde durmaktadır. Kullanmadığı için çocuklar bu yuvalarda anadilini unutmaktadır. Evde Türkçe konuşulmasına rağmen anadilini unutan üniversite öğrencileri varlığı, entegrasyon adına ana dile önyargılı yaklaşan tutumların bir neticesidir. Çocuklar yuvada erken kalkma, oyun oynama, arkadaşlık, programlı beceri eğitimi, sorumluluk alma, kendi başına gündelik işlerini yapabilme, çeşitli sanat dallarında hobiler geliştirme açısından eğitmenler gözetiminde gün boyu veya yarım gün kalabilmektedir. Yemeklerini evden götürebilmekte, kendi başlarına yemeyi, toparlanmayı ve giyinmeyi, öğlen uykusuna yatmayı öğrenmektedirler. Bu çağdaki çocuklar çalışan aileler için yuvalarda bakılarak ailelere çalışacak zaman kazandırılmaktadır.

Okulda eğitim hayatı ilk yıllarda oyuna ve etkinliklere dayalı egzersizlerle geçmektedir. Öncelik okuma, yazma, konuşma, boyama, el sanatları, sanatta yaratıcılık ve matematik işlemleri gibi temel eğitimlere verilir. Her öğrenci el yazısını öğrenir ve birinci okul yılından sonra sadece bu tarzda yazar. İlkokul olan Grunschule 4 yıl sürer. Bu eğitim kademesinden sonra okul başarısı, yetenek ve ilgisine göre göçmen kökenli ailelerin çocukları sınıf öğretmenlerinin seçimine bağlı olarak çoğunlukla bir Hauptschule'ye veya daha iyi ise bir Realschule'ye gönderilir. Dokuz yıllık genel bir eğitimden sonra istenirse çıraklığa dayanan bir sisteme dayanan üç yıllık bir meslek eğitimi ile okul hayatı tamamlanır. Realschule ilkokuldan sonra gidilen bir ticari, mesleki bir temel okuldur. Göçmen kökenli öğrencilerin devam ettiği ikinci büyük okul sistemi de budur. Hem Hauptschule hem de Realschule'yi tamamladıktan sonra iki yıllık bir mesleki yüksekokul olan Fachoberschule'ye gidebilirler. Gymnasium'a okula devam eden öğrencilerin en iyileri seçilir. Ancak bu ortaokul-liseyi bitirenler direkt üniversitelere girebilirler. Karma bir okul sistemi olan Gesamtschule, bu üç eğitim sistemi arasında bir üst kategoriye her sene geçiş imkânı veren genel amaçlı okuldur. Öğrenciler en iyileri 4. yıldan itibaren 12–13 yıl boyunca Gymnasium'a devam eder. 10. Yıldan itibaren fen sosyal sanat spor dil gibi ağırlıklı alanlarda daha fazla ders görerek olgunluk sınavıyla liseyi bitirirler.

Buradan aldıkları notlara göre üniversitelere başvurularını yapıp kabul edilmektedirler. Olgunluk sınavı puanları okunmak istenen bölümlerin özel şartlarına uymak zorundadır.

Meslek öğrenen ve okula devam eden gençler bu dönemde aileleri ve sosyal çevreleri dışında yalnız Alman kültürü ile temas etmektedir. Yuvadan itibaren ailenin yerine kültür çevresi ağırlıklı olarak okulun tesir alanına girmektedir. Eğer yükseköğrenime başlamışsa okulda ve çıraklıkta başlamış olan Alman gibi yaşama tarzı daha sürecektir. Ergenlik dönemlerinde değer anlayışları ve dünya görüşleri köken kültürlerle ciddi anlamda çatışmalar yaşamaktadır. Bu dönem sonunda, bir meslek edindiğinde veya evlendiğinde ailesi ve onunla birlikte diğer ailelerle kültürel bağları yeniden oluşturmaya başlarlar. Bu aşamada meslek kariyeri ve aile kurmuş birey olarak sosyal kurumlarla da bağlar geliştirir. Düğün dernek ve toplantılara katılır, projelerde sosyal sorumluluklar almamaya meyillidir. Takı veya giysilerinde etnik kimliğini yansıtan sembolleri sergiler (Bilgin, 2007, s. 328). Üniversite eğitimi sürecinde de köken kültürüne karşı ilgi göstermeye başlayanlar var. Okullarında dayanışma grupları oluşturma ve burada etnik kimliklerini saklamak yerine daha görünür yapmak için çalışmaktadırlar. Ortaokul ve lise çağında ağırlığı altında ezildikleri hâkim Alman kültürü ve Almanca üzerinden aldıkları eğitim Türkçeyi geri plana itmiş ve bu yüzden Türkçe konuşmamışlardır. Türkçeyi bilmedikleri veya unuttuklarını fark edenlerin seviyesine uygun yabancı dil Türkçe kurslara başvurular olmaktadır.

Göçmen kökenli çocuklar, özellikle ikinci kuşak göçmenler Bavyera ve bazı eyaletlerde anadili sınıflarına alınmış ve yalnızca anadili öğretmenleri ile ders yapmışlardır. Burada eğitimler Türkiye’den gelen öğretmenler tarafından verilmiş, buradan ortaokul benzeri olan Hauptschule’ye yollanmışlardır. Bu eğitim sistemi o çocuk ve gençleri ne mesleki ne de akademik eğitime hazırlamıştır. Almanya’da bu aileler geçici görüldüğünden o günlerde birinci ve ikinci kuşaklara ne uyum ne de mesleki ne de eğitim alanlarında hiçbir yatırım yapılmamıştır. Nüfusun hızla yaşlanması, kalifiye ara elamanların yetersizliğine

neden olmuş, günlerini amaçsız şekilde okulda ve sokaklarda geçiren göçmen kökenli ailelerin çocukları böylelikle eğitim meslek öğrenmeye teşvik edilmeye başlanmıştır. O problemlerden etkilenen gençlerin çoğu çok bariz olarak gelecek hakkında bir hedef taşımamaktadır. Bu belirsiz gelecek, hayatın nerede devam edeceğini bilememek, çocuk ve gençlerin okul ve meslek hayatlarını çok olumsuz etkilemektedir. Bu yüzden okul ve çıraklığa değer vermemektedirler. Orada geçirdikleri saatleri anlamsız görmekte ve bunların neticesinde okulda problemler çıkmaktadır. Burada hayattan, sorumluluklardan kaçma; çevreye karşı ilgisizlik ve can sıkıntısıyla boğuşan bir gençlik çıkmaktadır. İşsizlik, alkol ve çeteler üçgeni arasında kendine bir kimlik edinme yoluna sapmaktadırlar. Onların arasından kendini sıyrabilip okuyan ve çok da başarılı olanlar var olsa bile toplumun eleştirileri bu problemlili gençler çevrilmiş ve aynı zamanda iki toplumun arasında bir gerilim noktasına dönüşmüştür. Onlar gerek duyulunca kullanılmayan potansiyel, kaçırılan fırsat ve yurdunu terk eden göçmen kökenli Almanlar olarak gündem oluşturmaktadır. Bu mesele Almanya'nın önümüzdeki yıllarda yarısından fazlasının emekli, yaşlı ve bakıma ihtiyaç duyan bir nüfusa dönüp de dinamizmini kaybedeceği hesaplanınca daha bir önem kazanmaktadır. Yaşlanan Almanya'nın aslında kendi gençleri olan bu çocuklara, bu gençlere ve bu yetişkinlere hâlâ göç kökenli Almanlar bakış açısıyla yaklaşımını bir an önce terk edip önyargısız yaklaşmalıdır. Bu insanların ataları buralı olmayı seçmişler, burada doğan ve burada yetişen nesiller ise burayı kendi ülkeleri bilmektedirler. Onları başka, öteki ve yabancı olarak görmek yerine onlara kucak açılmalıdır.

Yetişkinlik aşamasına adım atıldığında aileden uzaklaşmaya dışarıya doğru yaşlılara doğru eğilimler başlar. Meslek okulu ya da temel okullardan birini bitirdiğinde çıraklık yapılacak işyeri bulma, sonra da iş bulmadaki umutsuzluğun verdiği stresle muhabbet edecek arkadaşlar bulunur. Gençlerin arkadaş edindikleri yer okuldan ziyade maçlar, sokaklar ve gençlik merkezleri ya da kafelerdir. Kentlerde gençlik merkezleri vardır; olmayan yerlerde umumi parklar, okul bahçeleri, kentin yaya caddelerinin kesiştiği meydanlar, parklar, alışveriş merkezlerinin alanları, metruk yerler onların buluşma yerleri olur. Gençler çok

zaman geçirdikleri sokaklardaki kamusal alanı kendi özel alanları haline dönüştürürler. Gençlik merkezleri yaşam alanı olarak bireye yeni bir sosyal iletişim imkânı sağlar. Aile ve dış dünya dışarıda kalır; dostlar, ağabeyler, ablalar, kız-erkek arkadaşlar öne çıkar. Ayhan Kaya Berlin’de sokakta gruplar içinde kendilerini daha iyi ifade eden, protesto olaylarına karışan ve yağmalamayla düzene karşı mücadele ederek patlayan gençlerle konuşur: “Belli bir yaştan sonra Almanlardan ziyade diğer Türk arkadaşlarıyla daha kolay iletişim kurduklarını dile getirirler. Almanlarla daha sık arkadaşlık yapmamalarının nedenini, onlarla aynı mimiklere sahip olmamalarından kaynaklandığını ifade ederler. Gençler, Alman akranlarının muhabbet edemediklerini ve kendilerine çok çocuksu kaldıklarını ifade ederler. (2000, s.113–116).”

Yabancı pasaportlu olup meslek eğitimi yapacak yer arayanlar bir inceleme yapılmış. Bu gençlerin içinden üçte ikisinin altı meslek dalına eğilimli olduğu tespit edilmiş. Kuaförlük, tezgâhtarlık ve tıp asistanlığını tercih ediyorlar. Bu üç meslek dalında ağırlıklı olarak yabancılar var. Kendi işletmesine sahip olmak bu dallarda daha kolay ve beklentileri ilerde kendi işlerini kurmak olanlara bu dallar daha uygun gelmektedir. (G. Pekcan ile kişisel görüşme, 2011, Münih). Kamusal hizmet alanları, polislik ve askerlik meslekleri ise en az başvuru alanlarıdır. İlk neslin en çok korktuğu, diğerlerinin de bu korku ve baskıyı miras alıp kabullendiği kamu görevlisi polislerdir. Sanatta, sporda ve medyada çalışan yabancı yüzlerin birçoğu çok başarılı ve yetenekli kişilerdir. Bireysel çalışan yazar ve gazeteciler, sanatçı ve sporcular Alman meslektaşlarına göre daha başarılılardır.

Türk vatandaşı Almanya’da yerleşik yurttaşlar ve Alman vatandaşlığına sahip olanlara velilerin talepleri doğrultusunda Dışişleri Bakanlığı bütçesinden desteklediği öğretmenlerle okullarda birleştirilmiş sınıflarda kültür dersleri adı altında çalışma yapmaktadır. Yapılan gözlem ve analizler sonucuna göre göçmen çocukların eğitim problemlerinde bireyler, kurumlar ve öğretmenler arasında çatışmalar ve problemler yaşanmaktadır (Göka, 1998, s. 98). Eğitim

bölgeleri altında çeşitli okullarda görev yapan Türkiye’den gelen Türkçe öğretmenlerinin son dört yılda yarı yarıya azalması bu problemlere işaret etmektedir. Beklentiler var, fakat büyük bir yeniden yapılanma çalışması yapılmazsa bu eğitim ve kültür çalışmasının beş on yıl sonra kalmayacağına dair değerlendirmeleri haklı çıkaracaktır.

Göçmen ailelerin eğitim konusunda aydınlatılması ve bu konudaki rol-modellerin eksik olması göz önünde bulundurulmadan eğitim problemlerinin anlaşılması son derece güçtür. İleri bir toplumda yaşayan göçmenlerin onlara ayak uydurmaları ve onlarla uyum içinde yaşamaları eğitim ve meslek hayatlarının düzenlenmesine yönelik çalışmaların yapılmasına bağlıdır. Almanya’da farklı bir eğitim sistemi vardır. Çocuklar on yaşından önce ana sınıfından beri gözlemlenerek aldığı notlara ve sınıf öğretmeninin verdiği karara göre okul gruplarına ayrılırlar. Bu erken ayrıştırmaya göre öğrenciler akademik, mesleki ve genel eğitim kurumlarına giderler. Seçimlerin yapıldığı dördüncü sınıfa kadar onları yönlendiren bir sistem yoktur. Dört yıllık sınıf öğretmenlerinin verdiği eğitim ve ölçme değerlendirmenin sonucunda bu karar verilir. Öğrencilerin en başarılıları 8–9 yıl akademik eğitime hazırlanacakları Gymnasium’a girerler. Diğerleri ise orta okul ve genel liselere geçerler. Çok erken seçmeci olan ve bu seçmede Almanca dersi baraj olduğu için, Alman eğitim sistemi, göç kökenli ailelerden gelen çocukları zorlamaktadır. Bu gençlerin çoğu, erken yaşlarda eğitim sisteminin dışına itilmektedir. Bu öğrenciler, genellikle, okulla beraber Almanca eğitimi almaya başlarlar ve dersleri kavramada diğerlerine göre daha fazla zamana ve fazladan destekleyici eğitime ihtiyaç duyarlar. Bu yüzden akademik eğitim alanlarının çoğu önce genel liseye başlamış, buradaki göreceli yavaş eğitimle kendini ispatlamış ve gayretiyle belli bir zaman sonra Gymnasium’a geçmeye hak kazanmıştır. Ailenin her şeyi okuldan beklemesi ve eğitimdeki bu sorunlardan bihaber bulunması öğrencilerin ihtiyacı olan destekten yoksun kalmasına yol açmaktadır. Alman aileler bile çocuklarının yönlendirme ve yardım olmaksızın tabi tutulduğu bu erken ayrıştırma ve seçimden şikâyetçidirler. Münihli esnaf bir babanın anlattıkları, göçmen

kökenliler için eğitimde rol ve model olgusunun hangi olumlu etkilere sahip olduğuna dair örnek teşkil etmektedir.

Havaalanında taksicilerin ana toplantı yerinde bir lokanta işleten Recep Beyle çocuklarını nasıl okuttuklarını konuşuyorduk. Münih konsolosu burada taksicilerle bir çay toplantısında konuşuyorken okulun ve eğitimin ne derece önemli bir şey olduğu Recep Beyin aklına dank ediyor. Nasıl oldu bu? Konsolos bize kendinden örnek verdi. Siz burada hiç durmadan çocuklarınızın geleceği için gece gündüz çalışıyor, birikim yapıyorsunuz. Onlar ilerde benim gibi sıkıntı çekmesin diye önce bir ev sonra bir daha ve bu böyle devam edip gidiyor. Siz işteyken veya kahvede zaman geçirirken o çocukların, gençlerin ne yaptığını ise bilmiyorsunuz. Siz hayatlarını kazanacağım derken onlar solda sağda anasız babasız büyüyorlar. Benim babamın iki dairesi vardı, birini satıp kardeşimle beni okuttu. Kardeşim şimdi bir bankada büyük bir müdür oldu, ben ise sizin konsolosunuz oldum. İkimizin maddi ve manevi gücü bırakın iki üç daireyi belki otuz daireyi alma imkânını bu eğitimlerle elde etti. Sizlere tavsiyem çocuklarınıza böyle sahip çıkın. Recep beyin büyüğü Münih'te LMU'da bilgisayar okuyor ve küçüğü de Gymnasium'da. Bu öyle kolay ve kendiliğinden olmamış. Üniversiteliyi öğretmenini not ortalamasındaki küçük bir küsurat yüzünden liseye ayırmış; fakat bunun peşini bırakmayan Recep Bey oğlunun not yükseltme sınavıyla ortalamasının ikinin üzerine çıkmasıyla Gymnasium'a başlayabileceğini öğrenmiş. Çocuğunu bu hazırlığa yönlendirip bir destek bulup hazırlamış ve sonunda oğlu böylelikle Gymnasium'a kaydolabilmiş. Aynı öğretmenin bu sefer de kızına öğretmenlik yapması ancak kötü bir tesadüf olmuş. Kızı derslerinde abisine göre biraz daha zayıf olduğu için liseye değil ortaokula girmek zorunda kalmış. O da abisi gibi okul dışında derslerine destek almış ve birkaç yıl sonra okul başarısıyla Gymnasium'a geçiş yapmayı başarmış. Recep Beyin ailesi yaşadıkları olumlu hayat tecrübeleriyle bilinç düzeylerini yükseltmiş görünüyorlar. Üniversitedeki oğlu bir yandan yazılım firmasında iş bulup çalışmaya başlamış ve önceden sürekli geldiği lokantaya artık çok nadir uğramakta. Bu durum daha şimdiden hem onu mesleki açıdan hem de ailesini sosyal açıdan daha yüksek bir statüye çıkarmaktadır.

Son on yılda üniversitelerde Türklerden üçüncü nesil denilen bir kuşak -sayıca azımsanamayacak kadar- eğitim almıştır. Almanya’da doğmuş, ilk ve orta öğrenimini çok ciddi karşı faktöre (dil, sosyal çevre, ailenin eğitim düzeyi, öğretmenin okunacak lise türünü seçme yetkisi...) rağmen bitirerek üniversiteye kaydolabilmiş bir üniversite öğrencisi, okulunda bir grup öğrenciyle birlikte bir siyasî-sosyal yapı oluşturarak kendilerini daha önceki Alman öğrenci derneklerindekiinden daha işlevsel bulmuşlardır. Hem bu sayede diğer öğrenci örgütleriyle daha net bir konumda ilişki kurarak üniversite konseyinde yönetim düzeyindeki kararlara katılma imkânı bulurlar. Çünkü seçimlerde oy barajını geçemeyecek durumda olanlar ortak bir listeyle birlikte hareket etmek zorunda olduğundan başka örgütlerdekiyle kendi kimliğiyle daha anlamlı bir iletişim gerçekleşmiş olur³¹. Bu tecrübeler Avrupa Türk Akademisyenler Birliği (EATA) adlı çok geniş, seviyeli ve demokratik bir örgütü doğurmuştur. Son yıllarda bunu örnek alan birçok öğrenci federasyonu kurulmuştur.

1.6.9. Erkeklerin Gündelik Hayatları

Türkiye’den taşınmış yapılar olarak kahve ve birahaneler, erkeklerin gündelik hayatlarında önemli yer tutmaktadır. Bir sosyal alan olan ibadethaneler gibi kahveler de Almanya’da bir Türk kimliği göstergesidir. Kahve müdavimliği, kahve arkadaşlığı, kahve adabı, eğlenceliği ve iletişim yeri olmasıyla Türkiye’dekilerden farksızdır. İşsizlikten takılmak bahanesi Almanya’da geçerli mazeret değildir. Burada da kahvenin işlevi (Çobanoğlu, 2000, s. 137–139) herkese açık sosyalleşmenin ve bir diğeriyle iletişimini eğlenceli biçimde kurmanın yolu olmasıdır. Türk nüfusu yaşayan yerlerde muhakkak bir kahve

31 Berlin-Türk Bilim ve Teknoloji Merkezi (BTBTM) 1977’de Berlin Teknik Üniversitesi’nde eğitim gören bir grup öğrenci tarafından Almanya’dan Türkiye’ye teknoloji transfer etmek amacıyla kurulmuştur. Ancak son yıllarda (1992) bu misyonu terk edip orta öğrenim öğrencilerinin derslerde karşılaştıkları problemleri çözmeye yönelmiş, derslere yönelik kurslar açmıştır. A. Kaya’nın (2000: 24–25) aktardığı bu bilgilerden şunu görmek çok da zor değil. Göçün başladığı yıllarda göçmenler arasında –o yıllarda adları “misafir işçiydi”- Türkiye’nin sorunları ön plandaydı. Bu şartlar değiştikçe ilgileri de değişti ve kendi gözleri kendilerine çevrildi. Şu anda öğrenci örgütlerinin nerdeyse tamamı kendi yaşadıkları çevreye yönelik çalışmaktadır.

bulunur.³² Kahvelerden sonra en çok görülen sosyal yapı cami ve cami dernekleridir. Passau'ya sağlık kuruyla dinlenmeye veya ilk defa yolu düşenlerin gelenlerin trenden iner inmez taksilere “Burada bir Türk kahvesini nerede bulurum?” olmaktadır. Burada öyle bir şey yok, cevabıyla çok şaşkına dönerlermiş. İşittiklerine inanamadığını “Ya nasıl olur, bir şehirde hiç kahve olmaz mı?” şaşkınlığıyla söylediklerini aktaranlar varmış (O. Ertürk ile kişisel iletişim, 2010, Passau). Kura tedaviye gelenlerden orta yaştan bir işçi olan Zülfü Bey birkaç gün içinde hiç kimseye rastlamayınca ve kimseyle Türkçe konuşamayınca yakınıyor: “Burada da Türk arıyorsun, dernek ve kahve olsa oturur biriyle konuşur, sohbet edersin!” (Zülfü Dağıstan ile kişisel iletişim, Passau, 2011). Kahveler bu yüzden diğer kültürel, siyasî, dinî yapıdaki sosyal kurumlara göre daha açık kurumlardır.

Herkese açık olsa bile diğer kültürlerden birini kahveye takılmış göremezsiniz. Oysa Alevi-Sünni, Karadenizli-Doğulu, genç-yetişkin gibi farklı etnisite ve yöresel kimliklerden olup kahvelere takılanların olması sosyal alanlarda öteki kültürle yaşanan bariyerlerin göstergesidir. Yeterli potansiyele sahip olsa bile Alman kimliklerinde böylesi kahve alışkanlığı yoktur. Kahvelerde Alman birahaneler olan kneipe gibi oyun kâğıtları, para makineleri, yiyecekler ve alkollü içecekler bulunmaktadır. Alman kneipeleri ve kafeleri de Türkler de olduğu gibi genç-genç olmayana göre toplumca ayrıştırılmıştır. Bazı kahvelere yetişkinler bazılarına da gençler oturmazlar. Günlük gazeteler, reklam gazeteleri, dergiler, TV yayınları, resimler, tablolar, bayraklar, flamalar, yazılar ve duyuru panoları kahvelerin iletişim araçlarıdır. Türkiye Araştırmaları Merkezi'nin 1992 yılında yayımladığı verilere göre TRT-İNT'te en çok izlenen program % 82 ile haberlerdir. Uydu yayınlarının başlamasıyla video günlerinden beri var olan Türkçe medyanın Türkler üzerindeki hâkimiyeti “Gündüz Almanya-Gece

32 “Bizdeki” kahvehane ve genelde kahvehanenin sosyal fonksiyonlarıyla ilgili daha fazla bilgi için Heise'ye (2001, s.13–27)'ye bakabiliriz. Heise (2001, s.28) 1700 yılında Kahire'de üç bin kahvehanenin bulunduğunu yazıyor. Kültürümüzde bu kurumun yaygınlığı ve kökeni hakkında önemli bir örnektir. Döner bir ticari kuruluş olmasaydı burada ilk sırayı dönerciler alırdı.

Türkiye” denecek kadar eleştiri konusu olmuştur. Şimdi her yerde uydular veya kablolu yayınlar var.

Gençlik kafeleri canlı ve başka bir havaya sahiptir. Burada sadece kâğıt oyunu değil aksiyona dayalı oklama, bilardo ve değişik elektronik oyun makineleri vardır. Yetişkinlere göre yeri yurdu belli olan gençlik ne olduğu beli olmayan yerlere göre kafelerde daha güvendedir. Uyuşturucuya ve çetelere burada yer yoktur. Kötülük tehlikesinden gençlik Türk kafelerindeki abi, kardeş, kuzen, komşu çocuğu gibi sosyal yapılar bir koruma çemberi sağlamaktadır.

Eğlence mekânı olarak açılan şans oyunları salonları son yıllarda Türk caddelerinde büyük bir artış göstermektedir. Kumar makineleri, bahis salonları erkeklerin eğlence hayatında çok önemli bir yer işgal eder. Bu sektörün kimi zaman işletmecileri bile göçmenlerdir. Göç araştırmalarında kumar ve bahis oyunlarının kişiler arasında yaygınlığı üzerine çalışmalar yapılmış ve sonuçlar Almanya gözlemlerimizi doğrular niteliktedir. Singapur’da çalışan Çinli göçmenlerdeki kumar bağımlılığı ve alışkanlıklarına yönelik bir araştırmada, bunda kendi kültürel inançlarının da etkili olduğu sanılmaktadır. Onlara sayılar ve uğurlu sayılara, şanslı olmaya inançlı olarak buraya gelmişlerdir. Öte yandan ise her yerde olduğu gibi bir göçmen Çinli çok çalışmak ve para kazanmak baskısıyla yatıp kalkmaktadır. Evleri küçük ve dar odalardan oluşmaktadır ve ucuz işgücü olduklarından herkesten çok çalışmak ve para yapmak durumundadırlar. İş ve çevre stresi altında kalan bu işçiler kumarı her türlü sıkıntıyı unutturan bir eğlence olarak görmektedir. Ailesi yanında olanlar bile bu stresleri yaşamaktan kurtulmamakta, üstelik çocukları ve eşleriyle sorunlarla boğuşmaktadırlar. Bu kişilerde boşanma oranı yüksek, çünkü daha fazla çalışmaktan ailelerine zaman kalmıyor ve üstelik eğlenmek istediklerinde ailelerinden başka yerlerde vakit geçirmekteler.

Federal Meclis’in Uyuşturucuyla Mücadele Komisyonu’nun her yıl yayımladığı raporlara göre oyun bağımlılığı olan kişilerin yarıdan çoğunun göçmen kökenli olduğu görülmektedir. İnternet bağımlılığı da oyunlar gibi göçmenler arasında

artan hastalıklardandır. Oyun müptelası kişilerin çoğunda depresyona rastlanmış ve ayrıca oyun bağımlılarının genellikle erkekler olduğu açıklanmıştır. Almanya'da göçmen ailelerin büyük bir tehdit altında olduğu bu bahis ve kumar hastalığı Passau şehrinde de çok konuşulmaktadır. Büyük şehirlerde yeni tarz parıltılı ışıklı kocaman bahis salonları görülmektedir. Küçük şehirlerde adı Spielhalle olan eski oyun ve eğlence salonları ise karanlık yerlerdi. Bu salonlarda internet, kumar ve eğlence makineleriyle oynamaktadır. Oyun makinesi adıyla anılan para makineleri neredeyse her kahvede, her lokantada birer ikişer adet vardır. Dağıtan firmalar yüksek kira ve kar karşılığında bu yerlerde makineler çalıştırmaktadır. Para oyunlarının bu kadar kolay ve yaygın olarak görülmesi işsizleri ve boş vakti olan göçmen kökenlileri tehdit etmektedir. Türk işsizlerin veya vardiyadan sonra boş vakti olan işçilerin bunu değerlendirme anlayışının olmayışı ve bu yüzden toplum ilişkilerinin yerleşik olanlara göre çok zayıf olması oyun probleminde önemlidir.

1.7. ATÜRKLER İLE KURUMLAR ARASINDAKİ BAĞLAR

Göç kökenli bireylerin sivil veya resmi olan Alman ve Türk kuruluşlarıyla ilişkilerini dile bağlı problemler belirlemektedir. Ülkeye sonradan gelip yerleşen bireyler olmaları diğer bir sorun alanıdır. Buradaki problemin üçüncü yanı o bireylerin kültürel, sosyal bariyerlerle karşı karşıya olmasıdır. Temel problemlere karşı bürokratlar, memurlar ve sivil örgütlerdeki insanların tutumları, buna bağlı kurumsal davranışları problemlerin aşılmasında o yüzden çok değerlidir. Almanya yıllardan beri konu üzerinde çalışmakta ve araştırmalar yapmaktadır. Buna bağlı olarak problemi çözmeye yönelik eğitim vermekte ve onları mesleklerine uygun birimlerde görevlendirmektedir. Yabancılarla iletişim kurma, onlarla beraber yaşamayı öğrenme çalışmaları başlı başına bir sektör olmakla eleştirilmektedir. Sorunu araştırmak, buna yönelik uzmanlar yetiştirmekte adımlar atılmaya devam etmektedir.

Türk vatandaşları on beş yıldan beri Alman vatandaşlığını seçmeye başlamışlardır. Bu seçim onlara Almanya'daki hayatlarında birçok kolaylıklar

sağlamaktadır. Türk konsolosluklarında herhangi bir işlem yapmak vatandaşlar için hem pahalı hem de çok zaman gerektiren bir problem olarak görüldüğünden birçok kimse Alman kimliğini buna karşı bir çözüm olarak tercih etmiştir. Konsoloslukların iş yükleri fazladır ve uzun yıllardan beri güvenlik problemiyle karşı karşıyadırlar. Bir başka olumsuz taraf ise çalışanların mesleki yetersizliği ve uzmanların eksikliğidir. Dış işleri son yıllarda vatandaşların işlerinin ivedilikle yerine getirilmesi için tedbirler uygulamaya başladı. Olumlu adımların çok geç atıldığına dair eleştirileri, konsolosluklara gitmiş her göçmenden duymak mümkündür. “Artık öyle bir problemim yok. Neydi öyle her sene izne gideceğim diye kuyruklarda beklemek? Yardımcı olacaklarına bunu getir, şunu getir; bir hafta sonra gel, demeleri beni Alman vatandaşı yaptı. (O. Ertürk ile kişisel iletişim, Passau, 2010). Almanya’da 13 konsolosluk 2 milyona yakın vatandaşın pasaport, nikâh, doğum, askerlik, noter ve nüfus gibi onlarca işine servis vermektedir. Neredeyse her konsolosluk başına Türkiye’deki küçük bir il merkezi kadar vatandaşın iş yükü düşmektedir.

Kurum çalışanlarının tutumu kadar bireylerin eğitimi ve mesleki kariyerleri onların kurumlarla iletişimi belirlemektedir. İşçi veya işçi bir aileden gelen bireyler olarak birçok yerde işlerini yaparken bu problemleri yaşamaktadırlar. İletişimde yetersiz kalmaları işlerinin çözülmesine engel olmaktadır. Yazılı ve sözlü dil becerileri, yaşadıkları olumsuz tecrübeler ve göçün mirası olan korkulu davranışları birçok göçmende kurum-fobiye sebep olmaktadır. Bu çok yönlü problemler onların kurumsal ilişkilerini biçimlendirmektedir. Çoğu zaman düzenli olanı bozmama gayretiyle diğerlerini taklit ederek yaşamaya çalışırlar. Yerli ve göçmenler kurumsal davranışları açısından analiz edildiğinde bu genel farklara ulaşmak mümkündür (Bkz. Tablo 8). Almanyalı Alman kurumsal ilişkilerinde bir boyun eğme durumundan çok, kamu yararına ve düzene uymaya çalışmaktadır. Onun için kurumlar vardır, bireyler yoktur. Türk vatandaşları daha çok kişisel ve duygusal ilişkiler kurmayı seçer. Kurumsal olan yerde kişisel bağlara başvurmak onun için bir tezat teşkil etmez.

İranlı ve Türklerin davranış biçimi üzerine yapılmış tespitler, Almanyalı Türklerin kurumlarla ilişkilerine ışık tutmaktadır. Nerede olursa olsun kişilerle kurduğu ilişkilerinde son derece uyumlu ve saygındırlar. Ancak ilişkiler duygusal dünyanın dışındaki tarafa geçtiğinde nesnel ve hukukî olan sahaya uyum sağlayamamaktadır (Göka, 2008, s. 163). Onun kamusal ve kurumsal alanda yaşadığı problemler edindiği davranış tarzından kaynaklanmaktadır. Yerleşik toplum Almanların tersine bir toplumsal davranış biçimine sahip olan göçmenler, tam da bu noktada yabancı ve öteki olmaktadır. Buradan beslenen dışlamacılık, ön yargılar tarihten gelen gerçek dışı ve düşmanca aktarmalarla karışarak (Kumrular, 2008, s.53–57, 95–99) okullarda, işyerinde ve kurumlarda karşısına çıkmaktadır. Kurumsal ırkçılık yanında sosyal hayatında da ötekileşme ve dışlanmayı göçmenlerin bu farklı davranış biçimleri körüklemektedir. Bu problemin tek bir çözümü yok; sosyal, siyasî ve ekonomik yanlarıyla çözüme katkıda bulunacak resmi ve sivil kuruluşları aşağıdaki bölümde değerlendirmeye çalıştık. Eğitim kurumları ve öğretmen yetiştirme programlarına daha fazla göçmen kökenli kişilerin alınması çok önemli bir adım olacaktır. Problemleri yalnızca bu kişilerin çözemeyeceği çok açıktır. Bu güne kadar olumlu bir adım atılmamış olması bu pratik çözüme büyük umutlar bağlanmasına neden olmuştur. Her öğrenciye ulaşacak mobil egzersiz programları bir başka yol olabilir. Ötekileşme ve ötekileştirme problemine karşı nasıl olmalı, neler yapmalı konusu en önce tüm okulların temel ödevi haline gelmelidir.

1.7.1. Resmî ve Yarı Resmî Kurumlar

Almanya'ya gidecek işçiler Türkiye'de İş ve İşçi Bulma Kurumu ile İstanbul'da Alman Aracı Kurumu olan Deutsche Verbindungsstelle'de ilk kurumlarla tanıştılar. İstanbul'a gelemeyen işçiler İİBK'nun illerinde başvurularını yapıyorlardı. 1961–1973 yılları arasında 2,6 milyonunun üzerinde olan başvurudan 650 bine yakını kabul edilmiştir. Bu kabul edilenlerin sayısının yarısı kadarı aynı dönem içinde Türkiye'ye geri dönmüştür. Göç veren ülkede başlamış olan kurumlarla ilişkiler Almanya'da yabancılar dairesi, konsolosluklar, sendikalar, sosyal danışma büroları ile devam etmiştir. O günkü kuruluşların

yerini bugün çok farklı olanlar almıştır ve şimdi onların hayatında yer tutanlar arasından seçilmiş beş kuruluşa değinilecektir. Konsolosluk, Arbeitsamt-Jobcenter ve il yabancılar dairelerine göre göçmenlere sosyal bağlarını sürdüren ve bunu gelecekte sürdürecektir olan kurumlar analiz edilecektir.

Tablo 6: Almanya'da yaşayan Türklerin ve Almanların kurumlarla olan ilişki tarzları ve oradaki tutumları.³³

A. Almanya Türklerinin kurumlarla bağlamsal ilişki biçimleri kişiseldir ve anlık durumlara bağlıdır. Kendisi kuruma uymak yerine, kurumsal açıkları takip edip kişiler üzerinden onu kendine uydurmaya çalışır. Durum ve beklenti uyumsuzluğu problemi vardır.		
a. kişisel yan	b. nesnel yan	c. bağlam ve durum
		asli vatandaş değil (-) yerli değil (-) öteki dil ve kültür var (-)
		kurumsal tecrübe az (-) dostluk ve arkadaşlık var (+) esneklik var (+)
B. Bir Almanyalı Alman'ın kurumsal ilişki biçimi ve kültürü ise nesneldir ve kurumsal ilkeleri kabul eder. Kendisini diğerleri gibi kurumsal olana bağlı kalmaya zorunlu görür.		
a. nesnel yan	b. kişisel yan	c. bağlam ve durum
		vatandaşlık var (+) yerlilik var (+) asli dili ve kültürü var (+)
		kurumsal tecrübe var (+) şahsi ilişkilere sahip (+) her zaman nesnel (+)

³³ Tarzların ve davranışların yorumlanması için gözlem dışında N. Bilgin'den (2007, s. 218) yararlanılmıştır.

Almanyalı Türkler ile Almanların kurumsal ilişkileri çok farklıdır. Almanlar resmi ya da ticari olsun, sosyal olsun bir kuruluşu öncelikle içindeki kişiler olarak görmezler. Her kurum ödevlerini, her çalışan oradaki işini ve her sorumlu olan denetim ve kontrolünü yapar. Genel olarak bu davranış ve beklenti sürmektedir. Ancak Almanya'da yaşayan Türkler Alman bireylerin sahip olduğu kurum kültürünün bu üç temel ögesini önceden değil de yaşayarak öğrenirler. Bunu göçün ilk durağı olan İİBK'de sağlık muayeneleri sırasında sergilerler. Geçirdiği ameliyatı örtbas etmek veya sağlam olanla değiştirmek için görevlileri tanıyan araçlar o zamanlar İstanbul'da mekân tutmuşlardır. Kuralları kendine uydurmak bir davranış biçimi olarak Almanya'da sergilenmeye devam etmektedir. Göçmenlerin Türk kültüründen getirdikleri ile Almanya'da var olan kurumsal ilişkilerin çatışması, toplumsal ve etnik karalamalara yol açmaktadır. Eskiden beri Almancada yer almış Türklerle ilgili olumsuz deyim ve sözler bugünkü göç nesline yansıtılmaktadır. Kırsal kökleri, eğitim ve meslek tecrübeleri onların sosyal ve bireysel davranışlarına yön vermektedir. Bu bireyler hiyerarşik düzende diğer bireylerin belirlediği hayatın içinde yetişmektedirler. Kamu düzeni oturmamış bir ülkeye dayanmaktadır göçmenlerin kökeni. Almanya ise tam tersine kuralları ve düzenli olmasıyla göçmenlerin karşısındadır. Aslında burada yaşayan herkes, en başta Türkler, hayatı kolaylaştıran bu düzenli ülkeye bağlılık ve sevgilerini göstermektedir. Burada uzun süre kalıp da bu Alman davranış tarzını benimsedikleri için Almancı olmuşlardır.

Almanya'da kurumlarda yaşanan dışlamacılık konusu öteden beri bilinmektedir. Kurumlarca ve dışlananlarca olağan hale gelen konuya dair bir istatistik yapılamadığı, yapılmak istenmediği ve adli kayıtlara geçmediği için veriler elde değildir. Dışlamacılık yaşayan yabancıların işçi, işsiz, kariyerli, akademisyen, iş adamı veya fabrika sahibi olmasının farkı yoktur (Kemal Şahin ile kişisel iletişim, Passau, 2012). Şenol Yeğin, 2011 yılında yaşadıklarını anlatabilmek için Alman gazetelerinde ilan veren ilk işadamı oldu. Sonra Berlin'de gazeteciler önünde avukatıyla beraber bir otelde düzenlediği basın toplantısıyla fabrikasının bulunduğu şehirde halkın, esnafın ve bürokratların tutumundan şikâyet etti. Bu problem bağlamında Passau'lu M. K.nin (ile kişisel iletişim, Passau, 2011) İşkur

bürokratlarıyla yaşadığı problemler göçmen davranış tarzı kurumsal ilişki ve Alman bürokrat konusunda tipik bir örnektir. Bu kişiyle ilgilenen masa ona iş bulmak, meslek kursu bulmak ve işsizlik parasını ödemekte sürekli problem yapmaktadır. İş ve meslek aramada haklarını istemek ve bunu almak, Almanya'ya yeni yerleşen bir yabancı için bu şartlar altında oldukça zordur. İş masası M.K.nin çalışan hanımı üzerinde onun iş arama, hak arama dirençlerini kırmayı ihmal etmemiş: “Eşinizi bakmakla yükümlüsünüz. Benden nakdi yardım istiyorsunuz. Eğer geçinemiyorsanız sizin fazladan mesai yapmanız gerekir.” M.K. eşinin iş yükünün artmaması için hakkı olan yardım başvurusunu yapmamıştır. Birey kurumun yanlı davrandığını, para yardımı almayı hak ettiğini bilmesine rağmen eşinden dolayı başka bir girişimden çekinmektedir. Birkaç yıldan beri bu yüzden iş bulamadığı, meslek edinme kursu alamadığı gibi kurumlarla olan ilişkisini de kesmiş, içine kapanmıştır.

Yirmi yıl önce şehir yönetimlerinde sivil danışman göreviyle göçmen kökenliler seçilmeye başlamıştır. O üyelikler yabancı denen göçmenlere siyasî hayatın kapısını açmıştır. Bugün Federal Mecliste 5 Türk kökenli milletvekilliği yapıyor. 16 eyaletin dördünün yabancılar ve göç sorumluluğunu, Türk asıllı dört kadın siyasetçi yapmaktadır. Yine bu eyaletlerin yerel meclisinde Türk kökenli birçok milletvekili vardır. Cem Özdemir, Yeşiller-Bündnis 90'ın eşbaşkanlığını, Aydan Özoğuz da SPD genel başkan yardımcılığı yapmaktadır. Göç kökenlilerin herkesin girmesi zor olan siyasî, ekonomik ve sosyal alanlarda görülmeye başlanması yeni kuşaklar açısından olumlu model teşkil edecektir. Buna bağlamda kurumlarla olan bağları kişisellikten giderek uzaklaşacaktır.

1.7.1.1. Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı

Yurt dışında çalışan ve yaşayan Türk vatandaşlarıyla Türkiye arasında koordinasyon ve danışmanlık hizmeti vermek üzere bir devlet bakanlığına bağlı genel müdürlük olarak 2010 yılında kuruldu. Daha önce TİKA (1992) ile Dış Türkler adıyla anılagelen Türk halkları arasındaki bağları geliştirmek ve ortak çalışmalar yapmak amacıyla adımlar atılmıştı. Bu yeni birimle Türkiye'den

Avrupa, Amerika ve Avusturalya gibi ülkelere göç etmiş ve genellikle Türk pasaportuyla yaşayan yurttaşlar gözetilmiştir. Göç veren ülkelerin yurt dışındaki insanların haklarını korumak, onların yaşam kalitesini artırmak ve yaşadıkları yerde örgütlenmelerini sağlamak maksadıyla, diaspora bakanlığı veya başkanlığı çalışmalarından örnek alarak kurulan bu başkanlık bir devlet bakanının görev alanı altında çalışmalarına başlamıştır. Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığının yapılanması, icra görevi yapan kurumların görev alanlarına girmemekte, bu görevlerin planlama, koordinasyon, izleme ve değerlendirme gibi, sistemli ve hedefler üzerinde ifa edilmesini sağlayacak bir yapının kurulmasını sağlamak amaçlıdır. Başkanlığın, daire başkanlığı ve onlara bağlı yerli ve yabancı uzmanların çalışacağı ülke ve bölge masaları şeklinde örgütlenmesi planlanmıştır.³⁴

Türk dış ilişkilerinde Batı Avrupa ülkeleri ve Amerika önemli yer işgal etmektedir. Burada yaşayan vatandaşlar ve Türk asıllı göçmenlerin konumu bu ilişkilere bağlı olarak değişmektedir. Bu toplumla, işgücü ihracı ve döviz girdisi bağlamında Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı içinde bir müdürlük ilgilenmekteydi. 90'lardan beri ağırlığı ekonomik, siyasî ve sosyal konulara geçmeye başlayınca hizmetlerin niteliğine uygun olarak kurumlar da değişmiştir. YDT Başkanlığı gelişmeleri takip ederek, araştırmalar yaparak ilgili birimlere programlar önermelidir. Bakanlıklar ve görevli kurumlar arasında bağlantı kurup yapılacak işleri daha verimli hale getirmelidir.

1.7.1.2. Yunus Emre Enstitüsü

Türkiye'nin ve Türkçenin yurt dışında tanıtılması, yabancılara Türkçe eğitimi verilmesi ve yabancılarla kültürel faaliyetler üzerinden alışverişi amaçlayan bir kamu vakfı olarak 2007 yılında kurulmuştur. Vakfın bu çalışmalarını merkezi

34 Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, (t.y.). Erişim: 20.04.2011, <http://www.ytb.gov.tr>

Ankara’da bulunan Yunus Emre Enstitüsü yürütmektedir. Enstitü görevlerini şöyle özetlemektedir:³⁵

Türk dili, kültürü ve sanatı alanlarında eğitim almak isteyenlere yurt dışında hizmet vermek.

Eğitim ve öğretim faaliyetleri ile bilimsel araştırma ve uygulamaları yürütmek.

Türk kültürünün, tarihinin, dilinin ve edebiyatının daha iyi tanıtılması ve öğretilmesi amacıyla araştırmalar yapmak.

Kurumlarla işbirliği yaparak bilimsel çalışmaları desteklemek ve yayınlar vasıtasıyla kamuoyuna duyurmak.

Türk dili, tarihi, kültürü, sanatı ve müziği alanlarında akademisyen ve araştırmacıların yetişmesini sağlamak.

Yunus Emre Enstitüsü yurt dışında çeşitli ülkelerde açacağı Yunus Emre Türk Kültür Merkezleri ile Türkiye’nin, Türk dilinin, kültürünün, sanatının ve tarihinin tanıtılması adına çalışmalar yapacaktır. Yunus Emre Türk Kültür Merkezlerinde bilimsel projeler, kültürel etkinlikler ve kurslar aracılığıyla bir taraftan Türkiye’nin tanıtımına katkı sağlanırken, diğer taraftan Türkiye ile diğer ülkeler arasında dostluk pekiştirilecek ve kültürler arasındaki münasebetler artırılabilecektir. Türkçe yabancı dil dersleri, Türkçe kültür dersleri, İslam ve Alevilik din dersleri son yıllarda bu değişen niteliklere göre, bu yeni yapılanma vesilesiyle, yeniden yapılandırılmalıdır. Almanya’da verilecek bu derslerin bu kurumun koordinasyonluğunda verilmesi daha faydalı olacaktır. Yunus Emre Türk Kültür Merkezleri bünyesinde yürütülecek olan Türkçe dil kursları sayesinde hem yabancı dil olarak Türkçe öğrenmek isteyenlere Türkçe öğrenim imkânı sağlanmış olacak hem de ilgili ülkelerdeki Türk vatandaşlarının, dillerini daha yakından tanımaları temin edilerek, Türkiye ile kültürel bağlarının devamı sağlanacaktır. Almanya’da elli yıldan beri yaşayan Türk toplumunun Almanlarla

35 Yunus Emre Enstitüsü (t.y.), Erişim: 05.12.2012, <http://yunusemreenstitusu.org/turkiye/index.php>

daha iyi ilişkiler kurmasında önemli roller yapabilecek bu kurumun 2013 yılında çalışmalarına başlaması beklenmektedir.

1.7.1.3. Almanya Türklerinin Diyanet Kurumu: DİTİB

Diyanet işleri başkanlığına bağlı olarak 1984 yılında DİTİB (Diyanet İşleri Türk İslam Birliği) adıyla Almanya’da kurulan ve bir müşavir başkanlığında din işlerini organize etmek ve yürütmekle yükümlüdür.

Diyanet İşleri Türk İslam Birliği (DİTİB), Almanya’da yaşayan Türklerin kültürel ve sosyal ihtiyaçlarını düzenlemek ve yürütmek üzere Türkiye tarafından 1984 yılında Köln’de kurulmuştur. Kurum, Diyanetçe Almanya’da görevlendirilmiş din hizmetleri müşaviri tarafından idare edilmektedir. Cami derneklerinin eyalet merkezlerinde oluşturduğu birlikler genel merkezde toplanarak merkez yöneticisi olarak bu müşaviri başkan olarak seçmektedir. Merkezde değişik din hizmetleri birimleri, kültür ve eğitim birimleri, spor kulübü, cenaze fonu, hac ve umre organizasyonu, etnik bir e-mağaza ve Müslüman cemaat kütüğü gibi alanlarında faaliyetler yürütülmektedir. Ayrıca her dernek kendi içinde bir organizasyon oluşturup dinî görevler dışında çeşitli etkinlikler düzenlemektedir. Bu kuruluşların spor, eğitim ve danışmanlık hizmetlerinden genel Müslüman-Türk potansiyelinin %25 oranında faydalandığı tahmin edilmektedir. 1982 Anayasası çerçevesinde Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü’nce Almanya DİTİB örneğinde olduğu diğer Avrupa ülkelerinde- Fransa, Hollanda, Belçika’da- yaşayan Türklere yönelik kurumlar açılmıştır. Merkezi kurumun gözetiminde Türkiye’den gelen din görevlisi ve vaizler, yerel derneklerin bünyesinde açılmış olan camilerde görev yapmaktadır. Derneklerin çoğu kendi binalarında din görevlisi lojmanı, herkese açık bir çay salonu, eğitim ve kültür odaları ve cami yeri olarak yapılanmıştır. Çoğu dernek düzenli üye gelirleri, başkasının işlettiği bir market yerinden aldığı kira ile üyelerine yönelik çalışmalar yapmaktadır. DİTİB görevini ve kendini anlatıyor:

Diyanet İşleri Türk İslam Birliği dinî, sosyal, kültürel ve sportif faaliyetleri gerçekleştirmek ve Almanya genelindeki kendisine bağlı derneklerin bu tür faaliyetlerini koordine etmek amacıyla 05.07.1984 tarihinde 230 dernekle kuruluşu gerçekleşen ve bu gün 896 bağlı derneğe ulaşan, Alman dernekler yasalarına göre kuruluşunu tamamlamış, yapılan kamuoyu yoklamaları ve istatistiklerine göre, Almanya'daki Müslümanların %70'nin teveccühünü kazanmış alanındaki en büyük sivil toplum örgütüdür. Bağlı derneklerimiz, aynı zamanda hukuki ve mali bağımsızlığa haiz tescilli tüzel kişilerdir. Teşkilatımız, DİTİB'in tüzüğünü, ortak amaçlarını ve genel prensiplerini kabul eden bağlı derneklerimizin üst kuruluşudur.³⁶

1.7.1.4. Türkiye ve Uyum Araştırmaları Merkezi: TUAM

İlk adı TAM (Almanca ZfTS) olan TUAM (Almanca ZfTSl), Kuzey Ren Westfalya Eyaleti Çalışma Uyum ve Sosyal İşler Bakanlığı'na bağlı Duisburg-Essen Üniversitesi'nde bulunan araştırma enstitüsüdür. 1985 yılında Bonn'da kurulmuş, 1991'de Essen'e taşınmıştır. Merkezin kurucu müdürü olan Prof. Dr. Faruk Şen, 19 Mayıs 2008'de Referans gazetesinde Türklerin durumunu 1945 öncesinin Yahudileriyle kıyaslayan Avrupa'nın yeni Yahudileri adlı bir makale yayınlamış. Bu yazı nedeniyle gördüğü tepkiden Almanya'ya iki yıl boyunca dönememiş, Türk ve Alman Yahudilerinin Şen'e desteğine rağmen sonunda kurumdaki işine son verilmiştir. Merkeze ait yayınlarda ve web sayfalarında Türkçeye yer vermesiyle, merkezi kullanarak Almanya'da Türkiye lobisi gütmekle suçlanmıştır.³⁷

İki yıl boyunca kurumsal müdür tarafından idare edilen merkeze 2010 yılında akademik başkan olarak Prof. Dr. H. Halil Uslucan atanmıştır. Kurumun adına uyum kelimesi eklenerek, adı yenilenmiştir. 19.03.2010 tarihinde Der Spiegel'e verdiği demeçte F. Şen'i kuruluştaki hizmetleri için kutlamış, ancak atılması gereken adımların olduğunu söylemiştir. Merkezin saha araştırmalarına, Türklerin yanı sıra diğer Müslüman göçmenleri de kapsayacak çalışmalara

36 Diyanet İşleri Türk İslam Birliği (t.y.), Erişim: 20.04.2011, <http://www.ditib.de/>

bilimsel tarz ve yöntemlerle devam edeceğini vurgulamıştır. Kurum bu çerçevedeki çalışmalarını kadrolarını genişletmiş biçimde devam etmektedir.³⁸

1.7.1.5. Almanya Müslümanları Komisyonu: DIK

Almanya devleti Yahudilik, Katolik ve Protestanlık inançlarını resmi olarak tanımıştır. XVIII. Asırdan beri önce Osmanlı ve sonra Türkiye'ye ait ve Giritli Ali Aziz Efendi (1798) ile başlamış olan Berlin Türk Şehitliği ve bu arsa üzerine inşa edilen Şehitlik Camisi (2004) bir asırdan çok Almanyalı Müslümanların ve Müslüman Türklerin varlığına dair izlerdendir. XX. Asırdan beri Alman sömürgelerinden gelenler ile iş göçü sebebiyle Almanya'da yaşayanların ve Müslümanlığı seçen Almanlardan oluşan çeşitli etnik kültürlerden gelmiş olan inanç topluluğu büyüyerek üç büyük dinî kültürden biri olmuştur. Almanya'da İslamiyet pratiklerde yaşanmakta, okulda ders olarak eğitimi verilmekte, İslam din dersi öğretmenliği ve imamlik branşı üniversitelerde kurulmaktaysa da henüz Almanya bir inanç topluluğu olan İslamiyet'i ve Müslümanları resmen tanımamıştır. Ancak bu ülkede Müslüman olarak yaşayanlar ve ayrıca iki milyonun üstündeki Alman vatandaşı Müslümanlar, din ve kültürlerinin tanınması konusunda Almanya İçişleri Bakanlığı'nın 2006'da başladığı komisyon çalışmalarının neticelenmesini beklemektedir. İslam din dersi ve imamlik eğitimi bu komisyondan sonra atılan adımlardır. Fakat sayılarının beş milyonu bulduğu söylenen Müslümanlardan, Müslüman cemaatlere tabi veya üye olan kişilerden onlarca yıldan beri toplanan bu vergilerden resmen tanınmış olan diğer inanç grupları sosyal, kültürel ve ekonomik alanlarda sarf etmek üzere fon alıp harcama yaparken Müslümanlar kendi yağıyla kavrulmak zorunda bırakılmalarından rahatsızlar. Diğer gruplar eğitim ve sosyal yardımlar

37 Şen, F. (2008). Avrupa'nın yeni Yahudileri. *Referans Gazetesi*, Erişim: 05.12.2012, http://www.radikalreferansarsivi.com/haber.aspx?HBR_KOD=97254

Integration: Fakten statt Ideologien. (2008), *Spiegel*, Erişim: 05.12.2012, <http://www.spiegel.de/panorama/gesellschaft/integration-fakten-statt-ideologien-a-684615.html>

38 TUAM, (t.y.), Erişim: 05.12.2012, <http://www.zfti.de>

altında devletin bu fonlarını kullanarak cemaatlerine hizmet ulaştırmaktayken Müslümanlar sadece bugün bazı okullarda verilen İslam ve Alevilik din derslerinden faydalanabilmektedir. Kendi kurumlarını yaşatabilmek ve inançlarını gelecek kuşaklara aktarabilmek için eğitim ve imamlık bütçeleri dışında sosyal ve kültürel çalışmalara pay aktaramamaktan şikâyetçiler. Yerel yönetimlerin cemaat ve derneklere bir iç müdahale olarak kullandıkları kültürel fonları alabilmek ise büyük bir sorun olmakta ve dernekler arasında çatışma doğurmaktadır. Müslümanların kutsal gün ve gecelerde, kültürel etkinliklerde diğer dinî cemaatlerden geri kalması söz konusudur. Okullarda diğer inanç gruplarının süslü ve eğlenceli geçen bu etkinlikleri, Müslümanlarda ise ya hiç yapılmamakta ya da diğerlerine göre sözel ve kuru bir anmayla geçirilmektedir. O yaştaki çocukların üzerinde olumsuz etkiler bırakan kültürel okul etkinlikleri, cemaatlerin maddi ve kültürel olarak yetersizliklerinden kaynaklanmaktadır. Kendi kültürlerini geliştiremeyen inanç gruplarından biri olarak Müslümanlık, anadili eğitimi gibi her yurttaşın etnik ve kültürüne bakılmaksızın yasalar önünde eşit olması güvencesinin çiğnendiği en temel alandır.

İçişleri bakanlığı öncülüğünde Müslümanların tanınma, uyum ve radikalleşme problemlerine çözüm olması amacıyla beş Müslüman cemaati örgütü ile farklı kültürlerden gelen Müslüman bireysel temsilcileri ile beraber bu komisyonda eşit oranda, 1-1-1, çalışmalar yapmaktadır. Ferdi temsilciler ile çatı dernekleri laik Müslümanlardan İslam kritikçilerine, Sünnilerden Türk Alevilerine kadar her kesimden katılımda çeşitliliğe önem verilmektedir. DİTİB, İslam Kültür Merkezleri Birliği, Almanya Alevi Birlikleri Konfederasyonu ve Almanya Türk Toplumu örgütleri çalışmaya Türk Müslümanlarını temsilen katılmaktadır. Milli Görüş adıyla bilinen örgüt ise bakanlığın tek taraflı çağrıyla iptal etmesi üzerine 2010 yılından itibaren çalışmadan çıkarılmıştır. Komisyondan dışlanan cemaatlerin eleştirilerine göre böylece birçok Müslümanın temsil hakkı ve katkısı ellerinden alınmıştır. Dernekler birlikte hareket etmek ve bakanlık karşısında daha güçlü olma çabasında olsa da bunun mümkün olmadığı temsilci profiline bakarak anlaşılabılır. Müslüman cemaatlerin beklentileri ile

Almanya'nın İslam siyaseti arasında makasın kapanması zor görünmektedir. Alman İslam Konferansı (AİK), Deutsche Islam Konferenz (DIK) 2006 yılından beri gösterdiği performansla Müslüman cemaatlerin beklentilerine cevap vermekten uzaktır. Müslümanlar ise elli yıldan beri dişi ve tırnağı ile kurdukları çok parçalı birliklerini ellerinde tutma peşindedir. Aleviler ise bunu inançtan dine dönüşüm için büyük bir fırsat görmektedir. Almanya ise İslamcı teröre bir çare olarak dernekleri ve böylelikle Müslümanları kontrol altına almanın peşindedir. Fakat her ne olursa bu çıkarların altında ezilenler yalnızca Müslümanlar bireyler bile olsa, siyasî iktidarlar ile görüşme, problemleri direkt dile getirme ortamının sağlanması son derece önemlidir. Neticede herkes buradan bir şeyler öğrenerek cemaatlerine ve makamlarına geri dönmektedir.

1.7.2. Sivil Toplum Örgütleri

Dernek, örgüt, birlik ve federasyon adıyla kurulmuş mesleki, kültürel, siyasî, dinî ve sportif amaçlı sivil toplum organizasyonları kamusal alanda Almanya Türklerini temsil eden yapılardır. Türk toplumu misafir işçi statüsüyle geldiği ülkede kalmıştır. Hâlâ onu tanımlayan bir statü daha yoktur. Onlar ne dinî ne kültürel bir azınlıktır. İkinci dil olan Türkçe ne azınlık ne de yabancı dildir. Katolik ve Protestanlardan sonra üçüncü, Hristiyanlıktan sonra ikinci dini topluluk olan Müslümanlık kabul edilmemiştir. Geri dönmeyip kaldıkları ve yaşadıkları ülkeyi vatan edindikleri halde birinci ve ikinci kuşağı yabancı saymışlardır. Almanya'da doğmuş ve yalnız Almanca konuşan son kuşaklara vatandaşlık kazanılmış hak olarak verilmemiştir. O yüzden hak, eşitlik ve tanınma mücadelesi bu dernekler ve örgütler altında yapılmaktadır ve herhangi bir konuda kamuda temsil edilmek bu sayede olmaktadır. Bu probleme karşılık bir adım olarak Federal İç İşleri Bakanlığı 2006 yılında bir adım başlattı. Almanya Müslümanlar Konferansı örgütünü kurup Müslüman gruplarla iletişim kurmak için devreye soktu.

Almanya Türkleri kendi toplumu, çevresi ve ülkesi için iktisadî, kültürel ve sosyal alanlarda birçok dernekle faaliyetler yürütmektedir. Kültürel amaçlı örgütler, göçmenlerin yeni vatanında kökeniyle bağ kurmasında bir araçtır. Bekâr işçilerin

kaldığı Heimlerin mutfakları, koğuşları ilk toplantı yerler olmuştur (Adıgüzel, 2011, s.17). Önceleri toplu ibadetler, cenazeler işçi yurtlarının barakalarında giderilmiştir (Hasan Cansız, Schärting Cami ve Cami Derneği'nin kurucusu ile iletişim, 2009, Kurban Bayramı). Kapalı garajlar, ardiye ve kiralık barakalarda ilk kuşaklar kültürel mekânları kurmuştur. Göçü geriye döndüremeyenler yaşadıkları şehirlerde toplantılara elverişli daha büyük daireler aramışlardır. Bu yerler çevreyi rahatsız etmemeli, merkezi yerde olmalı, büyük olmalı. Böyle özelliklere yakın olan müstakil bina ve daireler bir dernek oluşturup kiralanmaya başladı (Schwerte Alevi, DİTİB ve İslam Kültür Merkezleri Dernekleri). Yıllar sonra bu derneklere üyelik nesillerle beraber çoğalınca eski bir binada veya uygun bir yerde başlı başına kültür merkezleri inşa etmeye başladılar. Bu merkezlerin bünyesinde spor, eğitim ve turistik faaliyetler yanında etnik işletme anlayışına dayalı çay veya kahvehane, market, berber ve lokantanın da bulunmaktadır. Her şehirde küçük bir kültür ve işletme kompleksi açılıp sosyal alanlar yaratılmıştır. Buralara yapılan maddi ve sosyal sermaye yatırımları oradaki üyelerin niceliğiyle ölçülemeyecek derece büyüktür. Küçük yatırımlar, üyelerin kendi birikimleriyle paralel büyümektedir. Aynı çevre kendini üreterek sosyal ve iktisadî sermayesini çoğaltmaktadır. 90'lara kadar kültür işletmeleri sayıldığı için buradaki alışverişlerden ve yardımlardan vergi almamış olan Almanya, karar değiştirerek birçok kuruluşun birikmiş sermayesine vergi kaçağı adı altında el koymuştur. Bu yüzden her şehir kendi hesaplarını merkezden ayrı tutmak zorunda bırakılmıştır. Böylelikle bir merkezden hem maddi hem sosyal anlamda kontrol edilen ve merkezi olarak güçlenen dernekleri zayıflatmıştır. Bunda derneklerin kendi içinde kapalı ve bağımsız hareket ettikleri eleştirileri vardır. Örgütlenerek güç kazanan sosyal toplum kontrollü biçimde parçalanmaktadır. Almanya Türk STÖ'leri yalnızca kontrol, sevk ve idareyle yetinmiyor; öbür yandan kendine yakın örgütler ve uzmanlar üzerinden bu yapıları yıpratmaya çalışıyor. Bu bağlamda STÖ'ler hem nicel anlamda hem nitel anlamda kendilerini aşan bir görünüm arz etmektedir.

DIK'in 2009 yılına ait verilerinde Almanya'da yaklaşık 2.350 adet cemevi, mescit ve cami olarak açılmış kuruluş vardır. Bu kurumların çoğunda bir din görevlisi

hizmet vermektedir. Türk toplumu başta dini-kültürel kuruluş ve spor derneklerine üye olmaktadır. Bu ikisini sendika üyeliği takip etmektedir. Ancak meslek odaları ve dernekleriyle eğitim kuruluşlarına ise çok az ilgi göstermektedir. Dini kurumlar onun geleneksel inançlarına hitap ederken, spor kulüpleri çocuklarına yönelik hizmet vermektedir. DİTİB veya başka kültürel merkezlerde özellikler kadın ve gençlere yönelik meslek, spor, dil ve beceri kursları yapılmaktadır. Bu kuruluşlar toplumun gündelik hayatıyla dini ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde düzenlenmiştir.

Sivil toplum örgütleri küçük parçalar halinde ve dağınık çalışma yaptıkları için eleştirilmektedir. Almanya'da en önemli cazibe merkezi ve toplumsal kimliğin oluştuğu yerler olan cami ve cemevleri bu eleştirilerin dışında değildir. En küçük yerleşim biriminde veya bir gettonun her sokağında bu yapılardan açılmıştır. Her yörenin birden çok şehirde kültür dernekleri vardır. Dinî kültürel ve siyasî alanlarda toplum arasında birleştirici olmak yerine yeni çatışma alanları oluşturduklarına dair birçok konuşmalar yapılır. Bugün eğitim gibi başka konularda ağırlaşmaya başlayan toplumsal problemlerin karşısında eski kuruluşlara bu kadar ihtiyaç kalmamıştır. Onların daha işlevsel çalışması için yeniden düzenlenmesi gerekmektedir. Güncel problemlere eğilmemeleri için bir neden yoktur. Yönetim kadrolarında vasıflı insan gücü problemleri çok fazladır. Çalışmayan yaşlı bireyler ile yeni nesillerin bu yerlerde daha çok ortak şeylerde buluşması gerekmektedir. Aksi takdirde buralar yaşlanan nesillerin elinde işlevsizleşecektir. Meslek örgütleri mesleki problemlerin yanında kendilerine mahsus gelecek planlarını da yaparsa genel yaşlılık problemlerinin bir kısmı çözülmüş olacaktır.

Yaşlılar için dinî mekânlar, geçici gettolar, yurtlara dönüşmüştür. Onların yaşlılık dönemlerinde kimlikleriyle var olabilecekleri başka yerler yoktur. Yeni nesillerin yaşlıların bu ihtiyaçlarını, onları kendi elleriyle kurdukları bu yerlerden dışarı atmadan çözüm bulmaları gerekmektedir. STÖ'leri bekleyen bir başka problem de kendi aralarında kültürel çatışmaları yenememeleridir. Devletle Müslüman azınlık arasında kamusal alanda süregelen problemleri aralarındaki uzlaşma ve

diyalogun sürmesi azaltacaktır. Hem birçok vatandaş hem devlet camileri bir tehdit algısı olarak kamuoyunda açıkça belirtmektedir. Başka Türk olduklarını vurgulayan bazı Alevi örgütleri, Müslümanları şiddet ve terörle bir gören anlayışa böylelikle destek olup olmadığını gözden geçirmelidir. İslam fobisi sadece bugün cemevlerini kapsamıyor, ancak diğer Müslümanlar arasında ayırım gözetmiyor. Bu dışlamacı ve ötekileştirici tutumlara karşı azınlıkların daha koordineli hareket etmesi, toplumsal hak ve eşitlik mücadelesine güç verecektir.

Türk spor kulüpleri oyuncular, yöneticiler, üyeler, antrenman sahası ve dernek odası, takım adları, formaları ile çok işlevli bir sosyal yapıdır. İşveren kulüp başkanları gençler için spor yanında iş bulmakta avantajlar sağlar (İ. Aktaş ile kişisel iletişim, Schwerte, 2008). Birçok kulüp merkezi yaşlılardan ayrı gençlik kafesi işlevi görmektedir. Amatör ligde top koşturan birçok oyuncu bu ilişkilerle işe girmişlerdir. Bu kulüplerde başlayan çok sayıda futbolcu genç Alman liglerinde oynamaktadır. Sporla uğraşan gençler diğerlerine göre sosyal çevrelerde de avantajlıdır.

1.7.3. İletişim ve Medya

Göçün ilk otuz yılında Almanya ile Türkiye arasındaki iletişim dönemin iletişim araçları olan mektuplar, posta kartları, gazeteler ve ses kasetleri üzerinden kurulmuştur. Mektuplar aile, iş, problemler, Almanya ve gerideki yurtla ilgiliydi. Almanya'dan Türkiye'ye gelen yazılı, sesli, görüntülü mektuplar Almanya'daki yaşantının resimlerini oluşturmuştur. Bu mektup zarflarına kâğıt para, çocukların boyadığı resimler, fotoğraf ve ses kasetleri de koyulmuştur. "Kalbinin içine ışıklar dolsun/ Bu cansız hayalim hatıra olsun" diye arkası imzalı ilk renkli fotoğraflar bu mektupların içinden çıkmıştır (Ş. Aktaş ile kişisel iletişim, 2008, Schwerte). Evinde, doğum gününde, bayramda, arabasının yanında veya piknikte çekilmiş pozlar sözlerden öte şeylerdi. Teyp kasetlerine kaydedilen ailenin sesi, sözlü mektuplar, okuma yazma olmadan haberleşme imkânı

olmuştur. Daha sonra çıkan video ile görüntülü mektuplar doğmuş ve bugünkü görsel teknolojik aşama başlamıştır.

Bu eşyalar göç müzesi adı altında Almanya'daki kuruluşlarda toplanmaya ve saklanmaya başlandı; fakat Türkiye'ye gidip gelen insanların taşıdıkları insandan insana sözlü mektuplar, o günkü sözlü iletişimin kaybolmuş türüdür. O günlerde şehir merkezlerindeki tren istasyonları önlerinde hafta sonları buluşmaya gelenler, Türkiye'den gelmiş haberleri kendi aralarında paylaşmakla oluşturdukları sözel medyaların çekim etkisindeydiler. Bu toplanma meydanları onları geride bıraktıkları yurtlara bağlayan demiryolu ağının başlangıcı olan gar önleriydi. Bahnhof önlerinde kurulan bu sözel medya ortamı iletişimin yanı sıra günlük problemlerden uzaklaşma, karşılıklı yardımlaşma ve gıda, giyecek, ilaç gibi malların bulunabildiği yerlerdi. Münih Hauptbahnhof'unun çevresi ve karşı caddesi Goethe Strasse bu sosyal ve kültürel alışveriş yerinin doğumuna tipik bir örnektir. Buradaki gibi uygun şartlar varsa (M. Zeytinoğlu ve A. Çavuşoğlu ile kişisel iletişim, Münih 2011)³⁹ Münih'e benzer alan oluşumları doğmuş ve gelişimini bugün de devam ettirmektedir. Almanya'daki etnik kültürel ve ticari kuruluşların çoğu bu mekânların yakınında kurulmuştur (Richter, 2005, s.196).

Almanya'da çalışan Türk işçilerine yayın yapmak için Köln şehrinde Batı Alman Radyo ve Televizyon Kurumu, WDR, tarafından 1964'te bir radyo kuruldu. Günde 45 dakika ve Türkçe olan yayında haber, bilgi, danışmanlık ve müzik vardı. Elli yıl sonra tasarruf nedeniyle yayın hayatını internette devam ettiriyor. Almanya WDR Köln Radyosunun yayını kısıtlarken, internette Deutsche Welle web sayfasında Türkçe haberleri sunmaya devam etmektedir. Alman resmi medyasının etnik yayınlarının geleneksel biçimlerden internete kayması göçmen gençlerin medya kullanma biçimiyle bağlantılıdır. DW internet üzerinde sesli, yazılı, videolu haber biçimleriyle önemli bir Türkçe haber kaynağıdır. Aynı

³⁹ Münih Goethestrasse'de otel işletmecisi M. Zeytinoğlu, bu Bahnhof olgusunu, Almanya'nın 50. Yılı için hazırladığı anı seçkileri kitabında etraflıca anlatmaktadır (Goddar-Huneke, 2011, s.132-133).

kurum tarafından Quantara.de adlı bir internet sayfası daha yayınlanmaktadır. Burada ise ağırlıklı olarak Müslümanlarla ilgili haberler ağırlıktadır.

Türk gazeteleri 1970'lere kadar Almanya'ya getirilmiş, buradaki dağıtım şirketleriyle Batı Avrupa'ya dağıtımı yapılmıştır. Gazete basılıp Almanya'ya ve daha sonra okuyucuya ulaştığında yazılanların üzerinden iki gün geçmekteydi. Bu arada radyo ve TV'ler başka haberler vermeye başlıyordu. Bu gecikme yerinde basılmayan ve hızlı dağıtılmayan gazeteleri Almanya'da basılmaya yönlendirdi. 1969'da Akşam gazetesi, basın ataşeliğini görevinden gelen gazeteci Altan Öymen yönetiminde Almanya'da basılan ilk gazete oldu. Sayıları yüzbinlere ulaşan işçiler, Türkiye'deki gazetelerin için önemli bir Pazar haline gelmişti. Uzun zaman sonra kapanan Tercüman ile Hürriyet Almanya baskılarını sürdürebilmiş ilk gazetelerdir. Hürriyet, Sabah, Türkiye ve Zaman gazeteleri Avrupa'da yayımlanmaya devam eden Türkçe gazetelerdir. Hürriyet, Zaman ve Sabah internette haber sayfaları ve Avrupa ekleriyle beraber yayınlanmaktadır. Bu ulus ötesi günlük Türk medyasının yanında Almanya'da haftalık çıkan ve parasız dağıtılan birçok yerel gazete ve onların internet sayfaları vardır. Burada hazırlanan buraya yönelik haber, araştırma ve analizlerin bulunduğu Almanya Türklerinin medyası kendi anadillerini unutmamalarına büyük bir katkıdır. Haber açısından uluslararası gazetelerin yerel olduğu için kullanmadığı; ama buralılar için daha önemli olan konulara yer vermeleri bakımından anadil kullanımıyla beraber işlevlerini önemli kılmaktadır. Ulm'de çıkan Merhaba ile Frankfurt'ta çıkan Post gazeteleri yerel medyanın en büyük iki gazetesidir.⁴⁰ Münih Göç Enstitüsü'nün, BIM, Avrupa'da Gün adıyla internette yayımladığı haftalık haber gazetesi güncel olayları derinlemesine analiz ederek daha farklı bir çizgi gütmektedir.

Video kasetleri uzun yıllar Almanya'daki evlerin Türkiye ile bağlantılarını sürdüren en önemli medya olmuştur. Bu yüzden Almanya temalı filmler çekilir. Bunların bazıları göç gerçeğini kültürel olgulardan, bazıları da gurbet problemi

40 Merhaba gazetesi: (<http://www.merhaba.info/>) ; Post gazetesi: (<http://postgazetesi.com/>).

bağlamında işlerler. Türk sineması Avrupa'da kalıcı olmaya başlayan göçmenleri birçok filmde anlatmıştır. Dönüş (1972), Otobüs (1975), Almanya Acı Vatan (1979), Gurbet (1984), Kırk Metrekare Almanya (1985), Mardin Münih Hattı (1987), Polizei (1988), Berlin in Berlin (1992) ve Sarı Mercedes (1993) sinema filimleri göçün başından Almanya Türk sineması dönemine kadar olan göç ve göç sonrası için değer taşıyan sinema yapıtlarıdır. Almanya'daki göçün yarattığı ve göçmenlerin bu ülkeye yerleşmeye başladığı günlere dair ve orada karşılaştığı problemlerin hikâyelerini içeren filmler çekmiştir. Evlerinde TV ve video oynatıcısı olanlar, Almanca kanallardan çok Türkiye yapımı sinema filmlerine ilgi duymuşlardır. Aslında göçmen aileler kendi yaşantılarını ve problemlerini yansıtan sosyal gerçekçi filmlerden çok, Anadolu temalı komedi ağırlıklı filmleri izlemişlerdir. Çoğunu ödünç aldıkları filmlerin en sevilenlerinden oluşan bir video rafına uyduların yaygınlaştığı iki binli yılların ortasına kadar her evde rastlamak mümkündü. Akşamları, boş vakitlerinde ve video izleme misafirliklerinde bu filmleri hiç bıkmadan uzun yıllar izlediler. Öyle ki J. Knight, 1986'da yaptığı bir araştırmada Almanya'da yaşayan Türklerin % 86'sının her gün en az bir video filmi izlediğini söylemektedir (Aktaran: Kaya, 2000, s. 88).

90'lı yıllarda televizyon yayınları Almanya'da yapılmaya başlandı. Avrupa'da Star TV ve TRT-INT AVRASYA uydular üzerinden izlenen ilk Türk kanalları oldular. Gazetelerde olduğu gibi ulusal kanallar da Avrupa'da bürolar açıp yerinde programlar yapmaya başladılar. Etnik basının büyümesi ve TV'lerin ulaştığı kişi sayısının artması ile finans, otomobil, telefon ve gıda gibi sektörlerden sağlanan reklamlardan bu yayınları finanse eden kaynak akışı başladı. Bu reklamlar müzik, ses ve görüntü kasetlerindeki bileşçi ve exportçu reklamlarından daha kalıcı ve etkileyiciydi. Alman firmalar, etnik medyada üretilen programlara sponsor olmaya başladılar. Alman Deutsche Bank, Postbank, Mercedes, Volkswagen, Gazi Gıda, Ayyıldız GSM, Haribo Helal, Satürn Elektronik gibi kurumlar göçmen pazar potansiyeline etnik medya üzerinden kendi dillerinden Türkçe konuşarak seslendiler. Haribo şekerlemelerinin helal olduğunu, VW faizsiz otomobil kampanyaları yaptığını duyurdu. Ayyıldız bayram kampanyasında ucuz telefon hizmeti verdiğini Zeki

Müren'in sesinden ve İstanbul fotoğraflarıyla verdi. Deutschebank Türk müşterileri için özel banka kartlarında nazar boncuklu İstanbul, Antalya ve Ürgüp gibi yurt fotoğraflarını kullandı. Bu etnik reklamlarının hepsinde hizmetlerde anadil Türkçe'nin konuşulduğu ve duygusal iletişime dayalı Türklere özgü misafirperverlik vurgulanmıştır. Yazılı basın hem etnik hem de global reklamlar konusunda görsel basın gibi bu pazardan pay almaktadır. Bazı kesimler etnik ticari reklama, etno-marketinge olumsuz yaklaşmaktadırlar. Onlara göre etnik pazar, Almanya'da kendi geçmişiyle bağlarını koparmayan bir paralel toplum veya gettonun var olduğunun bir kanıtıdır. Bu reklamlar diasporik toplumu kültürel kodları kullanarak teşvik etmekte ve daha çok büyütmektedir. Sürdürülen anadil, yaşamaya devam eden köken kültürleri kendi pazar piyasalarını bu reklamların katkısıyla büyüterek yaratmaktadır. Etnik Pazar olgusuna entegrasyon meselesi zaviyesinden yaklaşanlar, pazarı değil o toplumu tanımakta zorlanıyor. Bu eleştirilere rağmen iş dünyası resmen hâlâ tanınmayan o dili ve kültürü satışlarını yükseltmek için kullanmaya devam edecektir. Bunu kendi mesleki gelecekleri için görebilen öğrenciler üniversitede Türkçe kurslarına gönüllü katılmakta, doktorlar, avukatlar ve ürün pazarlayanlar müşterileriyle bağ kurabilmek için Türkçe öğrenmeye çalışıyorlar (B. M. Weithman ile kişisel iletişim, 2010, Passau).

Bu etnik pazarın medyada sürekli olarak bir kültürel zorlama şeklinde devam etmesine de karşı olanlar var (Kaya, 2000, s. 89). Türklerin hoşlandıkları şeyler belirlenirken, hazırlanan programlar bilinen önyargılar ve klişelerden beslenmekte ve sonunda bu tarz hatalı ve çok basit yayınlar olmaktadır. Ancak bu yayınların usulü ve yönteminden, tüketiciye gelmesi ve tüketilmesine kadar olan süreçler üniversitelerde yapılan bitirme tezlerine konu olmaya başlamıştır. Öğrenciler bu durumu araştırmak için Türkçe kursuna katılmakta, ailelerle yüz yüze anketler yapmaktadır. Etnik medya, etnik pazarlama, etnik reklamdan yol çıkarak Türklerin koşut bir toplum biçiminde yaşadığına dair yapılan eleştiriler, kuşkusuz bir tartışma konusudur (Uslucan, 2011). Onları hep öyle görmek ve öyle kalmalarında etkili olmak veya suçu olmak basın ve yayın kuruluşlarına

karşı haksız ve çok büyük bir suçlama olur. Çünkü bu boyutta bir etki alanından söz edilemez.

Basılı ve görsel medyadaki yerel Almanya programları Hürriyet, Sabah ve Zaman gazeteleri ile birkaç Avrupa TV gibi kanallarda devam ediyor. Ancak her iki toplumu ve dili iyi bilen muhabir sorunları bu kuruluşların önlerindeki en büyük engeldir. Alman basınındaki haberlere yorum ağırlıklı haber yazma biçimine sıkça başvurulmaktadır. Hitap ettikleri kesimin okuryazarlığı ve yaş problemi Almanya Türk medyası için sorun haline gelmiştir. Basılı ve görsel geleneksel medyanın yeni medyalar karşısında kitlesini hızla kaybetmesi çözmeleri gereken diğer meselelerdir. Ülke çapında yayın yapan bu gazeteler, e-haber sayfaları, sosyal medya ve bloglar karşısında tutunmakta güçlük yaşamaktadır. Bu yeni medya eskiye göre her yerden hızlıca ulaşılabilecek yerde, çok renkli bir iletişim ve haber ürünü olarak gücünü arttırmakta ve reklam gelirlerinden önemli bir bölümünü kendi tabağına koyabilmektedir.

Münih, Köln, Berlin gibi yoğun Türk nüfusa sahip kentlerde, okuma kültürüne göre topluma ulaşması ve onlar tarafından benimsenmesi daha kolay olan sesli ve görüntülü iletişim araçları, Metropol FM, Aypa TV, Kanal Avrupa vb. yerel radyo ve televizyonlar diğer büyük medyayla rekabet içindedir. Son yıllarda küçük olan ve reklâma dayandığı için bedava olan haftalık Türkçe gazete ve dergilerin artması bu ilgi ve değişimin bir göstergedir. Bu yayınlar eğlence, siyaset, toplum, sosyal kurumlar, iş yerleri gibi çok yönlü bir etnik alanın bir tür kataloğunu ortaya çıkarmaktadır. Dar alanda hareket ettiklerinden ve elden çok noktaya dağıtıldıkları için alıcıyla iletişimleri basittir ve bu yolla da geleneksel ve eski medyaya göre okurla daha demokratik bağlar gelişmektedir. Bir anlamda tüketicilerin içinde olduğu basın yayın çalışmaları, kendi sosyal ve kültürel yaşam tarzlarının yanlı olmadan yansıtılmasına olanak vermektedir. Okuma kültürü geçmişlerinde çok zayıf olan bu göçmen toplumdan gelen yazar çizerler, TV programcıları için yerel ve küçük medyalar hem şartları hem de zamanı bakımından daha doğru bir yerde durmaktadır. Sosyal medyada, bloglarda onları ilgilendiren her tema çok hızlı yayılmakta ve bu fırsatları kendilerini ifade

etmek ve iletişim kurmak için kullanmaktadırlar. Almanlar göre sanal dünyaya daha yatkın olmaları, kendi geçmişleri ve sözlü kültürleriyle de bağlantılı olsa gerek.

2. BÖLÜM:

ALMANYA TÜRKLERİNİN ANLATILARINDA AİLE VE SOSYAL YAŞAMA YANSIYAN GELENEK VE DÜNYA GÖRÜŞÜ

2.1. ANLATIM

Federal İstatistik Dairesi'nin 2012 yılı verilerine göre Almanya'da yerleşik üç milyon Türkiye kökenli kişi var. Onların yaşam tecrübeleri ve hikâyeleri sözel anlatım metinleridir. Burada temel veri sayılan anlatım yanında, bireysel katılım yoluyla çok sayıda gündelik yaşantılara ve iş hayatına yönelik incelemeler yapılmıştır. Gözlemler daha sonra notlar haline getirilip, yazılı belgeler olarak korunmuştur. Yazılı notlar alma yöntemi, işyeri sahipleri ve ailelerle yapılmış görüşmelerde uygulanmıştır. Böyle durumlarda, uzun süre karşılıklı oturarak yazılı ve sözlü görüşme yapmak, not almaya göre çok daha zor gelmiştir. Emekli, memur ve çalışanlar ile yapılan görüşmeler, yazılı ve sözlü kayıtlara, konuşup dinlemeye daha uygundur. Araştırmamız boyunca, göç hikâyeleriyle ilgili medyada çıkmış olan ses kayıtlarını ve görsel kaynakları bilgi toplamak için inceledik. Herhangi bir görüşmenin, notun ve kaydın mümkün olmadığı her yerde; milli maçları izlerken, kahvelerde, evlerinde, iş yerlerinde, sokaklarda, trenlerde, uçaklarda, hasta yattıkları hastanelerde, düğünlerinde, sünnetlerinde, derneklerinde, camilerinde, diskolarında, mezarlıklarında katılım yolu tercih edildi. Kaydettiğimiz anlatılar kadar, kaydetmediğimiz anlatıları da bu çalışmada analiz etmeye çalıştık. Hayat tarzları, işleri güçleri ve varoluşlarıyla kendi kendilerini olduğu gibi anlattıkları yaşantılarına tanık olduk. Bu anlatılar sadece konuşmalık anlatmalar temelinde kalmadı; yansıttıkları tutum ve davranışlarıyla görsel hikâyeler sundular. Bu sayede dışarı yansıyan ya da yansıtılan biçimiyle Almanya Türklerinin anlatı dünyasını bir bütün olarak kavramaya çalıştık.

Anlatıların hangi kimlik ve hangi ben-biz öyküsü (Bilgin, 2007, s. 277) içerdiğini söylediklerinden çıkardık. Görüşmeciyeye verilmek istenen veya verilen mesajlar

konuşanın dünya görüşüne bağlı olarak o kişiye özgüdür. Onun içinden geldiği toplumun geleneklerini taşır ve yaşadığı çevreye dair değerler içerir. Onların anlattıkları hikâyeler, şikâyetler, problemler vb. nasıl kendi görüş ve değerlerini içeriyorsa; konuştukları kişinin kimliğiyle de sınırlandırılmaktadır. Görüşme yapmasa bile, konuştuğu “ben” olunca daha tutarlı, seviyeli ve mesafeli olabilmektedir. Başka biriyle konuşurken, yaşadığı çevredeki bir kişiyle konuştuğundan daha farklı bir anlatım yolu izlemektedir. Anlatım kişilere ve ortama bağlı olarak gerçekleşmektedir. Çalışmanın içinde bu durumlar dikkate alınmıştır. Bu iletişim ortamları iş yerleri, sosyal mekânlar ve evlerdir. İletişimlerin çoğu Köln, Münih, Schwerte ve Passau şehirlerinde, Almanya’da, gerçekleşmiştir. Anlatılardaki tekdüzeliği aşmak için görüşmeler, daha çok Köln, Berlin, Münih, Düsseldorf gibi uzak yerlerden seçilmiştir. Bu görüşmelerde telefon ve canlı videolar kullanılmıştır. Anlatıların bazıları da bir tren veya uçak yolculuğunda ortaya çıkmıştır. Bazı kişilere de posta yoluyla ulaşılmıştır. Kimi anlatım görüşme sorularına verilen cevaplardan ibaret, kimisi biyografik anlatım, kimi ise bir sohbet çerçevesinde gerçekleştirilmiştir.

Sorularda “ben”, “biz” ve “Almanya Türkleri” gibi temel kavramlara cevap aranmıştır. “Biz, Türk’üz.” “Biz, Alman değiliz.” Biz, Balıkesirliyiz.” sözlerinde olduğu gibi, yaşam deneyimlerinin anlatımında, referans noktası bireyselden daha çok toplumsal kimlikle dile getirilmiştir. Gündelik konuşmalarında, biyografik anlatımlarında, görüşme sorularına verdikleri cevap metinlerinde, hayat tecrübelerine dair kavramsallaştırmalar en genel anlamıyla bu şekilde yapılmıştır. Geleneğe, kültüre ve inanca bağlı olarak aile ve sosyal hayatlarına yaptıkları vurgulara göre bu konuşmalar analiz edilmiştir. Burada “Türkiye’den göç ettikleri, çok farklı bir kültürün olduğu bu ülkede, kendi gelenekleri ve dünya görüşleriyle sürdürdükleri aile yapıları, sosyal ve ekonomik hayatları nasıl gelişmektedir?” sorusunun cevabı aranmaktadır. “Başarı için huzur gereklidir ve huzurun yeri de ailedir.” Berlin’de bir Realschule’de⁴¹ branş öğretmeni olan

41 Eski ortaokul sisteminin modernize edilmesi sonucu 5-10 yıl arası eğitim veren bir Alman ortaöğretim kurumu.

göçmenle (2012) yapılan görüşmenin içinde yer alan bu cevap, hayat tecrübesi anlatısı, hayata bakış açısı, aileye ve sosyal çevreyi yorumlama ve hayatını göç edilende şekillendirme kriterlerini yansıtacak biçimdedir. Yabancı bir çevreye göre en güvenli, en kendi olan sosyal birim olan ailenin burada seçilmiş olması dikkat çekicidir. Aile, yabancı ülkede yaşayan bireyin kendi küçük toplumu olarak kabul edilmektedir. Gettolar ve mahalleler ve sokaklar oluşturan en küçük toplum olan aile, göçmenlerin geleneklerini ve dünyaya bakış tarzlarını en iyi yansıtan göstergedir.

2.2. ANLATICI VE ANLAYICI

Genel görüşmeler ve sohbetlerde, anlatmalıkları anlayan ve dinleyen kişiler vardır. Bu kişiler yerine göre anlatma eylemine katılabilmekte ve müdahale edip o konuşmaları yönlendirebilmektedir. Bir kahvede bulunanlar; bir aile görüşmesinde çocuklar ve ebeveynler; hem anlatıcı hem de isterlerse müdahil dinleyici olabilmektedirler. Anlatıcı ve anlayıcı durumlarındaki etkin ve edilgen tutumlar yapılan görüşme ve iletişim ortamlarına bağlıdır. Serbest görüşmelerde herkes belli ölçülerde konuşmalara katkı yaparken, bu katkılar oradakilerin sosyal ve kültürel statülerine göre belirlenmektedir. Kişilerin kariyerli, paralı, yaşlı, tecrübeli olması onu konuşmada etkin kılmaktadır. Toplantıdakiler, o vasıftakilerden bunu beklemektedir ve teşvik ya da baskı yoluyla böylesi kişileri söze katmaya çalışmaktadırlar. Gençler, işsizler ve statüsü düşük olanlar daha edilgen bir konuşma grubu üyesi olmayı yeğlemekte, bazen de diğerleri tarafından susturularak bu edilgen rollere itilmektedirler.

Aktif katılımcı olarak anlatmalıkların aranmasında bütün bu farklı gruplara uyum sağlanmıştır. Konudan uzaklaşma, müdahale, yönlendirme ve zaman darlığı problemi noktalarında genellikle edilgen bir tutum içinde kalınmış, onların anlattıkları dinlenmiştir. Anlatıcının sözlü metninde metnini kurmasına müdahale edilmemiş; anlattıklarının yanında kimliğini ve ben-biz pozisyonunu belirlemesine kapı bırakılmıştır. Burada oluşturulan kimlik, onun sadece anlatıcı kimliği de gerçek kimliği de olabilmektedir. Metin ve biyografide anlatılan ben-

biz, konuşanın tercihiine göre yansıtılmaktadır. “Aslında ben okulda çok başarılıydım; fakat öğretmenin bana karşı olan tutumu yüzünden okulu astım.” gibi hiçbir zaman doğrulanamayan bir anlatıcı kimliği olabilmektedir. Her kişi bu anlatıcı kimliği pozisyonunu ortama, anlatma bağlamına ve dinleyicilere göre belirlemektedir. Anlatıcıdan ayrı olarak, anlatılanın kendisi de bir kimlik yapılanması olabilmektedir. Bir konuşmada Mustafa Kemal’e ve AK Parti Hükümeti’ne olumlu vurgular yapılmaktayken, başka bir ortamda bu referansları eleştiren, hatta onların tam karşıtı olan yerde kendini konumlandırabilmektedir. Passau’daki kahve buluşmalarında Türkiye hakkında övücü ve olumlu şeyler söyleyenlerin, benim bulunmadığım zamanlarda Türkiye’nin şimdiki haliyle kıyaslayıp eleştirdikleri Almanya’yı göğe çıkarıp Türkiye’nin geri kalmışlığından örnekler verdiklerini tespit etmek mümkündür. Soru cevap görüşmesine tabi olmayan başarılı veya başarısız yaşam deneyimleri anlatmalıkları, ortam ve bağlama göre değişmektedir. Anlatıcı ve dinleyici bunu beraber değişmekte ve belirlemektedir.

2.3. ANLATMA BAĞLAMI VE ORTAMLARI

Toplumsal yaşamı barındıran mekânlarda anlatmalıklar ve konuşmalar olur. Bunlar, sosyal ve kültürel birikimleri gündelik işler arasında ve onlarla beraber sürekli kılan temel iletişim mekanizmalarıdır. Konuşmalar içinde farklı biçimlerde konuşma gövdesine yerleşmiş veya yerleştirilen anlatmalıklar yer alır. Türkiye’ye bir cep telefonu götürme konuşması içinde gümrük ve kontroller bahsi gelince “Dur sana başımdan geçen bir olayı anlatayım...” diye söze başlanır. Böylelikle o anlatmalık konuşma içine yamanmış olarak iç içe geçen sözel metinleri oluşturur.

Buradaki konuşma ortamları, konuşma ve iletişim üzerinden anlık yaratılan geçici gettolardır. Hakiki biçimiyle bir gettoya sahip olmayan Passau’da, bu hayali mekânlar sayesinde her defasında yeniden başlayan o anlatmalıklarda yaratılan sanal gettolar vardır. Sanal gettolar o anda doğar ve konuşma ortamının bitmesiyle yok olur. Passau’da yaşayanların kahve içtiği belirsiz

yerler, bu geçici getto mekânını oluşturmaktadır. Bu doğrultuda bir dönercide yapılan konuşmalar, caddede ayaküstü yapılan sohbetler ile karşılaştırıldığında kahve buluşmalarının daha yoğun geçici gettolar olduğu görülmektedir. Bu şehirde olmayan gerçek getto, hayali yurtların mekânları olan kahvelerde gerçekleşir. Bunu sağlayan ise futbol, politika veya aktüel bir olay üzerine yapılan konuşmaların içine döşenen anlatmalıklardır. Göçmenlerin kendi aralarında, başkalarıyla veya anayurtla telefonlar üzerinden yaptıkları sesli veya görsel iletişimler, bilgisayarda internet üzerinden yaptıkları canlı video görüşmeleri veya bilgisayarda yazılı konuşmalar, medyaya yükledikleri izin dönemlerindeki veya Almanya'daki ses ve video kayıtları, sanal kurulan gettolar içinde sanal gerçekliklerdir. Bir piknik, bir bölgenin yayla şenliği, bir düğün, bir türkü veya şiir parçası, bir Facebook paylaşımı, bir blog sayfası, bir Twitter mesajı bu sanal yurtlar olabilir.

Sohbetler ve vakit geçirmeler için kahvelerin kullanımı Almanya'da çok yaygın bir gündelik olgudur. Hem Almanlar hem Türkler severek kahvede otururlar. Özellikle yaz kış açık olan dondurmacılar, bu kültürün ne kadar canlı olduğunu göstermektedir. Yalnız Passau'da Türk kültürü tarzında bir kahvehane yoktur. Uzun yıllardan beri bu kahve ve sohbet ihtiyacını uygun bir ortama sahip ve kalabalık oturmaya müsait birkaç pastaneyi mekân tutarak gidermişler. Hafta sonlarında, bir veya iki saat için, ilk gelenin kapattığı masa yavaş yavaş dolarmış. Bazı günler beş ila sekiz kişiye kadar bir topluluk meydana gelirmiş.

Sürgünde yaşamayı tarif eden Almanca bir söz var. O sözde, sürgün demek, kendi dilince yazılmamış, kendinin yapmadığı yasalar altında yaşamaktır, diyor. Bu tasvir diasporayı veya getto yaşam tarzını anlatıyor. Almanya'ya işçi olarak gelenler, kendileri hakkında daha detaylı bilgilere sahip olmaya başladıklarında kendilerini "döviz uğruna yabancı memlekete gönderilenler" olarak algılamaya başladılar. İlk günler bu önemli değildi, zaten bunu düşünecek kadar zamanları ve kudretleri yoktu. Yıllar geçti, çağrıldıkları ülkede dışlanma ve ırkçı tutumlar çoğaldı. Köken yurttan gönderilmenin ötesinde, yeni yurt edindikleri ülkenin toplumundan da iflah olmaz, uyumsuz yabancı diye gettolara sürüldüler.

Bunların neticesinde uzun yıllar içe kapandılar. Bu psiko-sosyal içe kapanma etkisiyle yarattıkları gettolar onların yeni yurtları oldular. Hem yurtlarından hem de göç alan toplumdan tarafından sürgün edilmişlerdi. Yurdundan sürgün edilmiş olmayı anlatan yüzler tanımak için, Almanyalı Türklere doğu-batı açılarından bakılmalıdır. Batıdan bakanlar, Mölln, Solingen, Köln ve Ludwigshafen'de masum insanlara karşı yapılan ölümcül saldırıları görecektir. Bunlara geçen sene, 2011'de, ortaya çıkmış olan Neonazi-Mordserie (NSU) denen seri terör olayını eklemek gerekir. Alman toplumuna yabancılaştıkları suçlaması altındaki göçmenler, sürgün edilmek ne demek çok iyi bilmektedirler. Almanya'nın göz yumduğu şiddet yanlısı tutumun aksine, onlar bu ülkeyi sığınacak bir toplum olarak görmektedir. Elli yıl önce yapılan bir çağrıya uyarak ülkelerini terk edip kendilerine açılmış bir kucağa doğru koşarak gelmişlerdir. Bu sürgünün öte yakasına baktığımızda anarşi, terör, kargaşa içinde yüzen ülkesinin ekonomik ihtiyaçlarını bir nebze rahatlatсын diye el kapılarına sürgün edilenlerin, işgücü ihracını göreceksiniz. 60'larda, doğudan bakanlar Türkiye'nin içinde bulunduğu sosyal ve ekonomik problemlerin çözümüne katkı olarak batıya sürdükleri Almanya Türklerini bugün unutmışa benziyor.

Vatan ve yurt göçün ilk nesilleri için, Türkiye'dir. Üçüncü nesillerde yurt konusunda, Türkiye mi, Almanya mı tercihi yapmak zorunda bırakılmışlardır. Çifte vatandaşlık 1991'de engellenmeseydi, pratiklerin her ikisini beraber benimsemeye yatkın olduğunu göstermiştir. Mesleğinde bir yere gelmiş kişiler, her toplumda kabul gördüğü için, göç alan ülke toplumuyla daha kuvvetli bağlar kurabilmektedir. Aynı şey akademik eğitimliler için de geçerlidir. Bu sayede her iki ülkeyi de ayırt etmeksizin vatan saymaya, diğer ilk ve ikinci nesillerden daha yatkındırlar. Bu nesilde Türkiye'nin bağlarının hâlâ sıkı kalması ve yaşaması dikkat çekicidir. Kökleriyle bağlarını koparmadan Almanya'da belli yerlere gelebilmeyi başaranlar, bu iki taraflı yeteneklerini ve bağlarını avantajlı biçimde kullanabilmektedir.

Ancak ilk nesil göçmenler işçi olmak amacıyla doğdukları veya yaşadıkları yurtlarını terke mecbur kalmıştır. Yurttan kopmalar üçüncü nesilde

yaşanmamıştır. Birinci neslin, o günün şartlarında, çok uzakta ve geride kalan aile fertleri, yakınları, hısımları ve arkadaşlarının yaşadığı yerler, yurtlar; üçüncü nesilde yoktur. Çünkü onlar yeni yurt “haymat” tadırlar. Almanya bu neslin gözünü açtığı ve yaşadığı yerdir. İlk nesillerde ise yurt, yakında değil; erişilmez uzaklıktadır. Bazen yurtla olan ilişkiler tümünden koptuğu için, yurtları hepten kaybolmuştur. Memleket, geride bırakılan çocukluk, doğum yeri, zor gurbet hayatı, çocukluk arkadaşlıklarının geride bırakılması gibi faktörler ilk dönem göçmenlerinin gözünde Almanya’yı acı vatana çevirmiştir. Almanya’da yaşanan yabancılık ve dışlamacılık sosyal anlamda onları çok acıtmıştır. Bu birinci neslin kendisi, yurtsuz ve vatansızdır. Sadece çocukları bu ülkede yaşadığı ve Türkiye’de aileleri kalmadığı için burayı yurt olarak görmek durumunda kalmışlardır. Köken yurt Türkiye’de, Almancı diye dışlanmak onlara çok ağır gelmektedir. Bu iki ülke arasında yersiz yurtsuz kalan birinci neslin asıl vatani, hayali memleket olan gettolar olmuştur.

İzinlerde geride kalan yurda gidişler, uzun yıllar sonra onlara çok farklı duygular yaşatır. Her memleket veya yurt seyahatinde geride bırakılmış olan kokular tazelenir. Türk yemeklerinin ve baharatlarının kokusu; çocukluğundan beri aldığı şekerleme ve kurabiyenin tadı; toprağın, ağacın, çiçeğin ve meyvelerin kokusu; memleketindeki insanların kokusu bu yurt ziyaretlerinde tekrar buram buram dolar sineye. Passau’da kahvede bazen izindeki yemeklerin tadı ve lezzeti üzerine sohbetler edilmesi dakikalar alır. Özdemir, İsmail, Murat ve Hakkı’nın katıldığı konuşmalarda hem yöresel tatlar hem diğer lezzetler sanal gettoda sanal Haymat olan yurtlar yaratmaktadır. Çünkü hem o dilin konuşulduğu hem o koku ve lezzetlerin tarifinin yapıldığı o yer şimdi memlekettir, yurttur.

İşyerlerinde iletişim aktarımları, anlatımlar, etkilemeler ve etkilenmeler ikinci bölümde yer almaktadır. Sosyal ortamlarda, boş zamanlarda, çarşı ve pazarda, Bahnhof önlerinde ve exportlarda ilk dönemler önemli iletişimler kurulmuştur. Telefon ve gazete gibi araçların olmadığı o dönemde bir kişiye gelen mektup herkese gelmiş gibi olurdu. Export ile Türkiye’den ithal edilen video kasetleri, gıdalar, kitaplar gibi birçok ilkler o dönemde yaşanmıştır. O bekâr yatakhaneleri,

Heim, çoklu ortamlar yanında exportların gıda ve kültüre hitap eden bölümleri sayesinde her işçi bir anlamda kültürel boyutta vatana geri dönüşün yaşabilmektedir. Bu kültür boyutu olan malların pazarlandığı mekânlar, metnin kendisi, bağlamın kendisi, yabancılaşmaya direncin ve aynı zamanda değişimin mekânı oldular. Bu bugün yerel festivaller, şehir festivalleri, dernek kermesleri ve sokak şenlikleri gibi mekânlarda tekrar tekrar yaşanmaktadır. Fakat her şey eskisi gibi kalmamış, birçok şeyin manası, kültürel kodları değişmiştir. Giderek eski köklerin yerini burada salınan kökler almaktadır. Örneğin bir yerel şenliğe hem Türkiye'den hem Almanya'dan başka yörelerden gelenler katılmaktadır. Önceleri hayali iletişimler, Almanya'dan Türkiye uzanmaktan geçermiş. Oysa şimdi buradalar ve kendi aralarında kurdukları bağları geliştirmekteler. Eski kurdukları hayali iletişim ortadan tamamen kalkmasa bile, bu seferki bağlarının zemininde bu bağ devam etse bile ilişkilerinde giderek kendilerinden yola çıkmaya başlamışlardır. Bir kermes veya sokak şenliğinde belki sadece Türkiye'den gelen tat, lezzet, koku ve renkler var; fakat bunu kat kat üstünde Almanya, Almanlar, diğer cemaatler ve diğer insanlar ile iletişim var. Bir cami derneğinin kermesinde, belediye başkanı, yerel idareciler, kilise temsilcileri, Alevi dernekleri temsilcisinin oradakilerle kurduğu iletişim eskiden bekâr yatakhanelerinde, tren istasyonları önünde veya exportta kurulan hayali ve gerçek iletişimden tamamen farklıdır.

Almanya'ya yerleşmeyle uzun süreliğine burada kurulan hayatlar, çocuklar ve torunların burada doğması, büyümesi ve evlenmesini doğurdu. İktisadi ve sosyal yaşam alanı Almanya oldu. Türkiye ise duygusal vatana dönüştü. Gelecek planlarının ağırlığı Türkiye'den Almanya'ya geçti. Birinci neslin emekli olduktan sonra Türkiye'ye dönemeyenleri, Almanya'da kaldılar. Çoğu ise doğumla ölüm arasında Almanya'da geçmiş olan hayatının sonunda Türkiye'ye gömülmek istedi. Onlar yurtlarına olan hayali bağ ile hayatlarının asıl gerçeği olan Almanya arasında kalmış olan ilk neslin bir özelliğidir. Almanya'da kendileri, çocukları ve torunları için taşıdıkları umutlar, hayaller ve özlemlerin bağlı olduğu yer, şimdi Almanca haymat ile anlatılmaktadır. Gerçek dışı olan, erişilmez olan Türkiye ise geride kalan haymatdır. İşlerinin, eşlerini ve

çevrelerinin dışındaki yer Türkiye, ömürlerini tüketmiş olan elli yıldan sonra ütöpik olan haymattır. Yurt sadece bir histen ibaret kalmış; asıl yurt olmaktan çıkmış ve geriye çocukluğun geçtiği yere ait bir sıla özlemi kalmıştır. Almanya'da kalıcı olduklarında ortaya çıkan ve giderek şiddetini artıran dışlanma ve ayrımcılık bile onların bu ülkede yaşamaya devam etmelerine engel değildir. Sıla özlemi bile arkada bırakılan yurdun zamanla ve tedrici olarak kaybedilmesine engel olamamıştır. Dışlanmışlık ve yurtsuzluk duygusu Almanya Türklerinde nesiller boyu miras alınan son derece yıkıcı bir duygudur. Ancak her şeye rağmen gündelik hayatın yaşandığı yer haymattır. Evin bacasının görüldüğü yer, çocuklarının büyüdüğü sokaklar, arkadaşlarıyla mesai dışında devam ettiği kahveler gerçek mekânlardır. Burası onların yurdu olduğu için burada evler satın alıp yaşamaya devam ettiler. Ailenin mezar ziyaretleri artık ağırlığını Türkiye'den Almanya'ya kaptırmıştır.

2.4. KONUŞMA VE ANLATMA NEDENLERİ

Konuşma üzerinden gerçekleşen iletişim, anlatma ve sohbet üzerine kurulur ve karşılıklı olarak anlama, dinleme ve anlatma isteğiyle gerçekleşir. Kişiler konuşma ortamını ihtiyaçları ve bahaneleri için kullanırlar. Diasporada dilini kullanmak konuşmanın en temel dinamiğidir. Bu amaçla kendinden, spordan, siyasetten, aktüaliteden, sorunlardan, çözüm önerilerinden vb. bahsederek konuşmaları gerçekleştirir. Konuşma her seferde içi dolarak şişen, bir sonraki konuşmaya kadar boşalan içi hava dolu bir ciğer gibidir. Konuşma göçmenler için bir solunum sistemi gibi görev yapar ve akciğer, hava, burun, ağız vb. çeşitli araçları kullanarak gerçekleşir. Bu sistemin havası Türk dilidir, ciğerleri kahve, aile ziyaretleri, komşuluk ve piknik gibi mekânlardır. Konuşma ihtiyacı, konuşarak var olmaktır, denecek kadar hayatidir. Bu yüzden tanıştıklarımın hemen hepsi kayıtlı görüşme durumu yoksa her şeyi bir güzel anlatmaya yatkın olduklarını defalarca ispat etmişlerdir. "Görüşme kaydı yapmasaydın, daha güzel konuşurdum!" diyerek bunu itiraf etmişlerdir.

Yapılan yüz yüze görüşmelerde kişiye yönelttiğim sorular dışında kalan anlatmalıkların esas anlatma sebebini birçok defa dolaylı bir şekilde duydum. “Hadi gel bir kahve içelim!”, “İşin yoksa bir yerde oturup kahve içelim!” Kahve bahane, sözüyle bir kişiyle sohbet etmeyi anlatıyoruz. Passau’da bir cumartesi günü Ankaralı göçmen işçi Hamdi Bostan kahve buluşmalarının nedeni şöyle açıkladı: “İnsan bir şeyler anlatmak, biriyle konuşmak istiyor. Belki işyerinde belki başka bir yerde sorunlar yaşıyor ve bunu burada ve yüz yüze, ikicek anlatmak istiyor. Biz bunun için burada toplanıyor kahve içiyoruz.”

Münih kentinde bir aralar çok fazla olan kahveler şimdi azalmış. Bunda kahve kültürünün nesillere bağlı olarak değişmesi belirleyici olmuş. Kadın erkek karışık oturulan şık pastaneler genellikle gençleri daha çok kendine çekmektedir. Büyüklerin devam ettiği kahveler ise erkeklerin kendi aralarında oyun oynayarak, televizyon izleyerek, gazete okuyarak ve sohbet ederek vakit geçirdikleri bir mekân. Kendi aralarında toplanan emekli grupları daha çok bu kahveleri kullanmakta ve daha fazla zaman geçirmekteler. Çalışanların akşam iş çıkışıyla birlikte uğradıkları zamanlarda kahve doluyor ve saat dokuzdan sonra çok az kişi oyun masalarında oturuyor. Cumartesi günleri ve maç yayınlarında ise kahvelerin en yoğun olduğu zamanlar.

Her anlatıcının bir konuşma veya konuşmama nedeni vardı. Kimi bu çalışmaya katkı yapmak istedi, kimi istemedi. Almanya’da göçün ilk dönemlerinden beri fotoğraf sanatçısı olarak çalışan ve objektifinde yakaladığı insan manzaraları ile bu göçü ölümsüzleştiren biri olmasına rağmen görüşme isteğimi “Sayın Korkmaz, ben kendimi "başarılılar" arasında görmediğim gibi (TR'deki tavır ve yaşam tarzımı Almanya'da da sürdürdüm) orada "başarılı Türklerin" fotoğraflarını da çekmedim. Çoğunlukla "En Alttakileri" çektim, bu nedenle benim profilimin sizin araştırmanıza uymadığımı düşünüyorum. Sıcak selamlarımla! Mehmet Ünal.” (Mehmet Ünal, elmek, 18.12.2011) diye nazikçe görüşme reddine dair örneklerden biridir. Kimi kişiler tanışma esnasında bir Bakanlık adına okutman olarak çalıştığımı öğrenince, kendileri hakkında Türkiye’ye bilgi aktaran ajanların olduğu konusunu öne sürerek kayıt

yapılmasını istemediler. Kimi insanlar Türk hükümeti ve konsolosluklar adına bilgi topladığımı düşünüp, bir gün resmi yerlerde karşılına bir engel olarak çıkacağı korkusuyla konuşmak dahi istemediler. Aslında konuşan veya konuşmayan herkesin ortak derdi Türkiye'nin buradakilere arkasını döndüğünü, onlar için hiçbir adım atmadığı konusuydu. Bu ajan ve bilgi toplayan devlet görevlisi etiketleri Türkiye ile Almanyalı Türkler arasındaki kopukluğu anlatmak için en açık göstergedir. Herkesin konuşmak veya bir kimsenin konuşmamak için bir sebebi muhakkak vardı.

Bu çalışmanın kendi konumları için önemli olduğunu düşünenler daha fazlaydı. Konuşmaya o yüzden değer verip, ne olursa olsun vaktini ve imkânlarını kullanmama izin verenler vardı. "Türkiye duy sesimizi!" motivasyonu en genel geçer görüşme nedeniydi. Bir yerlere kendilerini anlatmak istiyorlardı. Bunun için yazarlar nasıl mürekkep harcıyorsa onlar da nefeslerini harcayarak değerli ve anlamlı bir çaba gösterdiklerini yansıtıyorlardı. Emekli ve uzun yıllardan beri Almanya'da yaşayanlar ise anlatacak çok şeylerini nereye nasıl anlatmakta zorlanıyor, dar kalıplara sığmayacak görüşmelere ihtiyaç duyuyorlardı. Anadili kullanmaya olan ihtiyaç, gündelik hayatın her alanında karşılık bulmaya çabalar. Konuşmaya ihtiyacı olanlar, problemini paylaşmak ve biriyle dertleşmek isteyenler olduğu gibi, anlatmama nedeni olanlar, anlatmaya karşı olanlar da bu ortamlarda bulunmaktadır.

2.5. ALMANYA TÜRKLERİNİN SEÇİLMİŞ ANLATMALIKLARI

Çalışmanın temel malzemesi olan görüşmeleri gerçekleştirmek için hazırlanan soruşturma metinlerinde çalışmaya dair bilgilere ulaşmak hedef alınmıştır. Tüm görüşmelerde kişilerin hayat hikâyesine ulaşıp, buradan onlara ait dünya görüşü ve bunun aileye, sosyal çevrelerine nasıl yansındıklarına bakılmıştır. Soruşturma metninin genel yapısı ve soru sayısı, görüşme yöntemleri ve soruşturmanın kapsamı kişilere özel hazırlanmıştır. Burada kişinin yaş, meslek, cinsiyet ve sosyal çevresine dikkat edilmiştir. Farklı dünya görüşleri, farklı toplumsal gruplardan bireyler seçilmiştir. Amaç, Almanya'da yerleşik toplumun

genel bir resmini çizebilmek ve bütüncül bir analiz yapabilmektir. Belirli meslek, belirli yaş veya cinsiyet grupları üzerinde bir çalışmadan ziyade, bütün toplumu temsil edecek değişik örneklerin anlatılarının elde edilmesi amaçlanmıştır. Bu araştırmanın sonuçları, salt bir kesimden bahsetmez. Burada sadece gençler, sadece öğrenciler, sadece eğitim, sadece cemaatler, sadece emekliler veya sadece kadınlar yoktur. Buna karşılık Almanya Türkleri denen göç kökenli toplumun bütününe dair bir sosyal, iktisadi ve siyasi resim vardır.

Başarı ve başarısızlığın tarifi kültür ve çevre ile sınırlandırılmaktadır. Doğrudan kimlikle ilgili ipuçları ve kültürel bağlar görüşmenin o andaki şartlarına uymaktadır. Her ne kadar konuşmaya kapanma, sohbete katılmama olsa bile, kaldı ki bu da bir şey anlatmaktadır, soruşturmada başarı ve başarısızlığın ailesel ve geleneksel yapılarla ilişkisini ortaya koymaktadır. Bu çalışmada çoğunlukla sözlü soruşturma elde edilmiştir. Küçük bir kısmı ise soru metnine yazılı verilen cevaplardan oluşmaktadır. Görüşmenin sınırlandırılmasına ve soru sayısının az olmasına dikkat edilmiştir. Ancak tüm görüşmelerde bağlı kalınan temel bir soruşturma metni kullanılmıştır. Bu metin beş ila elli arasında bir soru genişliğine sahiptir. Esnek biçimiyle her yerde ve her kişiye göre ayarlanabilmektedir. Yapılan ön çalışmalarda bu kanaate varılmış ve soruların niteliği çok değişmeden herkese uygulanabilirliğine dikkat edilmiştir.

Almanya’da yaşayan Türkiye kökenli işçi, göçmen ve azınlıklardan oluşan çeşitli yaş grubundan oluşan kişiler, STÖ’ler ülke taraması ve okumalara göre çeşitlendirilmiştir. Analizleri uygulamak için toplanan veriler ve toplama araçları çalışmanın yapısına uygun seçilmiş tekniklerden oluşmaktadır. Bu eser kişisel veri formu, yüz yüze görüşme kaydı, gündelik ortamda yapılan serbest gözlem dışında, Türk işçi göçü hakkındaki Almanca kaynaklara yaslanmaktadır. Aşağıdaki kısımda bu çalışma biçimine dair, örnek bir olay, olaya bağlı görüşme ve görüşmenin analizine yer verilmektedir.

Sirkeci’den kalkan işçi trenleri 2–3 günlük bir yolculuktan sonra dağıtım noktası Münih’e ulaşırlarmış. İşçilerin bu uzun yolculuktan sonra trenden indiği garın

11. Peron'u, Gleis 11, en solda ve işçilerin kahve ikramına götürüldükleri yerin iki kat altındaki sığınağa çok yakın. Bu sığınakta ilk defa tren dışına çıkarılan tüm işçiler bu moladan sonra tekrar çalışacakları yere doğru yola çıkarılmış. Göçün 50. yılında göç ağının Sirkeci'den sonra ikinci ana noktası olan Münih Gar'ında bir görüşme yapmıştım. Bu görüşme tüm görüşmeler içinde kendi başına bir değer taşıdığı için göçmen anlatı analizi açısından burada anılması gerekiyor.

Sirkeci, bu göçün Anadolu'dan birer ikişer toplanıp gelen işçi adaylarının özel bir göç treniyle Almanya'ya yola çıktığı kilit noktadır. Almanya'ya işçi seçme bürosunda işlemlerini yaptırıp muayeneden geçen sağlıklı ve çoğu bekâr gençler, Almanya kâğıtları çıkınca Sirkeci'de toplanır, trene binerlerdi. Düzenli ve resmi göç ağının düğüm noktası olan Sirkeci, bu düğümün çözüldüğü Münih Garı'nın karşıt eşidir. Haftada bir iki sefer yapan, Almanya'dan bu iş için gelen özel göç treni Türk-Alman ilişkilerinin tarihî demir ağlarını örmekteydi. TRT ve Almanya'nın ortaklaşa hazırladıkları İstanbul (Sirkeci)-Münih 50. Yıl Treni son durağına doğru henüz yola çıkmışken menzildeki Türklerle ilgili bir ön bilgi almak üzere 28 Ekim 2011 Cuma günü Passau-Münih treniyle yola çıktım. Başkonsolosluktan iki gün sonra 30 Ekim 2011 Pazar günü saat ikide Münih Garı'nda olacak tren ve program hakkında bilgi almaya çalıştım. Ankara'dan hazırlanan kutlama programının ev sahibi olmayan Başkonsolosluk görevlileri trenin varış saati dışında detayları açıklamıyordu. İstasyondaki Türk caddesi olan Goethe Strasse'ye gidip Antep Sofrası lokantasına oturdum. Masalar dolu doluydu ve tek başına çayını yudumlayan beyaz saçlı bir emekli amcayı karşıma alıp yemeğe oturdum. Tertemiz, tıraşlı ve özenliydi. Güler bir yüz... Yöresel Türkçesiyle Sohbeta girer girmez hemen cüzdanının ara bölmesindeki siyah beyaz gençlik fotoğrafını çıkardı. Memleketi Polatlı, yetim büyümüş ve ekmek davası için yazıldığı Almanya'ya 1965 yılında tümenden çırılçıplak soyunarak sağlık muayenesinden geçerek gelmiş. Edep yerini elleriyle kapatmaya çalışan işçi, nein demenin yasak ve hayır anlamına geldiğini o gün İstanbul'da öğrenmiş. Düsseldorf'ta çalıştığı dökümcülük işinden emekli olmuş; ama hayatını geçirdiği bu yerden daha kopamamış. Buraya bir haftalığına

kuaförlük yapan genç oğlunu görmeye gelmiş. Treni ve kutlama programını duyunca çok heyecanlandı ve neredeyse bana sarılacaktı. Onun bu sevinci beni çok şaşırttı.

Sirkeci hareket öncesi ana baba günü olmuş. Bağrıış çağırışlar arasında tren hareket etmiş, yol boyu hiç bir pencerenin açılmasına ve yere inmelerine izin verilmemiş. Yolda dayanamayıp pencereden kapıdan kaçanlar olurmuş önceleri. Herkese içinde ekmek, peynir, zeytin ve su vb. şeyler olan birer azık bohçası verilirmiş. Göçün ilk yıllarında gelmiş olan işçileri havaalanında merakla bekleyen Düsseldorf'lu Almanlar "Bunlar da bizim gibi insanmış!" diye hayretlerini dile getirmişlermiş. Onun treni de iki gün sonra Münih Garı'na Gleis 11'e iner. Kompartımanda birlikte oturduğu arkadaşı ta İstanbul'dan beri kırmadan taşıdığı elindeki rakı şişesi olan fileyi ayağı tökezleyince basamaklara çarpıp kırar. Kimse günlerdir yürümemiş, Münih Treni'nde günlerce süren yol boyu yere basmayı, adım atmayı unutmuşlar. Önce herkesi trenden alıp peronun hemen sağındaki uzun iki merdivenle iki kat aşağı inilen sığınaklara götürüp buradan gidecekleri şehirlere dağıtırlarmış. Burada hizmetle görevli Rahibeler onlar için bir kahvaltı servisi hazırlamışlardır. O gün Münih'te hava soğuk ve gecedir. Buradaki ilk anlarını o kadar iyi hatırlıyor ki, 30 Ekim Pazar günü saat üçte buluşup bana muhakkak Almanya'da ilk gördüğü yeri göstermek istiyor. Gerçekten o trenin İstanbul'dan geldiği gün kontrol için merakla oraya koşup sığınağı aramış ve merdivenden sığınağın demir kapısına kadar inip içeri girememişti. Beni o kadar kalabalığın arasında arayıp bulup kolumdan çekiştirerek gözleri parlayarak Almanya'daki ilk gecesinin birkaç saatini geçirdiği o sığınağa götürmüştü. İnce uzun iki duvar arasındaki bu sığınakta o günü anlatan bir tiyatronun akşama sahneleme hazırlığı olduğu için bizi içeriyi görmek için bile almadılar; ama yerin 20 metre altına penceresiz duran bu karanlık taş salon benim için dışarıdan bakınca bile çok ürkütücüydü. Münih Garı'ndaki moladan sonra başka bir trenle dökümde çalışacağı Düsseldorf'a doğru yola çıkmış. Yolda Wuppertal'da aktarma yapması gerektiğinden kaçırırsam diye çok tedirgin olsa da kondüktör bu durumunu anlayıp eline not almış ve Wuppertal'a geldiğini inmesi gerektiğini bizzat hatırlatmış.

Bir buçuk yıl sonra ilk defa memleketini görmüş. O zamanlar evlidir ve bu evliğinden dört çocuğu olmuş. 1972'de dokuz yıl sonra eşini ve çocuklarını Almanya'ya yanına aldırılmış. Kızlarının ikisi de Türkiye'de evlenip geri dönmüşler. Büyük oğlu da dönmüş ve Antalya'ya yerleşmiş. Bir tek bu kuaför olan küçüğü Almanya'daymış. İlk işine 500 Mark'la başlamış. Akort çıkartarak bunu 700'e kadar yükseltmeye başlamış. Başladığı işinden hiç ayrılmamış. Derken aylık kazancı 1500 Mark'a yükselmiş. Son zamanlarda, emekli olmadan önce mesailerle birlikte eline 2. 700 Euro kadar geçtiği olurmuş. Emeklilik günler Düsseldorf'ta sakin geçiyormuş. Bir kahvede veya bir dondurmacıda buluşarak sohbet ederek vakit geçiriyormuşlar. Çerkez Pekcan hayatından memnun, çocukları da kendisi de huzurluymuş. Bu kuaför olan oğluyla gurur duyuyor, çünkü onun bu yeni işi Almanya'nın en prestijli kuaföründeymiş. Onu bir sınava tabi tutarak almışlar ve bir yıldan beri başarıyla çalışıyormuş. Başını çevirip kahve içen oğluna baktıkça gözleri parlıyor.

ALMANYALI TÜRKLER ANLATI FORMU-I

Nerde doğdun, öğrenim yaptın, şimdi ne yapıyorsun... Biraz kendinden bahseder misin?

Cevap: Ankara Polatlı, Emliyim. Doktorlara gidip geliyorum. Genel olarak herhangi bir şeyi başarmak veya bir yerde başarısız olmak nedir. anlatır mısın?

Cevap: Başarılı olmak çalışmaktan geçen başarısız olmakta çalışmamaktır. Sana göre başarılı olmuş kişilerden kimi veya kimleri örnek verebilirsin?

Cevap: Recep Tayyip Erdoğanı başarılı olarak örnek verebilirim. Bir şeyde başarılı olmak neyle ilgili veya neye bağlı değildir?

Cevap: Çalışmaya, çevre temizliğine birde insanlarla iyi geçinmek. Hayatında ailen ne kadar önemli? Önemliyse neden önemli, açıklar mısın?

Cevap: Aile olmazsa olmazlardan. Hayatın tadı renge ve tatlıya ailem. Hayatta, işte, okulda veya kendine ait bir iş yerinde kendi ailenin sana olan katkıları nelerdir?

Cevap: Çok önemli katkıları ne gördüm. Almanya'nın kendi başarısında bir etkisi var mı?

Cevap: Çok var.

Bir şeyi başarmak için belli bir prensibin, bir görüşün var mı?

Cevap: Evet doğruluk dürüstlük yalan söylememek ve konsültatörleri geçirmek. Başarısızlıklar ne ölçüde çevre şartlarından kaynaklanır?

Cevap: Büyük ölçüde çevreye bağlıdır.

Dışlanma sebebiyle işinde, okulunda veya hayatında bir zorluk yaşadın mı? Yaşadınsa neler?

Cevap: Yaşadım. Biz sadece işgücü olarak gördüler otula diktusun. Lütfen size uygun bölümleri aşağıda doldurunuz! göndermediler.

Evli ☒	Ev Hanımı ☐	İşveren ☐	Eğitimli ☐	Doğum Yılı 1939
Bekar ☐	Emekli ☒	Sanayici ☐	Lise ☐	
Diğer ☐	İşsiz ☐	İşçi ☐	Üniversite ☐	Doğum Yeri Polatlı

Kişi 23 Çerkez Pekcan ile 25.12.2011
Tarihli Görüşme

Bu belge Münih'te 11. Perona inen 50 Yıl Treni anma gününde, işçilerin mola verdiği o sığınağın bir tanığı olarak şimdi işçi emeklisi olan Çerkez Pekcan'la yapılan kısa görüşmeye aittir.

2.5.1. Berlin'de Nedim Avcıbaş'la Yapılan Görüşme

İsim: Nedim Avcıbaş

Doğum tarihi: 01.11.1940

Doğum yeri: Şavşat / Artvin

Adres: Wismannstr. 11 12049 Berlin

Avrupa'ya geliş tarihi: 1964

Görüşme tarihi: 24.05.2008

Görüşme yeri: Türk-Alman Merkezi, Neukölln BERLİN

Bu görüşmeye katkıda bulunan: Deniz Arslan

S: Avrupa'ya ilk gelişiniz nasıl oldu?

C: Ben ilk olarak 1964 yılının Kasım ayında Belçika'ya geldim. Belçika'da 10 ay süresince, yerin 1000 metre altında bir kömür madeninde çalıştım. Orada kaza geçirdim. Parmağımdan yaralandım. (Gösteriyor.) Baktık kömür ocağı iyi değil, daha sonra Almanya'ya, Saarbrücken'e geldik. Bir nevi turist sayılırdık.

S: Daha sonra da Berlin'e geldiniz?

C: Evet.

S: Siz Artvinlisiniz.

C: Evet ben Şavşat'ın Mısırlı köyündenim.

S: Şavşat'ın köyünden Belçika'ya gitmeniz nasıl oldu? Nasıl yolunuz düştü oralara?

C: Biz İş ve İşçi Bulma Kurumu kanalıyla geldik. Belçika'ya geldik o zaman ve 10 ay çalıştıktan sonra Almanya'ya geçtik. İlk geldiğimde 22 yaşındaydım. Türkiye'de çiftçilikle uğraşıyordum.

S: Nasıl bu kararı verdiniz?

C: Yazıldık işte, sözde bir sene ya da altı ay çalışıp dönüş yapacaktık. Para biriktirip dönecektik. Evliydim ben geldiğimde. Geldik işte Belçika'ya, oradan atladık, turist olarak Almanya'ya geçtik. Saarbrücken'de 8 sene çalıştım, inşaatlarda, demir dökümde. Ondan sonra bizim köylüler Berlin'e geldi. 1972'de biz de Berlin'e geldik. Berlin'e geldikten sonra 9,5 sene boyunca Zehlendorf'da tekstil fabrikasında çalıştım. Ondan sonra Ford fabrikası açıldı yine Zehlendorf'da, ben oraya gittim.

S: Yola çıkışınız nasıl oldu?

C: Önce Ankara'ya geldik. Köylülerle birlikteydik, Artvin'den otobüsle Ankara'ya, oradan da uçakla Belçika'ya geldik. Fabrika bizi uçakla götürdü. İşveren uçak bileti masraflarını karşıladı. Biz Belçika'ya vardığımızda işimiz hazırды. Birkaç ay lojmanda kaldık, daha sonra ev bulup, eve çıktık.

S: Siz evliydim ama tek başınıza geldiniz değil mi?

C: Yok ağabeyimle birlikteydim. Beraber aynı işte çalıştık.

S: Belçika'daki ilk izlenimleriniz nasıl oldu?

C: Şaşırdık öncelikle. O zamanlar Türkiye'de televizyon yoktu. Televizyon nerede o zaman...

S: Belçika'ya gitmeden önce Ankara ya da İstanbul'u görmüş müydünüz?

C: Yok. 1960 yılında Ankara'da askerlik yaptım, tam darbe zamanında. Ankara'yı biliyordum, akrabalar falan da vardı.

S: İlk varışta ne gibi zorluklar yaşadınız?

C: Dil bilmemekten çok zorluklar çektik. Belçika'da olsun, Almanya'da olsun; hiçbir şey bilmiyorduk yani. Çalışıyorduk sadece.

S: İş hazır olduğu için doğrudan çalışmaya başladınız Belçika'da. Peki çalışma koşullarınız nasıldı, ağır mıydı?

C: Ağırdı gayet, yer altında olduğumuz için.

S: Mesai saatleriniz nasıldı?

C: Günde sekiz saat çalışıyorduk.

S: Memlekettekilerle iletişiminiz nasıldı?

C: Mektupla. Başka bir şey yoktu, telefon falan yoktu. Bizim zamanımızda köyde telefon yoktu.

S: Mektupları saklıyor musunuz hâlâ?

C: Yok, kim saklar onları ya...

S: Kime yazıyordunuz mektupları? Anneniz babanız sağ mıydı o zaman?

C: Evet annem babam sağdı, kardeşim vardı.

S: 1964'te geldikten sonra Türkiye'ye ilk ne zaman dönebildiniz?

C: İki sene sonra dönebildim, Almanya'dayken izne gittim ilk kez.

S: Nasıl oldu peki, nasıl karşılandınız Türkiye'de? Neler hissettiniz?

C: Özledik tabii. Çocuğum da vardı o zaman Türkiye'de. İki sene boyunca onu da görmemiştım.

S: Buraya, altı ay ya da bir yıllığına çalışıp, para biriktirmeye geldiniz. Peki, ne oldu da karar değiştirdiniz?

C: Para biraz yağlı geldi o zaman. Köyde para yoktu o zaman, köyde ne olur. Para iyi gelince, uzattıkça uzattık kalışımızı.

S: Ücretler bugünle kıyaslayınca nasıldı?

C: O zaman daha iyiydi. İşçinin değeri vardı.

S: Bir Belçikalı ya da Alman işçinin sahip olduğu bütün sendikal haklara siz de sahiptiniz değil mi?

C: Belçika'da zaten 10 ay çalıştım, orada hiçbir şeyden haberimiz olmadı.

S: Peki Belçika'dan neden ayrıldınız?

C: Korktuk, kömür ocağında çalışmak tehlikeli olduğu için. Ben zaten kaza geçirdim orada. Almanya'ya geçtik daha sonra. Turist olarak 1965 Ağustos ayında girdik Almanya'ya. Demir döküm fabrikasına girdik, orada çalıştık. Çat pat Almancayı öğrenmeye başladım, arkadaşlardan falan.

S: Sokaktaki Belçikalı ya da Almanların size yaklaşımı nasıldı?

C: İyiydi o zaman, iyiydi. Herhangi bir sorun yoktu.

S: İşyerinde nasıldı? Ayrımcılık falan oluyor muydu yabancı olduğunuz için?

C: Hayır, iyiydi. Herkesle iyi hoş geçiniyorduk. Hatta çalıştığım o demir döküm fabrikasında bayağı tutuldum.

S: Türk işçiler dışında başka ülkelerden gelen işçiler var mıydı?

C: Yunanlar vardı, İtalyanlar vardı.

S: Almanya'yla Belçika arasında farklar var mıydı?

C: Almanya daha iyiydi. Belçika'da zaten bir şey göremedim ki. Evden işe, işten eve; bir yere çıkamıyorduk orada.

S: Peki nasıl vakit geçiriyordunuz iş dışında?

C: Hafta sonları zaten gençtik, hopluyorduk zıplıyorduk...

S: Almanya'da ya da Belçika'da eksikliğini hissettiğiniz bir şey oldu mu?

C: Ya hiçbir şeyi arzu etmedik. Tek derdimiz para kazanalım da gidelim. Hiçbir şeyde gözümüz yoktu, uzattık da uzattık.

S: Yeme içme olarak hiçbir şey yokmuş o zaman. Bunlar sorun olmadı mı?

C: Yoktu evet. Hiçbir şey yoktu. Türkiye'ye arabayla giderdik. Doldururdum arabaya, pirincidir, zeytinidir... Ne aklına gelirse arabaya doldurur getirirdim. 30 sene boyunca arabayla izne gittik geldik. Burada yiyecek bir şey yoktu, Berlin'de de bir şey yoktu. Helal pide vardı, dört bir yandan dolduruyorduk. Helal diye bir şey yoktu burada.

S: Belçika'da Almanya'ya gelirken hemşerilerinizle beraber mi hareket ettiniz?

C: Hemşerilerim vardı, sekiz kişiydik biz. Aynı köyden sekiz kişi. Hep beraber Saarbrücken'e turist olarak gittik ve orada sekiz sene çalıştık.

S: Hemşerilerle sonradan da aranınız iyi oldu mu? Yoksa bir dağılma yaşandı mı?

C: Yok dağılma olmadı. Herkes bir tarafa çekildi ama hafta sonları genelde bir araya geliyorduk.

S: Ailenizi getirebildiniz mi?

C: Ailemi ben 1969'da getirdim. Kızım vardı bir tane geldiklerinde. Kızım 64 doğumluydu.

S: Kızınız okula burada mı başladı?

C: Evet Saarbrücken'de başladı.

S: Aileniz gelmeden önce yalnız yaşamak zor olmadı mı?

C: Zor oldu tabii ama alışıyor insan. O zaman hiçbir şey yoktu buralarda. Saarbrücken'e geldiğimi de affedersin, tuvaletleri dışarıdaydı bunların. Ta dördüncü kattan bahçeye inerdik, bahçede tuvalet vardı. Türk işçileri geldikten sonra şımardı bunlar. Bunlarda bir şey yoktu.

S: Saarbrücken'den Berlin'e geçişiniz nasıl oldu?

C: Orada sekiz sene çalıştıktan sonra, köylüler vardı ya bizim sekiz on kişi. Birisi geldi bize, 'Berlin'de hoş geldin parası veriyorlar,' dedi. Buna kandık doğrusu, bir kişi gidince herkes gitmek istedi.

S: Alabildiniz mi hoş geldin parasını?

C: Aldık, 700 DM ben aldım, 700 DM hanım aldı.

S: Saarbrücken'deki işten memnun değil miydiniz, yoksa aynı işi Berlin'de de bulurum diye mi düşündünüz?

C: Aynı işi orada da buluruz diye düşündük. Aslında, orası daha iyiydi. Hafta sonları bahçelere, köylere gidiyorduk. Koyun kesiyorduk. Çok güzeldi orası. İşte Berlin'de hoş geldin parası veriyorlar diye yanıldık, geldik.

S: Buraya gelince ilk nereye yerleştiniz?

C: Kreuzberg'e yerleştik, Naunyn Strasse'de misafir olarak kaldık. O zamanlar Berlin'de ev bulunmuyordu, hava parası vermeyince ev bulunmuyordu. Çok kötüydü buralar. Para vermeden ev bulmak yoktu.

S: Kiralar nasıldı Saarbrücken'le kıyaslayınca?

C: Kötü değildi ama ev bulmak zordu. İlla ki bir kişiye para verecektin ki, ev bulasın. Yoksa kaldın ortada.

S: Duvar yıkılınca değışti herhalde?

C: Evet duvar yıkılınca değışti. Her taraf boşaldı.

S: Misafir kaldığınız yerden sonra nereye taşındınız?

C: Yine Kreuzberg'te, Schleisches Tor'a taşındık. Orada bir ev bulduk, kuyu gibi bir yerdı.

S: Burada nerede çalıştınız ilk olarak?

C: Zehlendorf'ta tekstil fabrikasına girdim. Bir hemşerimizin vasıtasıyla buraya gelmiştik zaten, o çalışıyordu tekstilde, onun vasıtasıyla ben de girdim. 9,5 sene çalıştım tekstilde. Hanımla beraber aynı işe gidip geldik. Hanım da 9 sene çalıştı orada. Kızım okula gidiyordu.

S: Burada Berlin'de herhangi bir ayrımcılığa tabi oldunuz mu? Ya da yabancı olduğunuz için herhangi bir sorunla karşılaştınız mı?

C: Ben hiçbir zorluk yaşamadım. Zorluk iki taraflıdır. Sen iyi olursan, ben de iyi olurum. Sen kötü olursan, ben de sana kötü davranırım.

S: Berlin'den memnun kalmamışsınız anlaşılan?

C: Evet tabii. Berlin o zaman ada gibi bir yerdı, her tarafı duvar. Bir tarafa çıkamıyorduk.

S: Peki bu durum nasıl etkiliyordu sizi, etrafta bir duvar olması?

C: Ost'tan geçerken polisler beygir gibi bakıyordu, hiçbir yerde duramazdın. Trenler geçerken duraklar da polisler olurdu, gizlenirlerdi. Kuş gibi bakarlardı.

S: Gezmek için Doğu'ya geçtiniz mi?

C: Evet geçtim, gezmeye gittik ama aç kaldık orada. Berlin'e geldikten sonra bir hafta sonu akrabalarla beraber gezmeye gittik. 24 saat müddet veriyorlardı orada gezmek için. Nereye geçtiğimi hatırlamıyorum ama açık yer yoktu, karın doyuracak yer yoktu. İstasyonda bir yumurta aldık, onu yedik.

S: Farklı mıydı Batı'yla Doğu?

C: Burası daha iyiydi, burada bir zorluk görmedim. Saarbrücken'de sadece biraz zorluk çektim. Dil bilmezlik çok kötü bir şey. Önce lisan öğreneceksin, kalanı boştur. Lisan bildikten sonra her şeyi bulursun, her şeye kavuşursun. Bilmiyorsan, gezer durursun böyle...

S: Lisan bilmemek en çok nerede zorluk çıkarıyordu?

C: Alışverişte zorluk oluyordu. O zaman pek Türk yoktu burada. Şimdi doldu taşı buralar, aynı Türkiye gibi oldu.

S: Siz 72'de geldiğinizde Berlin'de fazla Türk yok muydu?

C: Hayır o zaman yoktu. Kreuzberg'te falan hiç Türk dükkânı yoktu. Helal Gıda vardı Hermannplatz'ın arkasında, oraya giderdik helal et almaya.

S: Hiç kesin dönüş yapmak aklınızdan geçiyor muydu?

C: Geçiyordu. Hep düşünüyorduk ama gidemedik. Burada bir şekilde düzenimizi kurduk. Bir de tabii para tatlı geldi. Türkiye’de bir şeyler aldık. Tarlaymış bahçeymiş derken, ev de yaptırdık. Ha bugün ha yarın derken, 68 yaşına geldim. Dile kolay 44 yıl. Açıkçası, bizim gençliğimiz burada gitti dayı. Gençliğimiz burada gitti.

S: Türkiye’de kalsanız nasıl olurdu?

C: Orada kalsam da mecburi çalışacaktım, boş oturamazsın ki.

S: Buranın imkânları daha mı iyiydi?

C: Evet iyiydi.

S: Çalıştığınız yerlerde hep sosyal güvenceniz vardı değil mi?

C: Evet öyleydi. Hiçbir sıkıntı olmadı.

S: İlk memlekete gidişinizde uçakla mı gittiniz?

C: Uçakla Ankara’ya, sonra otobüsle Artvin’e.

S: Nasıl karşıladılar sizi?

C: Önceleri köylüler çok güzel karşılıyorlardı. Hoşgeldine geliyorlardı. Alman sigarası içelim diye geliyorlardı. Sigara veriyorduk bir paket, başka şeyler veriyorduk. Millet şaşırıyordu tabii, önceden yoktu tabii hiçbir şey.

S: Sonradan hangi sıklıkla gidip geldiniz Türkiye’ye?

C: Her yaz gidiyorduk. 1967’de Alman ehliyeti aldım Saarbrücken’de.

S: Kolay mıydı ehliyet almak?

C: Zordu. Dil bilmezlik batırıyor insanı. Alman Fahrschule’ye (sürücü okulu) gittim, oradan ehliyet aldım. O zaman Türk kursları da yoktu. İki kişi girdik sınava, bir köylümle beraber ve ehliyet aldık.

S: Ondan sonra hep arabayla gittiniz?

C: Evet 26 sefer arabayla gittim geldim. Arabayla ama nasıl arabayla? En ucuz, fiyatı düşük, fazla yük vurmak yok, yok dolapmış, karyolaymış; vuruyorduk her şeyi bir haftaya zor gidiyorduk, bir haftaya zor geliyorduk. Şimdiki gibi son model arabalar yoktu. Mercedes’i nereden bulacaksın o zaman?

S: Hangi yoldan gidiyordunuz?

C: Yugoslavya üzerinden gidiyorduk: Avusturya, Yugoslavya, Türkiye.

S: Herhangi bir sorun oluyor muydu yolda?

C: Hayır hiçbir sorun yoktu. Yalnız bu Ost’tan geçerken, çok zorluklar oluyordu. Ost polisi çok sıkıştırıyordu. Yolda durup da bir çay içemezdin. Köprü’nün altında bir sıkıştırdık ya da park etmeye kalkardık; hemen zart diye polis gelirdi.

S: Sizin memleket de uzak, Türkiye’ye girdikten sonra da bir hayli yol kat ediyordunuz?

C: Tabii ki. Artvin Türkiye’nin en sonu... Bizde ileri memleket yok.

S: Siz Kafkas kökenli misiniz?

C: Ben Gürcü’yüm. Ama Türkiye’nin yerlisiyim, Batum’dan şuradan buradan gelme değilim. Batum’la Artvin Gürcülerinmiş zaten.

S: Memleketi çok özleyor muydunuz ilk geldiğiniz zamanlar?

C: Tabii, illa ki özlüyorduk. Arabayla gitmek bir hoş oluyordu ki. Türkiye’de araba yoktu o zamanlar. Yollar kötüydü, Yugoslavya’nın yolları da kötüydü, çok kaza oluyordu orada. Yugoslavya’da çok insan öldü.

S: Duvar yıkıldıktan sonra neler değişti? Sizin hayatınızı etkiledi mi bu gelişme?

C: İşsizlik oldu, ben başka bir zorluk görmedim. Ben zaten emekli oldum, 15 sene Ford’da çalıştım, Ford’dan ayrıldıktan sonra emekli oldum ve başka işe girmedim. 1998’de ayrıldım, iki sene işsizlik parası aldım. Daha sonra erken emekli oldum. 60 yaşımdaydım.

S: Kendinizi nasıl hissediyorsunuz bunca yıldan sonra, Berlinli gibi mi, Artvinli gibi mi? Artık buralı olduk diyor musunuz?

C: Çocuklar büyüdüler, beş tane çocuk oldu. Git gide problemler arttı. Eksilmedi, arttı.

S: Şu anki hissiyatınız nasıl? Dönüş fikri hâlâ var mı, yoksa kaldık burada diye mi düşünüyorsunuz?

C: Çocuklar burada, herkes burada. Türkiye’de bir çocuğum var sadece. O da Ankara’da oturuyor. Kimse yok.

S: Çocuklarınızdan Türkiye’ye okuması için gönderdiğiniz oldu mu?

C: Hayır hepsi yanımda kaldı.

S: Peki, keşke gönderseydim dediğiniz oldu mu?

C: Gönderdim bir ara, okudu ama bir şey olmadı. Burada kalmaları daha iyi oldu. Sahipsiz çocuk ne olur?

S: Çocuklarınız buradaki okullarda yabancı oldukları için herhangi bir sorun yaşad mı?

C: Hiçbir sorun olmadı. Yalnız kız çocuğunu burada okutmak zor. Spora gönderiyorlar, açık saçık; biz de ona karşı çıkıyorduk. Biraz zorluklar çekildi.

S: Öğretmenler sizi ikna etmeye mi çalışıyordu?

C: Evet çalışıyorlardı. Ama göndermem diyemiyordunuz, ceza geliyordu. Mecburen gönderdik.

S: Çocuklarınız eğitim sürecinde başka sorunlarla karşılaşt mı?

C: Hiçbir sorunla karşılaşmadılar.

S: Zaman içinde memleketle iletişim telefonla mı sağlanmaya başladı?

C: Evet telefonla. Özal geldikten sonra telefonları bağladılar, ondan sonra köylere bağlandı.

S: İş bulma süreci nasıl oldu? Siz birkaç kere iş değiştirmişsiniz.

C: Kaç sefer değiştirdim. Zaten Berlin’e geldikten sonra iki iş değiştirdim sadece. Berlin’deki işi tanıdık aracılığıyla buldum.

S: Ev bulma nasıl oluyor, Berlin’e ilk geldiğinizde zor olmadı mı?

C: Aracıyla buluyorsunuz. Parasız ev bulamazdınız burada, illa ki birine para vereceksiniz. Bir ev bulduk tek odalı, tek odaya 500–600 Mark hava parası istediler. Ev yoktu ki burada.

S: Saarbrücken’i bırakıp Berlin’e geldiğiniz için pişman oldunuz mu?

C: Oldum. Berlin’e geldiğime pişman oldum çünkü Saarbrücken’de iyiydi. Köylere gidiyorduk, sebze meyve toplamak serbestti.

S: Burada ev aldınız mı?

C: Yok Berlin'de hiçbir şey almadım, yatırım yapmadım. Türkiye'ye yaptım yatırımımı ama keşke burada alsaydım, yatırımımı burada yapsaydım. Türkiye'de ev yaptırdım, kiracılar girdi. Problemler oldu, problemler büyüdü. Kira vermediler, kavga-dövüş... Bugün bile mahkemesi devam ediyor. Burada olsaydı hiç olmazsak ev kendimin olurdu. Ama duvardan önce burada satılık ev yoktu. Duvardan sonra millet açıldı, Ost'a falan gitti...

S: Kreuzberg'deki Türk dükkânlarının artması ne zaman oldu?

C: 80'den sonra burada Türkler açmaya başladı dükkânları. Kreuzberg'den dışarıya taşıma yasakları vardı burada. Wedding'e gidemiyordunuz. Polis belirli bir yerde bulacak seni. Duvar açıldıktan sonra her şey serbest oldu.

S: Türkiye'de olup bitenlerden haberiniz oluyor muydu?

C: Haberimiz yoktu. Ben zaten siyasetle ilgilenmezdim. Onun dışında da hiçbir şeyden haberdar değildim.

S: Türkçe radyo yayını var mıydı?

C: Radyo baştan beri vardı, dinliyorduk. Belçika'dayken Türkiye'yi dinliyorduk. Radyonun değeri vardı o zaman, şimdi radyoya kimse bakmıyor. Berlin'e geldikten sonra, haftada bir sefer Türkçe yayın vardı. Yarım saat-bir saat yayın yapılıyordu Türkçe. Neler neler değişti...

S: Şimdi gelseydim, şimdi genç olsaydım dediğiniz oluyor mu?

C: Hiçbir şey değişmezdi. Allah'a şükür, halimden de memnunum. Sıhhatimde biraz sorun var, hastayım. Akciğer kan pıhtılaşması var bende. Çok büyük bir hastalık geçirdim. Şu anda şükür Allah'a iyiyim. İki sefer kursa girdim, bana bir alet verdiler. Evde her hafta Pazartesi günleri kan ölçüyorum. 2'yle 3 arası grenze oluyor, 2'den aşağı düştü mü kan pıhtılaşıyor. Kolesterol de var bende, 3'ü aştıktan sonra ise tehlikeli. Yara alsam ya da birisi bıçak vursa, yerimde kalıyorum.

S: Hastalığın madendeki çalışma koşullarıyla alakası var mı?

C: Ben madendeki koşullardan dolayı bir sorun yaşamadım. Zaten madende az çalıştım, kazadan sonra kaçtım...

S: 44 yıl içinde Almanların burada yaşayan Türklere olan bakışı değişti mi sizce? Siz öyle bir şey hissettiniz mi?

C: İlk geldiğimde iş bulunuyordu, şimdi maalesef iş bulamıyoruz. İşçinin değeri vardı, nereye gidersen işe alınıyordun. Biz geldiğimizde çiçekle karşılanıyorduk, şimdi sopayla karşılanıyoruz. Şimdilerde, siyah kafa var mı, ne iş var ne güç... Bu durum böylece bu hale geldi.

S: Eskiden böyle değil miydi?

C: Hayır değildi. İş de bulunuyordu, seviyorlardı da, hoş da bakıyordu Almanlar. İyiydi. Ama şimdi maalesef yabancı düşmanlığı oldu.

S: Neden böyle oldu sizce?

C: Çünkü Türk gençleri burada olur olmaz işler çevirdiler. Bizim de suçumuz var. Senin memleketine gelip böyle bir şey yapsalar, adamın kellesini uçurursun. Yaramazlıklar yaptılar burada, bu yüzden Almanların gözünden düştüler.

S: Türklerin yaramazlık yapması Berlin'e özgü bir durum mu, her yerde var mı?

C: Yok Saarbrücken’de böyle bir şey görmedim Türklerden ya da Almanlardan. Her türlü rezaleti bu Berlin’de gördüm.

S: Peki Almanya’da diğer şehirleri gezme fırsatınız oldu mu?

C: Tabii tabii, hepsine gittim. Keşke Batı Almanya’da olsaydım. Oralar daha iyi. Hoş geldin parasına kanıp, Berlin’e geldik işte. Ama daha sonra Berlin’de duvar açıldı, her şey bitti. Almanya da öldü, Berlin de öldü.

S: Sizin maaşlarınızda kesintiye gidildi mi birleşmeden sonra?

C: Tabii tabii kestiler. Artışı bırak, maaşlarımızdan kesinti yaptılar.

S: Almanlarla işyerinde ya da dışarıda herhangi bir dostluğunuz oldu mu?

C: Pek samimiyet olmadı aramızda. Nasıl bir insanla otursan, aynı insan olursun. Zaten ben 1995’de hacca gittim, haçtan sonra her şey bitti.

S: Hemşeri ve akrabalarla bağlantınız devam ediyor mu?

C: Devam ediyor tabii. Komşular, akrabalar; herkes burada. Bizim köyden 70-80 kişi var burada.

S: O zaman kesin dönüş yapan fazla olmadı mı?

C: Dönen oldu ama uçağın altında döndüler. Anladın değil mi?

S: Bundan sonra artık dönüş planı yok mu?

C: Çocuklar burada, problemler var. Canım istiyor Türkiye’yi ama kalamıyorum orada. Çünkü çok severim memleketi.

S: Yaşam size göre nerede daha rahat? Burada mı, Türkiye’de mi?

C: Türkiye’de rahat. İmkânlar olsa da temelli dönsem keşke, ama problemler artıyor sürekli.

S: Dinî vecibelerle ilgili bir sorun yaşadınız mı? İşyerinde namaz kılmak ya da oruç tutmak istediğinizde?

C: Zaten işyerinde namaz kılamazdık önceden. Karşı çıkıyorlardı. Ford’a girdikten sonra orada hak tanıldılar. Ama o da sadece pause (mola) zamanlarında oluyordu, işi bırakıp da namaz kılmak yoktu.

S: Dinî bayramlar nasıl yaşıyordunuz siz buraya ilk geldiğinizde?

C: Ramazan bayramları iyiydi. Burada camii yoktu ben geldiğimde. İlk olarak işte Şehitlik Camii açıldı, ama burada başka camii yoktu o zamanlar. (...)

S: Kurban Bayramı nasıl oluyordu, ilk geldiğinizde kurban kesebiliyor muydunuz?

C: Ekseriyetle kurban parasını Türkiye’ye gönderiyorduk. Orada kestiriyorduk, hâlen öyle yapıyorum ben.

S: Ama kesenler de oluyor herhalde?

C: Evet oluyordu.

S: Yasak değil miydi bağda bahçede kurban kesmek?

C: Genelde kestiriyorduk, para verip kestiriyorduk. Yani sen insan olduktan sonra karşıdaki insan muamelesi yapar, ben bir zorluk görmedim. Her insanla hoş geçinirdim, komşularla da, Almanlarla da. Komşu çok önemlidir.

S: Sizce buradaki Türkler, Almanlaştı mı yoksa yine herkes Türk mü?

C: Çoğu Almanlaştı.

S: Bu iyi bir şey mi, kötü mü?

C: İyi bir şey. Yaşamayı bildikten sonra iyidir ama dinini de kaybetmeyeceksin. Biz Müslüman geldik, Müslüman gideceğiz. Çocuklar da namaz kılmak falan yok şimdi, nerede o Müslümanlık. Sen namaz kılıyorsun ama çocukların kılmıyor; ne anlamı var ki?

S: Çocuklarınız kaç yaşında?

C: Biri 64 doğumlu, diğerleri 68, 70 doğumlu, sonucu da 78 doğumlu.

S: Hepsi burada çalışıyor mu?

C: Evet hepsi işinde gücünde.

S: Göçmenlikle ilgili düzenlemeler, yasalar, çifte vatandaşlık düzenlemeleri gibi şeyler zaman içinde iyiye mi gitti, kötüye mi?

C: Daha kötüye gitti. Türkiye’de evlensen, gelini getiremiyorsun artık. Daha sıkılaştı.

S: Siz geçtiniz mi Alman vatandaşlığına?

C: Yok geçmedim. Her şeye aklım kesti de, Türk vatandaşlığından çıkamadım. Çocuklar da aynı ben gibi. En sonunda bir kızım Alman vatandaşı oldu ama diğer çocuklarım Türk vatandaşı.

S: İçinizde sinmediği için mi?

C: Evet. Her şeye alıştık ama Alman vatandaşlığına geçemedim. Evet, ben Gürcü’yüm ama Türk vatandaşayım ve Türk’üm. Hiçbir zaman devletime, milletime karşı gelmedim. Ben milliyetçiyim.

S: Burada yaşamak insanı daha milliyetçi hale getiriyor mu?

C: Tabii tabii. Gitgide problem artıyor, artmasaydı Türkiye’ye dönerdim.

S: Problem derken neyi kast ediyorsunuz? Ekonomik problemler mi?

C: Ekonomik olarak benim bir sıkıntım yok Allah’a şükür. Kazandığımı değerlendirdim, emekli oldum. Türkiye’de de emekliyim. Hiçbir parasal sorunum yok.

S: Peki kötüye giden ne o zaman, sorunlar artıyor derken kast ettiğiniz?

C: Sorunlar çocuklardan dolayı artıyor, başka bir şey değil. Hanım rahatsız sakat, arabayla gezdiriyorum. Doktor sorunu var, burada her zaman kontrol altındayız; ben de hastayım zaten. En kötü hastalıklardan biri beni yakaladı. (Hastalıkla ilgili cebindeki kimliği göstererek) Ben bu kimliği her zaman taşımak zorundayım, doktor sorduğunda göstermek zorundayım. Kaza yapsam bile o anda bunu göstermeye mecburum. Bu kimliği de Charite Hastanesi’nden verdiler bana.

S: Burada tabii sağlık sorunları bakımından daha rahatsız değilseniz değil mi, daha iyi bakılıyor?

C: Şimdi birkaç sene öncesine kadar hastaya daha çok değer veriliyordu, ilaç yazıyorlardı. Şimdi doktorlar ne ilaç yazıyorlar, ne de değerin vardır. Bakmıyorlar artık, doktorlar da bakmıyorlar şimdi. Önceden hiç değilse hoş geldin diyorlardı, şimdi yüzümüze bile bakmıyorlar. Benim hanımın 35 senedir kullandığı ilacı şimdi yazmıyorlar.

S: Çocuklarınız, torunlarınız Türkiye’ye gitmeyi düşünüyorlar mı?

C: Hiçbir şey düşünmüyorlar. Biraz zor dönerler onlar.

S: Peki siz hiç teşvik ettiniz mi dönmeleri için?

C: Dedim ama kimse gelmiyor ki aslını sorarsan, dönmek daha iyi.

S: Burada sizin konumunuzdaki birçok insan aynı sorunu yaşıyor sanırım. Dönmek istiyorlar ama dönemiyorlar.

C: Evet. Hem Türkiye’de de sorunlar yaşanıyor. Çekememezlik var. Senin akrabaları, senin en yakının seni çekemiyor. Hor gözle bakıyorlar buradan gidince.

S: Almanya’da yabancı, Türkiye’de Almanca gibi değil mi gerçekten?

C: Aynen! En büyük darbeyi Türkiye’de akrabalarımın gördüm. Para verdik, vermediler. Yer aldık, yer istiyorlar.

S: Para kesesi gibi mi görüyorlar?

C: Aynen öyle.

S: Türkiye’ye gittiğinizde ne kadar kalıyordunuz?

C: Beş-altı hafta kalıyorduk. Yetiyordu da zaten senelik iznimiz. Ama şimdiki aklım olsa bir şey alıp da götürmezdim yanımda. O zamanlar Türkiye’de bir şey yoktu, sorun vardı. Türkiye, Avrupa’dan daha ileridir şimdi, her şey var Türkiye’de. Önceden bir şey yoktu. Şimdi maşallah Türkiye ilerlemiştir.

S: En son ne zaman gittiniz Türkiye’ye?

C: En son geçen sene gittim. Bu sene de altıncı ayın sonunda gitmeyi düşünüyorum.

S: Türkiye’deki akrabalarınızla sorunlar yaşadığınızı söylemişsiniz. Buradaki akraba ve hemşerilerle de böyle sorunlar yaşadınız mı?

C: Buradakilerle zorluk yaşamadım, Türkiye’dekilerle yaşadım. Dolandırıcılık yapıyorlar Türkiye’de, burada hiçbir şey olmadı. İnsanın en büyük düşmanı paradır. Para var ya, vermeyeceksin parayı. Para verdin mi, almak zor oluyor, düşman oluyorsun.

S: Türkiye’deki PKK olaylarından sonra buradaki Türkler ve Kürtler arasında bir gerilim oldu mu?

C: Ben bulaşmadım hiç. Bir sefer yaşadım. Az daha taşlanıyordum. Yürüyüşe gittim bir kez, o zaman Afganistan’la Rusya arasında olaylar vardı. Çocuklarım ufaktı, yürüyüşe giderken bir baktık; PKK’lılarla biraz zorluk yaşadık. Yürüyüşe giderken saldırı oldu, çocuğu aldım arabanın park yerinin altına soktum. Ondan sonra yürüyüşe de gitmedim. Kimseyle de kötü olmam. Sen PKK’lıymışın, Müslüman’mışsın; beni ilgilendirmez. Hiçbir sorun yaşamadım. Başka bir diyeceğim de yoktur, eğer soracağınız bir şey yoksa.

S: İlgi çekici, anlatmak istediğiniz başka bir anınız var mı?

C: Yoktur, siz sorarsanız ben cevap veririm.

S: Araba almadan önce hep uçakla mı gittiniz Türkiye’ye?

C: Trenle de gittim. 1967’de Saarbrücken’den Türkiye’ye trenle gittim. İstanbul’a indim, İstanbul’dan sonra da vapurla gittim memlekete. Vapurla Hopa’ya kadar gittim, vapur yolculuğu çok güzeldi. Birinci mevkii aldık biletleri, üç gün sürdü yolculuk. Posta vapuruydu ama iyiydi.

S: Trenle ne kadar sürdü buradan İstanbul’a?

C: İki gün mü sürüyordu hiç aklımda değil. Dün ne yedim onu bile bilmiyorum. Aklım biraz uçuyor. Onun dışında hep arabayla gittik, 26 kez gittim. Arabayla giderken, imdat yerlerinde benim araba bozulurdu. Ama yolda kalmazdım. Kaza da yapmadım şükür Allah’a.

S: Giriş çıkış yaparken, sınırda herhangi bir sorunla karşılaştınız mı?

C: Ekseriyetle hudutlardan geçerken zorluk çekiyorduk. Türkiye girişinde de çekiyorduk. Gümrükte sıkıştırıyorlardı aldığımız şeylerden dolayı, arama vardı. Hudutlarda zorluk çekiyorduk.

S: Almanya'ya girerken?

C: Almanya'ya girerken yok. Ama arıyorlardı, eroin esrar yahut da ne getirirsen bakıyorlardı. Yiyecekler konusunda önceden yasak yoktu. Deli dana hastalığı çıktıktan sonra şimdi her şeye bakıyorlar. Et ürünü yasaktı.

S: Kaç kardeşsiniz?

C: Üç kardeşiz: İki burada, biri Türkiye'de.

S: İzne gidince eskiden yine köye mi gidiyordunuz? Başka yerde akrabanız var mıydı?

C: Köye gidiyorduk genelde. Türkiye'nin her yerinde akrabalar da vardı ama genelde köye gidiyorduk. Yaz geldi mi herkes köye dolar, arabana park yeri bile bulamazsın. Ama şimdi oranın tadı da kaçtı.

S: Tadı niye kaçtı?

C: Şimdi baraj yapıyorlar bizim orada. Bizim orda zaten bir suyumuz var, bir havamız var. Başka bir şeyimiz yok. Gelirimiz tarla çayır.

S: Buraya gelişimiz aslında biraz çaresizlikten kaynaklanıyor değil mi? Yapacak bir iş yok orada, koşullar iyi değil.

C: Çaresizlik işte...

S: Şimdi Türkiye'ye gittiğinizde ne kadar kalıyorsunuz?

C: Üç ay kadar kalıyorum. Emekli olduktan sonra serbest, en son gidişimde üç ay kaldım. Bir sene de kalabilirim, süresiz de kalabilirim. Giriş-çıkış yapma mecburiyetim yok ama çocukların durumu iyi olmadığı için mecburen başlarında kalıyorum. Torunların yüzünden gidemiyorum ben zaten, yoksa ne işim var burada. Gelinle oğlanın arası açıldı, gelin fırladı gitti. Mecburen toruna bakıyorum. Okulu var, şusu var busu var. Yoksa benim ne işim olur bu yaştan sonra. Polisten kâğıt almışım, giriş-çıkış sorunun da yok.

S: Türkiye'den döndükten sonra herhangi bir üzüntü ya da boşluk hissi oluyor mu?

C: Memleket özlemi başkadır ama ben öyle bir şey yaşamadım. Ailece gidip geliyoruz, hiçbir hasretlik, hiçbir sorun olmuyor. En sonunda işte bu şeye (hastalığı kast ediyor) yakalandık, torunlara bakmak mecburiyetindeyiz.

S: Teşekkür ederiz Nedim Amca, ağzına sağlık.

C: Ben de teşekkür ederim. Devamlı halime şükrediyorum. Çevremden bir zarar görmedim ama ne gördüysem Türkiye'deki akrabalarımın gördüm (Son).

2.5.2. Berlin’de Medar Bak’la Yapılan Görüşme

İsim: Medar Bak

Doğum tarihi: 11.12.1939

Doğum yeri: Rize

Adres: Waldamer Strasse 74 Berlin

Avrupa’ya geliş tarihi: 1964

Görüşme tarihi: 31.05.2008

Görüşme yeri: Türk-Alman Merkezi, Neukölln BERLİN

Bu görüşmeye katkıda bulunan: Deniz Arslan

S: Avrupa’ya gelişiniz nasıl oldu?

C: İlk olarak Türkiye’den uçakla Brüksel’e geldik. Oradan trenle Moss’a geçtik ve oradan da başka bir trenle gideceğimiz yere aktarma yaptık. Gidince de bizi oradaki bir fabrikanın “Heim”ına (işçi yurdu) yerleştirdiler. Tabii hemen muayene ettiler bizi.

S: Sizi nasıl muayene ettiler? Özellikle Türkiye’den çıkarken muayene nasıldı?

C: Türkiye’de ilk olarak Ankara’ya geldik... Tarih 1964.

S: Siz oraya gelmeden önce köyde mi yaşıyordunuz, Rize’nin merkezinde mi?

C: Merkezdeydim ben o zaman. Benim kulübüm vardı.

S: Peki nasıl yurt dışına gitme kararına vardınız? Memnun değil miydiniz yaşamınızdan?

C: Memnundum da! Millet hep Almanya’ya falan geldi. Biz Belçika’ya kömüre gittiğimizi bilmiyorduk; üst tarafa değil aşağıya. (Maden ocağını kast ediyor.) Geldik Belçika’ya. Neyse, biz Ankara’ya geldik. Otelde kaldık. İş Bulma Kurumu’na gittim, elimizde kâğıtlar var. Bir tek ben değil tabii, bir sürü insan var. Bizi teker teker muayeneye aldılar. Kulağını, burnunu, her tarafını inceliyorlar; sakatlık varsa ayırıyorlar. Marangozlar var mesela buraya, Almanya’ya gelecek olan. Marangozlara da soru sorup, onları imtihan ediyorlar. Bizi imtihan etmediler. Biz Belçika’ya gidiyoruz ama Belçika’ya da kömür madenine gittiğimizi bilmiyoruz. Fabrika işçisi olarak gittiğimizi sanıyorduk. Neyse, muayene olduk, muayeneden geçtik.

S: Muayeneyi yapanlar Türk doktorlar mı, Alman doktorlar mı?

C: Türk doktorlar yapıyordu ama Almanlar da vardı.

S: Hastanede mi yapılıyor muayeneler?

C: Hayır. İş ve İşçi Bulma Kurumu’nda. Heyet kurulmuş orada. Giriyorsun içeriye, muayene ediyorlar seni. Gözüne, kulağına falan bakıyorlar ama öyle abartıldığı kadar bir muayene yok. Sakatlığın var mı, topal mısın değil misin bakıyorlar.

S: İdrar muayenesi yapılıyor muydu?

C: Evet onu da yaptılar. İdrar muayenesinden ayrı olarak bir de beden muayenesi var. Kırık çıkık var mı diye bakıyorlar. En ufak bir sorun olsa, almazlar zaten seni. Benim ağabeyimi almadılar mesela.

S: Rize’den kaç kişi gittiniz Ankara’ya?

C: Yalan olmasın, beş-altı kişiydik.

S: Hepsi akraba mı?

C: Hepimiz bir yerden evet, tanıdık. Biz nereye gidiyoruz, Belçika'ya! Ama biz bilmiyorduk ki Belçika'da yerin altında çalışacağımızı. Bilsek biz de Almanya'ya yazılırdık. Bizi oraya yolladılar. Orada tabii meslek imtihanları da yapılıyordu. Mesela sen diyorsun ki, 'ben marangozum'. O zaman seni bir kenara çekip, sorular soruyorlar. Mesleğe göre imtihan ediyorlar, kimisi kazanıyor, kimisi kazanamıyor. Bu muayeneler sırasında çok acayip eziyet çektik tabii. Biz oraya gittik, bize bir gün verdiler. 'Falan gün geleceksiniz' dediler. Baştan döndük Rize'ye. Kolay gelmedik yani buraya, Ankara'da da bayağı eziyet çektik. Mesela İstanbul'dan bir tanıdığım var, adamın orada parasını çaldılar. Adam kaldı parasız, ne yapacak. Biz aramızda para toplayıp, yardım ettik. Geldik İş Bulma'nın hanına. Bu uşağı gördüm orada. Bu hırsız var ya, ben ta İstanbul'da hastaneden tanırım. 'Ula, senin burada ne işin var?' dedim, anladım orada hırsız olduğunu. Hemen tuttum ensesinden, 'Gel,' dedim, 'sana bir şey söyleyeceğim'. 'Sen,' dedim, 'filancanın parasını çalmışsın, çabuk vereceksin onu. Yoksa burada linç edecem seni.' Onun parasını aldım ondan, verdim sahibine. Yani demek istediğim orada bile eziyet çektik. Ben orada hasta oldum çok fena. Ölüyordum. Arkadaşlarım yanımdaydı.

S: Belçika'ya gidiş trenle mi, uçakla mı oldu?

C: Uçakla geldik Brüksel'e. Daha sonra trenle X'e geldik. İşte orada iki tane fabrika var, yeraltı fabrikası. Tabii hemen "Heim"de bize bir yer verdiler.

S: İlk karşılaşmaları nasıldı?

C: Oooo, çok güzeldi. Valla bizi çok iyi alıp götürdüler, ettiler tuttular. Bunların eline düştük ya, yolu bilmiyoruz. Dil bilmiyoruz, bir şey bilmiyoruz. Bir tane Ermeni tercüman var. Bizden değil tabii, fabrikanın elemanı.

S: Lojmandaki odanızda kaç kişi kalıyordunuz?

C: Üç-beş ama oda boldu. Sıkışıklık yok. Orada arkadaşlarla yemek yapıyoruz, bir ocak vardı, hep beraber kullanılan bir mutfak.

S: Alışverişi nasıl yapıyordunuz?

C: "Heim"ın marketi var. Oradan istediğimizi alabiliyorduk, her şey vardı orada.

S: Alışveriş yaparken kantağı nasıl kuruyordunuz?

C: Kantağı kurmaya gerek yok. Onlar bizi biliyor zaten, dil bilmediğimizi. Her şeyi göstererek alıyorduk. Gösteriyoruz, o bize veriyor, sonra da kasada parasını alıyor. Sonra yemeğe bizden para almadılar bir zaman. Aldığımız şeyler de ekmek, yumurta, zeytin falan alıyorduk.

S: İlk gelişte en çok neye şaşırdınız? En büyük fark neydi?

C: Geldik, biliyoruz ki biz bir fabrikada çalışacağız. Bize demesinler mi, 'yeraltında çalışacaksınız!' Bizim jeton düştü. Ondan sonra vurduk biz kafamızı, biz niye Almanya'yı istemedik de Belçika'ya geldik diye. Neyse, iki ay ya da 1,5 ay boyunca yukarıda eğitimini gördük, aşağıda nasıl çalışacağımızın. Ama paramızı aldık.

S: Eğitim Türkçe veriliyordu değil mi?

C: Tabii ki, tercüman var. Oradaki iki aylık eğitimden sonra bizi grup grup, ustaların ve şeflerin yanına dağıttılar.

S: Siz hiç madende çalışmadınız, peki Türkiye'den gelen arkadaşlarınız daha önce madende çalışmış mıydı?

C: Yok yok! Zaten Türkiye’den gelen fazla insan yok, tek tük. İtalyan bir şefim vardı benim. Mesela bir şef ve yardımcısına 30 tane adam veriyorlar, onlar belli bir bölgeden sorumlu oluyor. Madende her memleketten işçi vardı. Fransız var, İtalyan var... Benim İtalyan “Meister”im (ustam) vardı, onunla çalışırdım. Adamdı.

Tabii biz 1,5 ay eğitim gördük. Eğitim sırasında millet aşağıya iniyor, görüyoruz. Yabancı milletlerden işçiler. Ama ben hâlâ kafama koyamadım ki ben de ineceğim oraya. Neyse, iniyoruz bembeyaz, çıkıyoruz simsiyah; kimse kimseyi tanımıyor. Ondan sonra gelip hemen banyoya giriyoruz, yıkıyoruz. Duşlar var orada. Herkes giriyor banyonun altına, iş elbisesini çıkarıp yıkıyor. Sonra temiz elbisesini giyiyor.

S: Kaç sene kaldınız orada?

C: İki sene.

S: Hep madende mi çalıştınız?

C: Evet.

S: Bu süre zarfında herhangi bir iş kazası ya da buna benzer enteresan bir olay geçti mi başınızdan?

C: Şimdi madende, gözü açıkları, kurnazları, işten anlayanları, kafası çalışanları tespit ediyorlar. Sonra seni aptalların başına koyuyorlar. Yani bu aptalları kollayasın diye. Ben şimdi 10 kat yerin altına giriyorum, biri orayı desteğe alıyor. Fakat oraya herkesi koyamam. Çünkü orası çöktü mü, kaldın altında. Zaten bir kez indi benim üstüme, buramda yara var (pantolonunu indirip, kasiğindeki yarayı gösteriyor). Kaçamadım, bilyaların arasında kaldım. Şimdi madende bazılarını ana galeriye gönderiyorlar. Bizse, ana galeriden gelen odunları kullanarak ilerliyoruz. Ama çok zordu işimiz.

S: Peki şeflerle ve ustalarla aranız nasıldı? İşyerinde, yabancı olduğunuz için herhangi bir ayrımcılığa maruz kaldınız mı?

C: Orada Türk’sün bilmem nesen... Ben öyle bir şey görmedim. Yalnız kendimi methetmek gibi olmasın, oradaki 7–8 tane Türk işçiyi, uşağım gibi, evladım gibi kollamışımdır. Onlara yardım etmişimdir. Mesela bir arkadaşın çıkışını verdiler işyerinden. Bana dedi ki, “Sen bu kadar para alıyorsun, biz alamıyoruz. Bizi de yanına al!” Ben de ona, “Siz bronşit olursunuz, yapamazsınız. Sonra iyi yemek yemiyorsunuz,” dedim. Ben sürekli beş altı kilo meyve indirtiyorum oraya. Bizi her ay şarbon (?) için doktor muayenesine alıyorlar. Doktor bakıyor bana, “Sen ne ediyorsun, Allah aşkına nasıl bu halde oluyorsun,” diye şaşıyor. Her hafta keserim iki üç tane koyun, gencim, yerim içerim. Hiçbir şey bulamadı doktor. Neyse, bizimkilere dedim ki: “Yapmayın etmeyin. Siz burada çalışamazsınız, burası görüldüğü gibi değil. Biz çalışıyoruz, fazla para alıyoruz ama iş yapıyoruz. 20–30 vagon dolduruyorum ben, benim takım çalışıyor, oynamak yok. Sen oturuyorsun motorun başına, zil çaldı mı motora basıyorsun, bir daha zil çalınca durduruyorsun.”

S: Ne kadar çalışıyordunuz bir günde?

C: Sekiz saat. Şimdi, bant var ya bant... Aşağıdan vagon doldu mu, banta basıyor ve duruyor. Sen oraya oturuyorsun sadece, alıyorsun 1500 lira. Biz tabii alacağız 3 bin - 4 bin lira. Neyse uzatmayalım, geldiler bunlar. Dedim ki, “Alayım sizi yanıma. Ama” dedim, “buraya girdiğiniz zaman bir daha çıkamazsınız.” İşyerinde mühendis de bana diyor ki, “Bunları alıyorsun buraya ama bunlar yapamadığı zaman Türki ha, sen de daha çalışamazsın” dedi bana. Neyse, neticede aldım ben bunları yanıma. Girdiler, bir hafta çalıştılar. Sonra bana gelip, “Yav ne olur bizi burada çıkart,” demeye başladılar. Ben dedim, “Nasıl çıkartayım sizi!” Bu arada, Ermeni tercüman var dedim ya, benden acayip korkuyor. İki-üç defa sallamışım ona tokat, çünkü bana yanlış yaptı. Bak ben

onu dövdüğüm halde, beni fabrikadan atmadılar. Öyle severler beni. Peki, niye severler beni biliyor musun, işimi sağlam yaparım, yalanla dolanla uğraşmam. Mesela, oturduğumuz bir yer vardı, toplam 150–200 kişinin yaşadığı. Oralar hep benden sorulurdu. Neyse, baktık olmayacak, çıkarttık onları. Kâğıtlarınız hazırlattık, bunlar gidecek Türkiye'ye.

Bu arada kaldığımız yerin sorumlusu olan bir mühendis var, benim onunla da aram çok iyiydi. Şimdi mesela koyun kesmek yasaktı lojmanlarda. 150–200 insan var orada. Ben bir gün İtalyan'a, benim ustaya dedim ki, "Bak," dedim, "biz bu etleri yiyemiyoruz. Biz et yemezsek, koyun kesmezsek çalışamayız. Bunun bir yolunu bulacağız," dedim.

S: Bu arada, çocuklarınızı kaç tarihinde götürdünüz oraya?

C: Oğlum 1965 doğumlu, geldiğinde çok ufaktı, yeni yürüyordu. Neyse, koyunu bulduk biz. Koyun kesmişim ya lojmanda, gidip beni şikâyet etmişler. Koyunu kesmişim, kurmuşum sofrayı, bütün arkadaşlarım yemiş içmiş. Polisler geldi. Bana dedi ki, "Sen," dedi, "burada, bu memlekette koyun kesmenin yasak olduğunu bilmiyor musun?" Ben de ona, "Biliyorum ama biz burada domuz eti, momuz eti yemiyoruz. Koyunu kesiyoruz ve yiyoruz. Satmıyoruz. Hiçbir yere vermiyoruz," dedim. Polis böyle baktı baktı bana, ha böyle, "Yav bu ne biçim adam böyle," dedi kendi kendine. Neyse, ben hemen gittim mühendise, "Ben burada koyunumu keserim," dedim. Fabrika o adamın sorumluluğunda. Gittim, dedim ona ki, "Bak sana bir şey diyeyim. Biz Türk olarak domuz yemeyiz, buranın etlerini yemeyiz. Hep şüpheleniriz. Şimdi ben burada ne yiyeyim ki, ocağa inip çalışayım! Et yemezsek, biz ocakta çalışamayız. Sen biliyorsun benim nasıl çalıştığımı," dedim. Herkes keser 30 vagon, ben keserim 40 vagon. Kafayı yerler, bu kadarcık bir adam nasıl bu işleri yapıyor diye. Neyse mühendis dedi bana: "Sen serbestsin, kes!" Dedim ona, "Öyle kolay değil! Bana," dedim, "polis geldiği zaman yazı vereceksin." Bu mühendis o zaman bir yazı yazdı, imzaladı ve dedi ki bana: "Polis geldiği zaman bunu göstereceksin." Aradan geçti 3–4 ay, gene beni şikâyet ettiler. Bu arada artık koyun kesen bir ben değilim. Orada bizim Rizeliler var, hep beraber kesiyoruz, yiyoruz. Ondan sonra zaten herkes koyun kesmeye başladı, işi iyice sulandırdık. Kimse bir şey söylemiyordu. Ama ben var ya orada kalsaydım, Almanya'ya gelmeseydim, milyoner olurum orada.

S: Medar Amca, siz orada iki sene çalıştınız, sözleşme bitti.

C: Sözleşme falan yok ortalıkta. İki buçuk sene çalıştım Belçika'da.

S: Peki neden vazgeçtiniz Belçika'dan, Almanya'ya geliş nasıl oldu.

C: Anlatayım. Şimdi benim orada kocaman bir motorum vardı, dört kişi kaldıramazdı. Bir gün kafama esti, Stuttgart, oradan bura şura derken; en sonunda geliyorum motorla buraya (Berlin'e). Motorla dünyayı dolaşmışım. Geldik buraya, gezmeye geldik yani. Ama burası bizim kaldığımız yer gibi değil. Orası köy. Ama asıl ondan değil. Ben aslında, bu şarbondan (bir çeşit toz) dolayı kafaya koydum, 'bir daha ocağa inmeyeceğim' dedim. (Kasığındaki yarayı göstererek) Bak şimdi buradaki yaraya, ben bundan sebep dedim ki kendi kendime, 'arkadaş, ben gideceğim.' Kafaya koydum. Almanya'dan bir arkadaşımız geldi. 'Böyledir-şöyledir' diye anlattı. Neyse ben bunu kafaya taktım. Abime dedim ki, "Abi, ben gidiyorum Almanya'ya, geliyor musun benimle?" Abim de yeni gelmiş o sıralar Belçika'ya. Dedim, 'gel biraz gezelim seninle'. Bindik benim motora. O zaman arabam da vardı ama o garajda, her yere arabayla gitmiyoruz. Ancak hususi bir yer olduğu zaman. Neyse, geldik buraya (Berlin'e). Burada bir tanıdığımız vardı Hüseyin adında. Onunla görüştük, konuştuk. Dresdener Strasse'de oturuyorlar, bizim Hüseyin de oranın ev sahibinin çok iyi adamı. Hüseyin'e, "Ben buraya gelmek istiyorum, nasıl geleceğim," dedim. Dedi ki bana, "Biz hele bir Hausmeisterle (kapıcı) konuşalım. Bu arada sen git oradan çıkışını ver. Buradan sana

bir fabrika bulalım istek yapması için, böylece gelirsın buraya” dedi. İstek olmayınca gelemiyorsun buraya. Neyse gittim bir arkadaşımın iplik fabrikasına, oradan kendim için istek yaptırdım.

S: O zamanlar Türkleri seviyorlarmış burada herhalde...

C: Yahu ne diyorsun, tabii ki... Neyse, buradan gittim ben yeniden Belçika'ya. Fabrikadan çıkışı aldım, kâğıtlar mağıtları verdim. Sonra aileyi gönderdim Türkiye'ye. Onlar gelmediler benimle, hanım gelmedi. İşim falan yok diye istemedi. Dedim, tamam! Altımda Chevrolet arabam, geldim mi buraya. Fakat onları Türkiye'ye göndereceğim derken geç kalmışım. Vardım fabrikaya, almadılar beni, dediler, 'geç kaldın!' Yahu ne yapacağız şimdi? Hemen Ausländer Polisi (Yabancılar Şubesi) çağırdı beni, gittim oraya. Dedi: "Sen niye işe girmedin?" Dedim: "Böyleyken böyle." Polis fabrikaya hemen telefon etti, "Bu adamı mademki buraya çağırdınız, bu adama mutlaka iş bulacaksınız. Bunu yerleştirmek zorundasınız, bu adam yoksa aç kalır" dedi. Neyse ki batarya (akü) fabrikasında iş buldular bana. Girdim oraya, üç sene boyunca çalıştım. O üç sene içinde de, sene 1968'ti, Arizona'yı (bir çeşit lokal-kıraathane) açtım. 1966'da Berlin'e geldim, 68'de de Arizona'yı açtım.

S: Berlin'de o dönemde Türklere ait herhangi bir dükkân var mıydı?

C: Bir ben açtım, bir tane de daha sonra açıldı. Başka yoktu.

S: Sizde o zaman Almanca falan da yoktu değil mi?

C: Almanca hiç yoktu ama bir Alman karısı vardı benim, iyi bir karı. Şimdi bak, kesmeyin sözümü, baştan anlatayım. 66'da ben buraya geldim, almadılar beni, polis sayesinde batarya fabrikasına girdim. O zaman çok kraldı burası. Neyse, ben çalışırken batarya fabrikasında, o zaman buradaki Türklere araba maraba yok. Bir tane sinema var, gidiyorlar oraya, oradan da buraya. Başka bir şey yok, bir göreceksin, aklın durur.

S: Sinemada Türk filmi mi gösteriliyor?

C: Türk filmi tabii. O arada ben işte dükkânı açtım, fabrikadaki işten çıktım. Çalışmaya devam etmedim. İşimizi, gücümüz, Almanlarla aramız iyiydi o zaman.

S: Peki Berlin'e geldiniz ve birdenbire hiç bilmediğiniz bir işe kalkışıp, lokal açıyorsunuz...

C: Ama yanlış yaptık tabii. Şimdi dil bilmiyoruz doğru dürüst, açtık öylesine ama biraz eziyet de çektik.

S: O dönemde Türklerin bayağı hızlı olduğu söyleniyor...

C: Hızlı olmak değil de anlatayım bak. Şimdi buralardaki Karadenizliler, hep benim yanıma, Arizona'ya gelirlerdi. Çay içmesini bile bilmezlerdi, zavallılar. Bunları hep alıştırdım. Gözleri açıldı, bilmem ne derken, ulan şimdi bunlar var ya afacan. Gidecek yerleri yoktu, hep benim yanıma gelirlerdi. Burada ekmeğimi, yemeğimi yemeyen bir kişi kaldı mı acaba? Bir sürü garibanı adam ettim. Ama yanlış yaptık tabii. O arada biz çalışıyoruz, işimize devam ediyoruz. Çok para kazandık, başka türlü işler döndü. (...)

Neyse, biz şimdi buraya geldik 66'da. Bir market vardı burada, et met alırdık. Orası var ya, bir kasaya bir kadın, diğer kasaya başka bir kadın koymuş. Öyle dururlar. İş yok, güç yok. Gelirdi bir Alman, 50 gram bir şey alırdı falan. (Sesini yükselterek) Biz gelip bir kilo, iki kilo almaya başladık. Hatta bir keresinde, baktım adamın teki hırsızlık yapıyor marketten. Kaçmaya çalışırken, atladım bunun üstüne, yakaladım. Neyse, mekânın şefi geldi, teşekkür etti falan bana. Bize bir değer verirlerdi ki, aklınız durur...

S: Peki bu değeri biz nasıl kaybettik?

C: Hah, onu diyorum sana. Bizim bir atasözümüz var biliyor musun, “Doyurursun yetimi, bilmem ne eder seni!” Biz oyuz. Bunu kimse inkâr edemez, kimse de üstünden atamaz. Elin memleketinde, herif sana itimat ediyor, iş veriyor. Yiyip içiyorsun burada. Ondan sonra herifin karısını elinden alıyorsun. Yahu bunun izzet-i nefsi yok mu? Biz değeri böyle kaybettik. Bunun çok örneği var. Bak şimdi, burada 1000 tane Türk varsa, hepsinin dostu (metres anlamında) vardı. Hepsinin de bir uşağı, iki uşağı vardı dostlarından. (Burada dostuyla mostuyla uğraşmayan bir adam bendim. Dost yaptım evet, ama ben başka adamın gezdiği kadınla hayatta gezmem. Ben kimsenin gezmediği kadınla gezdim.) Şimdi bu Türkler var ya Türkler, bu Ost kapısı (Doğu-Batı sınırı) açılmadan önce gidiyorlardı Ost’a, orada bir gün iki gün kalıyorlardı. O zamanlar kontrol falan yoktu. Fakat artık ne olduysa, içeri ne soktuysa bizimkiler; bir gün baktık ki sınırda kontrol başlamış. Öyle durumlar oldu ki burada... Şimdi gidiyorsun Ost’a mesela, affedersin ama bütün bilmem neler eline bakıyor. Böyle rezillik olmaz. Biz var ya, kendi kendimizi bu hale getirdik. Ben Almanlara kabahat bulmuyorum. Çünkü ben yaşadım bunları. Ben burada Teksas yaşadım; ötekiler işten eve, evden işe. Ben dünyayı gördüm.

Tanıdığımız bir arkadaş vardı mesela. Şimdi herifin karısı gariban, gidiyor işe. Bir gün kadın işten dönerken, kadını alıp götürüyorlar. Zorla kaçırıyorlar kadını ve kocasına vermiyorlar. Herife demişler ki: ‘Bunların elinden bu karyı bir kişi alır Berlin’de, Laz Medar vardır, onu gidip bulacaksın, o var ya bunların hepsini bir akşama gebertir.’ Bir akşam, gece böyle zil çalıyor. Ulan açtı kapıyı, karşıma bir adam çıktı ama hiç tanımıyorum. Dedim, “Uşağım sen kimsin?” “Yahu sen,” dedi, “filanca mısın? Seninle görüşmemiz lazım?” Dedim, gel. Dedi, “durumum böyle böyle böyle...” Ula adamın beş altı tane çocuğu var. Karyı vermiyorlar. Hemen telefon ettim adamlar, dedim ki: “Herifin karısın verin la! Başka bir karı bulun, herifin çoluk çocuğu var. Bana geldi, böyle böyle dedi. Ben size diyorum ki, karyı verin bana.” (Sesini yükselterek) Dedi, “Ya sen kimsin?” dedi. “Erkeksen gel al!” dedi. Dedim, “Öyle mi? Şimdi geliyorum!” dedim.

S: Peki polis falan karışmıyor mu bu olaya?

C: Yok ya, adamlar zorla almış zaten... Neyse, attım herifi arabaya. Giderken komşuları falan hep toplanmışlar. Gittim adamların yerine. Kapıyı vurdum, zile bastım, açmıyorlar. Kapıya iki tekme koydum, açılmıyor. Kapının anahtarına bir mermi kodum, kapı darmadağın oldu. Aslında var ya, bu şimdi hikâye gibi gelir size, buna kimse inanmaz. “Ulan,” dedim, “sen herifin karısını nasıl alırsın?” Kadını oradan alırım, oradan çıkarım, binerim arabaya. Ulan sen, affedersiniz, bokun üstünde sineğe vuramazsın. Aldım karyı, götürdüm. Teslim ettim herife. Yahu şimdi herif gariban adam. Aradan zaman geçti, bir sefer daha kaçırdılar karısını. Gene bana geldi, ben gene onların elinden aldım kadını. Adama dedim ki bu sefer, “Sana,” dedim, “15 gün müsaade veriyorum. Türkiye’ye gideceksin!” Aldım adamın çoluğunu çocuğunu, koydum buradan uçağa. Ben tabii bunların nereli olduklarını bilmiyorum. Ben burada lokantada altı kişiyi vurdum bir zaman, mahpus yattım, beni buradan sürdüler. Giderim İzmit’te Ali Rıza Bey’in, yani dayımın oğlunun yanına arabayla. Arabayı çekmişim kapıya orada. Herifin teki girişte benim arabayı gördü. Ben oraya cezam dolduktan sonra arabayla izne gitmişim çünkü. Neyse, arabayı çekmişim, dayımın oğluyla oturuyoruz. Adam geçerken arabaya bir bakar, Berlin plakalı. Hemen geldi yanımıza, selam verdi. Ali Rıza Bey’in de çok iyi adamıymış. “Yahu,” dedi, “senin Berlin’de kardeşin var mı?” Dedim, “var!” “İsmi,” dedi, “filanca mı?” Dedim, “Evet! Niye sordun?” dedim. “Yahu,” dedi. “Ne yapmış?” diye sordum, Ali Rıza Bey de dinliyor. Dedi ki: “O benim hayatımı kurtarmıştır. Benim karyı aldı, etti, gönderdi...” Anladınız mı? Ondan sonra, Ali Rıza Bey ona dedi ki: “O senin dediğin adam tam karşında oturuyor,” dedi. Adam sarıldı boğazıma, nasıl ağlıyor biliyor musun? Onun da orada oturduğu bir yer var, köyde. “İlla ki eve çıkacağız,” dedi tutturdu. Dut mut, meyveler, aklın durur. Bu beni zorla götürecek illa ki. Ali Rıza Bey’i

de aldık, bindik arabaya, hep beraber çıktık oraya. Orada karısı gördü beni. İyilik et hemşerim, at denize, boş ver. O aileyi böyle kurtardım. Bana dedi ki adam, “Burayı görüyorsun,” dedi, “buradan bir yer beğen, evini mevini ben yapayım, yazın gelip kalırsın burada” dedi.

S: O dönemde Türklerin en azından belli bir kesimi bu gece hayatına falan kendini çok kaptırmış. Bu Almanları da rahatsız ediyordu herhalde?

C: Şimdi Allah için konuşacak olursak, Türk’ün de iyisi var, kötüsü var. Yalnız Cenab-ı Allah için konuşacak olursak: Biz burada rahat dursaydık, bizi hiçbir kanun durduramazdı.

S: Peki 70’li yıllarda herkes çoluğunu çocuğunu, ailesini buraya getirmeye başladı ve ikinci bir göç hareketi yaşandı. Bu çocukların gelmesiyle birlikte ne gibi sıkıntılar yaşandı. Mesela o zamanlar okul sıkıntısı vardı, nereye gidecek, nasıl yapacak... Ne gibi sıkıntılar çekildi?

C: İlk sıkıntıyı biz çektik, bizim kuşak çekti. Nasıl çektik biliyor musun, bizim namaz kılacak yerimiz yoktu. Bayram namazına tutardık bir yer. Derneğimiz vardı, namaz kılacak yer yok, bir yer kiralardık. Namazda para topluyoruz tabii. Kimisi vermezdi para. Yer yokluğundan çimlerde de namaz kılındı. Aslına yer var; ama bunun almasını, etmesini, konuşmasını, bu işi yürürlüğe sokmasını bilen yok. Ondan sonra tabii yavaş yavaş camiiler yapıldı...

S: Peki çocukların eğitimi konusu nasıl çözüldü?

C: O zaman, çocukların eğitimi konusunda hiçbir bilgi yoktu. Çünkü çocuk yoktu o zamanlar, sonradan geldi çocuklar. Çocuklar türediği zaman ne olacak, Alman çocuklarıyla beraber Alman okullarına gidecekler. Ondan sonra da, daha ileride Türk öğretmenler gelip Türkçe öğretmeye başladılar.

S: Bu yeterli oldu mu?

C: Yeterli olmadı ama en azından onu bulduk. Bugün mesela sen bir Almansın, çocuklara ders veriyorsun. Yarın senin yanına bir Türk koyuyorlar, o hem Türkçe dersi veriyor, çocuklar da daha iyi anlıyor.

S: Okulların ayrılması aşamasında neler oluyordu? Haputschule, Realschule...

C: Ne Realschulesi yahu? Realschule mealschule Alaman’a da... Zaten yetişmiş adam yok bizde. Realschule falan birinci kuşağın neyine? Realschule dedin mi, ‘ekmek midir, nedir o’ derdi. Almanların vardı, bizim yoktu ki öyle bir şey, bilmiyorduk.

S: Buradaki Türk işçiler; çalışma saatlerini, saat ücretlerini, sosyal haklarını biliyorlar mıydı? Parasını doğru alıp almadığını kontrol edebiliyor muydu mesela?

C: Şimdi bak, Almanya’ya ilk geldiğimizde bir standart vardı. Alman’ın standardını sen bozamazsın. Geldin mesela buraya, işe gittin diyelim ama kaytarıyorsun. Sen bunu yapamazsın, ‘sen buraya zarar veriyorsun’ derler ve yaptırılmazlar. Şimdi, biz burada sağlık haklarımızı da bilirdik, alacağımız maaşı da bilirdik, sonra mesaiye kalınca ne olacağını da bilirdik... Biz mesela batarya fabrikasında bir gruptuk, altı yedi kişi. Bataryaların şarjından sorumluyduk. Paramızı da tam alırdık. Bilmiyorum ama Almanlar bize yanlış da yaptı. Şimdi mesela bir iş var, kaç tane malzeme çıkarılacak? 100 tane mi? Biz bilmezdik, çıkartırdık 200 tane. Şaşırdırlardı, o zaman yarışma düzeni yoktu fabrikada. Alman var ya Alman, mesela fabrikadan üç dört tane makineyi alıyor, dışarıda satıyor. Bir iki derken, bu yakalanıyor tabii. Yalnız Türklerde böyle bir şey çıkmıyor. Bunun üzerine fabrikanın sahibi bize daha çok itimat ediyor, iyi yerlere bizi koyuyor fabrika içinde. Bak şimdi mesela işe gidiyorum otobüsle, kimisi arabasıyla

gidiyor. Sen şimdi Almansın ve araban yok diyelim, otobüs durağına kadar gidiyorsun, ben seni alırdım. Birbirimize böyle davranırdık. Şimdi ne diyorsun.

Bir şey daha anlatayım, bunu herkes biliyor. Şimdi biz Arbeitslos'uz (işsiz). İşsizlik parası alıyoruz. Bunun belli bir zamanı vardır. Mesela aybaşıda diyelim, senin paranı ya gönderirler, ya da gider kendin alırsın. Biz ne yaptık biliyor musun? Ne yapıyorsun biliyor musun, buradan işsiz olarak gidiyorsun Türkiye'ye. İki ay, üç aylığına gidiyorsun. Giderken de bana diyorsun ki, "Medar, bana işle ilgili herhangi bir kâğıt geldiği zaman hemen telefon ediyorsun, ben uçağa atlayıp geliyorum." O zaman bu bilgisayarlar falan yoktu tabii, şimdi yapsana aynısını... Durum böyle ya şimdi, sen beni gidip Arbeitsamt'a (İş Kurumu) şikâyet ediyorsun. Birbirimizi ele vermemiş olsak var ya, bu hayat böyle sürüp gidecekti. Biz kendi kendimizin yolunu tıkadık. Birbirimizi şikâyet ettik. Çok insanın parası kesildi bu şekilde.

S: Peki buradan memlekete izne gidişler nasıl oluyordu? Babasının ölüsünü götüremeyen bir adamın hikâyesini anlatırlar mesela.

C: Şimdi o şöyle. Tanıdık, bildik birisi değil ama... Adamın babası ölüyor burada, o zamanlar Türk cenaze firmaları falan yok. Mecburen Alman firmasına gideceksin. Alman firması da tabii parasını alıyor, gerekeni de yapıyor daha sonra. Şimdi bu adam, bu parayı vermemek için bir televizyon kartonuna babasının ölüsünü koyup, arabasının üstüne yerleştiriyor ve yola çıkıyor. Yugoslavya'da biraz uyumak için arabayı bir kenara çekiyor. Adam uyurken, oradan birileri televizyon olduğunu sanıyor arabanın üstünde ve koliyi çalıp, götürüyorlar. Gidiş o gidiş... Şimdi bunlar neden oluyor biliyor musun? Şimdi mesela bu adamın düşünmesi lazım: 'Ben bir şey bilmiyorum, babam ölmüş, birilerine danışmam lazım.' Ama kimseye sormuyor. Biz buraya geldik, kör topalız. Sonra biraz gözümüz açıldı, gözümüzün açılmasıyla birlikte de birbirimizi kazıklamaya başladık.

S: Avrupa'ya geldikten sonra Türkiye'ye ilk ne zaman gittiniz?

C: Ben buradan da gittim, Belçika'dayken de gittim. Arabam vardı o zaman. 66–67 olsa gerek ilk gidişim, ama fazla kalmadım. Ama tabii ondan sonra, her sene gitmeye başladım. Çok uzun kalamazdım ama...

S: 70'li yıllarda Avrupa'daki Türkler arasında çok tutulan bir plak yapıldı, "Almanya Acı Vatan" adında. Sizin açınızdan Almanya'yı 'acı vatan' yapan şey neydi?

C: Almanya'yı 'acı vatan' yapan şey ne biliyor musun? Biz buraya acemi geldik, dil yok, mil yok. Bize buralar çok acı geldi o zaman.

S: Bazılarının da ailevi sorunları olmuş. Kimisinin çocuğu ya da karısı Türkiye'de kalmış?

C: Şimdi o ayrı hesap. Acı vatan dediğimiz, biz buraya uyum sağlayamadık, Almanlarla bağdaşamadık. Dil bilmiyoruz, onu bilmiyoruz, bunu bilmiyoruz. Bak şimdi, ben de dâhil Almanya'ya gelen ilk kişiler olarak biz aç mıydık? Bir şey görmemiş miydik? Dans nedir, bilmem ne nedir, bunları hiç yapmış mıydık? Yapmamıştık. Burada gördük geniş sahayı. Bir bira alan (nara atıyor)... Parayı gördük, ne edeceğimizi şaşırdık. Bunlar, burada gözlerini açtılar; terbiyesizliğe başladılar. Almanya'ya gelmeden önce bunlar böyle Keloğlan gibi dolanırlardı. Biz Türkiye'de böyle bir âlem yaşamamışız ki. Sorma yahu, ne perişan olduk biz burada. Güzelce biz, terbiyemizle dursak, herkes Türkiye'ye bir şey götürseydi.

S: Siz geçici olarak, dönerim diye düşünerek mi gelmiştiniz Medar Amca?

C: Yahu aslında bütün âlem var ya, bütün âlem; bir sene, iki sene çalışıp döneceklerdi. Ama öyle bir bağlandık ki biz buraya. Bak karısı bağladı bizi. Allah için konuşuyorum,

karı kız bizi bağladı, bu bir. İki, çoluğu çocuğu unuttuk yahu, karıyı unuttuk. Burada geldik karıları beğenmez olduk. Cenab-ı Allah var ya Cenab-ı Allah; inanmadın mı, onun kanunlarından dışarı çıktın mı... Bak bugün aslan gibi yaşarsın, yarın öyle bir taş düşer sana ki; ilelebet altından çıkamazsın. Çık erkeksen. Bunları düşünmezsen, İslamiyet'i yaşamazlar, Allah nedir bilmezler... Biz bu memleketi...

Tamam, senin cinsel ihtiyacın olabilir ama bunu efendi gibi, delikanlı gibi giderirsin. Onun bunun karısıyla, kızıyla olmaz bu iş... İslamiyet burada bitti. Allah'tan bu camiiler mamiler çıktı da...

S: Buraya Türkler ilk geldiklerinde, belirli bir açlık gördüler. Baskı yok, başka bir şey yok...

C: Yahu ne diyorsun sen ya. Mahpustan çıkarsın ya... Yahut köpeği bağlarsın, üç-dört gün durur. Bir çözdün mü var ya, önünü görmez... Biz böyleydik, bunu inkâr edemeyiz ki. Bak ben şimdi Rizeliyim. Türkiye'de askerliğimi yaptım, İstanbul'da taksi şoförlüğü yaptım, İstanbul'da senelerce çalıştım. Ben böyle bir hayat göremedim orada, görsem İstanbul'da yaşardım. Niye yaşamadım ki? Geldim buraya, serbest... Ne ana var, ne baba var. Kimse karışmıyor bana, istediğime saldırıyorum. Böyle bir hayat, polisi yok, şeysi yok. Sen ne diyorsun yahu...

S: Siz hep kötü örneklerden, çalışmayan, başka yollara sapan göçmenlerden söz ettiniz. İyi örnekler de yok muydu?

C: Çalışanlar da oldu tabii. Ama biz hiç düşünmedik ki, yarın emekli memekli olmak gerekeceğini. Eğer bilseydik ki, yarın bir gün çalışıp emekli olacağız; şimdi ben 1000–1500 mark emekli parası alıyor olurum. Şimdi ben sana, çalışıp para kazananları da anlatayım. Çok büyük paralar kazandılar. Evden işe, işten eve. Bu adamlar var ya, buraya geldiler, kör bunlar. Türkiye'de senin kardeşin var, düşün bak. Parayı götürüyor, kardeşine bırakıyor. Alıyor arsa marsa. Kardeşine ev yaptırıyor. Yüzde 80'i böyle, herif ondan sonra sıfıra iniyor. Bir tane daire bile değmiyor adama.

S: Berlin'e ilk geldiğinizde sizi en çok şaşırtan ya da etkileyen olay neydi?

C: İlk geldiğimizde buraya, Türkiye'de olan açlığımızı var ya, tam olarak buraya getirseydik; o açlıkla beraber burada milyarder olurduk. Buraya geldik, dedim ya hani mahpustan çıkmış gibi bir açlık... Hayret ettik burada, sağa saldırdık, sola saldırdık. Parayı bulduk, sandık ki bu hayat hiç bitmeyecek böyle.

S: Peki yapılan bu hareketler başkalarını, Almanları rahatsız etmiyor muydu?

C: Alman'ı rahatsız eden ne biliyor musun? Sabahtan kalktın, sekizde mesaiyi devralacaksın. Beş dakika ya da iki dakika geç kaldın mı, Alman'ı o rahatsız eder. Şimdi ne var biliyor musunuz? Alman'la fabrikada ortak çalışıyorsun, 'Guten Tag, Muten Tag' böylesiniz. Adam arkasını döndüğü anda karısını... (Sesini yükselterek) Yani bu kadar terbiyesizlik eden adama, Cenab-ı Allah para biriktirtir mi?

Yalnız Almanların bir de şu şeyi var. 'Adam daha dün geldi buraya, altında Mercedes. Biz Almanız, altımızda bir araba yok.' Bizi bu yüzden de çekemiyorlar.

Bir de şu var ki, biz yabancı memleketteyiz. Biz doğru dürüst burada ayak uzatamayız. Neden uzatamayız? Bak şimdi, bizim Türkiye hükümeti bize doğru dürüst sahip çıkmıyor. Bu yüzden, kendi kendimize sahip çıkacağız. Yani bu Avrupa'da olan Türkler, Türkiye'ye gittiği zaman da yabancısıdır; burada da yabancısıdır. Biz ortada kalmış bir insanız, bize sahip çıkan yok Türkiye'de. Senin şimdi Türkiye'de anan bana var, eşin dostun orada. Onlar da sana yabancı gibi bakacak, oraya bile uyum sağlayamazsın. O kadar büyük ıstırapın altındayım. Bunları yaşıyoruz ve çok yaşayan var. Böyle mi

olması lâzımdı? Müslüman, Müslümanı kollayacak. Nerede Müslümanlık? Şu camiiler falan açılmasa, burada Müslümanlık ne gezer?

S: Medar Amca, 1964–2008 toplam 44 yıl olmuş. Hiç pişmanlık var mı? En baştan, keşke hiç gelmeseydim dediğiniz oluyor mu?

C: Kendi kendime diyorum. Türkiye’de benim işim iyiydi, kulübüm vardı. Ben şimdi Türkiye’de kalsaydım, milyarlarla uğraşırdım. Buraya geldim, milyarları kazandım, sonra nasıl elimden çıktı gitti ben de anlayamadım. Harama gitti çoğu. Gittik fabrikaya çalıştık, saate baktık. Tuvalet falan gidiyoruz. Alman’ın saatini çaldık ya, çalışma saatini. Alman geldi yakaladı seni falan...

S: Peki ilk geldiğinizde Türkler sıkı ve disiplinli çalışmalarıyla nam salmış. Ne oldu da böyle oldu, sonradan gelenlerden mi kaynaklandı? Ne değişti?

C: Yok sonradan gelenler değil. Çok disiplinliydik biz, iyiydik, bizi severlerdi. Biz kendi kendimiz ettik. Mesela sen beni aldın diyelim bir firmaya, sen orada benim üstümde çalışıyorsun. Diyelim ki ben firmaya girdikten sonra, sen bana bir kıyak yapıyorsun.

S: Türkiye’ye gidişlerde nasıl karşılanıyordunuz?

C: Buradan gidişte var ya, bir kere yollar çok kalabalık. Kalabalık bizi boğdu. Çoluk çocuk yollarda perişan oluyoruz. Gidiyoruz Kapıkule’ye. Üç dört saat de orada bekliyoruz. Ama Kapıkule’ye geldik mi bir hoş oluyoruz, o başka bir şey.

S: Kesin dönüş planınız var mı?

C: Var. Ben gelecek sene temelli gideceğim. Ben durmam burada daha. Nasıl ederim biliyor musun? Gelirim buraya yine, bir iki ay kalırım, geri giderim. Altı ay, yedi ay kalmam burada.

S: Berlin’de geldikten sonra kısa bir süre fabrikada çalıştınız. Ama ondan sonra hep serbest meslekle uğraştınız herhalde.

C: Evet. Kaç tane mekân açıp kapattım.

S: Peki emeklilik konusunu nasıl çözdünüz?

C: Emekli olacağımız falan aklımızda yoktu o zamanlar. Şimdi mesela ben, kendi dükkânımda kendimi işçi gösteriyordum. Ücret düşük görüldüğü için de emekli maaşım az oldu.

S: Şimdi geçinebiliyor musunuz?

C: Allah’a şükür. Herhangi bir sorununuz yok. Çok fırsatlar kaçırdık ama Cenab-ı Allah ne kadar nasip etmişse, o kadar olur. Ben şimdi Belçika’dan emekliyim, buradan da emekliyim. Bana yetiyor.

S: Çok teşekkür ediyoruz Medar Amca.

C: Ben de teşekkür ederim. (Son)

2.5.3. Üniversiteli Sevda Erdoğan'la Yapılan Görüşme

Almanya doğumlu olan ve üniversitede öğretmenlik okuyan bu öğrenci ile yapılan görüşme 2011 yılında Passau'da gerçekleştirilmiştir.

1.	Almanya'nın kendi başarında bir etkisi var mı? Cevap: EVET var !! Benim ilkokul dördüncü sınıftan sonra Realschuleye gecme şansım vardı. Ama öğretmenim beni Hauptschule için uygun gördüğü için, Hauptschuleye gitmek zorunda kaldım. Hauptschule besinci sınıfta, sınıf birincisi olarak Gymnasiuma gectim ve öğretmenime inat Gymnasiumu basardım. Öğretmenim türk düşmanıydı, benden kötü olan almanlari Realschuleye göndermisti. ama gönderdiklerinin hicbiri basarili olamadilar ve okulu biraktilar...
1.	Bir şeyi başarmak için belli bir prensibin var mı? Cevap: Inatciyim... yapamazsin denildiginde: „YAPARIM“ diyorum, ve oluyor... bazen zorlansamda ;)
1.	Bazı başarısızlıklar neden kaynaklanır? Cevap: isteksizlikten ,tembellikten , bir hedef çizmemekten , desteksizlikten
1.	Dışlanma sebebiyle işinde, okulunda veya hayatında bir zorluk yaşadın mı? Yaşadınsa neler? Cevap: Ilkokulda yasadim. Alman arkadaşlarımla tartistigim zaman, öğretmenim hep beni suçlu buluyordu, her zaman benim özür dilememi bekliyordu... onun hareketleri beni okuldan sogutmustu...
Kişi Bilgileri (Lütfen size uygun bölümleri aşağıda doldurunuz!)	

Unsupported field

Evli ☐	Dul ☐	İşçi ☐	Girişimci ☐	Eğitimli ☐	Doğ. Yeri	Almanya 1991
Bekâr ☒	Beraber ☐	İşveren ☐	Sanayici ☐	Lise ☐	Doğ. Yılı	
					Üniversite ☒	

Uygun gördüğünüz araştırmaya cevap verebilirsiniz. Bu form herhangi bir dilde doldurulabilir. Verilen cevap istenen biçim ve uzunlukta olabilir. Diese Form kann in Deutsch ausgefüllt werden.

Görüşmeyi Uygulayan: Mehmet Akif KORKMAZ (Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fak. Beytepe/ANKARA)

İletişim: (Netz D2 0049) 01522/ 984 29 44

Bilgi: www.makifkorkmaz.com & E-Mektup: korkmazmakif@hotmail.com

Kişi Sevda Erdoğan 21/11/2011 Tarihli Görüşme

2.5.4. Berlin’de Bir Resim Öğretmeniyle Görüşme

Evli_ (x)

Eğitimli_ (X) Üniversite(X)

Doğum Yılı 1955

Doğum Yeri Denizli

X kişi ile 26/02/ 2012 Tarihli Görüşme

Nerde doğdun, öğrenim yaptın, şimdi ne yapıyorsun... Biraz kendinden bahseder misin?

Cevap:

Türkiye, Denizli, Çal ilçesi Yukarıseyit Köyünde doğmuşum. İlkokulu köyde, Orta Okulu Çal’da, Liseyi Denizli Lisesinde, Yüksek tahsilimi İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi – Yüksek Resim Bölümü’nde, 30 senedir Realschule’de İslam Din Dersi, Türkçe ve Resim öğretmenliği yapıyorum, 56 yaşımdayım, yürüme engelliyim ve tekerlekli sandalye bağımlısı, evli ve iki çocuğumuz var.

Herhangi bir şeyi başarmak veya bir yerde başarısız olmayı nasıl tarif edebilirsin?

Cevap:

İnsan kendi yetenek, güç ve durumunu gözden geçirip, yaşadığı yerin imkânlarından yararlanarak sevdiği, yapabileceği bir mevzuya yönelip, planlı, programlı çalışmalıdır ama hedefini insani ölçüler içinde gözünden yitirmemelidir.

Sana göre bir yerde başarılı olmuş kişi kimdir ve kimleri örnek verebilirsin?

Cevap:

Kendine güvenen, bilgilenen, amacına odaklanan, dünyaya geniş pencereden bakan, kapanmayan, kimlikli, saygılı ve insanlık için üretici olanlardır. Hz. Muhammed, Fatih Sultan Mehmet, Mimar Sinan, Beethoven, Homeros, Kani Karaca, Mustafa Kemal

Bir şeyde başarılı olmak nelere bağlı veya neye bağlı değildir? Başarının prensibi nedir?

Cevap:

İnsan hedefi ile her türlü bilgiyle odaklanmalı ve düzenli, planlı çalışmalıdır.

İhmal, düzensizlik ve bilgisizlik başarısızlık getirir. Devamlı ve düzenli bir şekilde bilim ve sanat ile su damlaları gibi üst üste konan tuğlalar gibi çalışmaktır.

Hayatında ailen ne kadar önemli? Önemliyse neden önemli, açıklar mısın?

Cevap:

Başarı için huzur gerekli ve huzurun yeri de ailedir. Sağlıklı başarı için mutluluk şarttır. Yalnız bu aile için uyum her zaman kalıplaşmış bir şekilde olmayabilir. Buna en güzel örnek ise Hz. Muhammed’in eşlerine her şeyi danışması verilebilir.

Hayatta, işte, okulda veya kendine ait bir işyerinde kendi ailenin sana olan katkıları nelerdir?

Cevap:

Önce manevi destek ve ardından ürettiklerime verdikleri değer ve başarılarımı başarıları olarak görüp, özdeşmeleridir.

Almanya’da dışlandığından veya işsiz kaldığından mı kendi işinin sahibi oldun?

Cevap:

Serbest ressam olarak kabul görme durumum vardır. Öğretmen olduğum için kendi işim yok.

Kendi işini kurma sebebin nedir? İşinde ailen, inançların ve geleneklerinin etkisi nedir?

Cevap:

Beni manen ve maddeden daha güçlü, bilinçli ve başarılı kılıyor.

Başarısızlıklar ne ölçüde çevre şartlarından kaynaklanır? Almanya’nın başarısında bir etkisi var mı?

Cevap:

Batı Uygarlığını yakından tanıma fırsatını bulduğum için, onu, yüceltmeden, gerçek yüzünü gördüm ve kendi kültürümü tanıdıkça daha çok sahiplendim. Başarımdaki gerçek formül budur... Asılsız hayranlık ve aşağılık duygusundan kurtulmak başarıya götürüyor.

Cevap:

Hangi birisini anlatayım: Özellikle her yerde, çarşıda, sokakta Türkçe konuşmamı yasaklamaları, “Türkçe konuşma!” diye azarlamalarına dayanamıyorum. (Son)

2.5.5. Berlin’de Bir Öğretmenle Yapılan Görüşme

Nerde doğdun, öğrenim yaptın, şimdi ne yapıyorsun... Biraz kendinden bahseder misin?

Cevap:

Abdulkadir İNALTEKİN, 54 yaşındayım, 39 yıldan beri ailemle birlikte Almanya’da yaşıyorum ve sınıf öğretmeniyim. Araştırmacı-Yazar olarak uluslararası bilgi şölenlerinde otuza yakın tebliğ sundum. Onlardan bazıları, “Avrupalı Türkler” ve onların 21. yy’de Avrupa’daki geleceğı ile ilgili...

Herhangi bir şeyi başarmak veya bir yerde başarısız olmayı nasıl tarif edebilirsin?

Cevap:

Herkesin başardığını başarmak yaşamak içindir. Herkesten farklı şeyleri başarmak ise başarıdır. Eğitim, meslek, ticaret vs. gibi alanlarda başarı kazanmak günün şartları içinde herkes için gerekli ve geçerli şeylerdir. Başarılı olmak toplum adına ahlaki, kültürel, bilimsel, sosyal, sanat, siyaset, ticaret, spor vs. alanlarda gelecek kuşaklara altyapı kurmaktır.

Sana göre bir yerde başarılı olmuş kişi kimdir ve kimleri örnek verebilirsin?

Cevap:

Almanya'da 80 bin, Avrupa'da 120 bin Türk işveren, Avrupa ekonomisine ve kalkınmasına büyük katkı sağlıyor. Bu bağlamda hepsi kendi alanında başarılıdır. Bu sorunun tarih bağlamındaki cevabı ise, İslam ve Türk tarihindeki büyük şahsiyetlerin hepsi başarılı kapsamında değerlendirilebilir.

Bir şeyde başarılı olmak nelere bağlı veya neye bağlı değildir? Başarının prensibi nedir?

Cevap:

Ticarette başarılı olmak için doğru zaman, doğru mekân, donanım, yeterli sermaye ve ekip çalışmasıdır. Eğitimde başarılı olmak için yetenek, başarılı olacağına inandığın alanda disiplinli ve azimle çalışmak şarttır. Takdir edilmek, aile desteği önemlidir, ancak şart değildir...

Hayatında ailen ne kadar önemli? Önemliyse neden önemli, açıkla mısın?

Cevap:

Aile, insan hayatının temeli, insanlığın yeryüzündeki varlığının ana mayasıdır. Aile olmadan toplumlar, kültürler, medeniyetler oluşamaz. Atom çekirdeğini elektron, proton ve nötron ailesinin oluşturduğunu düşünürsek, aile olmadan canlılar varlığını sürdüremezler. Başarı azimle kazanılabilir, fakat hayatı ailesiz yaşamak mümkün değildir. Geriye baktığımızda bir sürü insanın ismimizle anıldığını görürsünüz. Aile, insanın hayatta elde edebileceği en büyük mükâfattır. Bunu, Allah'ın (c.c.) canlılara bahsettiği en büyük lütuflarından birisi olarak telakki edebiliriz.

Hayatta, işte, okulda veya kendine ait bir işyerinde kendi ailenin sana olan katkıları nelerdir?

Cevap:

Türk toplumu, geleneklerin etkisiyle aile içi dayanışmaları kendi aralarında yaparlar. Dayanışma, ailenin yapısıyla yakından ilgilidir. Mesela aile, çocuğunu maddi değerler yönünde yetiştirirse, daha çok maddi destek olurlar. Eğer eğitim temelinde bilinçlendirirse, daha çok eğitimde destek olurlar. Eğer çocuk, ahlaki ve içtimai değerlerle yetiştirilmişse, ona da bu yönde destek olurlar. Tabii bu noktada toplumun kültür yapısı, inanç ve gelenekleri, yaşadığı ortam, maddi durumu da belirleyici olur.

Almanya'da dışlandığından veya işsiz kaldığından mı kendi işinin sahibi oldun?

Cevap:

Türkler irsi olarak bağımsız olmayı tercih eden bir kavimdir. Bu hususiyetleri onların, sosyal ve ticari hayatına da yansımaktadır. Şüphesiz işsizlik, iş hayatında karşılaşılan zorluklar ve haksızlıklar Türkleri serbest yatırıma yöneltmiştir.

Kendi işini kurma sebebin nedir? İşinde ailen, inançların ve geleneklerinin etkisi nedir?

Cevap:

Türklerin kendi işini kurmasının temelinde birçok faktör yatmaktadır. Onların başında işsizlik önemli bir nedendir. Fakat belki de en önemlisi Türklerin, Almanya'da kalıcı azınlığa dönüşmesi gelecek kuşaklar adına güvence oluşturma ihtiyacını doğurmuştur. Ayrıca aile içi dayanışmanın da serbest çalışmada etkili olduğu kesindir. Bu katkıyı hem sermaye, hem de insan gücü dayanışması olarak düşünebiliriz.

Başarısızlıklar ne ölçüde çevre şartlarından kaynaklanır? Almanya'nın başarısında bir etkisi var mı?

Cevap:

Başarı, kendi alanı içinde farlı faktörlerin bir arada etkili olduğu bir kavramdır. Başarı için fiziksel ve zihinsel enerjiyi bilinçli kullanmak şarttır. Gün içinde insanın en verimli olabileceği zaman, saat 07.00'den başlayarak azami 7–8 saatlik bir zaman dilimini kapsar. Buradan hareketle erken yatıp erken kalkmak başarı için önemlidir. Dürüst ve ilkeli olmak, inatçı değil, fakat azimli olmak, başarmak adına değerlerden fedakârlık yapmamak da başarının sırlarındandır.

Alman kültürü için söylenmiş iki deyim vardır: “Alman usulü” ve “Alman malı”. Birincisi materyalist, ferdi menfaatleri beşeri değerlerin üstünde tutan toplum yapısını gösterir. İkincisi disipline olmuş, kalifiye ve kaliteye önem veren, kolektif çalışma bilincini yakalamış, tek başınayken de sorumluluk içinde hareket eden bir toplum yapısına işaret eder. Almanya’da doğan ikinci ve üçüncü kuşak Türklerde, Alman kültürünün etkileri hissedilir derecede görülmektedir. Bu bağlamda Avrupalı Türklerin 21. yüzyıldaki geleceğinin belirlenmesi önemlidir. Almanya’nın eğitim ve teknik imkânları elbette başarının belirlenmesinde etkili olmaktadır, eğer zorlukları yenebilerseniz.

Cevap:

Ailemiz içinde makine tasarım, inşaat teknik çizim, eczacılık, uçak tekniği, gıda teknolojisi, eğitimci gibi farklı dallarda meslek sahipleri var. Almanya’da okul, iş ve sosyal hayatı farklı boyutlarıyla tecrübe etmiş birisi olarak her türlü önyargıdan uzak, el-insaf ile şunları söylemem mümkündür: Almanlardan daha başarılı Türk çocuklarının olduğu artık istisna değildir. Ne var ki bu insanlar “yabancı” olmanın bedelini ödemekte, hak ettikleri yere gelmekte zorluklarla karşılaşmakta ve haksızlığa uğramaktadır. İstisnalar olsa da genel değerlendirme içinde hakikat maalesef böyledir. Gymnasium’a gitme başarısını kazanmış Türk çocuklarına, mümkün olduğu kadar bir alt kademededen okul hayatını sürdürme şansı verilmektedir. Ailelerin bilinçsiz, haklarını korumada yetersiz olması ve mücadele etmemesi çocukların zorluklar karşısında yalnız kalmalarına sebep olmakta, binaenaleyh istikballeri köreltilmektedir.

Örneğin Gymnasium’u 1,7 not ortalaması ile bitiren kızım, Pedagoji bölümünde kontenjan olmadığı gerekçesiyle üç yıldır üniversiteye girememiştir. 2010–11 eğitim yılı için mahkeme yoluyla kontenjan almaya çalışması da durumu değiştirmemiştir zira kendisine, Hamburg’da kontenjan teklif edildiği için hukuka riayet edilmiş oluyor. Evli ve bir çocuk annesi birisinin, eğitim için bu kadar fedakârlık yapamayacağı öngörüsü ile insanların istikbali karartılıyor. 2012–13 kış dönemi için yeniden hukuk yoluna başvurmaya hazırlanıyor.

Bir diğer örnek: İlkokul 5. sınıfa giden kızımın 2012 yarıyıl karnesine şu değerlendirme yazıldı: „Die Schülerin..., hat an Förderungsmaßnahmen zur Verbesserung der deutschen Sprachkenntnisse teilgenommen; (Öğrenci..., Almanca geliştirme ek ders uygulama kursuna katılmıştır.)” Oysa kızım için böyle bir ek ders hiçbir zaman söz konusu olmamıştır. Aksine kızım, sadece sınıfın değil okulun da en başarılı öğrencilerindendir. 2. sınıfta sınıf atlatılmasına, 4. sınıfta Gymnasium’a gitmesine karar verilmiş, 3. ve 4. sınıflarda okul sözcüsü ve sınıf başkanı olmuş, 5. sınıfta okulun iyi niyet elçisi seçilmiş başarılı bir öğrencidir. Okul idaresi bu durumu, iki dilli ailelerin çocuklarının karnelerinde bu açıklamanın yer alması gerektiğini kanun koyucunun istediğini belirterek olayı savunmaya çalışılmıştır. Oysa yaptığımız araştırmada, başka milletlerden olan yabancı çocukların karnesinde bu ibare yer almadığı gibi, geçmiş öğretim yıllarındaki karnelerde de bu ibare yer almamaktadır. Olayın arkasında yatan sebep açıkça bellidir: Gymnasium kademesinde yani, 7. ve 10. sınıfta öğrencinin 5. ve 6. sınıf karneleri değerlendirilmektedir. 5. sınıf karnesinde “Almancada yetersiz olduğundan öğrenci iyileştirme kursuna tabii tutuldu” şeklindeki açıklamanın sebebi öğrencinin eğitim hayatında önünün kesilmesi girişimidir. Bu ve benzeri haksızlıklar o

kadar fazla uygulanmaktadır ki, bazen yapılan haksızlıklara dayanamayan insanlar ya okulu bırakmakta, ya intihar etmekte veya cinayet işlemektedir.

Uyum sağlamak ne anlama gelir?

Cevap:

“Uyum sağlamak”... Yabancı ülkelerde yaşayan azınlıklar için kullanılan bu kavram, yurt içinde kırsal kesimden büyük şehirlere göç edenleri de kapsamaktadır. “Uyum” denilen şey tek taraflı olmayacağı gibi, uyum kavramının içini de tek taraflı kültürle doldurmak gerçek uyumsuzluk ve ayrımcılık olur. Azınlıkların kültür ve inançlarına eşit mesafede saygı duymak şarttır. Bu bağlamda her toplumun kendi değerlerini yaşama ve yaşatma hakkı olduğunu görmek gerekir. Avrupa’da yaşayan Türklerin, “uyum problemi” yaklaşımı ile kültürlerinden uzaklaştırıldığı gerçeği göz ardı edilmemelidir. Avrupalı Türkler kendi değerlerini korumaya çalıştığı gibi, yaşadığı ülkelerin kültür değerlerini benimsemiş; “Anneler günü”, “Babalar günü”, “Sevgililer Günü”, “Yılbaşı”, “Paskalya”, “Noel”, “Karnaval” gibi Hristiyan bayramlarını da Avrupalılarla eşit derecede kutlamaktadır. Göçün 50. yılında hâlâ bir Alman komşumuz, işverenimiz, iş arkadaşımız, sınıf öğretmenimiz, yuvadaki bakıcımız, Ramazan ve Kurban Bayramı münasebetiyle bizi tebrik etmemektedir. Aksine inançlarına duyarlı Müslümanları tehlike unsuru olarak görmekte ve hakaret etmektedirler. Bu davranışlar sadece sosyal hayatta bireyler tarafından sergilememekte, aynı zamanda siyasî partilerin propaganda malzemesi olarak da kullanılmaktadır. Batılı toplumlar da azınlıkların değer yargılarına aynı ölçüde saygı göstermelidir. Aksi halde Uyum içinde yaşamak her zaman tartışma konusu olacaktır. Zira dokunmadan hissedemezsiniz...

Türkiye AB’ye alınır mı veya neden alınmaz?

Cevap:

Sözde Ermeni soykırımı ve AB sürecinde Avrupa’nın Türkiye’ye karşı uyguladığı çifte standartları göz önüne alırsak, Türkiye’nin uğradığı haksızlıkları yadırgamamak gerekir diye düşünüyorum. Göçün 50. yılı münasebetiyle Sayın Cumhurbaşkanımız Abdullah Gül’ün, 19 Eylül 2011’de Berlin’e yaptıkları ziyarette Humboldt Üniversitesinde yaşanan skandalın içinde yer alanlardan birisi olarak, Almanların Türkiye’ye bakışının ne derece önyargılı olduğuna bir kere daha şahit oldum. Avrupa inanç, kültür, zihniyet ve tarihî değerler bağlamında Türkiye’nin AB’ye girmesine karşıdır. Fakat Avrupa’nın yaşlanan nüfusu ve 21. yy’da değişen dünya dengesi bu ihtiyacı kaçınılmaz kılmaktadır.

Türklerin gelecek kuşakları Almanya’da hangi kültüre daha yakın olacak?

Cevap:

Günümüzde sosyal hayatın etkileri aile kadar belirleyicidir. Bunun pek çok sebepleri vardır. Özellikle teknolojik gelişmeler; kitle iletişim araçları, telekomünikasyon ve sanal ağ erişimleri bu yönde en önemli faktörler olarak söylenebilir. Özellikle düzenli iş hayatı olan Türk ailelerinde çocuklar yetişme çağına aileden alamadığı bilgi ve terbiyenin çoğunu aile dışı kaynaklardan almaktadır. Çok küçük yaşlarda edinilen arkadaş çevresi, görsel medya, telefon, İnternet vs. gibi iletişim araçlarına olan bağımlılık bireyin kişiliğinin şekillenmesinde menfi etki yapmaktadır. Türk çocukları yaptıkları hataları, başarısızlıkları çevrenin de katkılarıyla genelde ailesine, okuluna yalan söyleyerek, aldatma yollarını kullanarak kendi içinde çözmeye çalışmaktadır. Ailelerin dikkatsiz ve duyarsızlığı da eklendiğinde birey çevrenin kucağına itilmektedir. Bu şekilde dürüstlük, ahlak güzelliği, milli ve manevi değerler tedricen bireyin hayatında kaybolmaktadır. Kalıcı çözüm yolları bulunmadığı takdirde Avrupalı Türklerin gelecek kuşakları asimile tehlikesiyle karşı karşıya kalacaktır.

2.5.6. Sanatçı Muhsin Omurca ile Yapılan Görüşme

Bu görüşme hem yazılı ve hem sahnedeki performansa izleyici olarak katılımı yapılmıştır. Gösteri, Regensburg'ta şehir tiyatrosu salonunda çoğunluk Alman olan 200 izleyici karşısında yapıldı. Sahne sade, üzerinde şişe su ve bardak olan bir tabure ve bir sandalyeden ibaret. Kendisi de sahne gibi sade: gri şapka, siyah polo tişört, gri kumaş pantolon ve siyah spor bir ayakkabı.

Sahneye klasik Türk müziği tarzında çalınan Almanya milli marşı ile çıkıyor. Gösterinin içeriğini Almanyalı Türklerin Almanya'daki gündelik hayatı, Türkiye ve Türklerle, Almanya ve Almanlarla ilişkileri oluşturmaktadır. Türkenhimmel, Shuld ist Feigenblatt adlı oyun sergilenmekte. Oyunun adından belli olduğu gibi fantastik bir gösteri hazırlanmış. Oyun Almanca; fakat tüm yapı ve kodlamalar Türkçe. Allah Allah! Si...lan! Haydi! gibi Türkçe gündelik konuşma kodlarının yanında baştan sona tümü Türkçe olan cümleler de kullanılmakta. Gösteri topluma benzemekte ve yapısı onlar gibi melez; ama Türk kanı sahnede ağırlıkta duruyor. Gösterinin sonunda iki ilave var ve burada sözleri ve ezgisiyle türkü kalıbına giydirilmiş güncel konularda şarkı ve türküler sahneleniyor: Lied Sarazzin (Sarrazin Türküsü), Aşure als İntegrasyon (Türk usulü uyum: Aşure) ve Kars Kızıroğlu türküsü. Uyumdan ne anlaşıldığı Türklerin gözüyle Almanlara ters açılardan, ancak kimseyi kanatmadan acıtan bir şekilde bu oyunda sergileniyor. Atürklerin penceresinden Atürklerin ağzından klişeleri bozan şekilde hazırlanan bu gösteri oldukça eğlenceli bir tempoda bitiyor.

Oyunda ana tema insani değerlerin neden sorgulanmadığıdır. Nedenler, acabalar üzerinden bu kuşkular yaratılmaktadır. Toplumca üretilen din anlayışı, Türkçe ve Almancadaki aşk ve sevgi kavramlarının komikliği, millilik, gelenek gibi yüce olduğu kabul edilen değerlerin ötekine karşı kullanılması durumunda ortaya çıkan değerlerin değersizliği gösterilmektedir. Sanatçı bu aforizmayı Âdem ile Havva, Cennet, yasak elma, erkeksi toplum ve seks, dinler, incir yaprağı ve örtünme, bez ve bayrak gibi kodlarla eğlenceli bir biçimde gösteriyor. Bunlara ilaveten gündelik hayatta karşılaşılan dışlanma, kültürel çatışma ve

şokların aslında insan olarak ne kadar abartıldığına vurgu yapılmaktadır. Aşağıda Muhsin Omurca ile Regensburg'ta, 09.12.2011 tarihinde Türken Himmel adlı sahne gösterisi öncesinde yapılmış görüşmeye yer verilmiştir.

Nerde doğdun, öğrenim yaptın, şimdi ne yapıyorsun... Biraz kendinden bahseder misin?
Cevap: Bursa'da doğdum. A.Ü. Fen Fakültesi Astronomi bölümünü acilen terk edip, yol üstünde mola verdiğim Almanya'da sap gibi kaldım. Hemen 1 sene sonra Südwest-Presse'de karikatürcü olarak çalışmaya başladım. Daha sonra 8 yıl Süddeutsche Zeitung'a çizdim. Japonya, Güney Kore, İtalya, Hollanda, Türkiye vs. gibi ülkelerde karikatür ödülleri aldım. Almanya'ya gelişimden 5 yıl sonra Şinasi Dikmen ile beraber Almanya'nın ilk "Almanca gösteri yapan" kabaresi "Knobi-Bonbon'u kurup kulvar değiştirdim ("Brockhaus" da bunu kayda geçirince tarih olduk tabii). 12 yıl sonra sona eren Knobi-Bonbon beraberliğinden bu yana 16 yıldır solo -hadi bugünkü Türkçe deyimile söyleyelim- "Standup" yapmaktayım. İlk solo oyunum "Tagebuch eines Skinheads in Istanbul – Bir Dazlagin Istanbul Günlüğü" isimli "karikatür-kabare" gösterim Alman Kabare Özel ödülünü aldı ve Alman Kabare Sanatındaki "ilk Cartoon-Kabare" olarak lanse edildi. Bu gösteriyi, yine kendim yazıp oynadığım "Kanakmân – Tags Deutscher Nachts Türke", "Die Eumanen kommen", "Türkenhimmel – Schuld ist das Feigenblatt" isimli Almanca ve "AB'ye Damsız Girilmez!" ile "Cennete Bir İki" isimli Türkçe oyunlarım izledi.
Genel olarak herhangi bir şeyi başarmak veya bir yerde başarısız olmak nedir, anlatır mısın?
Cevap: Basariyi "ünlü olmak, para kazanmak, mal mülk edinmek, terfi etmek, madalyalar kazanmak" olarak ifade edersek, açın gazetelerin magazin sayfalarını bir yığın birbirinin benzeri "basari öyküsü" ile karşılaşsınız. Bu öykülerin çoğunun ortak paydasının "şans" ve "ilişkiler" olduğu da herkesin malumudur. "Güzel" kadınların diğer hemcinslerine oranla daha "başarılı" oldukları da bilimsel bir gerçek (Dikkat: daha "akıllı" denmiyor!). Eh bir de Nihat Doğan "basarisi" var ki evlere şenlik.
Sana göre başarılı olmuş kişilerden kimi veya kimleri örnek verebilirsin?
Cevap: Nihat Doğan, Paris Hilton...
Bir şeyde başarılı olmak nelere bağlı veya neye bağlı değildir?
Cevap: "Cahil cesur olur!" atasözünü uygulamak yeterli.
Hayatında ailen ne kadar önemli? Önemliyse neden önemli, açıklar mısın?
Cevap: Gerçek demokrasinin uygulandığı, tüm dengelerin, hakların korunup, hem saygı hem de sevginin tadına varıldığı, uğruna "canımı feda edebileceğim" toprağı, bayrağı olmayan tek toplum.
Hayatta, işte, okulda veya kendine ait bir işyerinde kendi ailenin sana olan katkıları nelerdir?

Cevap: Çalışırken (yani: okurken, yazarken, düşünürken, çizerken) beni “rahat” bırakmaları, buna saygı duymaları en müteşekkirdiğim özelliğidir ailemin.
Almanya’nın kendi başarısında bir etkisi var mı?
Cevap: Almanya’daki demokrasi anlayışı daha ısrırgan, daha direkt olmamı sağladı. Özellikle “kendini eleştirme” faktörünün kendi kalene gol değil, rakibin kalesine atacağı goller öncesi “top gezdirme” olduğunu burada öğrendim ve büyük bir “başarı” ile kullanıyorum.
Bir şeyi başarmak için belli bir prensibin, bir görüşün var mı?
Cevap: Kesinlikle “temeli olan bilgiyi kullanmak”. Ve içi bomboş “gururu” yanıma dahi yaklaştırmamak.
Başarısızlıklar ne ölçüde çevre şartlarından kaynaklanır?
Cevap: Ürettiğin sanatı veya mali, bir başkası yapmış olsaydı, sen onu beğenerek alırmıydın? Sorusuna vereceğin cevapla ilgili.
Dışlanma sebebiyle işinde, okulunda veya hayatında bir zorluk yaşadın mı? Yaşadınsa neler?
Cevap: Her öğrenciye takan bir öğretmen, yoluna takoz koyan bir dost, tökezlenmeni bekleyen bir rakip her filmde, herkesin hayatında mevcuttur. Asil onların sayesinde “başarıye” ulaşırsın zaten.

2.5.7. Passau’da Rumi Penekli ile Yapılan Görüşme

Evli_ (x)

İşçi (x)

Kendi işi

Eğitimli_ () Lise_ (x)

Doğum Yılı 1967

Doğum Yeri Alaca

Rumi Penekli ile 27/11/2011 Tarihli Görüşme

Nerde doğdun, öğrenim yaptın, şimdi ne yapıyorsun... Biraz kendinden bahseder misin?

Cevap: Corum/Alaca da doğdum, 21 yıldır Almanya dayım, İnşaat sektöründe çalışıyorum, Evliyim ve ailemle birlikte yaşıyorum.

Genel olarak herhangi bir şeyi başarmak veya bir yerde başarısız olmak nedir, anlatır mısın?

Cevap: Çok çeşitli olmakla beraber; eğer insan ailesini, kendisini ve çevresini mutlu edebiliyorsa ve iyi anlaşılabiliyorsa bu bir basarıdır. Tersisi başarısızlıktır.

Sana göre başarılı olmuş kişilerden kimi veya kimleri örnek verebilirsin?

Cevap: Şahsim, Mehmet Öğretmen

Bir şeyde başarılı olmak nelere bağlı veya neye bağlı değildir?

Cevap: Ailedeki huzura, Prensiplere ve onları uygulamaya

Hayatında ailen ne kadar önemli? Önemliyse neden önemli, açıklar mısın?

Cevap: Ailem çok önemli. Her konuda başarılı olabilmek önce mutlu ve huzurlu bir aile varsa gerçekleşir.

Hayatta, işte, okulda veya kendine ait bir işyerinde kendi ailenin sana olan katkıları nelerdir?

Cevap: Her yönden destek olurlar

Almanya'nın kendi başarısında bir etkisi var mı?

Cevap: Tabii ki vardır... Is, eğitim ve sosyal konularda sunulan imkânlar geniştir.

Bir şeyi başarmak için belli bir prensibin, bir görüşün var mı?

Cevap: Doğruluk, dürüstlük, hedef koymak ve bu hedefe sabırla ilerlemek

Başarısızlıklar ne ölçüde çevre şartlarından kaynaklanır?

Cevap: Çevrenin başarıda veya başarısızlıkta tabii ki büyük etkisi vardır. Bunu lehe çevirmek için insan kendisinin çevreye karşı iyi ve dürüst olması lazım

Dışlanma sebebiyle işinde, okulunda veya hayatında bir zorluk yaşadın mı? Yaşadınsa neler?

Cevap: Hayır, yaşamadım. (Son)

2.5.8. Stajyer Avukat Gönül Konuksever ile Yapılan Görüşme

ALMANYA GÖÇMENLERİNİN ANLATI FORMU-1

Kendini tanıtır mısın?

Cevap: Geboren wurde ich in Heidelberg und bin auch in Deutschland aufgewachsen. Ich bin zum Studieren (Jura) nach Passau umgezogen und wohne daher nicht mehr bei meinen Eltern. Das Studium habe ich inzwischen abgeschlossen und bin momentan Rechtsreferendarin in Passau.

Genel anlamda başarmak ve başarısızlık ne demek?

Cevap: Etwas zu bestehen/bewältigen bedeutet für mich, dass man Ziele, die man sich selbst im Leben setzt, erreicht, egal, ob in beruflicher oder privater Hinsicht.

Hayatta başarılı olmuş kişilerden kim(ler)i örnek verebilirsin?

Cevap: Ich kann keine Beispiele angeben, weil ich nicht weiss, ob die Menschen das tun, was sie sich einst als Ziel gesetzt hatten.

Başarılı olmak neye bağlı ve neye bağlı değil?

Cevap: Erfolg ist meiner Meinung nach vor allem davon abhängig, ob man das, was man tut, mit Liebe und Leidenschaft tut. Talent kann zwar auch wichtig sein, spielt aber meist eine eher untergeordnete Rolle. Wichtig ist auch Selbstvertrauen und dass man mit Rückschlägen umgehen kann, aus Fehlern lernt. Besonders wichtig ist, dass man diszipliniert ist und auf das, was man erreichen will ständig nach einem "Plan" hinarbeitet und natürlich überhaupt erstmal weiss, was man eigentlich erreichen möchte. Das ist sogar das Wichtigste.

Hayatında ailen ne kadar önemli? Önemliyse neden?

Cevap: Meine Familie ist mir sehr wichtig, v.a. auch im Hinblick auf Erfolg, weil sie mir den Rückhalt gibt, wenn etwas in meinem Leben mal nicht so läuft, wie ich es mir vorstelle, genauso aber auch, wenn ich meine Ziele erreiche. Sie unterstützt mich in meinem Handeln, steht mir mit Rat und Tat zur Seite und ich weiss, dass ich ihr vertrauen kann.

Hayatta, işte veya okulda kendi ailenin sana olan katkıları neler?

Cevap: Meine Familie unterstützt mich finanziell, wenn ich es brauche. Mein Bruder hilft mir bei Fragen im Beruf, da er auch Jura studiert habe. Allgemein hilft mir meine Familie mit Rat, wenn sie ihn mir aufgrund ihrer Erfahrungen, Berufe, etc. In meinem eigenen Beruf helfen kann. (Ich weiss leider nicht was "katkil" ist).

Almanya'nın kendi başarısında bir etkisi var mı?

Cevap: (Ich hoffe, ich habe die Frage richtig verstanden) Deutschland hat mir in der Ausbildung beigebracht, dass man hier relativ unabhängig von den eigenen Einkommenverhältnissen im Leben durch Arbeit etwas aus sich machen kann, auch wenn die eigenen Eltern sich dies nicht leisten können. Insoweit ist Deutschland Vorbild für andere Länder. Andererseits habe ich aber durch das Leben hier gelernt, dass man leider immer noch "Ausländer" ist, in bestimmten Situationen eine noch so gute Ausbildung nicht ausreichend sein kann, sondern man trotzdem als "minderwertig" behandelt wird, insbesondere auch in einer Stadt wie Passau.

Bir şeyi başarmak için belli bir prensibin var mı?

Cevap: Ehrlichkeit im Umgang mit sich selbst und im Prinzip auch mit anderen. Erfolg

bedeutet immer Arbeit, nichts wird geschenkt.

Bazı başarısızlıklar neden kaynaklanır?

Cevap: Mangelnde Liebe zu dem was man tut, bspw. eine bestimmte Arbeit nur verrichtet, weil man Geld verdienen will, ohne Spaß daran zu haben.

Orientierungslosigkeit, weil man sich für etwas entscheidet, weil man sich entscheiden muss (oft bei Studenten erlebt, die nur deshalb KuWi studieren, weil sie den Notendurchschnitt dafür haben). Disziplinlosigkeit.

Dışlanma sebebiyle işinde, okulunda veya hayatında bir zorluk yaşadın mı? Yaşadınsa neler?

Cevap: Was bedeutet "Dışlanma sebebiyle"? Aber ich fühlte mich durch Menschen, auch in der Schule oft wegen meiner Herkunft schlechter als andere behandelt.

Bekâr ○	Stajyer ○	Üniversite ○	Doğ. Yeri Doğ. Yılı	Heidelberg 1984
---------	-----------	--------------	------------------------	--------------------

Uygun gördüğünüz araştırmaya cevap verebilirsiniz. Bu form herhangi bir dilde doldurulabilir. Verilen cevap istenen biçim ve uzunlukta olabilir. Diese Form kann in Deutsch ausgefüllt werden.

Gönül Konuksever ile 01.01. 2012 Tarihli Görüşme, Passau

2.5.9. Araştırma Görevlisi Şerif Çalışkan ile Yapılan Görüşme

Evli_ (X)

Üniversite_(X)

Doğum Yılı: 1968

Doğum Yeri: Bayburt

14.02.2012 Tarihli Görüşme, Münih

Nerde doğdun, öğrenim yaptın, şimdi ne yapıyorsun... Biraz kendinden bahseder misin?

Cevap: Türkiye’de doğdum. 1979 yılında Almanya’ya geldim. Öğrenimimi Almanya’da yaptım. Üniversitede Araştırma görevlisiyim. Ailemle birlikte yaşıyorum. Annem Babam ve kardeşlerim Almanya’da yaşıyorlar.

Herhangi bir şeyi başarmak veya bir yerde başarısız olmayı nasıl tarif edebilirsin?

Cevap: En büyük başarı mutlu olabilmektir.

Sana göre bir yerde başarılı olmuş kişi kimdir ve kimleri örnek verebilirsin?

Cevap: Birinci nesil (anne babalarımız) kendi şartlarına göre başarılı olmuşlardır.

Bir şeyde başarılı olmak nelere bağlı veya neye bağlı değildir? Başarının prensibi nedir?

Cevap: Kanaatkâr olmak, çalışmak, aile desteği

Hayatında ailen ne kadar önemli? Önemliyse neden önemli, açıklar mısın?

Cevap: ailen seni hiç bir zaman terk etmez, her zaman yanında olur.

Hayatta, işte, okulda veya kendine ait bir işyerinde kendi ailenin sana olan katkıları nelerdir?

Cevap: Manevi destek, maddi destek.

Almanya’da dışlandığından veya işsiz kaldığından mı kendi işinin sahibi oldun?

Cevap: işyerim yok

Kendi işini kurma sebebin nedir? İşinde ailen, inançların ve geleneklerinin etkisi nedir?

Cevap: işyerim yok

Başarısızlıklar ne ölçüde çevre şartlarından kaynaklanır? Almanya’nın başarısında bir etkisi var mı?

Cevap: Almanya’da önün her zaman açık.

Dışlanma sebebiyle işinde, okulunda veya hayatında bir zorluk yaşadın mı? Yaşadınsa neler?

Cevap: Hayır. (Son)

2.5.10. Malulen Emekli Selami Ceylan’la Yapılan Görüşme

Evli X

İşçi X

Lise X

Doğ. Yeri ve Yılı BAYBURT 1967

Selami Akceylan ile 24 /11/ 2011 Tarihli Görüşme

Kendini tanıtır mısın? Cevap: Bayburt'ta doğdum 13 yaşında Almanya'ya geldim.31 senedir buradayım otobüs şoförüüm su an çalışmıyorum
Genel anlamda başarmak ve başarısızlık ne demek? Cevap: Çalışmak çabalamak bir yerlere gelebilmek bunun tersi başarısızlıktır.
Hayatta başarılı olmuş kişilerden kim(ler)i örnek verebilirsin? Cevap: Muhammed (S.A.V),Atatürk, Menderes, Özal ve Recep Tayyip Erdoğan.
Başarılı olmak neye bağlı ve neye bağlı değil? Cevap: Çalışmak belirli bir eğitim seviyesi ailelerin destekleri
Hayatında ailen ne kadar önemli? Önemliyse neden? Cevap: Aile birliği çok önemli her türlü zorlukta kişinin yanındadırlar.
Hayatta, işte veya okulda kendi ailenin sana olan katkıları neler? Cevap: Ailem ellerinden geldiği kadar bana destek olmaya çabaladılar.
Almanya'nın kendi başarında bir etkisi var mı? Cevap: Almanya'ya geldiğimde öğretmenim ve arkadaşlarım bana Almanca öğrenmemde çok cabaları oldu.
Bir şeyi başarmak için belli bir prensibin var mı? Cevap: Doğruluk, dürüstlük disiplin ve yalan söylememek.
Bazı başarısızlıklar neden kaynaklanır? Cevap: Tembellik, disiplinsizlik ve eğitimsizlikten kaynaklandığını düşünüyorum.
Dışlanma sebebiyle işinde, okulunda veya hayatında bir zorluk yaşadın mı? Yaşadınsa neler? Cevap: Hayır okul hayatımda olsun meslek hayatımda olsun öğretmenlerim benim yanımda oldular meslek okulunda 3 sene üst üste sınıf başkanlığı yaptım.

3. BÖLÜM:

ALMANYA TÜRKLERİNİN ANLATILARINDA YAŞAM DENEYİMLERİNİN KAVRAMSALLAŞTIRILMASI

3.1. KAVRAM

Bir şeyi belirli özellikleriyle tanımlamak için kullandığımız ve genel olarak üzerinde anlaştığımız isimler birer kavramdır. Beynimizdeki nesneler veya soyut düşüncelerin saklandığı kodlar, imgeler, anlamlar ve çağrışımlardır kavram. Göçmeler yaşadıkları yeri, göç edileni, kendilerini, dünyayı veya göç ettikleri yurtlarını çeşitli şekillerde kavramlaştırmaktadırlar. Kimileri bunu kasıtlı veya belli bir dünya görüşüne göre yapmaktadır. Cemaatler, kültür grupları, politik gruplar, hemşerici veya bölgeciler, bir şey taraftarları veya topyekûn Türk-Alman ya da Alman-Türk zaviyesinden yola çıkarak yapılan değerlendirmeleri dünya görüşü olarak düşünebiliriz. Öyleyse nesnel olanı tercih yerine, kişisel ve cemaatî yorumlar bu analizlerde hem kullanılmış hem de baz alınmıştır. Ayrıca tüm göçmenlerin bir ana düşünceden yola çıkmadığını, bilinçli bir istemle hareket etmediğini veya belli bir dünya görüşünü savunmadığını da ilave etmeliyim.

Bu çalışmanın içinde kavram ile kavramsallaştırmayı (Bilgin, 2007, s. 193) ele almamızın nedeni kavramlar vasıtasıyla düşünce, gözlem ve isteklerin aktarılmasıdır. Aktarma sürecinde ise kavramın belirleyicisi, ona rengini veren aktaran kişidir. Göçmenlerin kişisel anlatımla dile getirdikleri olumlu veya olumsuz yaşam deneyimleri ve bu bağlamda ailelerine bakışları, ona verdikleri anlam bu analiz çalışmasındaki en genel kavramlardır. Ailelerine ve dünya görüşlerine dair kullandıkları kavramlardan yola çıkarak, onlara bağlı kalmaya çalışarak, tüm eser boyunca analiz ve anlamlandırmalar yapılmıştır.

Burada en çok olumlu deneyimler, yani hayat başarısı olarak kabul edilenler üzerinde durulmuştur. Başarı deneyimleri, olumlu tecrübeler, unutulmayan hatıra ve anlar ulaşılması kolay olan anlatılardır. Ancak çoğu görüşmelerde ve gözlemlerde basit bir hayat tarzına sahip olanlar için başarı ve olumlu hayat deneyimlerini dillendirmek mümkün olamamıştır (İsmail, Osman, Özdemir ve Ertürk Ailesinin bireyleri 2010). Bunlara Almanya'da tanınmış, çeşitli sahalarda başarı göstermiş kişiler gösterilerek konuşturulmaya çalışılmıştır. Ancak bu yöntemle de büyük bir ilerleme sağlanamamıştır. Diğer yandan ise kendi firmaları olan kişiler, başkalarına bakmadan başarılı olduklarını daha kolay dile getirebilmişler, yaptıkları işleri, işyerlerini göstererek bu konuyu daha somut halde açıklayabilmişlerdir. Somut olarak gösterecek bir şeyleri olmayan göçmenler bu konuda oldukça zorlanmışlardır.

Kendi halinde yaşayanlar, işinde gücünde olanlar, işsiz güçsüz oturanlar ise daha çok olumsuz deneyimleri anlatmaya meyilli olmuşlardır. Bu durum onlar için daha kolay dile gelebilmektedir. Başarısızlık olarak kabul edilenler çok az bile olsa başlarından geçen zorluklar ve sıkıntılar anlatılmaya değer buldukları şeylerdir. Üstelik başarısızlık en az başarı kadar onlar için tanımlanması zor bir şeydir. Hem onlar başarısızlığını kabul etmek veya itiraf etmeye yanaşmaya uzak durmayı seçmektedirler.

Aile kavramı ile göçmenler ağırlıklı olarak yetişkin olmayan ve hâlâ evde yaşayan çocuklarını ve eşiyle kurduğu kendi yuvalarını anlatmaktadırlar. Hısım ve akrabalar, Türkiye'deki yakınlar bu tanımlamaya uzak kalmıştır. Çünkü yıllardır ayrı yaşama ve gurbete çıktıktan sonra ortaya çıkan bazı olumsuzluklar nedeniyle aileden akrabalık çerçevesine geçiş olmuştur. Kuşaklar arasında belli farklılıklar olsa bile bu kavram üzerinde çok baskın bir gelenek ve kültüre sıkça vurgu yapılmaktadır. Eşlerin arasındaki ilişkilerde olsun, evde yaşayan çocukların ebeveynleri ile ilişkilerinde olsun bu durum açıkça görülmektedir. Görücü usulü evlilik, başkasının tavsiyesi ile kurulmuş yuvalar, çocuklarına kız veya koca aramalar, evlilik süreci geleneksel uygulamaları, evlendikten sonra devam ettirilen sıkı bağlar, aile üzerinden yapılan komşuluklar gibi birçok sürece

bu gelenek ve inançların izi damgasını vurmaktadır. Dünya görüşü, göçmenlerde gelenek ve görenekler olarak yansıtılmakta ve kabul edilmektedir. Gelenek ve görenekleri ise kişisel kabuller, inançlar, uygulama ve törenler gibi bir dizi somut ve soyut olgular olarak yaşamaktadırlar. Ailenin ve sosyal çevrenin bu gelenek görenek yapısı içindeki yaşam alanıyla ortaya çıkması söz konusudur. Dünya görüşü, gelenekler, aile ve sosyal çevre arasındaki direkt ilişki, bu ülkenin göçmen kökenlilerin kimliklerini diğerlerinden farklı kılmaktadır. Bu iç içe geçen dörtlü sarmal kültür halkasına göre tanımlanan Almanya Türkleri, göç sonucunda Avrupa'da ortaya çıkan yeni bir toplumdur.

3.2. KAVRAMSALLAŞTIRMA

Üzerinde anlaşmaya varılan tanımlar ve anlamlar kavramsallaştırma sonucu meydana gelirler ve bu genel, yaygın anlamlaşma sonucunda kavramı meydana getirir (Bilgin, 2007, s. 193). Başarı kavramını maddi ölçütlerde algılama göçmenlerde yaygın biçimde görülmektedir. Ev, arsa, toprak satın almak; iyi bir arabaya binmek; Türkiye'de bile yatırım yapmak her yerde geçerli bir başarı nedeni sayılmaktadır. Almanya'da kendi işinin sahibi olmak ve bazen de Türkiye'de bir işe ortak olmak da başarılı sayılmakta çok daha önemli olmaktadır. Kendi ailesi dışında başka kişilere istihdam yolu açan büyücek işletmeler ise gıpta edilecek başarılarıdır. Başarı en çok da maddi ölçülerde kavramsallaştırılarak anlamlandırılmaktadır. Mesleki, siyasî, akademik, sportif ve sanatsal alanlarda başarılı olanlar ise para getirici başarıdan çok, sosyal yaşamda öne çıkan statüler olup saygı duyulan başarılarıdır. Bu sürece göçmenlerin nasıl geldiği onların Almanya'daki var oluş gerçeğiyle hâlâ doğrudan ilişkilidir.

Tablo 7: Anlatılarda öne çıkan kavramsallaştırmalar ve açıklamaları.⁴²

⁴² Bu açıklamalar için N. Bilgin'den (2007, s. 193, 218) yararlanılmıştır.

1.	Türk ve Alman	Türk, Türkiye'den Almanya göç etmiş Almanyalı bireylerin ortak kimliğidir. Anadilini veya köken dilini konuşamıyor, geleneksel inançları benimsemiyor olabilirler. Alman ise, Türk olmayan, Türklerle kültür bağı olmayan, dili Türkçe olmayan, Alman aileye sahip bireydir.
2.	Almancı	Türkiye'den işçi olarak çalışmaya giden ve uzun süredir Almanya'da yaşayan kişidir. Genellikle yıllık izinlerinde Türkiye'de bulunduğu veya kesin dönüş yaptığında Almancı sıfatıyla adlandırılır. Hatta onun hiç Almanya'ya gitmemiş gerideki ailesi bile Almancıdır. Yaşam tarzı, giyim kuşamı ve ekonomik seviyeleri göç öncesine, Türkiye'deki Türklere göre farklılaşmıştır. Tavrıları Almanlara benzer. Almanya'daki tutumları, dünya görüşünü, düzeni Türkiye'de arar ve bulamayınca eleştirir.
3.	Türk kalmak, Türk olmak	Gelenek ve göreneklerini korumak, devam ettirmek, kimliğini korumak anlamında kullanılmaktadır.
4.	Almanlaşmak, Alman olmak	Türk kalmayanlardır. Devralınan veya yaşatılan değerlerden vaz geçen, göç kökenli kişilerin yaşama biçimi ve değerleridir.
5.	Gelenek görenek	Kimlikleri yeni yurttaki yaşamayı, atalarıyla olan bağları koparmamayı ifade eder. Köken dilinin devamlılığı bu yaşam biçimiyle direkt ilintilidir.
6.	Müslümanlık ve Hristiyanlık	Türkleri ve Almanları inançlar, pratikler ve kültür bağlamında tanımlamaktadır.
7.	Aile ve hısım akrabalık	Almanyalı Türklerin Almanlara göre daha bağlı olduğu ve korumaya çalıştığı sosyal yapıdır.
8.	Komşuluk ve hemşerilik	Sosyal bağların aile, hısım ve akrabalıktan sonra gelenidir.
9.	Olumlu yaşam deneyimi Başarı	a) Hayatını ve kendini, ailesine adanmış, ona her şeyini verebilen, b) Ailesine veya insanlara ekmek kapısı açabilen, c) Hayatın maddi ve sosyal alanlarında fark yaratarak yükselenler.
10.	Başarısız	a) Aile değerleri yok olan, b) Ne kendine ne de başkalarına faydası dokunan, c) Maddi olarak veya sosyal olarak çöküntü içinde olan, ç) Olduğu yerde sayan kişiler.

Sözcükler yoluyla kişi kendi başarı ve başarısızlığını nasıl kavramsallaştırmakta, bu olgusu nelerden meydana gelmektedir? Geleneksel ve bireysel yapılar ile kavramsallaştırmanın bağlantısı ne ölçüde gerçekleşmektedir? Kavramdan kavramsallaşmaya doğru gerçekleşen süreçte başarı başarısızlık olgusu nasıldır? Bu genel sorular araştırmanın problemlerine ışık tutarak gözlem ve görüşmeleri araştırmanın ortaya koymaya ve yorumlamaya çalıştığı ölçüler içinde kalarak sergilemeye çalışmıştır. Araştırmanın temel kavramsallaştırmaları anlatmalıklarda ortaya çıkar ve bazen buna yapılan yorumlar veya onunla ilgili gözlenen tutumlar, davranışlar onları açıklamamıza yaramaktadır.

3.3. BAŞARI DENEYİMLERİ

İlk neslin olumlu hayat tecrübesine bir örnek olarak 2011 yılında Berlin Senatörlüğüne atanan Dilek Kolat'ın babası bir gazeteye⁴³ konuşuyor: Ben 1961 yılında henüz 22 yaşındayken Berlin'e marangoz ustası olarak geldim... Berlin'de hâlâ barut kokusu vardı. Her yer yıkıktı. Savaşın izleri tüm çıplaklığı ile ortadaydı. O günlerde bizler zor şartlarda çalıştık. Ve en ağır işleri yaptık. Benim kızım şimdi benim marangoz olarak geldiğim kenti yönetecek sekiz kişiden biri. Bir senatör. Bunu düşünmek mutlu etti. Çünkü ben kendimi burada çok mutlu hissediyorum. Almanya'yı yurdum olarak kabul ediyorum. Almanya'ya geldiğime ve burada ömrümün 52 yılı geçtiğine çok seviniyorum. Bu kentte kızımın da hizmet etmesi beni mutlu ediyor. Gururlandırıyor. Ona ben çok güveniyorum. O başarılı bir senatör olacak. Bir ferdi olduğu Almanya Türk Toplumu'nu mahcup etmez benim kızım. Üzerine aldığı sorumluluğu şimdiye kadar başarıyla yaptı. Senatör olarak da başarılı olacağına yönelik hiç bir tereddüttüm yok. Kızım beni hiç üzmedi.”

43 Haber: "Kızım başarılı bir senatör olacak" Hürriyet Avrupa, Gündem, 3 Aralık 2011 - / Ali VARLI/BERLİN; Kaynak: <http://www.hurriyet.de/haberler/gundem/1068816/kizim-basarili-bir-senator-olacak>

Seçilen bir hedefin elde edilmesi ve o hedefe ulaşma çabası başarı ise, Almanya'ya hayatını kazanma hedefindeki ilk göçmenler başarılıdır. Kendi hayatlarını kazanmışlar, kimseye muhtaç olmadan yaşayıp emekli olmuşlardır. Bu başarıda sahip olunan kültürün etkisi vardır. Emeğiyle ve hakkıyla yaşamak, çocuklarına gelecek temin etmek... Elbette her göçmen, tek tek bireysel ve toplumsal bir başarı ya da başarısızlık yaşamıştır. Kendi yaşam deneyimlerine verdikleri anlam, sahip oldukları kültürler çerçevesindedir. Çocukların kültürel değerlerden kopması, çocukların daha üst bir statüye çıkması, aile değerlerine sahip çıkma gibi etkenler onların başarı ve başarısızlık yargılarını belirlemektedir. Genel manada bireyin başarılı olup olmaması, bu değerlere ne kadar sahip olduğu ve savunduğuyla ilgilidir. Almanlaşmak, Türk olmaktan çıkmak, domuz eti yemek gibi yargılar, Türklükle çatışmalar içerdiğinden başarısızlık olarak kabul edilmektedir. Öte yandan en alt sınıftan bir başlangıç olan göçmen işçilikten sıyrılıp da kendi işinde çalışanlar ve bir iş kurup başkalarına iş imkânı sağlayanlar bu olumlu kültürel değerlerin yanında daha fazla kıymete sahip olan göçmenlerdir. Bunu çok önemli bir hayat kariyeri olarak görmektedirler (O. Ertürk'le kurulan kişisel iletişim, Passau, 2012). Kültürel değerlere sahip olmanın dışında, çalışkanlık ve iş hayatı başarılı görülmektedir. Bu kesimin, Alman toplumunda kendi resimlerine yaptığı olumlu katkı son derece önemlidir.

Almanyanın en tanınmışlarından olan Kemal Şahin'e (Kişisel iletişim, Passau, 2012) göre, çalışkanlık yanında kültürel değerler başarının temel ögesidir: "Türk insanının geninde mücadele var. Bu özelliği iyi kullanmak gerekiyor. Türk insanının özünde farklı ortamlara hızlı ayak uydurabilme özelliği var. Hem Alman hem Türk olmak Almanya'daki Türklerin başarısında önemli bir taraftır. Şahin, Türk toplumunun sosyal kimliksel yanlarına vurgular yapıyor; Alman-Türk sentezini öne çıkarıyor. Eğitim gelecek süreçte, daha bir önem kazanacak, diyor. Görüşmemizde vurguladığı kavramların çoğu kültürel kodlar içermektedir: çalışkanlık, Türk-Alman sentezi,, girişimcilik, pazarı koklamak, atiklik ve sosyal angajman, sosyal başarı ve siyasî etkinlik.

Altın nesil denen birinci neslin anlatılara göre onlar bitmek tükenmek bilmeyen bir çalışma azmi içinde oldular. Üstelik ne Almancaları vardı ne sanayi işinde bir tecrübeleri. Geldikleri yurttan önceleri kısa bir süre kalmayı planlamışlarsa da sonradan gelişen duruma göre göç süreçlerini, bugün bile, sürdürdüler. Uzun süreli yaşamayı planladıklarında bile gurbette çalışma motivasyonlarını kaybetmediler. Ta ki sanayileşmedeki yapısal değişimlerden etkilenen firmaların bu problemlerden kurtulmak için önce yabancı işçileri işten çıkarma önlemlerine kadar çalışma istekleri devam etti. Birçoğu çıkarıldıkları fabrikalara yakın yerlerde yaşamaya devam etmekte, çoğu uzak doğu kaynaklı sanayi krizinde kapanan tel örgüler arkasında virane duran fabrikalarına içi burkularak bakmaktadır. Bunca yıl emek verdikleri yerler ve gençlikleri bir daha geri gelse aynı istekle çalışmaya devam edeceklerini sık sık beyan etmekte.

Elbette ilk neslin iş durumu bugün artık yok. Birçok kişi daldan dala savrulmakta, ömür boyu belli bir işyerinde çalışma imkânını artık bulamamakta. Ancak artık kol gücüne dayanan Almanyalı işçi göçmen kavramı daraldı veya nerdeyse yok oldu. Almanca meslek anlamındaki "das Beruf", daha çok eğitilmiş işçiler için kullanılmaktadır. Meslek okullarından sonra o alanda işe başlayanlar büyük ölçüde atalarına göre önemli bir kariyer sahibi olmuşlar. İş yerlerinde sorumluluklar yüklenmişler, belli sayıda işçilerin başında ara yönetici olmuşlar ve üretimi yönetmişlerdir. Bu durum bile aileleri için daha önceleri hayal bile edilemezken şimdi olağan meslek kariyerlerinden bir durum haline gelmiştir.

Meslek edinmek ve kariyer yapmak göçmenler için her zaman problem olmuştur. Yüz yıl önce iş bulmak amacıyla Amerika'ya göç edip New York'a yerleşen yeni göçmen durumundaki Yunanlılara, İtalyanlara ve İrlandalılarına eğitim almak istemeleri durumunda büyük problemler çıkartan ev sahibi toplum, Yahudi ve siyahlara ise yükseköğretim izni vermiyordu (Sennett, 2011, s.128). Eğitim, meslek ve kariyer gibi konular her zaman ev sahibi toplumlar için sunulan imkânlardı. Ama günümüzde bu konularda göçmen çocuklarına sağlanan destekler ile büyük bir gelişmeler kaydedilmiştir. Çağın getirdiği imkânlar da bu katkılara eklendiğinde meslek edinmede eskilere göre kıyas

kabul etmeyecek kadar önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. Öte yanda ise spordan bankacılığa, yazarlıktan sahne sanatlarına veya siyasetten profesörlüğe kadar uzanan geniş ve uç sayılan alanlarda sahalarının en iyileri olmayı başarmış göçmen işçi çocukları, göçmenlerin dünyasında başka bir kariyer rengini daha yaratmışlardır: Mesut Özil Alman milli futbol takımında en popüler oyuncu seçilmiş. Ergun Akıncı Deutsche Bank'ta "Bankamız" adı altında yeni bir bankacılık sahasının yönetici olmuş. Feridun Zaimoğlu veya Akif Pirinçci en çok okunan romancılar olmuş. Fatih Akın yeni Alman sinemasında önemli bir isim. Kaya Yanar, Django Asül, Muhsin Omurca (Mussin), Bülent Ceylan gibi birçok sanatçı olarak sahne başarılarına ulusal kanallarda düzenli yaptıkları programlarıyla da ulaşmışlar. Cem Özdemir genç yaşta, genç siyasetin tanınan siyasal partisinde eş başkanlık, Aygül Özkan bakanlık yapmaktadır. Metin Tolan fizik, Hakkı Keskin siyaset, Recep Keskin mühendislik, Yaşar Bilgin tıp alanında üniversitelerde ders vermektedir.

3.4. BAŞARISIZLIK DENEYİMLERİ

Almanya'da yaşayan kişilere göre başarısızlık sadece maddiyat ve yaşam standartlarına göre değerlendirilmez. Onlar Almanya'da görülen başarısızlığı maddi olduğu kadar sosyal ve kimliksel konumlarla beraber değerlendiriyorlar. Başarılı kişileri ve o kişilerin işini yahut da yaşantılarını tarif ederken sosyal olan ve olmayan bireysel özellikleri göz önünde bulundurarak kavramsallaştırmalar yapıyorlar. Çalışma, zenginlik, girişimcilik kavramları yalnız başına değil kültürel ve sosyal bağlamda kişilerin kimliklerini kapsayacak biçimde yansıtılmaktadır. Çalışkan, dürüst, hakkaniyetli, gönlü zengin, dinî ve kültürel değerlere saygılı, büyüğünü küçüğünü tanıyan, ailesine düşkün kişi olmak çalışkan, zengin veya girişimci olmakla beraber anılmaktadır. Başarısızlıkta da o kişinin maddi açıdan yaşadığı kayıplar ve parasızlık tek başına bir ölçüt olarak görülmemeye çalışılmaktadır. Bu durumda o kişinin varsa olumlu kültürel değerleri öne çıkarılmakta ve bu durumun tekrar düzeleceğine olan inanç kavramsallaştırılmaktadır. Aksi durumda ise tüm bu maddi ve kültürel olumsuzluklara vurgu yapılmaktadır. Kimliğini kaybeden kişi er veya geç zaten

başarısızlığa mahkûmdur. Türk kültürüne bağlı dünya görüşü, atalarının gelenekleri Almanya'da kazandığı anlayışla birleşerek kavramsallaştırmalar yapmaktadır (Rıza Tezcan ve Hakkı Mercan adlı kişilerle kişisel iletişim, Passau, 2009).

Kişiler genellikle başarısızlık deneyimlerinde kendini işin dışında tutma yolunu seçiliyor. Aslında kendi elinde olmayan ve dış şartların bir kurbanı olma sonucunda (Sennett, 2011, s.131) bazı olumsuz hayat tecrübelerini anlatma yolu seçilmektedir. Kötü neticeler, kötü anlar kendi suçları değildir ve bunu ispat ederken başta yabancı olmak ve dışlanmak, gurbet elde arkasız kalmak, yer yordam bilememek gibi nedenler vurgulanmıştır. Her kötü olayda kendini haklı görmek ve suçsuz çıkaracak sebepler öne sürme çok sık görülmektedir. İşyerlerinde yaşanan olumsuz, kötü birçok mesele Almanca becerisine ve mesleki yetersizliklere dayansa bile bu durum hiç kabul edilmemekte "Benim Almancam çok iyi." diye ara sıra söz içinde vurgular yapılmaktadır. Her çalıştığı yerden çıkarılmış olan M.K. bunu hep ısrarla dış etkenlere bağlamaya çalışmakta, patronların, işyerindekilerin yabancı olduğu için onu ezmeye çalıştığı için bu olumsuzlukları yaşadığına inanmaktadır. "Bunlar Alman!" derken kendini "hakiki Türk, Müslüman veya milliyetçi" olarak tanımlamakta, bu görüşünü hem bir savunma hem de yaşadığı olumsuzluklarda bir sığınak olarak kullanmaktadır. Türkler arasında bireysel ilişkilerin zayıfladığından, çıkarcılık ve bencilliğin arttığından, yardımlaşmanın kalmadığından, ne iş konusunda ne de gündelik hayatta Almanya'nın Türkiye gibi olmadığından, kimsenin kimseye sahip çıkmadığından şikâyetler var. Almanyalı Türk toplumunu Türkiye'deki yaşam koşulları ile kıyaslayan bakış açısına göre sosyal yönden birçok noktada değişmelerin yaşandığı ve topluma özgü değerlerin burada muhafaza edilmediği, zamanla Türk olmanın hiçbir değerinin kalmadığı açıkça eleştirilmektedir (M. K. ile Passau'da yapılan görüşmeler, 2009–2011). Milli kültürel değerleri kaybeden, Almanlaşan kişiler bu görüşe göre hayatta nerede olduklarına bakılmaksızın değersiz bulunmakta dolayısıyla Almanya'da başarısız olarak kabul edilmektedir.

Almanya'daki insanların yaşantıları, başarı ve başarısızlık tecrübeleri kişisel değerlere ve kendi dünya görüşüne göre belirlenebilmektedir. Bu konudaki tüm değerlendirmeler kişinin maddi ve sosyal yaşantısına göre iki biçimde görülmektedir. Sosyal alanda yaşanan olumsuz hayat tecrübeleri neredeyse her iki alanı da kapsamaktadır. Kişilerin mesleki ve maddi olumsuz yaşantıları bile temelde sosyal yapı içinden değerlendirilmektedir. Bir kişinin sosyal olmaması, STÖ'lerde yer almaması, aile yapısındaki zayıflık, çocuklarını yetiştirme tarzı, köken kültürüyle ve inançlarıyla kopuk yaşaması maddiyatına bağlı olmaksızın değersiz birey olmasına yol açmaktadır. Münihli bir marketçi olan Ali Çavuşoğlu örneğinde olduğu gibi, oradakilerin gözünde hem sosyal yanı hem de maddiyatı hem de geçmişiyle kültürel bağları iyi olan kişiler, bunun tam tersi olarak en başarılı kabul edilen kişilerdir. Çocukluğundan beri babası ile beraber exporttan gıdaya kadar farklı dallarda ticari hayatın içinde olan bu kişi genç yaşta başarılı olmuş ve Münih'in Türk caddesinde satın aldığı bir binayı otel yapıp anlamadığı iş olduğu için bir işletmeciye kiraya vermiştir. Babası, kendisi ve kızıyla oğlu her biri ayrı ayrı işletilen Çavuşoğlu marketlerini aynı cadde üzerinde çalıştırmaya devam ettirmektedirler. Babadan toruna halen üç kuşak market işletmeciliği yapan bu aile, kendi kültür değerlerine sahip çıkmaya özen göstermekte, hemşeri derneklerinin her yıl düzenlediği iki şenliğe sponsor olmakta, etüt merkezlerinde yapılan eğitime destek olmakta, maddi başarıları yanında sosyal ilişkilerinde de başarılı bir performans sergilemektedir. Bu Türk caddesi etnik işletmeci toplumun yoğun olarak faaliyette bulunduğu tren garına açılan bir yerde bundan otuz yıl kadar önce canlanmaya başlamıştır. Bu aile caddede ilk işletme sahibi olan ailedir ve hem maddi başarıları hem sosyal yaşantıları hem de kültürlerini destekleyen çabaları her yönden olumlu karşılanmaktadır. İnsanlar kişilerin bu ailede olduğu gibi böyle dört başı mamur başarılı yaşantılarını çok takdir etmektedir. Nerede bir olumsuzluk görürlerse bunun altında önce sosyal ve bireysel nedenler aramayı tercih etmektedirler. Ne olursa olsun kişinin kimliği yaşam tecrübelerindeki başarı ve başarısızlığın değerlendirilmesinde belirleyicidir.

3.5. YAŞAM DENEYİMLERİNİN KAVRAMSALLAŞTIRILMASI HAKKINDA DEĞERLENDİRMELER

Kimlik, kişisel tercihlerimiz ve davranışlarımızdır. Almanya’da başını açarken Türkiye’de bağlamak gibi... Sokakta kapanmak veya açık gezmek gibi... Camiye veya cem evine gitmek gibi... Birayı alkollü veya alkolsüz içmek gibi... Almanya’da döner yemek veya domuz ürünlerinden yememek gibi... Helal kesim et ürünleri satın almak gibi... Alman sosisi Corywusrt veya Türk sucuğu yemek gibi... Bir cami satış yerinden et almak veya bir Alman marketinden tavuk ve sığır çeşidi et almamak gibi... Örneklerin ağırlığının yeme ve içme tercihlerinden olması, eğer sağlık açısından bir engeli yoksa kişilerin bu tercihlerinin kimlikleri daha iyi yansıttığındandır.

Gündelik anlatımlarda o kişi ve onun kültürel kimliği hakkında veriler bulunur. Bir konuşma içine alınan anlatımlarda kişinin hayat hikâyesi, nereden gelip nereye gittiği, kim olduğu, sosyal ve ekonomik çevresi vb. işaret ve kodlamalar vasıtasıyla kavramsallaştırılan değerler açığa çıkarlar (Bilgin, 2007, s. 193). Anlatım dilinde kişi kendi kimliğinin kültürel kodlarını dile ait öğeler vasıtasıyla yansıtır: nasipse, inşallah, Peygamber (s.a.v.), Allah (c.c.), Türk, Türkiyeli vb. Bunlar o kişinin tercihleridir. O kavramsallaştırmaları saygıdan, inançtan, benimsememekten veya benimsemekten, kabul etmekten veya reddetmekten kaynaklanan kararlarla bilinçli seçmiştir ya da seçmemiştir.

Biz bu anlatılarda seçtiğimiz kavramlarla kişisel kimliğimizi ve toplumsal kimliğimizi karşımızdakine iletiriz. Beğendiğimiz tutumları beğenmediğimiz şeyleri eleştirerek gösterebileceğimiz gibi, doğrudan toplumsal yargılar yoluyla “Almanlar bencil.”, “Türkler gizli planları sever.” diyerek de gösterebiliriz. “Bu Almanları hiç sevmem”, “Helal kesim olduğunu bilmeden et yemem”, “Hiç Türklerin birbirini tuttuğunu gördün mü?”, Hele milliyetçi olmasını çok beğeniyorum” derken o kişi ben kimliği veya kimlik tercihlerini bize kavramsal yargılar yoluyla göstermektedir. Bir kimliğine ait özellikleri, o kişinin yaşamakta

olduğu sosyal psikolojik yapıyı, hem anlatıma hem anlatımdaki diline ait kavramsallaştırmalar yoluyla görebiliriz (Bilgin, 2007, s. 193).

Göçmenlerin sosyal kimlikleri onların içinde bulundukları gruplar ve topluluklarda oluşur (Bilgin, 2007, s. 201, 210). Alman eğitim kurumlarında ve iş yerlerinde beraber olduğu kişiler, onun kimliğine şekil vermektedir. Boş zamanlarını Almanlarla geçiren Türklere, kendi köken grubundakiler tarafından Almanlaştı, Almandan farkı yok, Türklükle Alakası yok, gibi sözler edilmesinin nedeni bu olsa gerek.

İnsan ilişkileri bağlamında diasporada kimlik oluşumu ve kimliğin yapısı ana yurttakilerden farklıdır. Kişi kendi kültürü ve edindiği yeni kültüre ait özellikleri bir arada taşımaktadır. Bu parçalı ve yamalı kimliğini tek kimlikli olandan daha avantajlı olarak kullanmayı başarabilir. Kemal Şahin gibi birçok işadamı veya bir göçmen bu özelliğinin farkındadır ve bu avantajını açıkça dile getirmektedir.

Kimliklerini gizleyen, kendi tabi olmadığı sosyal kimliktenmiş gibi roller üstlenen göçmenler bunu toplumsal kabul bahanesiyle yapmaktadırlar. Passau'da birkaç kişi bunu uygulamakta. İçinde bulundukları Alman toplumundan olmasa bile, yabancı oldukları hallerinden, renklerinden ve dillerinden anlaşıldığı için, bir şekilde Almanların kabulüne yakın olduğuna inandığı toplumsal bir kimliğe, İtalyan, Macar gibi, bürünmeyi tercih etmektedirler. Yabancılar arasında bile statü farklılığının olduğunu ta çocukluklarında, okullarında onlara yaşadıkları tecrübeler öğretmiş. Bu kişiler aslında temelde Türk kültürü ve eğitimini alarak çocukluk geçirmişler, bu yüzden fiziki başkalıkları yanında kültürel karakterleri de millilik taşımaktadır. Ancak hiçbir münasebet olmadan önce, ya isimleri ya da renkleri yüzünden dışlamacılığın kurbanı olmuşlar. Bu tecrübe onları gençliklerinden itibaren Almanlar içinde Josef, Miachili veya Ossi olarak kendini kodlamaya itmiştir.

Bir kişinin kendini, benliğini gizlemek istemesi her zaman bu dışlamacılık yüzünden olmamaktadır. Kahvede ağırlıklı olan konuşmalar futbol ve güncel

olaylar üzerine kurulur. Her kişi kendi takımını açıkça savunur, kendi takımından olanla işbirliği yapıp böylelikle sosyal kimlik bağını bile kurar. Ancak bu sosyal kimlik her zaman böyle net bir pozisyona veya açık kimliklere aitlik göstermeyebilir. Orada temel aldığı bakış açısı veya dünya görüşünü diğer kişilerin kültürleri ve o kişilerin statüsü veya her çeşitten olabilen ağırlığı değiştirebilir. Bir grup dindar kişiyle veya Almanya sempatisanı bir toplulukla kahvede sohbet eden göçmen, o gruba çok uyumlu davranışlar sergilerken, anlatımları o meyanda olabilir. Fakat bilinen kişisel kimliği ise hiç de öyle dindar veya Almanya sempatisine sahip değildir. Fakat bu iki durum, bir kimlik gizleme veya kimliklerin gruba göre uyumlu sergilenmesi yahut da başka ne olursa ne olursa olsun yapılan araştırmam her görüşmemde karşıma çıkmıştır. Türkiye’den görevli bir memur ve akademisyen olmak size anlatıların ve yaptığınız görüşmelerin rengini değiştirebilmektedir. Havaya göre yelken açmak, çatışmadan kaçınmak, sohbetin akışını bozmamak gibi çeşitli nedenlerle kişiler şahsi kimliklerini anlatılarında örtebilmektedir.

Bu anlatı çalışması üç temel alan bilgisi üzerine inşa edilmiştir. Birincisi çalışma sahasının yaşantısı hakkında gündelik bilgiye dair malumdur. İkincisi sahanın kültürel tarihî, coğrafyası, ekonomisi, etnografyası hakkında temel bilgilerdir. Bu ikisini işletecek teorik yapısal çözümleme ve sonuç analizine ait yöntem bilgileri de üçüncü ve son temel bilgidir. Sosyal tarih, kültürel tarih, sosyal psikoloji, dilbilim, göstergebilim, folklor, kültür ve halkbilim bu çalışmada çerçeve bilimlerdir. Çalışmadaki anlatımın kaynakları röportajlar, yüz yüze konuşmalar, gündelik konuşmalar, yazılı anketler, konuşulanlara edilgen katılım, konuşulan yerde misafir olma gibi sahada derlemeye ağırlık vererek toplanmıştır. İç gözlem ve katılımlı yöntemler, Passau’daki kahve buluşmalarında olduğu gibi, aylarca süren uzun zamanlara dilimler halinde yayılmıştır.

4. BÖLÜM:

ALMANYA'DA YAŞAYAN GÖÇMEN KÖKENLİ BİREYLERDE KİMLİK VE DÜNYA GÖRÜŞÜNÜN OLUŞUMUYLA İLGİLİ MESELELER

4.1. AİLE YAPISINA BAĞLI DÜNYA GÖRÜŞÜNÜN HAYATA YANSIMASI

Almanya Türklerine okul öncesi ve zorunlu eğitim dönemlerinde Alman resmî kurumlarında bir köken dili eğitimi verilmez. Resmi makamlarda ve son yıllardaki Alman hükümetlerinde, anadilini veya köken dilini okullarda desteklemek, resmi toplum dili Almancayı öğrenmeyi ve gündelik alanda Almanca kullanmayı engelleyeceği gibi bir genel anlayış var.⁴⁴ Bunu düşünerek okullara ait açık alanlarda bile Türkçe konuşmalara karşı tedbirler alınmaktadır. “Özellikle her yerde, çarşıda, sokakta Türkçe konuşmamı yasaklamaları, “Türkçe konuşma!” diye azarlamalarına dayanamıyorum (Bir öğretmenle kişisel iletişim, Berlin, 2012).” Almanya’da Almanca konuşulur, denen bir politika ile özellikle Almanyalı Türklerin kültür bağlarını koparmaya yönelik adımlar atılmaktadır.

Oysa Alman Anayasası’nın ilk 4 maddesinde yerli yabancı ayrı tutmadan tüm insanların eşit olduğuna, dinini, kültürünü serbestçe yaşamanın insani temel haklardan olduğuna vurgu yapılmıştır. Buna göre uzun süredir Almanya’da yerleşik olanların veya Alman yurttaşlarının kültürüne ve onun kimliğini oluşturan dile resmi bir ayrımcılık yapılamayacağı kesindir.

44 Dr. Ludwig Spaenle (Bavyera Devlet Bakanı, Eğitim Bakanları Başkanı) 2008 ve 2010 yıllarında TC Başbakanı Erdoğan’ının Almanyalı Türklerin eğitim problemini Almanya’nın çözemediği, öyleyse Türk liselerin açılması yoluyla bu yolun açılmasını istemesine verdiği cevapta, Türkçe’yi anadili olarak tanımadıklarını fakat yabancı dil olarak eğitime katkı yapabileceklerini beyan etmiştir. Hermann Bausinger, yabacıların kültürel kimliğinin bir istatistik sorundan çok öte ve provakatif bir mesele olduğuna vurgu yapmaktadır (1985, s. 388-390).

İleri demokrasi ile yönetildiği halde azınlık yurttaşlarına veya uzun yıllardan beri toplumunun bir parçası olanlara yine de kişi temel haklarından olan anadilini ve köken dilini öğrenme çabalarına karşı harekete geçmeyen, ayrımcı uygulamalar var. Çünkü yurttaşlıkla kazanılmış haklar olan bu dil eğitimi desteğini kendisi sağlamadığı gibi, Münih belediyesi şehir sınırlarında Türk Dışişleri Bakanlığı'nın görevlendirdiği Türkçe ve kültür dersleri öğretmenlerinin birleştirilmiş sınıflarda seçmeli ve kredisiz ders olarak Türkçe öğrenmelerine sağlanan derslik sağlama desteğini 2010 yılından beri kaldırmıştır. Böylelikle fiilen anadili derslerinin yapılmasına izin vermeyerek bu kültürel azınlığı tanımadığını ortaya koymaktadır.

İşte bu noktada iki kesim taraf olduğu haklar bakımından ayrılmaktadır. Almanya'ya göre Türk toplumu burada yaşıyorsa, tam uyum içinde olmalıdır. Almanca ve Alman kültürüne sahip olmak yeterli değildir. Onunda içinde erimek ve onu içselleştirmek zorunludur. Aksi ise Almanya'ya koşut ve paralel bir toplumdur ki bu kesinlikle kabul edilemez. Oysa Türkiye'den işçi göçüne veya diğer ilintilere bağlı olarak Almanya'yı yurt edinenler böyle düşünmemektedir. Onlar kendi köklerinden aldıklarını Almanya'da yaşamaya devam etme arzusundadırlar. Bu çabalarını zamana ve şartlara uygun oldukça göstermişlerdir. Kimse demokratik çerçevede kalan bu hal ve davranışlara müdahale edilmesini istememektedir. Bu onların hem siyasî hem de kültürel haklarından ve asıl sorun bunun bir siyasî haklar çerçevesine bir türlü oturtulamamasından kaynaklanmaktadır. Yoksa herkes gibi göçmenler de kendi kültürel etkinliklerini ve toplu ibadetlerini kendi oluşturdukları aile olsun veya dernek olsun sosyal bir kurum çatısı altında icra edebilmektedir. Ancak tüm bunlar yasal bir çerçeveye oturmuş değildir, sadece yerel mercilerin iznine tabidir.

Alman ulus devleti eyalet ve etnik bölgelerden oluşan çok parçalı bir yapıda olsa bile, Yahudilik hariç bir Hristiyanlık kültürünün ve tarihinin kaynaştırdığı bir toplumdur. Üstelik ileri sanayileşmeye, ileri demokrasiye, ilerlemiş bilim ve kültüre sahip olmasına rağmen, çoğu geleneklerini ve adetlerini çok canlı olarak

yaşmaktadır. Kültürel sanayi toplumdaki bütün sosyal olgulara yön vermektedir. Ancak bunun içinde Yahudilik ve Müslümanlık gibi azınlık grupların bir ağırlığı yoktur. Diğer yandan her sosyal olaya damgasını vuran bu kültür sanayisi için bu azınlıkların maddi bir katkısı, bütçesel olarak mühim de değildir. Bütün bunlar göçmen azınlıkları hem sosyal hem de buna bağlı olarak siyasal alanda çok cılız biçimde temsil edilme sorununa mahkûm etmektedir. Göçmenler bunu bilerek haklar konusunda hareket etmedikçe, ev sahibince dikkate alınmayacağını bilmelidir. Yine de tarihsel ve güncel bir etkileşimle biçimlenen bu toplumun statüsü hem içerde hem dışarda hem de küresel bağlamda sürekli değişmekte ve kişisel haklar mücadelesine göre biçimlenmektedir.

Çifte vatandaşlığın elde edilmesinden beri, 2000’li yıllardan beri, aile ve veli dernekleri bu konularda gayret sarf etmeye çalışmaktadır. Yurttaş eşitliğini öne sürerek çocuklarının eğitiminde eksik buldukları ve önemsedikleri anadili eğitiminin alınması için yerel mercilerde mücadele etmektedirler (Münih Belediyesi Yabancılar Temsilcisi ile k. görüşmem, 2012). Göçmenlerin Almanya’da toplumsal uyumuna engel olacağı düşüncesi ile verilmeyen köken dili eğitimi konusu siyasiler ile göçmen toplum arasında yıllardır bir gerginlik sahası olmuştur. Anadili eğitime ne müdahale ne de etki edebilen veliler birliği, her yerde dernekler kurarak bu çatı altında faaliyetlerini sürdürse bile ya siyasî çekişmelerle ya da eğlence ağırlıklı toplantılarla zaman kaybetmektedir. Anadili eğitiminde asıl sorun göçmenlerin ister Alman vatandaşı isterse değil, hâlâ köken kimlikleriyle beraber ele alınması ve bu kimliğin Alman kimliğinden dışlanmasıdır (Demografik Yapı Raporu, 2010). Alman devleti bu kişilerin oluşturdukları melez kimlikleri uyum için yeterli bulmamakta ve bu yüzden kabul etmemektedir. Bu kimliğe sahip kişilerin resmi statüsünün ne olduğu bile belli değildir. Resmi belgelerde Alman olarak kaydetse bile, başka bir parantez açarak onu göçmen kökenli Alman olarak raporlara kaydetmektedir. Alman Anayasası’nda vatandaş ile Alman halkının tarifi makasında birleştirici adımlar atılmadan, göçmenlerin siyasî statüleri belli olmadan anadili eğitimi, İslam dininin kabul edilmemesi ve Müslümanlığın tanınmaması gibi sembollerle ortaya

çıkan toplumsal kabul probleminin kesin olarak bir çözüme kavuşması mümkün görünmüyor.

Türkiye'nin görevlendirdiği öğretmenler ile bugünün eğitim ihtiyaçları arasında hiçbir ortak payda kalmamışken, 600–700 arasında eğitimcinin Almanya'da görevli bulunması, resmi kutlamalara yapılan hazırlıklara vakit harcamakla çözülebilecek bir mesele değildir. Bu arada binin üzerinde Türk veya Alman makamları tarafından sözleşmeli olarak görevlendirilmiş ve birçoğunun mesleği öğretmen olmayan eğitimci, sayılarının 700 bini bulduğu sanılan öğrencilere eğitim hizmeti vermeye çalışmaktadır. Bu eğitimlerle elde edilmeye çalışılan netice bir Türk çocuğu yaratmaya yöneliktir. O çocuk tarihini, kültürünü, geleneklerini, adetlerini anadili eğitimi çerçevesinde tanımalı ve mümkünse benimsemelidir. Bu eğitim onun davranış ve yeteneklerini istenen çerçevede değiştirip geliştirmelidir. Eğitim yılı içinde milli bayramlar için kutlama programlarına önemli hazırlıklar yapılır. Çocuklar hazırlandıkları programı hafta sonları ya da okul zamanı dışındaki bir fırsatta icra ederek tamamlarlar. Bu o çocuklar için bir zamanda geri dönüş niteliği taşır ve kökenlerine doğru bir eylemdir. Pratikte, gerçek yaşamda ve okul hayatında ise bu kutlamalıklar, bu bayramlar her şeyiyle bambaşkadır ve bu eğitim çalışmaları onların melez kimliklerinin oluşmasında çok etkindir. Bir yanda Almanya'dan diğer yanda ise Türk ve Müslümanlığından aldığı ve hiçbir zaman bir arada olmayan farklı kimlikleri vardır.

Ailenin köken dili sadece bireyler arasında konuşularak öğrenilen gündelik bir dil halinde kalmıştır. Baskın dil Almancadır; içinde yaşanan çevrenin, eğitimin ve medyanın dilidir. Bu yüzden baskın dilin hegemonyası altındaki köken dili anadil olmaktan çok farklı bir yere doğru itilmiştir. Almanca-Türkçe karışımından meydana gelen bu dil edinimi, o bireyin etkileşim oranına ve yönüne göre bireyler kadar çeşitlilik göstermektedir. Kültürel kimlikleri gibi iki toplumun tireli bireyleri olarak yeni bir dille konuşmaktadırlar. Bu dil de kendisi gibi tirelidir ve Almanya Türkçesi, Almanca Türkçesi, Türk-manca gibi tarif adlarla anılmaktadır.

Almanyalı Türkler çok çok geniş anlamda ortak bir köken diline sahiptir. Anadolu'dan gelenler için bozuk konuşmadan türemiş, doğduğu ülkede var olan kültür çevresinde öğrenildiği kadarıyla gelişebilmiş, herhangi bir eğitim formasyonundan geçmemiş Almanya Türkçesi o ortak köken dilinden elde edilmiş bir diasporik dildir. Bu dilin köken dilinden gelen bir dal olması ve Almancanın baskısı altında kalması onun karakteridir. Bu dili edinen, onunla iletişim kuran birey kendi kültürel benliğini yaratır; bu bireylerin oluşturduğu toplu iletişim ve medyatik ağ ve araçlar üzerinden ise diasporadaki toplumsal kimlik ve kültür oluşur. Bu toplumsal kimlikle alışveriş bağı olduğu sürece, o birey her defa bu dilsel ağlaşma sürecini tekrarlamış olur ve karşılıklı etkileşim çevre faktörleriyle beraber o dili ve kültürü oluşturmaya devam ederler.

Başarı azimle kazanılabilir, fakat hayatı ailesiz yaşamak mümkün değildir. Geriye baktığımızda bir sürü insanın ismimizle anıldığını görürsünüz. Aile, insanın hayatta elde edebileceği en büyük mükâfattır. Bunu, Allah'ın (c.c.) canlılara bahsettiği en büyük lütuflarından birisi olarak telakki edebiliriz. Türk toplumu, geleneklerin etkisiyle aile içi dayanışmaları kendi aralarında yaparlar. Dayanışma, ailenin yapısıyla yakından ilgilidir. Mesela aile, çocuğunu maddi değerler yönünde yetiştirirse, daha çok maddi destek olurlar. Eğer eğitim temelinde bilinçlendirirse, daha çok eğitimde destek olurlar. Eğer çocuk, ahlaki ve içtimai değerlerle yetiştirilmişse, ona da bu yönde destek olurlar. Tabii bu noktada toplumun kültür yapısı, inanç ve gelenekleri, yaşadığı ortam, maddi durumu da belirleyici olur. Türkler irsi olarak bağımsız olmayı tercih eden bir kavimdir. Bu hususiyetleri onların, sosyal ve ticari hayatına da yansımaktadır. Şüphesiz işsizlik, iş hayatında karşılaşılan zorluklar ve haksızlıklar Türkleri serbest yatırıma yöneltmiştir. Kendi işini kurma sebebin nedir? İşinde ailen, inançların ve geleneklerinin etkisi nedir?

Cevap:

Türklerin kendi işini kurmasının temelinde birçok faktör yatmaktadır. Onların başında işsizlik önemli bir nedendir. Fakat belki de en önemlisi Türklerin, Almanya'da kalıcı azınlığa dönüşmesi gelecek kuşaklar adına güvence oluşturma ihtiyacını doğurmuştur. Ayrıca aile içi dayanışmanın da serbest çalışmada etkili olduğu kesindir. Bu katkıyı hem sermaye, hem de insan gücü dayanışması olarak düşünebiliriz.

Başarısızlıklar ne ölçüde çevre şartlarından kaynaklanır? Almanya'nın başarısında bir etkisi var mı?

Cevap:

Başarı, kendi alanı içinde farlı faktörlerin bir arada etkili olduğu bir kavramdır. Başarı için fiziksel ve zihinsel enerjiyi bilinçli kullanmak şarttır. Gün içinde insanın en verimli olabileceği zaman, saat 07.00'den başlayarak azami 7–8 saatlik bir zaman dilimini kapsar. Buradan hareketle erken yatıp erken kalkmak başarı için önemlidir. Dürüst ve ilkeli olmak, inatçı değil, fakat azimli olmak, başarmak adına değerlerden fedakârlık yapmamak da başarının sırlarındandır.

Alman kültürü için söylenmiş iki deyim vardır: “Alman usulü” ve “Alman malı”. Birincisi materyalist, ferdi menfaatleri beşeri değerlerin üstünde tutan toplum yapısını gösterir. İkincisi disipline olmuş, kalifiye ve kaliteye önem veren, kolektif çalışma bilincini yakalamış, tek başınayken de sorumluluk içinde hareket eden bir toplum yapısına işaret eder. Almanya’da doğan ikinci ve üçüncü kuşak Türklerde, Alman kültürünün etkileri hissedilir derecede görülmektedir. Bu bağlamda Avrupalı Türklerin 21. yüzyıldaki geleceğinin belirlenmesi önemlidir. Almanya’nın eğitim ve teknik imkânları elbette başarının belirlenmesinde etkili olmaktadır, eğer zorlukları yenebilirseniz. (Bir öğretmenle kişisel iletişim, Berlin, 2012).

Anadil aile içinde ve sosyal çevrede kullanılarak gelişir ve bireyin etnik kimliği ile kültürünü geliştirir. Aslında anadilin konuşarak ve eğitim almak yoluyla öğrenilmesi Nermi Uygur’a göre kültür ediniminin kendisidir (Uygur,2006, s. 21). Diasporik çevreyi oluşturan, geçici hayalî vatanı kuran ve köken kültürünün taşıyıcısı olan anadil (Yıldırım, 1998, s.135) aile bireyleri arasında ve okul bahçesi, eğlence, şenlik bayram gibi anadilde iletişimin sağlandığı ortamlarda kültürel olarak Almanyalı Türk kimliğini pekiştirir. Okullardaki seçmeli Türk kültürü derslerinde, Türk Milli Eğitim Bakanlığı’nca geçici olarak görevlendirilen öğretmenlerin birleştirilmiş sınıflarında geliştirilmeye ve pekiştirilmeye çalışılır. Bu dersler ancak okul aile birliklerinin konsolosluklara resmi başvurusu üzerine Türkiye’den gönderilen öğretmenler tarafından yürütülmektedir. Dernek, cami ve spor gibi kültür kurumlarında verilen dersler ve yapılan faaliyetler anadilin yoğun olduğu diğer tabii ortamlardır. Berlin, Münih ve Köln gibi bazı illerdeki yoğun Türk nüfusuna sahip liselerde okutulan yabancı dil Türkçe, bu anlamdaki bir anadil programı içinde değerlendirilemez.

Diasporadaki göçmen Türk kültürünü doğuran ve yaşatan ortamlar ailede ve ailenin diğer ailelerle, diğer kurumlarla ördüğü bağların etrafındadır. Dış dünya renkleriyle, sesleriyle ve kokularıyla beraber tümünden yabancıdır. Onu güvenle sarmalayan kendi kültür ve dil çevresi dışarda yoktur. Güvenli yer, bağlı olduğu kültürü yaşatan kendi dilinin kullanıldığı yerdir, gettosudur, evidir, kahvesidir, spor kulübüdür vb. (Uygur, 2006, s. 26). Özellikle aile büyükleri hâlâ kendi dilini kullanmaya özen göstermekte, çocuklar ise çoğu zaman öğrendikleri baskın dil olan Almanca seslenmeye devam etmektedir. Çünkü eğitim kurumlarında uzun süre eğitim alan çocuklar ve meslek öğrenen gençler veya yuva çağındaki

küçük çocuklar, içinde vakit geçirdikleri kurumsal dille tanıştıkları andan itibaren Almancaya yatkınlık kazanmaktadır. Ama kendi dil kültür çevresinde, Türkiye'de yetişmiş olan büyükler, birinci ve ikinci kuşaklar, Almanca soran veya cevap veren çocuklarına dahi bu yetiştikleri dilleriyle, köken Türkçeleriyle konuşmaktadırlar (E. Ustabay [2011, Münih] ve Ö. Dönmezer'le [Passau, 2009] kişisel iletişim).

Aileler kendi kültürünün diğer taşıyıcıları ile piknik, düğün, kutsal günler gibi fırsatları kullanarak ilişki kurmaya ve aralarındaki sosyal ve mekânsal birlikteliğe önem verirler. Bu beraberlikler hem aile bağlarını hem bireysel ilişkileri güçlendirir. Yeni kişiler katıldıkça grup da güçlenmektedir (E. Ustabay ile kişisel iletişim, 2011, Münih). Aileler ev dışında bile, alışverişlerde, aile eğlencelerinde ve aslında Türkçe arzu edilmeyen doktor, okul gibi birçok kurumsal ortamda bile (Osman Ertürk ile kişisel iletişim, 2009, Passau) çocuklarıyla bu dil üzerinden iletişim sağlamaktadır. Her yerde bu dile öncelik vermekte, ancak karşı çıkıldığı veya yasak konulduğu zaman bundan vazgeçmektedir. “Burası Türkiye değil!” “Burası Almanya!” uyarılarıyla kamusal ortamın gereği gösterilerek ülke dili Almanca, ailenin sosyal hayatına yerleştirmeye çalışılmaktadır.

Birinci nesil işçi olarak gelmiş olan göçmenler için kendi dillerini kullanmaya imkân veren tek yer aile ve aileler arasındaki komşuluklar ve ziyaretler olmuştur. Dış dünyada farklı dil kullanmaya çaba göstermişler, işite işite öğrendikleri ve yaşam boyu kalıplaşmış birkaç kelime ve cümleden ibaret bozuk Almancalarıyla iletişim kurmuşlardır. Diğer yandan Almanya, ayran, gurbet, döner, çabuk çabuk, yaban ve yabancı gibi kalıplaşan bazı kelimeleri de Almancaya kazandırmışlardır.⁴⁵ Aileler kendi aralarında toplandıkları ortamlarda çocuklar bu dili daha fazla işitmekte ve kullanmaktadırlar. Bu sebepten aileler arasındaki gidiş gelişler çocukların kendi köken kültürleriyle olan bağlarını sürdürmeleri açısından önemlidir (Veyisoğlu ile kişisel iletişim, 2011, Münih).

45 Türk işçi göçü sonucunda Almanya'da en fazla konuşulan ikinci dil Türkçedir. Alman ve Alman olmayanların 3,5 milyon kişi olduğu sanılmaktadır.

Göçmenlerin ilk günlerinde birinci nesildekilerin dilsizliğini anlatan birçok anekdot vardır ve bunlara her yerde rastlarsınız. Bu komiklikler 2011 yılında gösterilen Almanya Hoş geldiniz adlı Willkommen Almanya filminde de yer almıştır. Ama bana en çarpıcı gelen sözlerden biri “Bir kere (orada) Türkçe konuşmamışsan, hiç konuşmamış gibisin.”dir ve burada bir küçük çocuğun doktordaki tercümanlığı vasıtasıyla iletişim kurmanın kötülüğünden bahsediliyor. Kendilerini “poliste, doktorda” bilmem nerde ifade etmekte güçlük çekenler (Pelek, 2011, s.56) “çocuklar vasıtasıyla konuşurdu. Tercüman dahi olsa aslı gibi olması mümkün değil.” (Yazgan ile kişisel iletişim, 2011, Münih).

Göçmenlerin kendi dilindeki kişilerle bir araya gelme ihtiyaçları, onların geçici olarak bir yurt ve güvenlik sağlama ihtiyaçlarından kaynaklanmaktadır (H. Bostan ile kişisel iletişim, 2009; Münih trenindeki Çinli işçi ile mastır öğrencisinin 2 saatlik sohbetleri). Göç edilen yurttaki ilk zamanlarda yaşanan dilsizliğin bir tanımı olarak bu dil meselesi aslında hâlâ bir varlık problemidir “Dilin yoksa sen de yoksun. Kendi dilini kaybetmişsen sen de yok olacaksın.” (H. Bostan ile kişisel iletişim, 2008). Dilini konuşabilen için o konuşulan dil diasporadaki anlık yurt olmakta, o anda konuştuğu anadil sayesinde var olabilen hayali yurttaki konuşma ağına katılan kişi gerçekte var olabilmektedir. Passau’da 2008–2009 yılları arasında her Cumartesi bir pasajdaki kahvede öğle saatlerine doğru kendiliğinden bir toplanma olurdu. Burada yaşayanların buluşup oturacakları herhangi bir yer yok. Ne bir kahvehane, ne bir lokanta ne de bir dinî kurum var. Tren istasyondaki pasajda olan bu kafenin ortamı birkaç saate kadar uzanan sohbetler için çok müsait bir yer. Büyük bir giyim ve ayakkabı mağazası, berberi, lokantası ve araba parkı olan bu mekânda buluşma yerinde bir seçimdir. Kafenin bulunduğu ikinci kat, camla kaplı bir tavanın hemen altındadır ve uzunca bir alışveriş katının içine bakan teras kenarına doğru yerleşik masalara sahip olan bu kafe, tüm çarşıya hâkim bir noktadadır. İlk gelen kişi kafe bir masada oturur. Tedavileri için uzaktan kura gelen biri, yük almayı bekleyen tırcı veya mola vermiş bir makinist can sıkıntısıyla çıktığı çarşı gezintisinde burada toplanan topluluğu keşfettiğinde büyük bir sevinç ve hayret

içinde selam verip masaya ilişirdi ve konuşacak kimseler bulamadıklarından yakınırlardı.

Aile gelenekleri etrafında kümelenen sosyal ve kurumsal iletişimlerden oluşan bir çok bağ, toplumsal yapıyı göç edilen yurttaki kökleriyle beraber yaşatmaktadır. Tanışma sonucu evlilikler, arkadaşlık ve ortaklıklar kurulmaktadır. Bu süreci en çok kadınlar yönetmektedir. Günler ve misafirliklerde geleceğin sosyal yapısı kurulmaktadır. Ayrıca bu bağlar üzerinden bir ortak girişime uzanan ilişkilerin temeli atılmaktadır. Bir çok iş sahibi kişinin aile ilişkilerinde bu bağların güçlü şekilde muhafaza edildiği görülmektedir. Sosyal yapıların üzerinden başlayan karşılıklı ilişkiler, güven ortamı yaratarak iktisadi hareketlere yol açmaktadır. Sosyal ve iktisadi sermayenin en açık biçimleri göç kökenli bu topluluklarda ortaya çıkmaktadır. İsmail Cura, 30 yıldan beri tek başına çalışan bir inşaat ustasıdır. Ailesi Türkiye’de ve kendi kâğıt üzerinde bir evlilik yapıp buraya gelmiş ve burada kalmış. Ailesiz yaşadığı için, gece gündüz çabalamasına rağmen, kaybettiklerini “Ailem burada yanımda olsaydı şimdi bir kenarda 500 bin Euro’m daha olurdu.” diye vurgulamakta (Kişisel iletişim, 2012, Passau). Bu sözlerde sosyal çevre ile sermaye arasındaki bağı dile getirmeye çalışmıştır.

Kültürün insan üzerindeki toplam etkisiyle ortaya çıkan kültürel kimlik, toplulukların genel davranışı ve kendi diğerleriyle ilişkilerinin anlaşılmasındaki anahtardır. Bu Almanya’da yaşayan Almanyalı Türkler topluluğunu araştırmak için kullanılacak kavramdır. O kimliği anlamak için tüm dünyadaki toplumları evrensel değer olarak ortak bir kimlik yapısında çözümlemeye çalışmak hiçbir yaklaşım üretmez. Almanyalı Türkleri kendi yerinde diğer kimliklerle karşılaştırarak açıklamak gerekir. Onun kendisi, bir yanda göç ettiği mahallî kimliği, diğer yanda tabi olduğu ulusal boyuttaki kimlik ve göçle beraber edindiği kendi kimliğinin Almanya’daki kimliklerle girdiği ilişki sonucunda yarattıklarıdır.

Alman ve Türk ailelerini iç içe davranış, ilişkiler açısından inceleyen uluslararası kültürel psikoloji araştırmaları göstermiştir ki ilişkiler ağı her ikisinde farklılık arz

eder. Türk ailesinde ilişkiler bağıllık ve bağımlılık değerleri etrafında yapılanmaktayken, Almanlarda ise bağımlılığı reddeden özerkçi bir yapı tercih edilmektedir (Kağıtçıbaşı, 1991, s.23) Aile, kendisi ve çevresi ile kazandığı sosyalleşmeyi ve Almanya'dan aldıklarını kültürel alışveriş içinde sentezleyerek biçimlendirmektedir (Tezcan, 2000, s.174–191). İster ekonomik yönden isterse sosyal-duygusal yönden olsun hangi açıdan bakılırsa bakılsın Almanyalı Türk ailesindeki bağıllık ve bağımlılık yönü Alman aile içi ilişkilerine göre tamamen farklıdır (Kağıtçıbaşı, 1991, s.57, 59). Büyüklere, ana babaya saygı ve küçüklere ablalık ve ağabeylik davranışları görmediği Alman toplumunu eleştirmekte ve kendine yabancı görmektedir. Aşağıda aile içi bağıllık ve bağımlılık ekonomik güvence ve sosyal-duygusal bağlamın ikisini kapsayacak anlamda kullanılacaktır.

Aile içi bağlar, sosyal sermaye ve etnik işletmeler konusu Almanyalı Türkleri anlamak için üç önemli anahtar. Resmi konuşma dili Almanca ve anadili Türkçenin her ikisinin beraber kullanılmasının yanı sıra Batı Avrupalı demokratik Hristiyan bir ülkedeki yaşam bu toplumun sosyal ve ekonomik gelişmelerine şekil vermiştir. Almanyalı Türklerin kendine has bir yaşama biçimi ve sosyo-ekonomik kurumları bu karşılıklı etkileşimler sayesinde ortaya çıkmıştır. Bilhassa aile ve kültür ilişkisini ve bu bağlamda kültürün kurumlar ve örgütler üzerindeki etkilerini psikoloji bilimi sahasında Göka'nın (2008, 2009 ve 2010) Türklerin grup davranışı adı altında ve yine aynı sahada Kağıtçıbaşı'nın (1991) kültürün kişilik oluşumuna etkilerini aile çerçevesinde karşılaştırmalı olarak ele alan önemli araştırmaları vardır. Batı Avrupa'ya baba yurdundan (Yıldırım, 1998, s.136, s. 140) taşıdığı atalarının kültürü ile yeni anayurdu Almanya'da elli yıllık süre içinde yoğurduğu yeni kültürün içerden gözlemlenmesi ve sözlü anlatılarının araştırılmasından yansıyan gelenek ve dünya görüşünü aile bağları, sosyal sermaye ve işletmeler bazında analiz ederek üzerinde durmaya çalışacağız.

Gözlem ve görüşmelerimden çıkan neticelerde olduğu gibi yapılan araştırmaların da ortaya koyduğu verilere göre ailelerde hiyerarşik yapı ve

kuvvetli bir aile içi bağıllık vardır. (Kağıtçıbaşı, 1991, s. 57; Göka, 2009, s. 95). Aile yapısı küçük işletmelerin kurulmasını teşvik etmekte ve desteklemekte, kuruluş aşamasını maddî ve sosyal şartlar çerçevesinde kolaylaştırmakta; sonra onun yaşatılmasını devamlı kılmaktadır. Almanyalı Türk işçilerin kurduğu aile işletmeleri başlangıçta eşler ve çocukların emekleriyle hep birlikte yürütülmüştür. Bir yandan kısıtlı olan sermaye ve diğer yanda bir işte çalışmanın yanı sıra başlayan yeni bir işin gereği o günkü ağır şartlar tüm aile bireylerinin omuzlarına dağıtılmıştı. Bu durum bir ataerkil aile düzeni içinde yapılabilecek görev bölüşümü ile sağlanmaktaydı (Kişisel iletişim: A. Çavuşoğlu, 2011, Münih; H. Yazar, 2011, Münih; Acar, 2011, s. 61–64)

Başarının sırrı aile şirketini profesyonel yöneticilik ile birleştirerek iş yapmakta. Alman iş disiplini, işte verilen sözde durma ve Türk girişimci cesareti bu firmanın başarısı oldu. 4 erkek kardeşle birlikte en küçükleri ticaret eğitimi alarak işin başına geçmiş. 1991’da kurulmuş, fakat ortağı olan Alman’dan 2006’da ayrılarak Nürnberg çevresinin ortalama 150 kişiye iş sağlayan ikinci büyük firması olma başarısına kavuşmuşlar. Giresun ilinden ve aynı köyden Almanya’ya gelmiş olan Yazarlar ailesinin ana grubu Fürth çevresinde hem kendi geliştirdikleri patentli aletlerin üretimi ile hem de inşaatın boya ve izolasyon sahasıyla meşguller. Askerlik sonrası babasının yanına gelmiş olan Baba Yazar inşaat işçisi olarak çalışmaya başlamış ve 1990’da büyük oğlu Mehmet ile beraber kendi firmalarını kurmuşlar. Şimdi üç erkek evladının her biri aynı sahada iş yapmakta ve akrabalık bağları gibi iş konusunda da beraberlikleri sürüyor. Küçük grup Yazarlar ise baba ve üç erkek evlattan oluşan bir aile şirketi bugün ve Münih’e göçüp kendi dekorasyon boya firmasını kuran baba bugün emekli. Üçü de evli olan çocuklardan en büyüğü mesleki eğitiminin sonrası firmayı yönetmeden önce üç aylık ticaret eğitimini tamamlamış ve Münih’in en kaliteli firmalarından biri. Her iki ailenin de erkek çocukları evli ve tek başlarına bile çalışsalar da iş hayatlarında sıkı sıkıya aralarındaki bağı koruyorlar. Baba Yazarların en büyüğü olan ve hâlâ çalışmaya devam eden Mustafa Yazar’la yaptığım görüşmede hayatlarını anlatırken sık sık dürüstlük, iman, inanç, ibadet gibi Türk kimliğine yaptığı vurgular öne çıkmış ve iş

başarısının da bu etkenlere bağlı olduğu vurgusu yapılmıştır (Murat Baydemir, Murat Yazar aileleri ile toplu görüşme, 01.05.2012, Fürth).

Ailesinde kültürel ve geleneksel değerlere önem verenler ile vermeyenler arasında işinde başarılı olma ve diğer durumlarda büyük farklılıklar var. Aile fertleri birlik beraberlik içindeyken ister bağımsız isterse de tek bir ferdin yönetiminde olduklarında oradan aldıkları veya almak durumunda kaldıklarında yanlarında olacak destekle sosyal hayatlarında, iş ve işçi olarak çalışma hayatlarında başarı grafiğini yakalamışlar: Passau'daki O. ailesinin fertleri kendi kendilerine yetecek kadar iş hacmine ve sosyal gelişmişlik profiline sahipken Münih, Nürnberg ve Fürth'teki Çavuşoğlu, Yazar veya Baydemir aileleri bu bağ ve destekle büyüttükleri iş sahasında hem daha kaliteli hem de daha yüksek iş yapma kapasitelerine ulaşmışlar. Böylelikle hem aile fertlerine, hem yakın çevrelerine iş alanı ve spor veya folklor gibi çeşitli kurslar, mescit, kantin gibi sosyal alan yarattıkları gibi, Alman vatandaşlarına da iş verir duruma gelerek topluma uyum sağlamışlardır.

Ebeveynlerin sosyal başarıları ve iş alanında kat ettikleri mesafeler, atacakları adımda çocuklarına büyük bir avantaj sağlamaktadır. Öte yandan göçmenler kazanç sağlamak amacıyla yurtlarını terk etmişler, bu sebeple çok ve durmadan çalışmışlardır. Her ne olursa olsun geliş amaçlarını unutmamışlar ve bunu çocuklarına aktarmaya çalışmışlardır. Onların bu azmi ve çalışkanlığı ikinci ve üçüncü kuşaklarda doping etkisi yaratmaktadır. Sanat ve spor dünyasında, işletmelerde ve her alanda filizlenen göçmen girişimcilerle ilgili yapılan araştırmalar, yerli girişimcilere göre belli alanlarda göçmen ağırlığını göstermiştir.

Psikolojik araştırma verilerine göre önceleri tek başına done kabul edilmiş olan girişimcilik ruhunun ekonomik işletmeleri açıklanmasında yetersiz kaldığına dair ciddi eleştiriler ortaya çıkar (Kağıtçıbaşı, 1991, s.38–40). Diğer yandan bu kapitalist yanın eksik olduğu toplumlardaki hızlı ekonomik kalkınmanın bu teoriyle açıklanamayışı, girişimcilikte ekonomik olmayan etkenlerin varlığını

araştırmaya sevk etmiştir. Kağıtçıbaşı'nın (1991, s. 38, s. 40, s. 57) aktardığı bilimsel analizlerde aile içi bağlılığın kuvvetli olduğu toplumlarda ekonomik kalkınmanın hızla geliştiği ve uzak doğu kaplanları denen ülkelerde önemli bir etken olduğu ortaya çıkmıştır. Aile, çocuklarına bir işe girmede, kendi işine başlamadan önce onlara cesaret veriyor ve onları motive ediyor. Aile bağları sosyal hayatın yanı sıra maddi anlamda da güvenlik demektir. Biz neden emekli olduktan sonra buraya geldik? Onlara maddi ve manevi destek olmak ve hayata atılmalarını hazırlamak için (Kişisel iletişim: B. Tellioğlu, 07.12.2011, Passau).

Almanya Türkleri diasporada farklı kimlikleri ile ekonomide ve sosyal alanda yer edinebileceği, yükselebileceği açıkları çabucak kavrayıp (Kişisel iletişim: H. Demirci, 2011, Bad Füssing; Kemal Şahin, 2011, Passau) yarattıkları iş pazarlarına Münih'teki Goethe Strasse (GS) bir örnek. Aile yapısından kaynaklanan iş kurmadaki yardımlaşma, GS'deki işyerlerinde akrabalık ilişkileri açıkça görülmektedir. Çavuşoğlu baba oğul işe atılmışlar. Turizmci Zeytinoğlu da öyle, kızları ve damadı ile iş pazarını yaratmış. Verdi grubu gıdadan turizme uzanan iş ağını bu sayede geliştirmiş. Atlas turizm inşaattan avukatlık bürosundan eczaneye uzanan bir çeşitlilik de var. Gıda toptancılığında Ordulu büyük bir aile ilişkisi dallanmış... Göç alan yurttaki etnik ihtiyaçlar var olamadığından Pazar açığı göç edenlerce doldurulmuştur. Önceleri direkt göç edilen yurttan getirilen mallar, işler büyüdükçe ithalata dönüşmüştür. Bu sayede ağın içinde toptancılar, perakendeciler, taşımacılar, gümrükçüler ve araçlar doğmuş. Gıdadan giyime sağlıktan dinî kurumlara kadar etnik mallar ve hizmetlerde göçmen işletmeciler çoğalmıştır. Hem sosyal hem ekonomik etnik hizmetlerin bütününden oluşan ağlar bütünü, yaşam merkezleri oluşturmuştur.

Köln Keup Strasse ve Münih Goethe Strasse Türk sokağı diye anılan ticarî iki caddedir. Ana caddeden yan sokaklara taşan ve anacaddeye yakın duran işyerleri göze çarpmaktadır. Münih'te Landswehrstrasse, ... Köln'de ise bu sokak açılacak bir alana sahip değil ve dardır. Bu caddeler ana caddeye bakan yan sokaklarla büyüüp bir mahalleye dönüşebilmektedir. Berlin Kreuzberg semti birçok sokak ve caddeden oluşan bir büyük mahalledir. Kendi İçinde

yaşanabilen başka yerlere çıkmaya gerek kalmayan bir hacme ulaşan bu mahalle göç alan yurttaki mikro bir vatandır (Karaçay, 2012, s.407). Büyük kentlerdeki etnik yaşam merkezleri, evlerin oluşturduğu gettolardan farklı bir görünümündedir.

4.2. GÖÇ, KABUL GÖRME VE YABANCILAŞMA PROBLEMLERİ

Göç kökenli aile ve göçle oluşan sosyal çevrede bu kültüre ait bir toplumsal kimlik gelişir. Bireylerin dünya görüşü ve kişiliği oradaki şartlar altında şekillenir. Daha küçük yaşta çevresinde veya okulunda kökeni sebebiyle olumsuzluklar yaşayan, ötekileştirilen bireyin üzerinde iki farklı tesir ortaya çıkar. Birey ya bu olumsuz durumdan çıkmak için çaba harcar ya da hiçbir şekilde bu problemi aşmayı başarmayacağına inanır. Özellikle bu olumsuz yaşam tecrübesi, gençlerin eğitim, spor veya mesleki eğitimle ilgili anlatılarında görülmektedir. Öğretmenlerin kararı sonucu kendini düşük seviyeli bir okulda bulan çocuklara, antrenörün takımda aktif olarak yer vermediği oyunculara çok sık rastlanmaktadır. Birey çevreyle ilişki kurduğunda farklı kimlikten geldiğini öğrenir. Genellikle bu ötekileştirme, yabancılaştırma yuvada ve okulda başlamaktadır. Bunlar tüm hayatları boyunca yabancılar yasası karşısında, kökenleri sebebiyle en düşük toplumsal ve bireysel statüde yaşamak zorundadırlar.

Toplumda tarafından gösterilen dışlanma, eğitime başlayan çocukların okulda karşılaştıkları “Anlat bakalım senin ülkende bu nasıl?” sorusuyla belirginleşmeye başlar. O sorgulama, çocukların benlikleri üzerinde olumsuz etkiler bırakır. Öteki olduğunu, çoğunluk topluma uymayan bir yaşama biçimine sahip olduğunu görür. Bu durum bireylerde kültürlenmeye, benlik arayışına ve kimlik problemine yol açmaktadır. Özellikle benlik gelişimi dönemindeki gençler geçmişim ne, ben neden farklıyım, biz kimiz gibi soruların peşinden kendi köken kültürüne yönelebilmektedir. Passau’da, köken kültüründeki insanlardan uzakta ve çevresinde yok denecek kültür bağı kurabileceği yerde bile geri kültürlenme

örneği oluşabilmektedir. Almanya doğup büyüyen Passau'lu kızlar ve gençlerde bunun yaşandığı gözlenmiştir. Yaşları 15–25 arasındaki bu bireyler, Türk kimliğini Türkiye'dekilerle eş değerde veya daha baskın yansıtmaktadırlar. Ürettikleri video müzikleriyle köken kültürü, Türklük gururu, Alman'dan daha üstün oldukları gibi değer yargılarını seslendirmektedirler. Boyunlarında ay-yıldızlı altın kolye, pantolon paçası çorap içine atılmış biçimde aykırı ve isyankâr rapçi tarzıyla kendi farklılıklarını ortaya koyan bir görsel kimliğe sahiptirler.

Passau şehrinde bir getto yaşam alanı yok. Ancak Almanya'da hemen hemen tüm büyük şehirlerin merkezlerinde, banliyölerinde veya kol işçiliğine dayalı üretim yapan fabrikalara sahip olan her şehirde bir getto yerleşim biçimi görülmektedir. İş göçünün on yılı bittiğinde yabancıların gettolaşması "Deutsche ziehen aus, wenn Türkische Mieter einziehen" sloganıyla gündem oluşmuştu (FAZ 20.08.1973 / Sayı192, Akt. Narman 1978, s.62). Getto yabancılaştırma ve yabancılaşma göstergesidir. Göçmenler birbirlerine yakın konutlarda yaşamaya başlaması ilk yerleştirme planlarından kaynaklanmaktadır. Bir anlamda bu yerleşim tarzında göç edilen topluma uyuma ve göç edilen yerlerdekiyle iletişimde görülen, uyumu zorlaştıran ve uyuma karşı direnç ortamları doğar (Narman, 1978, s.62). Diğer bir açıdan ise gottolarda bu göçmen kültürü kendini korumaya alır ve yeniden biçimlenir. Gettolar göç alan topluma ait mekânı göç veren yurt ile değiştiren araçlardır. Göç veren mekânı, göçülen yerde gerçekleştirme imkânları olmaktadır.

Yabancılık olgusunun kültürel, sosyal ve siyasal boyutları Almanya'da gözlemlenmektedir. Getto, en başından beri Almanlar tarafından olumsuz bir imaja dönüştürülmüştür. Modern yaşamın dışında kaldığından, yaşam biçimleri oturan mahalleler gibi eskidir. Göçmen kökenlilerin statü değiştirmesi için modern yaşam alanlarına taşınması zorunludur. Yabancıya ev vermeme ve yabancıya uzak olan modern semtlere taşınma Almanlar arasında yaygındır. Alman komşular Spiegel'in haberine göre Türkleri yakından tanımak ve onlara komşu olmak istememektedir (Narman, 1978, s. 63). Gettodan ve göçmenden uzak durma göçün ilk yılından beri ortaya çıkmış ilk önyargıdır. Eski semtler

değer kaybettikçe Almanların buradan kaçıışı başlamakta, eskiyen evler gettolaşma sayesinde değerlendirilerek fahiş fiyata göçmene pazarlanmaktadır.

Aşağı statülü toplulukların yaşadığı bu gettolar, yıllar sonra etnik ticaretin doğduğu ilk mekânlar olur. Kendi başlarına sosyal ve ekonomik yapılar kurarak dışarıya karşı bir savunma oluşturup dış yaşama karşı direnmektedirler. Bu yüzden haksız bir paralel toplum eleştirisi yapılmaktadır. Ancak asimilasyonu hedeflediği gizlenen ve sosyal problemleri üzerinden atmak için kullanılan bu suçlayıcı tavır, göç toplumu tarafından kabul edilmiyor. Toplumsal önyargıları ve resmin gerçeğini araştıran TUAM araştırma merkezinden H. Uslucan, (2011, s.5) Almanların ve Türklerin değerler skalasında, bilinenlerin aksine ortak değerlerin olduğunu ortaya koyuyor. Türkiyeli ve Almanyalı Türkler ve Almanlara uygulanan “Hangi değerler sizin için daha önemlidir?” sorularından çıkan netice çok açıkça göç kökenli bireylerin ana yurttakilerden çok yaşadıkları ülkeye yakın olmasıdır. Araştırma Türkiyeli Türklerden çok Almanlara yakın olan Almanyalı Türklerin, geldikleri ortama giderek daha uyumlu hale geldiğini göstermektedir.

Yabancılaşma olgusu, göç teorilerinde etkileri bakımından dış ve iç etmenlere bağlı olarak tartışılmaktadır (Karaçay, 2012, s.408). Almanya’da ve Fransa’da son yıllarda siyasî akımlara bağlı olarak yapılan analizlerde, AB dışından gelen ve hatta Müslüman olan göçmenlerin toplumda yabancılaştığına dair yorumlar yapılmaktadır. Oysa olguya nereden ve nasıl bakıldığına bağlı olarak değişkenlik gösterecek bu netice, kimlikler üzerinden yapılan bir mücadeleyle sonuç alınamayacak kadar karmaşıklıklar barındırır. Yabancılaşmadan anladığımız, her biri kendi içinde bir gerçekliğe bağlı olarak doğan bu durumu aslına uygun ve özel olarak tasvir etmeye çalışmak olacaktır. Yabancılaşmanın ev sahibinden mi yoksa misafirden mi kaynaklandığı problemi, ne bu yabancılaşma durumunu ne de nelere yol açacağını izah edecek gibi durmuyor. Türkiye’dekilerin göçmenler için kimliğini benliğini kaybetmişlik, Almancı olmak, Almanlaşmak gibi eleştirel kaygıları da bu problemin öte yakasını oluşturmakta; fakat diğeri gibi çözüme bir katkı sunmamaktadır.

Türkiye’de Almanca ve Almanya’da yabancı sayılma, bu göçün sonucunda oluştu. Almancılar kırsal bir kültüre sahip ortamda yetişmiş, geleneksel bir eğitim almış ve maddi açıdan çok sınırlı bir hayattan gelmektedir. Buradaki yaşam tarzı ve kültürün etkisiyle kendi kimliği değişmeye başlamıştır. Türkiye’nin gözünde bu değişimler bir kültürel erezyon sayılmıştır. Almanya ise bu değişimleri yeterli bulmayıp göçmenleri uyumsuz bir yabancı olarak görmüştür. Tablo 10’da elli yıllık dönem baz alınarak göçmenlerin ve yerlilerin doğal durumlarda sahip oldukları pozisyonları karşılaştırılmıştır. Bu toplumsal farklılıkları, yasal düzenlemelerdeki ayrımcılıklar güçlendirmektedir. Bunların en başında Alman Anayasası gelmektedir. 116. Maddesi’ye göre, Almanya’da yaşayanlar, köken ve geçmişlerine göre sınıflandırılmaktadır. Burada Almanya’da yaşayan veya doğanlar Almanlardan ayrı tutulmuş, yabancılar ve göçmenler olarak ikiye ayrılmıştır. Yabancı ülke vatandaşı olan Ausländer, bir yabancıdır. Alman vatandaşlığına sahip göçmenler veya göçmen çocukları ebeveynlerinin birisi Alman vatandaşlığına sahip ise onlar Migrationshintergrund vatandaşlar olarak göç kökenli sayılmaktadır (SBD, Bevölkerung, erişim 02.02.2012).⁴⁶ Alman ve yabancı ülke vatandaşlarından ayrıca bir üçüncü statü yaratılarak, Almanya Türkleri bunların dışında sınıflandırılmıştır. Vatandaşların resmi olarak üç statüye ayrılmasından en fazla Almanyalı Türkler etkilenmektedir. Nüfus ve İstatistik İdaresi’ne (SBD) göre bu tanımlamalar Alman Anayasası gereğidir. Son döneme kadar federal milletvekillerinin dini kültürleri bilgilerinde İslam hariç sadece üç inanç grubu verilmekteydi. Tepkiler üzerine bugün o listelerde İslâm adı geçmektedir. Bugün Almanya’da yaşayan alt statüdeki bireylerin çoğu bu insanları ilgilendirmektedir. Toplumda çok bariz bir etkisi olan bu resmi tutum, onların sosyal yaşam alanında biz ve ötekiler olarak gözlenmektedir (Kostaryano, 2000, s.96).

Tablo 8: Almanyalı Türkler ve Almanların toplumsal pozisyonlarından çıkan tipler.⁴⁷

46 SBD, Federal Almanya’nın bir TÜİK kuruluşudur.

47 Göstergeler için N. Bilgin’den (2007, s. 218) yararlanılmıştır.

Almanyalı Türk Ve Alman'ın Karşılıklı Toplumsal Pozisyonları	
X Tipi: Almanyalı Türk	Z Tipi: Almanyalı Alman
1.göçmen	1.yerli
2.alacalı (heterojen)	2.sade (homojen)
3.dinamik	3.muhafazakâr
4.eksik	4.tam
5.geçici	5.kalıcı
6.güneyli görünüm	6.kuzeyli görünüm
7.Türkçe, Türkçe-Almanca	7.Almanca
8.Müslümanlık ve Anadolu inanç kültürü	8.Hristiyan Batı kültürü

Almanyalı Türklerin yabancılığının politik boyutlarının yanında sosyal boyutları da çok dikkat çekicidir. İşgal altında 45 yıl yaşayan iki Almanya'dan doğu blokuna ait olan DDR'in 3 Ekim 1990 yılında Batı Almanya ile birleşme kararı alması tam bağımsız Almanya için bir dönüm noktası oldu ve 12 Eylül'de işgal kuvvetleri ile iki Almanya arasında yapılan 2+4 anlaşması ile bu yürürlüğe girdi. Çok geçmeden bu birleşme sonucunda 1991 yılında Berlin başkent oldu ve göçmenlere karşı şiddet eylemleri de yeni eyaletlerdeki göçmen konutlarını yakma girişimi ile aynı yıl gerçekleşti. 1998 yılında Almanya'da 4,8 milyondan fazla kişi işsizdi, eski ve yeni Almanya eyaletleri genelinde % 12'yi geçen bu işsizlik savaş sonrasındaki en yüksek işsizlik oranıydı (Gökmen ve Rizzo, 2010, s.67). Ağır sanayide ve otomotiv üretimindeki otomasyon, madenlerin kapatılması gibi direkt emeğe dayalı sistemlerdeki büyük değişimler de Almanya'daki birleşme çalışmalarına paralel seyreden olgulardı. Bu iktisadi ve sosyal gelişmeler, göçmenlere olumsuz yansımasıdır. Türk işçi göçünün birinci ve ikinci dilimlik sürecinde ilk 30 yılını içerden gözlemlemiş olan Nermi Uygur, Almanların yaşadığını o yıllarda bir kültür tedirginliği olarak kaydetmiştir.

Göçmenlerin bir arada yaşama alanı olan gettoların oluşumunda zincirleme göçlerin tesiri çok barizdir. Geride kalanları göç etmesini tetikleyen sebep

yalnızca iş bulma ve para kazanma sebebi değildir. Evlilikler yoluyla topluluk oluşturma dışında parçalanmış hısım akraba ve yakınların göç edilen yerde yeniden birleşmelerine doğru büyük eğilim yaşanmıştır. Daha büyük ve güçlü sosyal çevre oluşturma ihtiyaçları sosyal dürtülerden gelir. Göçmenlerin yaşadığı dışlanma ve sistemli yabancı düşmanlığı da onları kendi içlerine dönmeye sevk eder. Sosyo-psikolojik bir anlamda göç öncesine geri dönerek dış dünyanın yıkıcı etkilerini azaltmaya çalışırlar. Bunu başarabilmek, sosyal bağları oluşturacak kadar büyük çevreler oluşturmaktan geçer. Bağlar sadece sosyal alanda genişlemekle kalmaz, ticari ve siyasî alanlara doğru güçlenerek büyür. Bu etkileşimli zincirleme göç aslında çocuk ve eşleri yanına aldırان ilk nesil göçmen işçilerin yaşadığı aile birleşimi kavramı ile doğmuştur. Almanya Türkleri bu ortamda kendini koruyabilmek için geleneksel aile yapısı üzerinden çevrelerini kuşatan problemlere daha kolay çözüm üretebilmiştir. Bu toplumun en dinamik yanı, bu geçen elli yıl içinde Türk aile yapısından meydana gelmektedir.

Kendi içinde küçük bir sosyal alana sahip göçmen işçi ailesi, hayatını burada yeniden kurarak önemli bir adım atmıştır. Geleceğini kazanma planı, kendi işini kurma planı, çocuklarına daha iyi bir hayat sağlama planı gibi onu çalışmaya mecbur eden birçok etken bu aile yapısına dayalı gerçekleşmiştir. Bazı getto yaşam alanlarında geçmişe dönme eğilimi çok baskındır. Bireyler bu çevre ve geleneksel ailenin güçlü yapısından kaynaklanan güçlüklerle karşı karşıyadır. İçeride kapanma ve geçmişle yaşamaya bağlı olarak yaşamdan kopmalar görülmektedir. Bu problem hem kendine hem de ait olduğu büyük kimliğe olumsuz yansımaktadır. Onun göç öncesine hayali olarak dönme çabası hem yerli hem geldiği geçmiş toplumdaki dışlanmasını doğurmaktadır. Köklerini kaybetme ile asimile olma korkusu bir yandan baskı oluştururken sosyal ilişkiler kuramama ile uyum sağlayamama korkusu arasında kalmaktadırlar. Bu problem en çok birinci ve ikinci kuşaklarda belirgin olarak ortaya çıkmıştır. Bu iki baskının arasından çıkışa bir çare olarak Türk-Alman sentezinden yeni bir toplum yapısı kurmaya çalışmışlardır. Türk-Alman sentezi en çok bu kuşaklar

içinde ikincilerde belirgindir. Onlar hem Türk hem de Alman gibi bir yaşama düzeni kurarak iki toplumla bağlarını koparmamaya gayret etmişlerdir.

Birinci kuşaklar kendilerini göçmen saymazlar ve bu yüzden de yabancı sayılmayı kabullenmişlerdir. Kırk yıl önce, evlendikten sonra genç yaşta İstanbul'daki işini terk ederek Almanya'ya gelen ve Türkiye'ye dönmeyi hiç unutmamış Özdemir Bey, daha Almanya'yı kabullenememiş olduğunu her fırsatta söylemekten usanmıyor: "Hanıma hep söylüyorum: Gözlerim açık gider, eğer Türkiye'ye dönmeden burada ölürsem." (Dönmezer ailesi ile kişisel iletişim, 2011, Passau) Oysa ikinciler burada yetişmişler, okul hayatlarında ve ücretli çalıştıkları iş yerlerinde dışlanmayı yaşamışlardır (Yumuşak, 2003, s. 70–382). Bu yüzden işlerine paralel yürütebilecekleri kendilerine ait bir işyeri açıp bu dışlanmadan kurtulmaya çabalamışlardır. Bu çabaların bir kısmı gerçekleşmiş ve daha çok büyüyen bir etnik ticaret sektörünü yaratmıştır.

Yabancılaştıran davranış ve sistemlerin, bugünden bakıldığında, göçmenlere bu yanıyla olumlu şekilde yansıdığı görülür. Ancak ikinci kuşağın bu iktisadi ve sınıfsal başarısı, toplumsal kabulün az görüldüğü Almanya'da hiç kimseyi tatmin etmemiştir. Zülfü Dağıstan, (Kişisel iletişim, Passau, 2011) İstanbul'da doğmuş Almanya'da büyümüş ikinci neslin bir temsilcisi. Çalışma koşullarına bağlı yaşadığı rahatsızlığa kadar uzun bir çalışma hayatı olmuş. Rosenheim'den Passau'ya hastalık nedeniyle birkaç hafta kura gelmiş. Burada birkaç gün geçmesine rağmen hiçbir yerde konuşacak sohbet edecek bir yer veya Türk kahvesi görememiş. Bir cumartesi Passau'da kahve içen ve Türkçe konuşan birkaç kişiye rastlayınca sevinmiş. Yaşadığı yerden başka bir şehirde tek başına kalmış, orada alıştığı konuşma ve sosyalleşme ortamlarını aramaya başlamıştı. Dağıstan'ın Passau'da başına gelen bu şey, elli yıl önce buraya çalışmak için adım atan her işçinin yaşadıklarına benziyordu. Yabancı bir yerde yaşamaya başlayan herkesin başından geçmesi muhtemel bir duruma, o, neden bu kadar şaşırılmıştı. O burada büyümüş ve hayatını burada yaşamaya devam edecekti. Sorununu Alman ve Türk toplumundaki insan ilişkisi biçimlerindeki farklılığa bağladı. Büyük bir çoğunluk burada kabul göremediğinden Alman toplumuyla

çok az bağlara sahipti. Dağıstanlı, kendini yalıtılmış ve dışlanmış hissediyordu: “Ben 32 yıldır Almanya’dayım, onların içindeki ırkçılık asla yok olmaz! Beni Almanya’ya entegre etmek istiyorsun; ama örfümü âdetimi ne yapacağım? Sen onları yok ediyorsun! Oğlum Realschule’den mezun olacak ve yüksek tahsil yapsa bile iş aramada sorunlar yaşayacak. Çocuklar bütün ülkeleri görüyor, geziyor. Burada büyüdü; ama asıl kalmak istediği yer Türkiye. Neden? Burada kültür farklığı çok! Nerede olursan ol, kendi toplumundan kopuksan (orada) zorluk çekersin. Türkiye’de bile! Ben çocukları her sene memlekete (Bingöl) götürürüm. Orada babamın, dedemin mezarı var, kalmasak bile onları ziyaret ederiz. Bazen onları alıp değişik yerlere, Karadeniz’e bile götürüm.”

Göçmenlerin çoğu bugün kendilerini sadece Türk veya sadece Alman olarak görmemektedirler. Herkes Almanya’dan ve Türkiye’den aldığı veya taşıdığı özellikleriyle kendini betimlemektedir. Biz ne Almancıyız ne de Ausländer! Gurbetçi ve göçmen işçi de değiliz, çünkü kalıcıyız ve artık sadece işçi de değiliz: avukat, doktor, öğretmen, yazar, gazeteci, ressam, müzisyen, sanatçı, inşaatçı, toptancı, marketçi vb. (Muhterem Dilbirliği ile kişisel iletişim, 2012, Passau). Göç asıllı toplum kendi özelliklerini, küreselleşen dünyada yaşadığı yerin kaynaklarıyla birlikte yoğurmaktadır. Dinamik süreci görmek için belli tirelerin ayırmakta ve birleştirme olduğu yeni tanımlara bakmak yeterlidir: Euro-Türkler, Alman-Türkler vb. (Kaya ve Şahin, 2007, s. 11). Bugün göçmen toplum kendini iki ülkenin ötesinde yeniden şekillendirmektedir. Ulus ötesi toplum, bilinen kimlik sınırlarını kaldırmıştır. Yabancılaşmanın teknik olarak ne buradan ne oradan bakılacak tutunacak bir yeri kalmamıştır.

4.2.1.Ben-Biz Türk’üz!

Bu ülkede yarım asırdan beri yaşayan Türkiye’den göç etmişlerin tümünü kapsayacak ortak bir kimlik oluşumundan söz etmek güçtür. Göç toplumunda birçok kültür ve etnisitenin her biri kendi içinde sivil toplum biçiminde örgütlenmeye sahiptir. Her bir cemaat kendine has olanı buradaki sivil hayatı destekleyen şartlar altında yaşatmaya çalışmaktadır. Onların ortak kimliğini bu

ülkede yabancı sayılmaları, bundan dolayı Almanya tarafından ötekileştirilmeleri bir ölçüde sağlamaktadır. Her fırsatta itilen kakılan, göçmen kökenli adı verilen, Alman vatandaşı olsa bile hakiki Alman olmadığı vurgulananların hangi cemaatten olduğu bu ortamda önemini yitirmektedir. Bundan sonraki aşamada kendini geldiği çoğunluk kültürüne karşı korumaya almış olan Müslüman, Türk ve Kürt gibi cemaatlerin üstünde ortak bir nokta oluşmaya başlamaktadır. Ancak bu ortak Müslüman Türk ve Kürt kimliğinde elli yıldan beri birçok problem yaşanmış olduğu için herkes bundan tedirgin görünmektedir. Her ne olursa olsun çoğunluğunu hala vatandaşlığını değiştirmeye direnen Türk vatandaşlarının oluşturduğu göçmenlerin ortak bir arzusunun olduğunu söyleyebiliriz. Göçmenlerin bu kesiminde çok belirgin bir şekilde Alman olma kaygısı var. Sahip olduğu vatandaşlık Türkiye'ye somut bir bağlılığın emaresi olarak korunmaya çalışılmaktadır. Almanya'da yaşayan bireylerin tek başına içselleştirdiği bir bağlantıdır. Gerçekten vatandaşlık bildiren kimliklerin değişmesi onun için hayalen bağlı olduğu yurt ile bağın kopmasını ifade etmektedir.

Kendini büyük bir topluluk, Türk etnisitesi ve köken geçmişiyle beraber içerden temsil etmeye bağlı bir sosyal kimlik (Bilgin, 2007, s. 201) yansıtıcısı olarak kabul etmek için kullanılan "Ben Türk'üm!" veya "Biz Türk'üz!" sözleri aidiyeti ben veya senle ben olarak tarif etmeye yöneliktir (Mustafa Koç ile görüşme 2008, Passau). Özellikle Almanya'ya aile birleşimi ile gelen nesiller ve toplum tarafından dışlanmış bireylerde köken kültürü bilinci, Almanya'daki kimlik yansımada görülmektedir. Biz ve ötekiler ayırımına daha çok yaşama biçimi ve dünya görüşü farklılıkları temel olmaktadır. Onların biz kimliği, Almanya'da yabancılık ve paralel toplum suçlamalarına kaynaklık etmektedir. Aidiyet ve kabullenilme problemini görmeden, en alt statü ve sınıfta zorunlu yaşamak gibi toplumsal engellenmenin yaşandığı yerde bu eleştirileri yapanların tarafsızlığından söz edilemez. Yabancılaşma gelenek, dil ve tarih bağlamında kişiyi çevreleyen dış kültür unsurlarından kaynaklanır. Ait olduğu gelenek dairesi, dinî uygulamalar, yaşanan çevrede konuşulan dil, toplumda kabul ve

dışlanma derecesi yabancılaşılmaya yol açmaktadır. Problem bölge gettolar, daha çok dışardan yalıtım edilme biçiminde meydana gelmektedir.

Duygusal davranış biçimleri Türk göçmenin yabancılaşımasında büyük pay sahibidir. Bulunduğu ülkeyi benimsemenin yolu o ülkenin kendini benimsemesinden geçmektedir. Geride bıraktığı ve yeni edindiği her iki yurdunda yaşadığı bu problem, onların en çok şikâyet ettiği konudur. Türk, ama Türkiyeli değil; Almanyalı, ama Alman değil. İki toplum arasında hem Alman hem Türk toplumuna ait olma çabası Almanya Türklerinin enerjisi tüketmektedir.

Başlangıçta göçmenler arasında yerel ve bölgesel kimlikler ön plandaydı. Üçüncü kuşakla beraber yerel ve bölgesel kimlikler, yerini bütünsel anlamda bir Türk kimliğine bırakmıştır. Almanya Türkleri, eskiye oranla Türkiye'deki gelişmelerden bağımsız hareket etmeyi öğrenmiştir. Buraya ait olmanın yolu, kendine özgü bir kültür ile Almanya'da yaşama biçimleri oluşturmaktır. Göçün bundan önceki döneminde kendilerine ait ve kendilerinin de ona ait olduğu mahalleleler yaratmışlardır. Köln'de Keupt Sokağı, Münih'te Goethe Sokağı, Berlin'de Kreuzberg Mahallesi artık Türklerle anılmaktadır. Bu adlandırmanın ruhunda, onların Almanya ile yalnızca coğrafik değil duygusal bağlar da kurduklarının en açık göstergesidir. Bu yeni vatan anlayışı, kimlikle kimliğin yaşadığı yerin kaynaşmasından geçmektedir.

4.3. ALMANYA TÜRKLERİNDE ETNİK İŞLETMECİLİK

Göçün ilk yıllarında etnik malların alışverişinin yapıldığı yerler export adını taşımaktadır. Alman bakkalları, market ve AVM'lerinden satın alınarak götürülen hediyeliklerden beri export adı altında önemli bir etnik ticari pazar gelişir. Satışa sunulanlar elektronik eşyalar, giysiler, içki, sigara ve çikolatalar gibi belli başlı hediyeliklerdir. Bu mallar göçmen işçilerce izin sezonuna doğru talep edilen ve aynısından birden çok adet üzerinden satın alınan hediyelik mallardır.

Alınan malların türü, talep edilme ve satın alış biçimi bağlamında Alman yerli pazarından farklı bir yeni pazarın kapısı, iş göçüne paralel olarak açılmış olur. Etnik pazarın ilk basamağı, izin alışverişi denen bu ticari pazarda atılmış olur. Bu hediyeliklerin satışı, ilk dönemlerde ağırlıklı olarak tabak tencere gibi basit dayanıklı tüketim malları ile tekstil ve elektronik gibi malların izincilere sunulduğu export denen ticarethaneleri doğurur (A. Çavuşoğlu ile kişisel iletişim, Münih, 2011). Büyük ithalatçılar ve yerli toptancılardan sağlanan bu mallar, fiyatları ve talepleri bakımından Alman yerli perakende pazarında tek bir yerde bulunması mümkün olmayan bir ticari gelişme çerçevesinde 70'lerden 90'lara kadar hayatını sürdürmüştür. Bu dönem içinde Almanya'dan işçi beraberinde yurda sokulan malların pazarlandığı İstanbul'daki Doğubank gibi yerlerle başka bir alana kanalizasyon olan yurt içi ticareti, 90'larda Türkiye'deki ithalat rejimindeki gelişmelerle bugün hayatını tamamen tamamlamıştır.

Exportlar, göçmen nüfustaki artışlar, harcama eğilimleri, ailedeki çalışanların sayısı ve kişi başına gelirlerinin artması gibi faktörler sebebiyle Almanya'nın belli başlı yabancı nüfusu barındıran kentlerinde yaygınlaşırlar. Kuru gıdadan uçak biletine, plaklara, video ve müzik kasetlerine kadar geniş bir yelpazede olan her şeyi bir çatı altında bulunduran önemli bir ticari alana dönüşerek bir nevi etnik mini market olurlar.

90'lardan sonra ise mal akışı bakımından tersine bir yol başlar. Gelinlik, nişanlık, sünnetlik törenlerindeki kültürel ve tesettürlü giysiler veya halılar gibi mahalli özelliklere sahip ürünler Türkiye'den Almanya'ya getirilmeye başlar. Göçmenler ile geride kalan yurdun arasındaki ilişkileri ilk yıllara göre katlanarak hızlanır. Telefonlar, araba ve uçaklar bu ilişki yollarındaki göç hızının araçlarıdır. Böylece göçmen sayısını da artmakta, hem de Almanya'da kalmak eskisinde göre daha tercih edilir duruma gelmektedir. Artan nüfus, ailedeki çalışanların sayısını olumlu etkilemektedir ve sermaye birikimi girişimciliği tetiklemektedir. Bu zamanı takip eden yıllarda, çoğunlukla Türkiye kökenli mal bayilikleri ve marka temsilcilikleri gibi ticari faaliyetler exportların yerini almıştır. Uçak bileti satış büroları veya acentelikleri, küçük müzik marketler, düğün ve sünnet

mallarının satış butikleri, gelinlik mağazaları, kasap ve gıda marketleri veya toptancılığı gibi ticari ve hizmet alanlarında branşlaşma başlar. Bu gelişme exportlara olan ilgiyi azalmıştır. Faaliyetler ise bu çerçevede daha da ustalaşmıştır. Gelişen yurt bağlantıları ve artan sermayeler, göçmenleri yerli Alman'dan bağımsız işletme sahibi olma konusunda ilk defa bir imkân vermiştir. Önceleri bu işletmeler sadece bir Alman üzerinden veya yerli bir ortakla açılma durumundaydı. Pasaportları Türk, oturma müsaadeleri sınırlıydı. Bu gelişmeler onları yurt içinde de export benzeri ticari faaliyetlere yönlendirdi. Dayanıklı tüketim ve elektronik mallar İstanbul'a taşınan exportlarla, Doğubank çarşısı gibi yerlerde göçmen girişimciliği ve bu girişimciliğin yurda taşınmasını temsil etmekteydi. Bu ticarethaneler son yıllara kadar devam etmiştir (Çavuşoğlu ile kişisel iletişim, Münih, 2011).

Etnik ticaret alanında toptancılık, dönercilik, market ve bakkalcılık, lokanta ve kahvecilik, uçak bileti satış büroları gibi sektörler var. Alandaki hareketlilik göçmenlerin maddi ve sosyal ihtiyaçlarından ortaya çıkmış. Bu talepleri fark eden girişimcilerin çoğu bu toplumun içinden gelmektedir. Bu sahada etnik ticaret yürüten ve son yıllara kadar en büyük peynir ve süt ürünleri üreticisi olan Gazi markası Portekiz asıllı bir göçmen aileden gelmektedir. En başta gıda, sonra hizmet ve tekstil gibi belli birkaç alanda yoğunlaşan sektörler halinde faaliyetler gösteren işletmeler, etnik kimlik bağlamında kültür problemi bağlamında da ele alınmaktadır. Oysa bu sektörün toplumsal yanı ile iktisadîyatını, toplumsal uyum ve yaşam kurma becerisi olarak da değerlendirmek gerekmektedir. Göçmenler sosyal anlamda asimile olsaydı bu iktisadî girişimler meydana gelmezdi. Hayatlarına cevap verecek ihtiyaçların aranması ve kültürel yaşamın devam etmesiyle etnik mallara talep doğmaktadır. Helal kesim problemini çözmek için et ihtiyaçları Alman kasap ve marketlerinden karşılanma yoluna gidilmemiştir. Bu ihtiyaç çiftliklerden bireysel olarak karşılanmaya başlamış ve ihtiyaç büyüdükçe elden evlere dağıtım başlamıştır. Bu girişim de etnik marketlere kasap reyonlarının açılmasıyla bitmiş ve bugünkü ticari helal et pazarı aşamasına gelinmiştir. Aynı problem döner üretimini tetiklemiş ve dönerin fabrikasyon üretiminden perakende sektörüne

kadar bugün çok büyük bir etnik ticaret alanı doğmuştur. Bunun yan sanayisi olan sebzeciler, meşrubatçılar, halci ve kuru gıda toptancıları gibi birçok küçük işletme kurulmuştur. Eğer bu toplum kültürel asimilasyona dirençli olmasaydı şimdi ne bir seyahat acentesi, ne bir simit sarayı, kuyumcu, lokantacı veya ne bir düğün ve eğlence salonu sektörüne ihtiyaç olurdu. Göçmen toplum bunlara yönelmeyeceğinden, bunların yerinde ne olabilirdi? Tipik market, bakkal ve kahve-gasthaus gibi işletmelerin aynılarından belki biraz daha fazla olurdu. Onlar zaten var olanlarla rekabet etmekte zorlanacakları için, bir kaç kopya edilmiş işletme daha görebilirdiniz. Bir varsayım olarak bugünün gözüyle baktığımızda Alman siyasilerinin hayali olan uyum gerçekleşseydi, bu etnik ihtiyaçlar ve onun tetiklediği yaratıcılıktan bir eser kalmazdı. Geleneksel işletmede geleneksel biçimde üretilip pazarlananlar bugün hazır gıda reyonlarında yaprak sarması, kuru fasülye, sebze dolmaları, hazır lahmacun, döner ve iskender gibi yeni formlara bürünemezdi.

Yapısal ve toplumsal dışlanmanın ve kültürel çeşitliliğin devam etmesinin bir sonucu olarak genç göçmen girişimciler, öncekilerin yaptığı işlere yönelmektedir (Kaya, 2009, s. 43). Bugün etnik girişim sektöründe Alman yatırımcıları bile çeken büyük bir rekabet var. Acımasız rekabetler, ürünlerin ucuza mal edilmeye çalışılmasına ve kalite düşüklüğüne yol açmaktadır. Ancak bu rekabetin içinden kendini geliştirerek çıkmaya çalışanların yaratıcılıkları, bu geleneksel etnik sektörlerle yeni ufuklar açabilecek gibi görünüyor. Almanya’da yaşayan Türkler 70’lerin başından itibaren işçilikten işverenliğe geçmeye başladı. Günümüzde Türk kökenlilerin kurduğu işletmelerin sayısı 80 bine, yıllık cirosu ise 35 milyar Euro’ya ulaştı. Her geçen gün büyümekte olan dinamik bir pazar olarak Almanya’nın parkende sektöründe önemli bir istihdam alanına sahiptir. Öte yandan unutulmaması gereken bir problem daha var. Aslında, uyum alanında resmi veya sivil yürütülen faaliyetlerde görev almış binlerce kişi ve uyuma yapılan yatırımlar da giderek büyümektedir.

Etnik pazardaki açığı göçün ilk yıllarında keşfeden geçici işçi olan Atürkler, ilk işlerini bir yerli kişinin adına sınırlı ortak olarak; fakat patron statüsü olmadan

işletmeye başlamışlardır. Şimdi bu pazar, yerli firmaların da gözdesidir. Bankacılık, sigortacılık, iletişim ve otomotiv gibi sektörler, Türkçe konuşarak ve Türk gibi davranarak pazar paylarını arttırmaya çalışmaktadırlar. Kimi çay, kimi simit veya bayram şekeri gibi Türkçe kodlar kullanmaktadır. Göçmenlere kendi diliyle “Hoş geldin!” diyor, “Bir çay veya şeker almaz mısınız?” diye soruyorlar. Bazı reklamlarda nazar boncuğu, Taksim İstiklal Caddesi ve Boğaz’dan yansıyan sesler, Zeki Müren şarkısı, aileye bağlılık, kız erkek ilişkileri gibi birçok kültürel kodlamalar yer bulmaktadır. Belirli günler ve bayramlarda Türk TV kanallarında Alman firmalarına ait Türkçe-Almanca reklamlar dönmektedir. Almanya baskısı Türkçe gazete ve dergilerde boy boy reklamlar yer almaktadır. Alman Deutsche Bank, bu etnik pazara yönelik, başında Almanya Türklerinden bir kişinin bulunduğu ayrı bir birim bile kurarak müşterilerine Türkiye motifli banka kartları vermektedir. Okulda Türkçe konuşmanın yasak olması ve Türklerin en alt toplumsal tabakaya aitliği, bu iktisadi eylemlerle yavaş yavaş daha olumlu imgelere dönüşmeyi sağlamaktadır.

İktisadi örtmecelerin temeli bir kültürel örtmeciliktir. Etnik üretimin tam zıddı bir konumda yer alır. Bu işletmeler anti-etnik işletmelerdir. İktisadî tarz olarak etnik işletmeciliğin karşıtı ve ona karşı olarak ortaya çıkmıştır. Anti-etnik işletmecilikte (AEİ) toplumsal tepki ve topluma kabul sorunu problemi belirleyici olmaktadır. Muhafazakâr bölgelerde yerleşiklerin yaptığı alanlarda göçmen birinin bir işyeri açması ve bunu sürdürmesi imkânsız gibidir. Bunu çok iyi bilen girişimci kendinden başlayarak işyerinin konseptine kadar yerli işletmeciye dönüşür. Giyim kuşamından yaşama biçimine kadar bireysel olarak da yerlilere benzer. Bazı folklorik giysileri üreten, satan ve ithal edenler arasında Atürklerden olan girişimciler vardır. Alman işletme zinciri adı altında faaliyet yürüten Cafe Schiller Chimsee de böyledir. Bavyera’da her konuda Almanya’nın en tutucu bölgesidir. Bölgede faaliyet yapanlarla yapılan görüşmelerde, dışlanma ve problem yaşamaktan kurtulmak için bu tarzı seçtikleri söylenmiştir.

Barışçı ortamlarda çalışma hayatına atılan her insan hiçbir tedirginlik hissetmeden çalışmasını sürdürür. Ancak bireysel ve toplumsal tepkilerin,

göçmen işyerlerine dair birçok karalamanın yaşandığı yerlerde açılan her iş yeri tehlikeydedir. Başarısızlığın en başından belli olduğu durumlarda ne kendi hayatını kazanmak isteyenler ne yapılmalıdır? Almanya’da işyerleri adı ve markaları neden etniktir? Kültürel kodlar, göçmenlerin iktisadi hayatında hangi rollere sahiptir? Bu soruları göçmenlerin Almanya’daki üretim ve tüketim ilişkilerinin kültürel yapılarına bakarak cevaplamak gerekir. Kültürlenme, kültürel sakınma ve kültürel örtmece burada önemli roller üstlenmektedir. Bavyeralı bir Almanya Türkü olan Önder Oğuz, Cafe Schiller Chimsee adıyla Alman kültürüyle çok ilgili bir alanda faaliyet gösterirken, anti-etnik işletmecilik yapmaktadır. Bir Portekiz asıllı işletmeci, firma adını hiç kullanmadan, yalnız Türkçe ad ve sembolleri kullanarak Gazi adıyla süt ürünleri alanında başarılı olmuştur. Almanya’da bir Türk mutfağından söz edilmemektedir. Onun yerine bilinçli bir şekilde Akdeniz mutfağı denmektedir. Buradaki örtmece, düşük sosyal statüden olduğu gizlemek ve yüksek olana benzemek arzusundan kaynaklanmaktadır. Türk olduğunu saklamak isterken bir döner kebabının bile Almanya’da icat edildiği konuşulmaktadır. Toplumsal imaj problemi, onların sadece kimlikleri üzerinde bir baskı olmakla kalmıyor. Ürettikleri mallar ve yaptıkları ticari ilişkilere olumsuz yansıyor. Lahmacunu Türk pizzası, döneri Almanya ürünü diye Türkçe kodlardan çok yabancı bir kültüre sığınma şeklinde sunma çabaları birer örtmece olmaktadır. Almanya’da birçok parakendecinin, işletmenin veya dükkânın adı Türkçedir. Türkiye’nin aksine olan bu tutumun, sebebi etnik pazara ait olduklarının bir göstergesidir. Almanya’da kendini gizleyerek yabancı bir isimle faaliyet yapanlar, Türkiye’dekiler gibi örtmece yapmaktadırlar.

Yabancılar, göçmenler ve göç kökenliler statülerine sahip olanlar yerli kültürün baskısı altında bir tür anti-etnik işletme tarzı geliştirmişlerdir. Almanya’nın tanınmış etnik markalarından biri olan Gazi peynir markası, Eduardo Garcia adlı Türk olmayan bir göçmen girişimci tarafından 1970’te kurulmuştur. Bu firmanın Türk olduğuna dair kannatlar Almanya Türkleri arasında son derece yaygındır. Firma en başından beri Portekizli kimliği adı altında hiçbir üretim yapmamıştır. Gazi adıyla ürünler yapmaya başlamış ve kendini öyle tanıtmıştır. Bugün hiç

kimsenin tereddüt etmeden süt ürünleri ve peynir dendiği zaman satın aldığı ilk büyük markadır.

4.4. YABANCILAŞTIRILMIŞ YABANCILAR

Göçmen ailesinin yaşam alanında, evinde, bahçesinde veya oturma odasında yer alan nesnelerin bir kısmı bazen bir asılı bayrakta veya bir Arapça dua levhasında olduğu gibi ulus kimliğinin sembolüyle süslenmiştir (Bilgin, 2007, s. 328). Bu belki geyikli veya İstanbullu, bir camili duvar halısı veya heybede asılı bir Kur'an da olabilir. Derneklerin veya kahvelerin duvarlarında Denizli horozu, horonda dizili kadın ve erkekler, futbol takımlarının renklerini, sembollerini taşıyan bayrakları; bağlama, kemençe, davul, kaval, zurna; Karadeniz peştamalı, yükler için elde dokunan kolan; bakır tabak, tencere gibi her türden eşyalar sergilenmektedir. Doksanlı yıllara kadar evlerin oturma odalarında Türkiye'den getirilmiş ağlayan bir çocuk, bir başbakan, bir siyasi parti lideri veya bir Atatürk tablosu bu kültürel kodların gündelik yaşantılarda sıkça görünen unsurlarıydı. Türkiye'nin her yerinden buraya taşınan eşyalar Almanci turizmi ile ulusal olandan yöresel olana doğru giden bir hediyeleşme eşya doğrultusunda değişmiştir.

Alman bir evde, bahçede, oturma salonunda bu kodlarla yaşama durumu aynıdır. Ancak nesneler farklıdır. Burada tipik olarak bir geyik veya keçi başı, çarmıha gerili bir İsa figürü veya cama boyanmış Meryem, guguklu duvar veya masa saati, masadaki mor veya lacivert desenli porselen kahve ve yemek takımları, vitrine dizili litrelik bira bardağı veya kupaları, bir orman ve av tablosu, gotik harflerle süslü eşyalar... Bugün bu kadar klasik bir Alman evine Bavyera dışında rastlamak zordur, fakat yeni nesillerin oturduğu Alman evlerinde ise bu kimliğin başka yansımaları devam ettirilmektedir. Ev hayvanları, yabancı harflerin süslediği resim, tablo veya eşyalar, spor, müzik ve sinema dünyasından efsanelerin çerçeveleri, Alman veya bölge bayrakları, Kneipe ve derneklerin duvarlarında folklorik mahalli figürler, bahçelere olmazsa olmaz

cüce figürleri gibi Türk göçmenlerden farklı sembolik yaşantı unsurları bu farklı kültürün bugünkü yansımalarıdır (Bilgin, 1991, s. 157).

Bir göçmen yalnızca evinde ve bahçesinde, bazen de bir dernekte, kurumda kendi kimliğinin unsurlarıyla karşılaşmaktadır. Ancak sokakta, mahallede, çevrede ve şehirde başka kültürel kodlarla birlikte yaşamaya devam etmektedir. Üstelik dış dünyadakiler evlerdeki Alman kimliğine ait nesnelerle mukayese edildiğinde devasa boyutlardadır. Ev, bina ve sokak mimarileri, reklam panoları, trafik ve uyarı işaretleri, vitrinler, okulların derslikleri ve koridorlarındaki Katolik figürler, çarmıha gerilmiş İsa heykelleri, Meryem figürleri göçmenlerin dış dünyasını çevreleyen ve sınırlayan yaşantı sembolleridir. Onlar her gün evin eşiğinden çıktıklarında, alışverişe, işe veya okula gittiklerinde, gezmeye ve dolaşmaya çıktıklarında, hasta olduklarında bunlarla karşılaşmakta ve bunlarla yaşamaktadırlar. Bazen boynunda asılı bir Ayyıldız veya çatal kılıç Zülfikar, bazen bir örtü ile sokaktayken boynunda veya bileğinde haç taşıyan biriyle selamlaşmaktadırlar. Onlardan biriyle ders yapmakta, resmi bir işini halletmekte, lazım olan bir ilacı satın almakta veya öyle bir doktorda tedavi olmaktadır.

Onların buradaki yaşantılarını, gündelik hayatlarını semboller belirlememektedir. Bu kodlar geçmişle korunan bir bağ ve bugün de sahip oldukları kimliklerinin dışına çıkarak başkalarının sahasına taşmış şekilde beliren bir çatışma alanı değildir. Siyasî eylemlerde, her iki kesim de diğerini dışlayıcı olarak bu sembollerini öne çıkarabilmektedir. Göçmenler çatışma anında kendi kimliklerini ve bu kimlik hakları savunma yoluna gitmekte ve sorunlarını öne çıkarmayı sözle, müzikle, bildirileriyle yapmayı tercih etmektedir. Almanyalı Almanlar cami ve minare protestolarında yaptıkları gibi örtülü ve çok çocuklu kadın, Türk Bayrağı, çarşaf örtüsü üzerine çizgi atılmış haliyle ellerde taşıyarak ötekilerin dinî sembollerini üzerinden yapmaktadırlar. Aynı dışlamacılık Alman ırkçı siyasî partisinde, ırkçı medyada ve internet sayfalarında sürdürülmektedir.

Ayrımcılık Almanya'nın genel bir toplumsal bir sorunu haline gelmiştir. Göçmenlerin kendi dünyalarında yaşattıkları sembolik değerlere bile açık olarak

kamuoyunun gözü önünde saldırılmaktadır. Direkt olarak suçlu gösterilmekte ve bireyler tarihî ve kültürel geçmişinden şahsen sorumlu tutulmaktadır. Tabidir ki bunda sorumluluğu olmayan bireyler kendilerine yapılan bir sosyal ayrımcılığı da bu ırkçılıkla beraber bir bütün olarak algılamaktadır.

İşte, iletişim ve eğitim dilinde, sosyal hayatta yetersiz görülme ve dışlanma, yurdunu seçtikten yıllar sonra bile toplum tarafından hem Gast hem Arbeiter olarak aşağı bir konumda tutulmak, sürekli yabancı görülmek (Bilgin, 2007, s. 423–425) ve bunların hiçbirini hak etmediği söyleyebilmek için Almanyalı Almanlardan bile üstün olmak mecburiyeti göçmen bireyler üstünde büyük baskı oluşturmaktadır. Ancak böylelikle aşağılanmaktan kurtulacağına inanmıştır. Bu çabasının sonucunda kendi tırnaklarıyla kazandığı yer ona öyle veya böyle bir kabul edilme imkânı sağlamıştır. Sosyal ve siyasal ilgi görmüş ve bu sayede kendine karşı olanların aralarına girebilmiştir. Kendi toplumunda sosyal bir model olmayı elde edebilmişlerdir. Almanyalı Türklerin en zor işlerde en düşük ücretlerle bile olsa azami gayretle çalışmaları, Yörükân'ın (2006, s. 25) Almanya analizlerinde yer almıştır. Bugün bile resmî makamların dilinde Gast-Arbeiter kavramının gündeme gelebilmesi, onların topluma kabul edilme arzusunun olmadığına bir beyanıdır.

Avrupa ülkelerinde yaşayan Türk göçmenlerin eğitimlerini tamamladıktan sonra kültürel ve mesleki birikimlerini ekonomik bir yatırıma dönüştürme imkânı son yıllarda hayatın her alanındaki yapısal dışlanma nedeniyle gerçekleşme imkânı bulunmamaktadır. Almanya için kayıp potansiyel adı altında yapılan eleştirilerin bazı önlemler ile bu dışlamacılığı ortadan kaldıracak gücü yoktur. Göçmenler arasındaki işsizlik rakamları toplumsal problemin en bariz göstergesidir. Önyargılar ve gerçekler bir bütün halinde eğitimin cazibesini yitirmekte, gençlerin çoğu önceki kuşakların şartlar gereği kendi içinde oluşturduğu kapalı ekonomik alanlarda kendi kendilerine bir istihdam yaratma yolunu tutmaktadır. Özellikle Müslüman ülke kökenli göçmenler arasındaki %50'ye yaklaşan orandaki kendi işinde çalışma bunun göstergesidir (Kaya, 2009, s. 43). Yabancı kamusal alandan dışlanmayı erken yaşlarda daha okulda öğrenmekte, meslek

edinse bile iş ararken dışlanacağını birçok örnekte daha o zamandan görmekte, AB vatandaşı işsizler karşısına çıktığında boş olan bir işi onlardan kimse kabul etmediği takdirde yasa gereği en son kendinin alabileceğini bilmektedir. Bu durumda yasalar onun eğitim almasını, meslek edinmesini anlamsız kılmaktadır. Tüm bunların sonucunda eğitim göçmenlerin hayatında değersizleşmekte ve her zaman ikinci plana itilmektedir. Ebeveynlerin çoğu çocuklarına gelecekleri için eğitimi tavsiye etme onları bu uğurda yönlendirme konusunda çaresizlik içindedir. Gençler ücretli çalışmak ve iş kurmak için en yakın çevrelerine yakın veya bağlı alanlarda kalmaya mecbur kalmaktadırlar.

4.5. DİYASPORADA AİLE VE DÜNYA GÖRÜŞLERİNİN HAYATA YANSIMASI PROBLEMİ

Almanya bugün yaşanan her problem, başarı ve başarısızlık, entegrasyon ve anarşinin kaynağı Türk-Alman kültürlerinin melezleşmesi üzerinden seyretilmektedir (Kaya, 2009, s.44). İşgücü göçünden beri aradan geçen elli senelik süreç boyunca her şey değişti. Göçe tabi olanlar, yabancı olarak yaşayanlar ile göçü kabul eden toplumla birlikte göç alan ve veren ülkeler, siyasi, sosyal ve iktisadi şartlar değişti. Bu değişimlerin yansıması olarak Almanların ve göçmenlerin erimesi, çürümesi ve yok olmasına dair kaygıları ortaya çıkardı. Endişelerin kökeninde yatan değişmeye karşı durmak gibi bir tutumdur. Göç yıllarında her iki kesimden gelen arz ve taleplerin hiçbirisi uzun yıllardan beri artık ortada bulunmamaktadır. Türk toplumu emeği karşılığı iş talebini satmaktan Almanya da kol işgücünden vazgeçmiştir. Bugünkü şartları geçmişin verilerine göre değerlendirmek gibi sosyal ve iktisadi yanlışlardan kaçınmak gerekir.

Almanya'ya gelen işçilerin ve öteki göçmenlerin bir geliş amacı vardı. İşçiler çalışarak elde edecekleri birikimle geri dönüp Türkiye'de gelecekleri için bir şeyler yapmak amacındaydılar. Almanya'ya daha rahat yaşamak için değil, geri döndüklerinde Türkiye'de refaha kavuşmak için buraya gelmişlerdi. Bir süre sonra gelmeden önce düşünemedikleri şekilde çalışma şartlarının burada daha

uygun ve kalmaya devam ettikleri sürece daha fazla birikim elde edeceklerini gördüklerinde eşlerini ve çocuklarını da yanlarına aldılar. Ailenin bir araya gelmesi onlara çalışma hayatında destek oldu ve on yirmi yıl gibi daha uzun süre kalıcı olmak üzere buraya geçici olarak yerleştiler. Bu sürede azami birikim yapmak üzere birden çok işte çalışmaya başladılar ve bu yüzden evlerine daha az zamanları kaldı; fakat aile yapıları geleneksel çerçevede olduğundan bütün zorluklara karşı direnebildi. Tek başına Almanya'ya gelenler, evli ve çocuklu olan işçilerin daha az vergi ödediklerini gördüler. Zaten aile yapısı kuvvetli olan bir kültürden geldikleri için bir anlamda evlenmeye ve çocuk yapmaya teşvik oluyordu. Aile ve sıcak yuva hem işçinin buradaki serbest hayatının belli bir düzene kavuşmasını hem de ona yük olmadan çocuklarını büyütüp okutmasına imkân veriyordu. Çocuklar ekonomik anlamda bir endişe olmaktan çıkmış, aileyi hem sosyal hem de maddi olarak güçlendirecek ve yaşlılıkta çocuklarıyla beraber sıkıntıya düşmeden refah içinde yaşamaya dair bir güvenceliktir.

Aile kurumu ile çalışma hayatı arasında sıkı bir ilişki vardır. Ailenin kurulması ve sonra aile hayatının sürdürülmesi çalışmayla, evin geçimiyle sağlanır. Ev masraflarının devamlı olması, çocukların büyütülmesi ve eğitim masrafları, gelecek için birikim yapılması aile bireylerini bu uzun çalışma hayatına zorunlu kılar. İçerde ev işlerinde ve dışarda gündelik işlerde çocuklar da aileye katkı yaparlar. 60'larda Almanya'ya çalışmaya gelen aileler geri dönerken olması gereken birikimlerini hızlı ve çok miktarda yapmak için karı koca çalışarak ev işlerini ve çocukların bakımını en büyük kardeşlerin üzerine yıkmışlardır. Bu ilk dönemlerde çoğu gençler aileleri tarafından çalışmaya yönlendirilmiş veya zorlanmış, bu yüzden eğitim ve meslek hayatının dışında kalmışlardır. Aile kasasına giren her Mark ile geri dönmek için açılan para sandığı daha çabuk dolacak ve geri döndüklerinde böylelikle tüm aile Türkiye'de rahata kavuşacaktı. Bu dönemlerde çoğu aileler okul yaşındaki çocukları tek başlarına evde bırakarak işe gitmiş, çocuklar evde yalnız başlarına günlerini geçirmiştir. Bazı şanslı çocuklar komşuları yaşlı Alman kadınların gözetiminde büyümüştür. Mecburi okul yaşını geçen gençler kendi ebeveynlerinin yanlarında bir meslek öğrenmeden çalışmaya başlamışlardır. Almanya Türk işçi ailesinin büyükleri ve

gençleri kısa sürede çalışma hayatıyla tanışmışlardır. Ailenin yurda geri dönmemesi için çoluk çocuk ve karı koca çalışarak para biriktirmişlerdir. Bu aile dayanışması sonunda geri dönmeseler bile bir sermaye birikimi olmuştur.

Türkiye’de büyük şehirlere gurbete çıkanların aile ocağı ile bağları zayıflamasın diye nişan ve evlilikler yapıldı. Akraba içi evliliklerin bir sebebi bu bağı hem evlilik hem akrabalıkla perçinlemek olmuştur. Türk ailesi içerden ve dışardan büyük bir bağlar bütünüdür. Kırsal tarımdan, hayvancılıktan, siyasî düzenden ve coğrafyadan doğan yaşam şartları güçlü aile bağları ve büyük-güçlü aile yapısını doğurmuştur. Zamanla aile gelenekleri ve töresi değişse bile, Alman toplumuna göre daha ataerkil, daha birbirine bağlı, daha kalabalık ve daha güçlü dayanışmacı bir yapısını devam ettirmiştir. Kalabalıktır, çok çocukludur, uzak yakın akrabalar her zaman ailede bir yerlere sahiptir. Bu işçi ailesinde de böyledir. Kendi içinde dikey ve dışarı doğru yatay formda güçlü bir sosyal bağ ağına sahiptir.

Aile bu yapısını yeni nesillere töreler ve geleneklerin yaptırımı altında aktarmaya devam etmektedir. Türkiye’den veya Almanya’dan yapılan evliliklerin ağırlığı kendi gelenek dairesinden olmaktadır (Tablo 1). Evlendirilecek kişiler burada veya Türkiye’de olsun yakın çevreden veya yöreden seçilmeye çalışılmaktadır. Böylece evde töre ve gelenek çatışması olmadan yaşam devam edecektir. Eşler büyüklerinden aldıkları terbiyeyi, hayat anlayışı ve düzenini, bu yoldan çocukları için seçtikleri eşlerden daha kolay veya tabiatıyla bekleme düşüncesi içindedirler. Yabancı bir ülkede kendilerine en yakın olan kişileri aileye katmak demek, onların da kendileri gibi yaşamaya devam etme olasılığını yükseltmek demektir. Ailenin eskiden beri alışılan bir düzen üzere yaşaması bu ülkede daha bir önemsenmektedir. Buradaki yaşantılarına, aileye bir statü kazandırmayacaksa, kendi kültür dairesinde olumsuz tavırlara neden olacaksa ve buna üstelik inanç kültürü müsaade etmiyorsa dışardan biriyle evlenmeye aileler sıcak bakmamaktadır. Passau’da yabancılar ile evlilik bağı olan kişiler veya böyle bir evlilikle ilgili olan aileler kendi kültür çevrelerinden

evlenememekten hep şikâyetçiler. Eğer böyle bir dış evlilik gerçekleşmişse aile içinde çatışmalar yaşanması ve bu bireyin aileden dışlanması olasıdır.

Sosyal bir kurum olarak aile kendi değerlerinin gelecek bireylere aktarılmasını sağlar. Aile düzeni ve işleyişi sosyal ve kültürel kurumlara benzer. Aynı görüş ve kültürdeki insanlar bir araya gelip örgütlenirler. Bu kurumlar belli amaçlar için girişimlerde bulunur ve görüşleri için uygun şartlar oluşturmaya çalışırlar. Bir spor, cami veya kültür derneğinde bir araya gelenler, benzer veya ortak duygular ve görüşleri paylaşırlar. Kahvedekiler genellikle kâğıt oyunu seven boş vakitçilerdir. Bir evin üyeleri her gün kapılarını kapatıp dışardaki dünyaya karışır. Evin içinde en fazla kalan annelerdir. Kurumların sorumluları gibi anneler aileye en çok emek verendir ve onun düzeninde belirleyici role sahiptir. Kurumun üyelerini büyütüp aileyi güçlendirir ve çocuklar evlenince ana aile kurumunun şubeleri olurlar. Anne ve babanın Türk ailesindeki bu statüsü, kurumsal yapılar gibidir ve çocuklar kendilerine bir iş kurduklarında bu işlerini aileleri gibi sahiplenirler. İşiyile ve firmasıyla ilişkisini aile ilişkilerinde olduğu gibi düzenler, bir Alman gibi değil. Mesai kavramı yok olur, bayram tatil bilmez bir şekilde işine kaptırır kendini. Onların bu tarzı Almanya'da iş hayatını avantaja çevirir, kısa sürede sıçramalar yapar. Göz pekiği, çabuk karar vermesi ve hemen o kararı uygulamaya geçirmesi işine ailesi gibi bakmasından gelen özelliklerdir. Ailesinden aldığı destek cesaretini pekiştirir. İşinde çalışanlara ailesinden biri gibi yaklaşır ve onlardan aynısı bekler. Bir Türk işyerinde çalışanların çalışma şartlarından, patronların aşırı performans beklentilerinden, mesailerinin hep çiğnendiğinden, tatil kavramını bilmediklerinden, çok çalıştırıp az verdiklerinden yakınmaları boşuna değildir. Sanki adam onları satın almıştır veya babasının oğlu gibi çalıştırmaktadır. Almanya'da yaşayıp buradaki çalışma şartlarını bilenler hep bunlardan yakınmakta, Alman işyerleri ile küçük Türk işletmelerinde yaşadıkları problemleri anlatacak fırsat gözetmektedirler. Aileden işyerine taşınan bir başka özellik de güven duygusudur. Almanlar işini yapar, gerisi önemli değildir. Yapılmaması gerekenler bellidir, kurallara uymayan işyerinden gönderilir. Güvenmek ise göçmen kültüründe ailevi bir kavramdır. Alman işyerinde bir diğeriyle güvenme üzerinden ilişki kurmaz. Oysa Türkler

işyerinde bile patronla işçi arasında bile güvenliği başka şeye değişmezler. İşçi güvenecek patron, patron da sırtını dönebileceği elaman arar. Duygusal anlamda bir bağ olarak güven, işyerindeki kişiler arasında bile özel hayatlardaki gibi öne çıkar. İşçiler, patronlar ve elamanlar aynı biz bir aile gibiyiz diye işyerinde duygusal bir bağ örerek dış dünyada iş hayatlarını veya gündelik hayatlarını aile bağları gibi düzenlemeye çalışırlar. Bu durum bir şirket veya işletme için personel anlamında çok önemli avantajlar sunar.

Sermaye yokluğunda başta sınırlı kapital ile bir işe girip başarılı olmak imkânsızdır. Ancak bir yerden bulunacak sermaye, yatırıma imkân verir. Çoğu göçmen etnik ve kültürel mallardaki pazar eksikliğini gördüğü için ilk fırsatta borç yığının kamçısıdır deyip işe atılmıştır. Bugün hâlâ o boşluklarda iş yürüten binlerce küçük işletme vardır. Sermayesi eksik ama bir fikri olan yabancıya Alman bankaları kredi satmayacağına göre, aile boyu çalışma ile biriktirilmiş paranın sermaye olarak ortaya konması tek çaredir. Kendileri ve çocukları bir girişimde bulunacakları zaman kaybetseler bile Almanya'da aç kalmayacaklarını biliyorlar. Eğitim parasızdır ve hiçbir çocuk açıkta ailesiz bırakılmadığı için büyük bir endişe duymalarına, korkmalarına gerek yoktur. Hatta kötü bakıldığına kanaat getirilen çocuklar bile ailelerinden alınıp devletin himayesinde bir bakıcı ailede yaşantılarına devam ediyorlar. Gelecekte işi yürümezse şimdikinden daha kötü bir statüye düşmeyeceğini bilen kişinin denemekten başka kaybedeceği bir şeyi yoktur. Eğer işi kötü giderse yine işçiliğe devam edecek, bu yüzden de kaybettiği bir şeyi olmayacaktır; ama becerebildiği takdirde de işçi olmaktan kurtulacak ve kazancı artacaktır. Bu adımı atmadığı takdirde hayatı hep aynı kalacak, ne uzayacak ne de kısılacaktır. Bunun için de bir tek şans var, o da kendi işinde patron olup işçiyken erişemeyeceği standartları yakalamaktır (O. Korkmaz ile kişisel iletişim, 2008, Schwerte).

Göçmenler arasında serbest iş yapma ve ticarî sektörler içinde al sat ticareti perakendecilik Alman girişimcilere göre daha yaygındır. Bu alanda başlangıç sermayesi yetersiz olsa bile ticari faaliyete başlama imkânı vardır. Ticari hayata

atılan veya işyeri açan kişiye ailesi maddi ve manevi her türlü yardımı sağlamaya çalışır. Ailenin kapitali sınırlıdır; ancak başka kişilerle ilişkileri kuvvetlidir. Mal alınan yere bir referansla gidip sermayenin katlarına çıkan mal çekimleri, malını sattıkça mal alma kapasitesinin katlanması göçmen girişimci için diğer sektörlerle göre daha avantajlı durum arz eder. Hizmet sektörleri de girişimcilerin yaygın olarak faaliyette bulunduğu ikinci alandır.

Tablo 9: Almanya Türklerinin faaliyet gösterdiği sektörler ve ticari alanlar.

Hazır Gıda Ticareti	Toptan ve Perakende Ticaret	Diğer İş Alanları
Döner-Pizza	Marketçilik	Taksicilik
Kahve-Fırın-Tatlı-Pasta	Toptan Gıda	Taşımacılık
Kafeteria	Tekstil ve Gelinlik	Biletçilik
x	x	Berberlik ve Kuaförlük
x	x	İnşaat
x	x	Temizlik
x	x	Yaşlı Bakımı

Etnik kültürün damgasını taşıyan döner, sucuk-salam, peynir, ayran gibi hayvansal gıda üretimi dışında ağırlıklı olarak küçük perakendeci işletmelerin tercih edilmesi bu göçmen ve göçmen ailesi profiline dayanmaktadır. Bireylerin çok kısıtlı maddi sermayelerine karşılık aile desteği ve sosyal sermayeleri vardır. Vural Öger, Recep Keskin ve Kemal Şahin Anadolu kökenli Almanya Türkü olarak bazı olumlu özellikleri girişimcilik hayatlarında kullanarak çok başarılı olmuşlardır. Bu kişiler işçi kökenli değiller. Yüksek eğitimliler ve her adımlarında, hayatlarında plan yapabilecek bilince sahip göçmenler kesiminden gelmektedirler. Almanya'ya gelme ilgileri akademik sebepler olmuş. Eğitim hayatları onlara Almanları ve Almanya'yı tanıma fırsatları sağlamış. Bu ülkede başarılı bir hayat yaşamak için Alman gibi disiplinli, dakik ve planlı olmak gerektiğini öğrenmişler. En başta ülkenin dili Almancaya sahip olmuşlar. Eğitim

hayatları onlara belli bir çalışkanlık ve disiplin tecrübesi de sağlamış. Eğitim, dil ve çalışkanlık faktörlerine Almanya'yı tanımak tecrübesi de eklenince bu dört denge unsuru bu ülkede onlar için büyük bir rahatlık sağlamıştır. Zaten Anadolu'dan beri sahip oldukları girişkenlik ile sosyal ilişkilerde zenginliğin her zaman olumlu bir tecrübe olduğunu bilmeleri, Almanya'dayken kazandıkları bu dört unsurla birleşince girişimcilik için sağlam ve güvenli temel oluşmuştur. Çevreden elde edilen maddi ve sosyal sermaye ile ilk adımlar atılmıştır (H. Yazar, 2011, Münih; M. Baydemir, 2011, Münih; K. Şahin, Passau, 2012 ile kişisel iletişim).

Aile ve çevrenin desteği ile ticarete başlamak, sermaye problemlerinin her zaman başta geldiği göç edilen ülkede hayati derecede önemlidir. Burada fırsatları kaçıranlar olduğu gibi değerlendirenler de olacaktır. Almanya'yı ve göçmenleri iyi tanıyanlar, Ögertur, Egetürk ve Gazi örneklerinde olduğu gibi başlarda etnik ticari alanlarda açıklar olduğunu bilenler içinden çıkmışlardır. İşlerine sermayesiz denebilecek çok küçük miktarlarda başlamışlardır. Ancak bu kesimden eğitilmiş olanlar bilinçli olarak geleceklerini plânyabilmişler ve akıllı yatırımlar yaparak büyüyebilmişlerdir. Oysa işçi yatırımları arsa, tarla, ev gibi sabit olan sahada veya araba gibi gündelik ihtiyaçlara yönelmiştir. Memleketlerine yaptıkları işçi yatırımları, akraba ortaklıkları iş yapma tecrübesi ve bilincinden çok duygusal zeminlerden doğmuştur. İşçiler çalışıp para biriktirmişler; fakat bunu çoğu zaman yanlış yatırımda veya bir şeyi satın almada kullanmışlardır. Bu onları eskiye göre daha zengin üst bir sınıfa çıkarsa bile yatırımcılık konusunda geliştirememiştir. İşçiler durmadan ve sağlıkları elverdikçe birkaç işte birden çalışmışlardır. Esnafılık yapanlar ise ya bir iş tecrübesini ya da eğitimlerini kullanarak işle beraber yatırımlarını ve zamanlarını daha verimli kullanmaya çalışmışlardır. İşçilerin daha çok para biriktirme sebebiyle çok çalışmaları zamanlarını ve kendi kişiliklerini tüketmiş, aileleri ve iş yerleri açısından problemler yaratmış, iş arkadaşları, patronları, çocukları ve eşleri ile ilişkileri zayıflamıştır. Eğitim hayatıyla ilgilenilmeyen çocuklar bu kopukluklar yüzünden kontrol dışına çıkmış ve sokakların etkisine girmiştir.

Başarılı hayat tecrübesine sahip olan Almanya Türkleri her türlü ticari sahada faaliyet göstermektedirler. Onların etnik olsun veya olmasın en kolay para kazanacakları karlı alanlarda yoğunlaşmaları doğal bir seçimdir. Tabiatıyla bu durum onlara sosyal kişiliklerini geliştirmekte, aldıklarını topluma geri vermekte, ailelerine zaman ayırmakta, kültürlere açık yaşamakta, kendi kültürlerinin bilincine sahip olmada, yatırım ve hayat planı yapabilmekte fırsatlar vermektedir. Onların hepsi dil öğrenmiş, akademik eğitim almış, çalışkanlık, disiplinlilik ve cesareti öğrenmiş, Anadolu Türkü özelliğini burada yaşantısıyla bağdaştırmış girişken ve meraklı kişilik özelliklerine sahipler. Her iki kültürün de bilincindeler ve bunu kullanarak yeni şeyler denemeyi ve geliştirmeyi seviyorlar. Bu adımlarını planlı atmaya ve piyasaları takip etmeye çalışıyorlar. Hayatı yaşamayı ve kazanmayı sevdiklerini, bir şeyi başardıkça hayattan zevk almayı da geliştirdiklerini ve nasıl olması gerektiğini öğrendiklerini belirtiyorlar. Küçük işletmeci olarak dönerciler ve marketler bile piyasayı takip etmeye başlamışlar. Bu onların hem üretmekten hem kazanmaktan zevk aldıklarını göstermektedir. Kahvelerde oyunu, salonlarda maçları ve spor kulüplerinde bulunmayı sosyal bir ihtiyaç olarak görmekteler. Mesleki ve sosyal amaçlı derneklerde üye veya yönetici olarak görev yapmak, meslek olarak avantajlar sağlarken bir yandan da toplumda önde olmak ve ilgi çekmek de hoşlandıkları şeylerden (Belge). Kafeteryacı Çaykur'a, döner üreticisi EBK'ya talip olmaktan çekinmiyor ve o kuruluşları daha iyi yönetebileceklerini güvenle söylüyorlar (Ö. Oğuz ile kişisel iletişim, Passau, 2009). Nasıl Almanyalı Türk komedyenler, yazar ve sanatçılar Türk ve Alman kültürünü ve dilini kullanarak kendilerine avantaj sağlıyorlarsa, iş adamları ve girişimciler de Almanya'yı diğer ülkelerle karşılaştırma ve böylelikle pazar yaratma avantajını kullanmaktadırlar.

Ölünce Almanya'da gömülmek istemeyip Türkiye'de gömülmek isteyenler var. Azımsanmayacak bir kesim bu toprağa verme işleri için cenaze fonlarına üyelik sistemi üzerinden her yıl para aktarmaktadır. Neden Türkiye? Buraya çalışmaya gelirken arkasında bıraktığı ana babasının yanına gömülmek istiyor. Geri dönme planları değişmiş burada yaşamayı seçmiş. Ölünce hem bu planı gerçekleştirmek hem de ailesinin arasında herkesle beraber ebedi âlemde

birlikte olmak istiyor. Aile yalnız hayattayken değil ahiret hayatında bile onun için önemli ve bu yüzden ailenin manevi hayatına memleketinde gömülmek suretiyle katılmak istiyor.

Almanya'daki Türk caddelerde ve mahallelerinde kurulu olan iş ağları büyük ölçüde akrabalık⁴⁸ ve hemşerilik ağlarıyla ilintidir (M. Zeytinoğlu ile kişisel iletişim, Münih, 2011). Münih Goethestrasse'de otel, market ve export gibi işletmelerin arasındaki akrabalık ağı, kişisel girişimciliğin ve çevre desteğinin göçmenler arasında önemli bir yerinin olduğunu göstermektedir. Münih'te ticarî ve sosyal hayat, merkez garına çıkan genişçe bir sokakta toplanmış. Marketleri, alışveriş merkezleri, eczaneleri, bahis oyunları, bankaları ve hotelleri ile çok canlı bir cadde olduğu gözlerden kaçmaz. Aynı veya benzer işyeri adlarının sıklığı bu ilişki ağlarını yansıtan ilk göstergelerdir. Bu ağın içindekilerden kimi işyerleri zincirleme biçimindeyken kimi işyerleri farklı sahalarda faaliyet gösteren ailevi ilişkiler üzerine kurulmuş.

Çok canlı bir sosyal ve iktisadi ağa sahip olan bir başka sokak örneği de Köln'de Keuptstrasse'dir. Şehir merkezinden uzakta, bir ana caddeye açılan sosyal kuruluşlar ve ticari alışveriş merkezlerinin toplandığı dar bir cadde şeklindedir. Köln Mülheim semtindeki bu sokak, turizm acenteleri, bahis salonları, kahveler, kuyumcular, pastaneleriyle iş ağlarından örülü bir Türk sokağıdır. Köln'nün farklı sokaklarına dağılmış etnik işyerleri olmasına rağmen hiçbir yerde bu sokaklardaki yoğun ilişkiler görülmez.

Berlin'de Kreuzberg Mahallesi, diğer sokak ve caddelerden çok daha büyük bir alana yayılmıştır. Kreuzberg, Berlin'in duvar içindeki yoksul göçmenlerin yaşadığı semtlerinden biriyken, duvarın yıkılması ile etnik ticari hayatta bir

48 Münih Goethestrasse'de otel, gıda marketi ve export gibi işletmelerin akrabalar arasında kurulu iş bağlarını göstermektedir. Kişisel görüşme 2011 ve hatıraları Mahir Zeytinoğlu, (Goddar-Huneke, 2011, s.140)

sıçrama yaşamıştır. Kendi içinde irili ufaklı gettolarıyla parçalı ağlardan örülmüş başlı başına bir büyük merkezdir.

Münih, Köln ve Berlin gibi yerleşim örneklerinde Almanya Türklerinin kültürel yaratıcılıkları, iktisadi hayata yansımıştır. Sanayi toplumlarında ve kentlerde rastlanan aile yapısına ters düşen bir tercih var Almanya Türk ailesinde (Bimmer, 1994a). Geniş akraba ailesi karışımı denebilecek bir yapı sergileniyor. Bu aile yapısı başlangıçta böyle değildi. Çekirdek aile, çocuklarının aileleriyle kurduğu sıkı iktisadî ve sosyal bağlantıların avantajını çok kolay benimsedi. Çocuklar da bu yapıyı hemen kabullendiler. Böylece aynı kanı taşıyan ailelerden oluşan bir sosyal çevre kuruldu. Bunun gibi yapıların bir yerde toplanmasıyla oluşan Türk sokakları ve mahalleleri hızlı geliştiler. Türk mahallesi adı verilen bu sosyal sıkılaşımlar aynı zamanda iktisadî yapılanmalara zemin hazırladı. Önce seyyar, sonra yerleşik pazar kuruldu, daha sonra pazar yerlerine yakın binaların altında dükkânlar açıldı. Köln, Frankfurt, Stuttgart ve Berlin gibi daha ticari hacmi geniş iş imkânı sağlayan eyaletlerde Küçük İstanbul yakıştırması yapılan yerler vardır. Bunların en küçükleri olan Münih Geothe ve Köln Keupt sokaklarında cami, meyhane, kahvehane, lokanta-restaurant, ayaküstü dönerci, kuyumcu, zücaciye, hediyelik eşya, seyahat acentesi, cenaze firması, reklamcı-yayıncı, terzi gibi birçok sektör çalışmaktadır. Berlin Kreuzberg Mahallesi daha büyük bir sosyal oluşumdur (Zeit Punkte, 1999; Kaya, 2000; John, 1991, s. 35–60).

Gurbette güçlü hissedilen hısım ve akrabalık bağları burada yeni oluşan geniş ailenin kurucu dinamiği olmuştur. Bu aile yapısı çeşitli kuşakların bir arada yaşamasından oluşur. Bir arada yaşamanın dinamiklerinden biri iktisadî taraftır. Sosyal ve ruhsal dinamiklerle birlikte kurulan bu üçlü denge, Almanya Türk işçi ailesini her türlü olumsuzlara karşı bir savunmasıdır. Yalnız gelen ilk göçmen işçiler zamanla eş ve evlatlarını yanlarına alıp çekirdek aileyi kurmuştur. Uzun yıllar sonra evlat ve torunlarla kendini üreten aile, bir arada ve aynı binada ya da komşu binada veya aynı sokakta yaşayarak sosyal geniş bir aile kurdular. Bu yapıda akraba ve hısımların ailelerine yer verilmektedir. Bavyera'da inşaat,

dekorasyon ve gıda gibi çeşitli sektörlerde faaliyet gösteren göçmen işçi kökenli firma sahiplerine göre bu yapı gelenekler bakımından hem doğru ve çok faydalı olmuştur. Bu firma sahipleri üç kuşak halinde hemen hemen aynı işlerde devam etmekte. Ailede çok büyük bir genişleme olduğunda aynı işi dallara ayırma yoluyla çoğalarak devam etmekte. (A. Çavuşoğlu, H. Yazar, M. Yazar, M. Baydemir ile kişisel görüşme, 2012, Münih-Fürth).

4.5.1. Almanya Türkleri Üzerinde Yabancılaşma ve Uyumsuzluk Baskısı Problemi

Almanya'nın elli yıldan beri güncelliğini hiç kaybetmeyen problemi Türklerin uyumsuzluğudur. Almanya'da Batılı bir toplum içinde erimek yerine, kendi kimliğiyle var olmaya yatkın bir göç toplumu var. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra eskiye göre çok değişen bir sosyal ve iktisadi yaşam, insan haklarında kat edilen mesafe onlar için bir şans olmuştur. Bu eski kıtada, en güçlü yapıya sahip olan ülke Almanya'dır. Bu güçlü yapı da göçmenler üzerinde asimilasyon baskısı oluşturmaktadır. Almanya'nın yabancı düşmanlığı tarihî bir olgudur. Aslında tüm Avrupa ülkeleri, kendi demografik yapılarındaki aşırı ve hızlı değişime kitlesel ve sosyal tepkiler vermektedir.

1960'larda Almanya ve 1970'lerde Avusturya demografik anlamda ağır sayılmayan bir değişime girdi. Ülke nüfusuna göre yabancı görünen unsurlar genel bütünlük içinde küçük bir sayıdan başka bir şey değildi. Rakamlarla emek gücünün artması o yıllarda bir değişme sayılmadı. Göçmenler ekonomik, toplumsal ve kültürel değerler bakımından ise hiç önemli sayılmamışlardı. Hem nitelik hem de sayısal anlamda o zamanki görünümde bir değişim görünmüyordu. Göçmenlerin uyumsuz olarak görülmesi, uyum denkleminde tek taraflı veriler üzerinde ip cambazlığı sürdürülmek istenmesiyle alakalıdır. İşgücü göçü teorilerindeki kavram kargaşası, herkesin olguyu kendi sahasına göre algılaması (Gezgin, 1991, s. 34) ve bunun üzerinden yapılan tahliller problemler yaratmaktadır. Bu durum kavramları kullanan gazete ve diğer medya üzerinden insanlara ulaşarak kargaşanın daha da yaygınlaşmasına yol açmaktadır.

Siyasetçiler bunu bir sembol olarak kullanarak istedikleri muğlaklıkta ve istedikleri odakları kötüleme biçiminde kullanabilmektedirler. Akademi dünyası bile bundan nasibi almakta ve durum bir kısır döngü içinde kalmaktadır.

Göçmenlerin kırsal kültürden getirdikleri sosyal yapı, çağdaşı oldukları bu toplumla iletişim kurmasında çok zaman kaybetmiştir. Ev sahibi toplumun misafir edilenlere bütünüyle yüksekte bakması, tabiatıyla gündelik yaşam alanından dışlanmayı beraberinde getirmektedir. Onlar, dışlanmaya karşı varlığını hem sosyal hem iktisadi alanda ispatlama mücadelesine girerek kendilerince bir çözüm bulmaya çalışmışlardır (Şahinler Holding-Kemal Şahin ile kişisel iletişim, Passau, 2012).

4.5.2. Etnik Ticaret, Kimlikler ve Göçmenlerdeki Girişimcilik Başarısı

İşgücü ihtiyacını karşılamak üzere Almanya'ya çağrıldıktan sonra geri dönmeyen yabancılar, küreselleşme ve teknolojik gelişmeler sonunda kriz ortamlarındaki zorunluluktan, kendi aşını kazanmak için bir işyeri kurup işsizlikten işveren konumuna geçtiler. Şahinler Holding, Egetürk ve Gazi gibi sayıca birçok firma geleneksel ürünleri üretmek yolu ile ekonomik faaliyetlerin ilk basamağının örnekleri olmuştur. Etnik ticaret yoluyla binlerce göçmen yıllardır işveren konumunda. Çoğunlukla mal ve hizmet sektöründe yapılandıkları için işgücü istihdamında diğer sektörlerle göre sosyal kriz-işsizlik makasında önemli bir konumdalar. Avrupa Türk İşadamları ve Sanayicileri Derneği'nin verilerine göre "Avrupa'daki Türk Girişimci sayısı 2025'te 200 bini, istihdam ettikleri çalışan sayısı 1 milyonu bulacaktır".⁴⁹ Kendi işletmesini kurma bakımından

49 Kemal Şahin(2011): <http://www.sahinlerholding.com.tr/tr/ks-kitap.asp>,

ATIAD (2011): Almanya Türk Ekonomi Günü 2010 <http://www.atiad.org/almanya-tuerk-ekonomi-guenue/details-2010-almanya-tuerk-ekonomi-guenue/almanya-tuerk-ekonomi-guenue-2010/dc4b2508f8.html>, ZfTS (2000) Almanyadaki Türkler Türkiye Araştırmalar Merkezi: <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/anadolununsesi/164/t20.htm>,

göçmenler ve Almanları mukayese eden araştırma sonuçları bu olguya işaret etmektedir. Çalışma ve Meslek Araştırma Merkezi'nin 2010 yılına dair verilerine göre göç kökenli girişimciler, firmalara ara hizmetler sağlayan sektörlerde Almanlardan % 30 daha çok sayıda işletme sahibi olmuşlardır. Kişisele verilen hizmet sektöründe ve ürün-mal işlemecilik sektöründe başa baş durumdadırlar. Almanya göçmenleri, toprağa bağlı bir işkolu olduğundan yalnızca zirai faaliyetlerde geriden takip etmektedirler. Türk işletmeler, perakende ve toptan gıda, fason mal işleme, iş yerlerine ara hizmet sunma ve kişisel hizmet sektörleri gibi branşlarda ağırlık kazanmaya başlamışlardır.⁵⁰

Kültürel baskı ve dışlanmışlık, göçmene ekonomik bağımsızlık yolunu açtı. Onlar ekonomideki boşlukları görüp yeni iş sahaları da ortaya çıkardılar. Bu alanlar sadece yemek üretmek ve sebze ithal edip satmak değildi. Temizlik ve inşaat gibi daha önceleri içinde bulunduğu hizmet sektörlerinde de kendi iş yerlerini kurmaya başlamışlardır. Teknik imkânları kullanarak başladıkları iş sahalarında yeni ufuklar açtılar. Etleri günlük olarak sundukları kebab sektöründe soğuk şoklamayı getirip onu bir endüstriye dönüştürüp hızlı yemek ve donmuş hazır yemekler sektörüne atıldılar. Geleneksel üretimden lahmacun ve diğer kebab çeşitleri gibi dondurulmuş hazır yemeklere kendi işinin sahibi olup ekmeğini garantiye almak baskısı altında bu konuma geldiler; ama ev sahibi ülkenin sağladığı teknik ve ekonomik fırsatlar olmasaydı birçok yaratıcılık sönüp gidecekti.

İzmir Ticaret Odası (2011): Almanya'da Atağa Geçen Türk Yatırımcılar, <http://www.izto.org.tr/NR/rdonlyres/271E2928-83D9-49BD-AB01-4D1CF9767A75/7191/almISLMETME.pdf>

50 Almanya İŞKUR'unun bu çalışması son 3-4 yıl içinde açılmış işyerleri üzerinden bir istatistiktir. İlgili veri tablosu için kaynağa bakınız. Erişim: 12.11.2012 <http://doku.iab.de/grauepap/2011/gem2010.pdf>

4.5.3. Uyum Politikalarına Göre Atürklerin Durumu

Göçün elli yıllık sürecinde, 1965, 1991, 2000 ve 2007 yıllarında dört defa ülkede yaşayan yabancılar hakkında yasal düzenlemeler çıkarılmıştır. Bu çerçevede 1978 yılında yabancılardan sorumlu bir daire kurulmuştur.⁵¹ 2005 yılında ülkede yaşayan Müslümanlarla artan kabul ve tanınma meselesinde bir düzenleme çalışması başlatılır. 2006'da CDU hükümeti ilk defa uyum zirvesi adı altında Hükümet nezdinde A. Merkel başkanlığında Müslüman cemaatlerle bir toplantı düzenler. Bu çalışmaların sonucu federal düzeyde henüz bir sonuç vermemiştir. Ancak 2012 yılında Alman sünnet yasağı tartışmaları altında Hamburg ve Bremen Eyaletleri Müslümanlar ile tanınma sözleşmesi imzalanmıştır. Bu durum Almanya'nın kapsamlı yeni bir düzenlemeyle, toplumsal korkuları ortadan kaldıran ve göçmenlerin sosyal yarasına bir çare olan adımları atacağı beklentilerini arttırmaktadır (Bkz. Tablo 4)

Geçmişte açılan toplumsal yaralar, elli yıllık bir problem yaratmıştır. Toplumsal katmanlarda ayrımcılık büyümektedir. Bugün yüzde seksenlere varan oranda Alman toplumuna göre, ötekiler de Alman gibi olmalıdır. 2010'da Avrupalı toplumlarda ırkçılık durumu hakkında yapılan yüz yüze görüşmeye dayalı bir çalışmanın sonucunda en dışlayıcı tutumu gösteren toplum Alman toplumu olmuş ve Müslümanlığın toplumsal kabulü % 15'lerde kalmıştır. Devlete göre kültürel çeşitlilik iflas etmiş, bütünleşme dışındaki yollar tükenmiştir. Bu tezlere göre öteki toplum Müslümanların ve Türklerin varlıklarından kaygılanması normal görünmektedir.

Almanya'nın bu sosyal travmalarına çözümler aransa bile bunlarda tarafsız ve eşitlikçi bir yaklaşımın olduğu söylemek güçtür. Resmi olarak kurulan Müslümanlar Konseyi ile İslâm dinî üzerinden kültürel kodlar vasıtasıyla geleneksel yapıların çözülmesi amaçlanıyor. Belli kriterler altında kabul ve

51 Daire Başkanı Heinz Kühn tarafından ilk defa Kühn-Memorandum adı altında bir çalışma yayımlanmıştır. Kaynak erişimi 12.10.2012, http://www.migration-online.de/data/khnmemorandum_1.pdf

tanınma programları, Türklerin üzerinde köklerini kaybetme baskısı oluşturuyor. Almanya henüz bu kesimi kendi toplumuna ait bir kültür olarak kabul etmeye kararlı değil. Irkçı ve düşmanca tepkiler hem Almanya hem Almanyalı Türkler üzerinde şiddet uygulamaktadır. Yabancı düşmanlığı sosyal bir hastalıktır. Evlerde medya üzerinden; okulda, sokakta ve işyerinde çevre üzerinden giderek artan bir şiddete maruz kalınmaktadır. Birçok bilimsel inceleme, ev sahibi toplumun yabancılara tahammülü ve hoşgörüsünde eksikliklerini ortaya sermiş durumda. Eğitim kurumlarında hoşgörü ve uzlaşma etiği ve eğitimi bu meselede unutulmuş durumda. Bu yüzden genlerle yapılan her kişisel iletişimde, bu baskıdan bahsedilmektedir (Rıza M. ile kişisel iletişim, 2009, Passau). Göçmenlerden olumlu örnekler verilmezken olumsuzluklar gösterilmeye gayret edilmektedir. Akademik liselerden mezun üniversite öğrencileri ve birçok eğitilmiş genç bile işgücü göçünün mahiyeti ve sonuçları hakkında hiçbir bilgiye sahip değil. Bu gençler toplam nüfusun %10'u Türkiye kökenli olan ve diğer ülkelerle beraber % 20'yi bulan bu insanların neden Almanya'da çalıştığını ve yaşadığı bilmiyor. Ülkeye elli yıl önce davet edilen bu yabancılardan okullarda bahsedilmemektedir. Körfez krizinden beri ülke bir sığınma yeri olarak kullanılmaktadır. Tüm bu olumsuz tablo, tarihi süreç dışında ele alınarak aktüel problemler olarak öğrencilere yansıtılmaktadır. Bu göç süreci bilinmeden Almanya Türklerinin durumu açıklanamaz. O yıllardan bugüne nasıl gelinmiş olduğu açıklanmadan ülke yabancı tehdidi altındaymış gibi taraflı bilgiler verilmektedir. Almanya Türkleri valizden markete, barakadan cami kompleksine, dersliklerden okullara, seçmenlikten seçilmeye doğru giden yolda yarım asır içinde adımlar attı. Her ülkede önde giden sağduyulu aydınların olması ve bu gerçekleri her yerde anlatmaları ise Almanya'da geleceğe giden yoldaki büyük umuttur.

SONUÇ

Almanya Türk toplumu, 50 yıl önce bir ulus ötesi emek göçünün sonucunda ortaya çıktı. Göç ile ülkenin sosyal, siyasal ve ekonomik hayatında farklı bir toplumsal yapı oluştu. Bu yapı, göçmen kişilerin dünyaya bakış açısı, gelenekleri ve işçi ailesinin değerleri etrafında Almanya bağlamında gelişti. Bugün Almanyalı Türkler adı verilen Avrupa'da yerleşik olan Almanya Türk toplumu bu şartlar altında doğdu. Bu toplumun kendine, ülkesine ve dünyaya bakışını ve buna bağlı olarak yansıttığı dünya görüşünün ailesine ve sosyal hayatına yansımalarını analiz etmeye çalıştık. Göç sonrası yerleşik olduğu ülkede geçici işçilikten kalıcı yurttaşlığa uzanan süreç, sosyal ve ekonomik statülere yansıyan gelişmeler bakımından incelendi. Yıllar boyu gelişerek değişen bugünkü konumu analiz etmek için, bu süreçte yaşadığı olumlu veya olumsuz hayat tecrübelerine görüşmeler yoluyla ulaşmaya çalıştık. Karşılaştıkları problemlerin çözümünde ailenin sosyal ve ekonomik rolü çok etkilidir. Ailenin Almanya'ya göçerken sahip olduğu köken kültürü ile Almanya'da geliştirdiği kültürel yapının üzerinden taşınan dinamikler, bu toplumu şekillendirmeye devam etmektedir. Aileler daha iyi bir gelecek için bu ülkeye göçmüş ve aynı sebeplerle bu ülkeye yerleşmiştir. Burada çocuklarının hem eğitim, hem meslek, hem de ekonomik olarak daha iyi imkânlarla sahip olacaklarına inanmaktadırlar. Almanya, gelecek nesillere Türk ve Alman kültürünü bir arada yaşama imkânı verdiğinde göçmen kökenli aileler aidiyet ve kabul problemini aşmış olacaktır. Buna bağlı olarak ülkenin geleceği için yeni Almanlar diye konu olmaya başlayan çok kültürlü neslin avantajlarından Almanya Türkleri de faydalanacaktır.

Toplumsal başarı olgusunda daha çok öne çıkartılan ekonomik yönle bu bağlamda değinmeye çalıştık. Bu işçi göçü, aynı zamanda, süreçlerin niteliği ve göçün nicel boyutları bakımından göç veren ve alan ülkelerin toplumlarını ve bu ülkelerin siyasetini etkilemiştir. Türkiye, bu göçün ekonomik ve sosyal etkisini olumlu yaşayan tarafların biridir. Ekonomik ve siyasî krizdeyken ülkenin nefes almasında işçi birikimlerinin payı yüksektir. Aynı zamanda bu yolla işsiz nüfusu;

rejime karşı siyasî direnç gösteren muhafazakâr, sağ ve sol grupları; ülkede kriz yaratan ve yaratabilecek Kürt ve Alevi kesimi ihraç ederek o yıllarda rahatlama sağlamıştır. Almanya yenik düştüğü savaşın ardından hamleye geçen sanayi üretimindeki işgücü açığını göçmen işçilerle karşılayıp, kendi toplumuna refah katan diğer kazançlı ülke olmuştur. Ağır iş koşullarına direnen Alman işçilerinin karşısında ucuz olan, istendiği biçimde kullanılabilen ve süresiz faydalananabildiği sosyal haklardan mahrum geçici işçileri koyarak sanayisinde ve toplumunda büyük bir rahatlama sağladı. Artan ucuz üretim aynı zamanda kaliteliydi. Bu geçici işçiler asli işçilerin yaptığı kaliteli üretimi yarı yarıya ucuz yapabiliyor ve üretim maliyeti düştükçe kârlar işveren ülke açısından katlanıyordu. Bu kalite ve maliyet dengesindeki avantajlı durum dünyada Alman mallarına karşı duran rakiplere hiçbir şans bırakmıyordu. Kendileri için olduğu kadar iki ülke açısından da işçi göçü topyekûn bir başarıdır.

İşçi göçüyle birlikte işçi olmayan ve çalışma amacı taşımayanlar işçi göçünün açtığı yoldan kolayca Almanya'ya gelebiliyor ve işçilerin Almanya'da kurmaya başladığı hazır sosyal ve ekonomik ortamda kendilerine daha kolay yer bulabiliyordu. Zincirleme göç, işçi toplumuna ve aynı zamanda Alman toplumuna daha kolay uyum sağlamış ve onlara katılmıştır. İşçi göçüne bağlı çevre etkisiyle siyasî sığınmacılar ve ekonomik göçmenlerin bugün asli göç topluluğundan ayrışması, onların ayrı değerlendirilmesi mümkün ve buna yönelik çalışmaların yapılması çok farklı neticeler doğurabilecektir. Buradaki sorunların aşılmasında bu farklılıkların göz ardı edilmeden analiz edilmesi öncelikli hedeflerden olmalıdır. Sosyal tabakalara, siyasî gruplara, dinî cemaatlara göre problemler farklılık göstermektedir. Ancak herkesin bir ortak noktası az da olsa var ve ayrı dilden konuşan bu grupların menfaatlerinin kesişip buluştuğu şeyler çok. Siyasî temsilde, kültürde, dilde, sosyal düzeyde eksik olan eşitlik ve bu sosyal, ekonomik ve siyasî hakların kazanılma mücadelesi tüm o ayrı grupları birleştiren temel noktadır.

Türkiye bu toplumu, Almanyalı ve Avrupalı göçmen işçi toplumunu, üvey evlat olarak bile olsa, 1982 Anayasası'nda, yasal olarak sahiplenmiştir. Onlar bir

başka kıtada ve ülkede yaşıyor, başka bir dili konuşuyor olsa bile dışarda yaşayan bir evlat olarak kabul görmektedir. Bu evlat üstelik ailesinden uzakta, onun güvenlik alanının dışında kaybolmadan yaşayabilmiştir. Öyleyse bu evlatlar Türkiye'nin AB sürecinde çok kıymetli bir noktadır. Türkiye'nin AB ile ipleri koparttığı ve AB'nin Türkiye'yi reddettiği zamanlar oldu. Bu durumda bile Avrupalı Türkler iki nokta arasında kopmayan ve göz ardı edilemeyen tek kuvvet haline gelmiştir. Ancak Almanyalı ve Avrupalı Türklerin sosyal, siyasî ve ekonomik problemleri Türkiye'nin önüne çıkartılan ve çıkartılacak olan engelin başlıcasıdır. Bu da AB ile olan problemin dış ayağını oluşturmaktadır. O şartlarda Türkiye problemlerini dışa atarak onlarca sene rahat nefes alma imkânı bulmuştu; fakat bu sefer nefesi aldığı yerden nefesi daralmaktadır. Çözüm, Türkiye'nin kendindedir ve bugünkü şartlar altında zor değildir.

Ev sahibi konumundan hiçbir türlü vazgeçmeyen ve bu yüzden temel insan haklarını eşit şekilde uygulamayı 50 yıldan beri reddeden Almanya, bu sorunu daha ne kadar erteleyebilecektir? Evindeki insanlar 50 sene öncekiler değildir. Zaman değişmiştir. Üretime doymuş toplum refaha ermiş ve sanayi başka ülkelere kaymış. Yaşlanan bir nüfus var ve 20–30 yıl sonra bunlara verilecek hizmeti ülke bu şartlar altında sağlayamaz haldedir. Doğurgan Almanlar ya güneydeki çiftliklerde tarım ve hayvancılıkla geçinen Almanyalı Almanlar ya da siyasî ve ekonomik sığınmacılar veya göçmenlerdir. Yeni Almanların en eskileri, Türklerdir. Sonradan gelmiş olan savaştan kaçarak sığınan Araplar, Kürtler, Afganlar, Kuzey Afrikalılar... Yaş ortalaması 40'ın altındaki bu genç ve doğurgan yeni Almanlar, Almanya'nın elindeki kıymetli bir sermaye olarak işlenmeyi beklemektedir. 1990'ların sonunda gelen küresel krizin giderek tırmanması, bunu yenecek siyasî idarenin yokluğu korkuların artmasına yol açmaktadır. Yabancıların defolması ile ülkedeki problemlerin çözüleceğine inandırılan çok Alman var. Basit denklemler ile halkı oyalayan bazı siyasî görüşler, AB çapında artan ekonomik krizi, ABD'ye dayandırmaktadırlar. Emlak, finans ve mali çözümsüzlük Avrupa ülkelerini ve AB'yi derinden sarsmakta ve insanlar buna çözüm üretemeyen siyasî partilere ve onların hükümetlerine güven duymamaktadır.

Güvensiz sosyal ve siyasî ortamda en çok yara alanlar göçmenler ve yabancılardır. Onlar Avrupa'yı eşitlik ve insan haklarının beşiği olarak görmüşler, ancak refah dağılımında ve sosyal ilişkilerinde hayal kırıklığına uğramışlardır. Yabancılar denen yeni Almanlar arasında artan huzursuzluğun tek nedeni işsizlik, kariyer ve eğitimin dışında bırakılmak değildir. Eğitimsiz olan sayısız yabancı var, ancak en azından bir iş bulup çalışabildikleri için rahatlar. Türkiye'den gelen işçilerin bile çoğu eğitimsizdi. Hiç gocunmadan çalışıp ailelerinin hayatlarını kazandılar. Şimdi bu kişilerin Alman okullarında okumuş olan veya yükseköğrenim gören çocukları, torunları iş ararken karşılaştıkları haksızlığa karşı seslerini yükseltmektedirler. Onlardan bir kısmı çok başarılı göçmenler olarak toplumda örnek alınmaktadır. Bunlar bile, tekstil sanayicisi Kemal Şahin, sanayici Prof. Dr. Recep Keskin ve daha niceleri, toplumsal dışlanma nedeniyle işlerinde ve sosyal hayatlarında çok sıkıntı yaşadıklarını söylemektedirler. Çoğunluğun sesi olan bu kişiler, diğerlerinin söylemek istediği ama bir türlü seslerini duyuramadıkları toplumun sözcüsü durumundadırlar: kabul edilmek ve herkesin hakkı olan bir işte çalışmak.

50 yıllık göç yolculuğunun üzerine kurulan bir topluluğun, yaşadıklarını gözlemleyerek göç toplumunun analizini yapmaya çalıştık. Elbette bu topluluk sadece göçmen işçilerden oluşmuyor. Bunların arasında yüz yıl önce Osmanlı döneminde başlayan ve hâlâ devam eden akademik göçmenler, siyasî göçmen ve sığınmacılar ile mütemadiyen göçe katılan yeni bireyler de var. Tüm bunların karmaşıklığına rağmen, asıl göçmen grubunu, iş göçüne tabi olanlar biçimlendirmiştir. İşçi hareketliliğinin başlattığı Almanya'daki göç toplumunun toplumsal değişmesi, iş ve emek karakterine sahiptir. Diğer gruplar küçüktür; ancak yerli toplumla daha iç içe hareket kabiliyetlerine sahiptir. Bu küçük grupları bu analiz çalışmasında asıl gösterge almadık. Sadece yeri geldiğinde ve çalışmaya katkısı olduğunda değinmeye gerek duyduk.

Nüfusu üç milyon olan bir göç kökenli toplum var. Bu ağırlıktaki bir kitlenin etkisine sadece Türkiye'dekiler kapılmamıştır. Her gün her yerde bu toplumun alışveriş içinde olduğu, asıl göçün kabul edildiği ülke, Almanya'dır. Almanyalı

Almanlar bu durumdan büyük ölçüde etkilenmektedir. İşlerin kol ve beden gücüne bağlı olanlarını bu kişiler üstlenmiştir. Bu durum bir yandan beraber yaşamaktan, diğer yandan ise farklı dünya görüşlerine sahip olmaktan kaynaklanan problemleri ortaya çıkarmıştır. Ucuz işgücü sayesinde dünyada rekabet etme şansını yakalayan Almanya, üretimde büyük ilerlemeler kaydetmiştir. Son 40 yıldan beri, üretimde kaliteyi yakalamış ve bunu devam ettirmektedir. Bu yüzden Amerika ve Avrupa'yı sarsan ekonomik krizden üretim azalması dışında, mali anlamda hiç etkilenmemiştir. Özellikle Almanyalı Türklerin istihdam edildiği otomobil sanayi, son iki yıldan beri açık talep üzerinden üretim yapmaktadır. Tüm bunların yanında 11 Eylül'den beri toplumsal bazda şiddeti giderek artan, etnik ve kültürel bir ayrımcılık yaşanmaktadır. Diğer bir yandan ise Türkiye'de yaşanan ekonomik, sosyal siyasî değişimler buraya yansımakta ve AB'ye tam üyelik konusunda buradaki toplum üzerinden büyük tartışmalar yaşanmaktadır. Türk vatandaşlarına uygulanan vize, Almanya'daki Türk toplumu ile Türkiye arasındaki insani ve ekonomik bağlara büyük bir zarar vermektedir.

Almanya'ya bir süreliğine çalışmaya ve para biriktirmeye gelip gurbeti kalıcı yurt edinen en büyük göçmen grubu işçilerdir. Eşleri, çocukları ve akrabalarıyla sosyal bir çevre kurdukları Almanya'da artık emeklilik çağını yaşamaktadırlar. Geri dönmeyi akıllarından hiç çıkarmamış olsalar bile, sosyal alanda kök saldıkları yerden kopmamakta, iki ülke arasında yolları aşındırmaya devam etmektedirler. İlk kuşağın Almanca problemleri, yalnız kaldıklarında bakım problemleri, düşük emeklilik gelirleri gibi yaşlılığa bağlı durumlarla ortaya çıkan sıkıntıları vardır. Toplumla bütünleşme ve uyum meselelerinde bu kuşağı Almanya'da kimse değerlendirmeye gerekli bulmamaktadır. Onlar işgücü fonksiyonlarını tamamlamış ve kenara çekilip günlerini saymaya itilmişlerdir.

Orta kuşak ve orta yaş grubu hâlâ çalışma veya iş hayatının içindedir. Bu kesimin aile birleşiminden önce ebeveynlerinden ayrı Türkiye'de kalmak ve yaşamaktan kaynaklanan sosyal ve maddi problemlerinin üstüne Almanya'ya belli yaşlarda geldikten sonra yaşadıkları uyum ve Almanca problemleri artık

geride kalmıştır. Bu travmaların kurbanı olan o günün çocukları ve gençleri ellerinde imkân olduğu halde bu yaranın sağaltılmasına katkıda bulunmayan Almanya'yı haklı olarak eleştirmektedir. Ancak işinde gücünde hayatlarını devam ettirmekte, ailesinin hayatını kazanma peşinde koşmaktadırlar. Toplumla iyi uyum sağlamışlar, az çok eğitim görmüşler ve artık dil problemleri kalmamıştır. Orta tabaka göçmen halkası olarak şu andaki en baskın göçmen grubunu oluşturmaktadırlar. Erken yaşlarda o günün şartları gereği eğitim hayatları sona ermiş, çalışma hayatına bu yüzden erken başlamışlardır. Bu yolda kazandıkları tecrübeler onlara küçük ölçekte iş kurma becerisi vermiş, esnafılık ve ticaret hayatına geçerek işçi olmaktan kurtulmuşlardır. Kuşaklar içinde kendi işini kuran ilk nesil olmuşlar ve göçmen ekonomisi, etnik ticaret alanında söz sahibi olmuşlardır. Bunlardan kimileri daha yaratıcı alanlara çıkabilmiş, mal veya hizmet üretip satar duruma gelmişlerdir. Üretimlerinde ve ticari hayatlarında Türkiye'den bağlantılar kurarak iki ülke arasında köprü ve öncü olan kuşağın büyük adımlarından diğeri ise, Almanya doğumlu üçüncü neslin her alanda önlerini açmak olmuştur. Kendilerinden daha genç kuşakların eğitimine ve meslek öğrenmesine önem vermişler. Bunun sonucunda çocuklarını okutup daha başarılı bir etnik toplum geliştirmeye çalışmışlardır. İkinci kuşağın yaşadığı en önemli problem, Almanya'da kabul görememektir. İşçi olarak gelenlerin, ticari ve sosyal hayatta beklenmedik bakiyeleri ikinci nesiller, hayatta ne yaparlarsa yapsınlar istenmemişlerdir. Onlar Almanya'ya çalışmaya davet edilmemişler, öte yandan ise köken ülkelerinde, Türkiye'de, Almancı tiplemesine girmişlerdir. Bu haksızlıkları onlara yapanlar geçmişte olduğu gibi bugün de onlar için olumlu bir yaklaşımda bulunmamaktadırlar. Oysa bu göçün son nesli olanlar, hem çalışmakta hem üretmekte ve ülkelerine yük olmayarak katkıda bulunmaktadırlar.

Burada Almanya'da dünyaya gelen üçüncü kuşaklar göç probleminden uzakta büyümekteler. Hayatlarında hiç göç yaşamamış olsalar bile ayrımcılığa, dışlanmaya uğradıklarında kendilerinin bir göçün çocukları olduğu gerçeğine uyanmaktadırlar. Resmi olsun olmasın, her yerde Migrationshintergrung diye bir sınıflamaya tabi tutulmaktadırlar. Göç geçmişinin çocukları buralı. Anadilleri

Almanca ve vatandaşı oldukları ülke Almanya. Almanya, ana vatanları. Almanca seviyor, Almanca rüya görüyorlar. Ancak tüm bunların karşıt olgularını da Almanya'da Almanca yaşıyorlar. Çocuk ve gençlerden oluşan bu kuşak, mesleki eğitime sahip, belki yüksek eğitilmiş; ama işsizlik sorunları yaşıyorlar. Her ülkenin çocuklarının ve gençlerinin yaşadıklarını, üçüncü kuşak burada, Almanya'da yaşıyor. Almanya'da, dedelerinin nenelerinin bavullarını açıp yaşadığı yerde, kendi dünyalarında büyüyüp yaşlanmaya doğru akıp gitmektedirler.

Diasporadaki yaşantı göçmen aileye öteki aileden daha başka yeni anlamlar katmaktadır. İlk dönemde aileye düşen görev aile birliğini sağlamak ve aileyi yaşatmaktır. Öncelikle ailenin günün şartlarına göre refah seviyesine ulaşması için maddi kazanç önemli olmuştur. Ancak göçten önce sahip olunan refah beklentisi bir araba, bir ev, bir traktör, bir bahçe, birkaç çiftlik hayvanı iken göçten sonra yerleştikleri çevre şartlarında bu refah hedefleri ile çatışma ve uyumsuzluk doğmuştur. Almanya, hedeflerini büyük ölçüde değiştirmeye zorlamıştır. Göçmen aileler çoluk çocuk çalışarak ayak uydurmaya çalışmışlar; hayatlarından, eğitimlerinden, çocuklarından fedakârlık etmeye mecbur olmuşlardır. Geriye dönme miti çok uzun süre devam etmiş ve bu hedefler ve şartların değişmesinden doğan çatışmayı beslemiştir. Çocuklar ve torunlar yeni ülkede doğmaya, okula ve yaşamaya başlayınca dönmek düşüncede kalmış; eyleme dönüşemeyince mite dönüşmüştür. Ülke edinmeyle birlikte Almanya kalma ve yaşama şartları, çatışma faktörü olmaktan çıkıp gerçeğin kendisi olmuştur. Hayatın gerçeklerinden, hayattan uzun süre kopuk kalmak zorunda olan aileler, erteledikleri yaşamı burada yeniden kurmaya başlamışlardır. Fakat Almanya'nın şartlarına göre aldıkları pozisyon, Türkiye'den gelirken kafalarında olan planlardan daha yükseklerde ve daha çok çalışmayı gerektiren bir seviyededir. Bir ev, bir traktör yerine Almanya'da sosyal hayata katılım, kabul görme, eğitim, burada bir ev, burada bir araba gibi önceki beklentilerden çok fazla çaba ve iş gerektiren bir hedefin peşine düşmüşlerdir. Almanlara göre çok aşağıdan başladıkları hayat standartlarını, onların sevilerine çıkarma, son derece güç ve zaman gerektiren bir süreç olmuştur.

İlk kuşak göçmenler Almanya'yı yurt edinmeye başlayan ve yurt edinenler arasında bugün bile en yüksek değere sahip olan kesimdir. Her zaman olduğu gibi yeni kuşaklar için ondan beklenen destek ve yardım hayati derecede önemlidir. Çoğu dikey evliliklerde, Almanya'dan biriyle veya Almanlarla olan evliliklerde, toplumsal dışlanma azar azar yok olmaktadır. Erkek, kadın ve çocuklar ile bu aile çerçevesinde ve akrabalarla beraber bu çevrede melez bir toplum oluşturmaktadır. Burada tüm kimlikler aile içinde erimektedir. Yatay evliliklerde, akrabalarından ve Türkiye'den biriyle yapılan evliliklerde olduğu gibi tek renkli küçük bir toplum değildir.

Soru: Hayatında ailen ne kadar önemli? Önemliyse neden önemli, açıkla mısın?

Muhsin Omurca: Gerçek demokrasinin uygulandığı, tüm dengelerin, hakların korunup, hem saygı hem de sevginin tadına verildiği, uğruna "canımı feda edebileceğim" toprağı, bayrağı olmayan tek toplum. (Kişisel iletişim, Regensburg, 09.12.2011).

Toplumda yaşanabilecek haksızlık, dışlanma ve küçük görülme burada aile potasında erimekte, eşit olarak kabul edilme ve diğer sosyal roller ile tüm olumsuzluklar ortadan kalkmaktadır. Melez kültürlü göçmen ailenin sosyal yaşam alanı, dışardaki alanlardan bu tarafıyla tamamen farklıdır. Muhsin Omurca, Cem Özdemir ve Vural Öger gibi birçok örnekte, bu sosyal eşitlikçi zeminde yer bulabilen kişiler oldukça başarılı bir hayat çizgisine sahip olmuştur.

İster dikey ister yatay aile biçimi olsun aile, bağları ve yapısı, yeni nesillerin kendi işini kurması ve işin başarılmasında avantajlar sağlar. Burada ismi geçen büyük küçük tüm işletmeciler, Baydemirler, Yazarlar, Çavuşoğulları, Zeytinoğulları, Sönmezler gibi, çoğu küçük esnaf bir Almanda olmayan ferdi gayretle, azami mesaiyle, bazen on yıllarca hiç tatile çıkmadan performans odaklı çalışmayla iktisadi ve sosyal başarıyı yakalamıştır (A. Çavuşoğlu kişisel iletişim, Münih, 2011). Bu kişilerin aile yapısının dededen toruna çok çocuklu veya kardeşli olmaları onların iş hayatında ailenin yerine işaret etmektedir. Yukarıdaki aileler konuşmalarında, bu noktayı sorup soruşturmadan bile bunu vurgulamışlardır. Yaşantıları ve yaptıkları iş, işlerinin kardeşler arasında görev

taksimiyle paylaşılması, yaşa ve salahiyyete göre amcadan kardeşlere kadar bir hiyerarşik yapılanma, yatay büyüme ve zaman sonra kendi aralarında bölünüp çoğalmaları, bu durumu iş olsun özel olsun bir ihtiyaç olduğunda avantaja çevirmeleri aile merkezli yaşantılarına bağlanmalıdır. Göçün aileyi toplumsal ve kişisel hayatın merkezinde sağlamlaştırması, onların bu diğer aile işletmelerindeki çatışmalardan uzak kalmalarının sebebidir. Aynı zamanda bu ailelerin holdinglerden marketçi ve fırıncıya kadar ne büyüklükte olursa olsun bir Türkiyeliliği vardır. Yaptıkları işlerin nerede olursa olsun çok büyük ölçüde Türkiye'yle, Türk kültürü ile Türk kültürünün aile vasıtasıyla devam ettirilmesiyle alakası vardır. Marketçilik, fırıncılık, dönercilik, berberlik, turizm acenteliği... Hangi branştan olursa olsun, onların işlerinin içinde ailelerinden aldıkları, ailelerinin buraya getirip yaşatmaya devam ettiği bir etnik bağ muhakkak vardır. Bu etnik bağ onların inanç kültürleri ve dilleriyle sürdürdükleri aile yapılarında bu şartlar altında önemli bir role sahip olmuştur.

Göçmen işletmecilerin diğer bir kısmı ise yaşadıkları şartlar sonucunda buralara kadar gelmiştir. Ya çalıştıkları iş yerlerinde patron olmuşlar ya da benzer işleri kurmuşlar yahut da çalışma müsaadesi alamadıkları ve işsiz kaldıkları için kendi işlerini kurmak zorunda kalmışlardır. Eğitimli akademisyen göçmenlerin çoğu mesleklerini yapma izni alamamışlar ve ülkeden getirdikleri diplomaları Almanya tarafından tanınmamıştır. Göçmen olmak, onları esnaf veya işveren olmaya zorlamıştır. Kemal Şahin, bu sayede Almanya'nın sayılı tekstil firması olan Şahinler Holding'i yaratmıştır. Piyasayı iyi anlayıp hızlı tahlil edebilen ve Alman gibi disiplinli olabilen Türk-Alman girişimci niteliğine sahip olmakla övünen Kemal Şahin için bu önemli bir sermayedir (K. Şahin ile kişisel iletişim, Passau, 17.11.2012). İş hayatında başarıyı yakalayanların bir diğer grubu ise başkasının emri altında düşük statüde çalışmak, çoğu zaman bu yüzden dışlanmak ve az bir gelirle yaşamak istemeyen kişilerdir. Hele de yabancı birinin emri altında aşağılanarak çalışmak çok zor! O kişilerin aile ve çevrede sosyal, dinî ve kültürel açıdan şekillenen kişiliklerinin, evlenip Almanya'ya geldiklerinde yaşadıkları zorlukların ve Türkiye'de aldıkları eğitimlerin burada çok önemli bir rolü vardır (Kişisel iletişim, M. Toraydın, 2009, Passau; O. Korkmaz, 2008,

Hagen). Birçok göçmen bu noktaya işaret eden düşünceleri ve bundan kaynaklanan eylemleri, kişisel anlatılarında, yazdıklarında veya verdikleri beyanatlarında özellikle vurgulamıştır.

Almanyalı Türkler, yaşadıkları olumlu ve olumsuz hayat tecrübelerini aileleriyle beraber yaşamaktadırlar. Bunda ailelerinin yapısının hangi tür özellikler taşıdığı çok etkin olmuştur. Kuvvetli aile bağlarını kurabilmiş, paylaşımcı ve demokratik hakların saklanabildiği yerlerde, kişiler buradan dünyaya açılmışlardır. Bu olumlu sosyal hava onların diğer şeylerde başarılı olmasına yol açmıştır. Her yerde bu olumlu havayı, bu kültürü yaşatamayan aileler de var olmuştur. Dışardan gelen her şey bu zayıf aileler üzerinde etki bırakmıştır. Dış etkenlerin onlar üzerindeki tesiri, çoğu zaman yıkıcı olmuş, aile bireyleri birbirlerine dayanmak yerine yıkılıp parçalanmış ve sonunda tamamen dağılmışlardır. Bunlar hem eşlerin hayatını hem de çocuklarının hayatını olumsuz yönde etkilemiştir. Bu tür yıkımdan kendini çekip alabilen bireyler ise hem sosyal hem de maddi anlamda her şeye sıfırdan başlamak durumunda kalmıştır.

Kendi kimliklerinden yeni bir aileyi yaratamayanlar, yabancı etkilerden zarar görmüşlerdir. Çocukları ve diğer yakınları, komşuları ile çatışmalar yaşamışlar, bu yüzden, onları toplumsal alanda destekleyecek sosyal ağlar kurmakta başarısız olmuşlardır. Ailelerin kimliklerinin dışa kapalı ve aşırı muhafazakâr olması veya kendi köken kimliklerini kaybetmeleri onların burada birçok çatışmaları yaşamalarına neden olmuştur. Geldikleri bu ülkede yeni yurtlarında sosyal şartların paralelinde kendilerine has bir aile kurumu geliştirememişlerdir. Bunun yol açtığı toplumsal yaraları, iletişim eksikliğini, iletişimsizliğin neden olduğu çatışmaları tüm Türk toplumu ödemektedir. Çocukların eğitim ve meslek edinmekte zorlanması, kendilerinden emin olamamaları, geleceksizlikleri, içe kapanmışlıkları, dar çevrede kısılp yaşamaları gibi daha birçok olumsuzluklar, bu ailelerin kendi başarısızlıklarından kaynaklanmaktadır. Bunların nedeni ailelerde kimliklerin gelişecek ortam bulamamasıdır. İçe dönük, kapalı ve aşırı muhafazakâr ailelerin yanında, kimliksiz aile yapıları bu bireysel özgürlük ve birey gelişimini olumsuz etkilemektedir.

Gençlik Dairesi olarak bilinen Jugendamt'ın görevi terkedilen bebekler ve evden kaçan, baskı veya şiddet gören gençlere sahip çıkmaktır. Bunlar daire tarafından belirlenmiş talep eden bir bakıcı ailenin yanına verilmektedir (Tablo 1). Bu aileye bakıcı olduğu için devlet çocuk sayısınca önemli bir ödeme yapmaktadır. Gerçek ailesinin çocuk üzerinde bir hak talep etmesi mümkünse de bu imkânsıza yakındır. Bu çocuklar genellikle başka yerlerdeki ailelere bakılmak üzere teslim edilmekte ve çocuğun yetişmesi şiddet uygulamama kurallarına uyduğu sadece bakıcı ailede olmaktadır. Eğer göçmen bir aileden alınmış ve bir Alman aileye teslim edilmişse o çocuğun köken kültürüyle bağı kopartılmıştır. Koruma altına alınan çocuk, geçmişinde şiddete uğramış ise onun gerçek ailesiyle görüşmesi engellenmektedir. Göçmen ailelerin yaşadığı görüşme problemi bir travma şeklindedir. Bakıcı aile çocuğu kendi kültürüne göre yetiştirmek için çocuğun gerçek ebeveynini görmesini istememekte ve bunu kurumsal ilişkilerle, yasal tedbirlerle ve diğer yollardan sağlamaktadır. Mahkeme kararlarına uymadığı gibi, köken aile karşısında kendini yüksekte görmektedir. Alman olmanın avantajını kullanarak ailenin çocukla temasını engelleyebilmektedir. Aile içi şiddet veya başka nedenlerden çocukların sıcak bir yuva ortamında korunması önemli bir adımdır. Göçmen ailelerin bakıcılık konusunda bilinçli ve yatkın olmamaları, çocuk yetiştirirken kendi yaşadıkları çatışmalar ve problemlerden kaynaklanmaktadır. Toplumsal bir yara haline dönen küçük çocukların ailelerinden koparıldıktan sonra bir daha onlara gösterilmemesi, aileler üzerinde büyük bir baskı oluşturmaktadır. Aile içi şiddetin çözülmesi, el konulan çocukların kendi kültüründen bakıcı ailelere verilmesi ve göçmen ailelerin bakıcı olmaya teşvik edilmesi gereklidir. Bakıcı aileler gönüllülük esasına göre belirlenmektedir, ancak belli şartlara sahip olmaları zorunludur. Bu yüzden Müslüman Türk çocuklara bakıcı aile olarak sahip çıkacak Müslüman ailelerin artması için tedbirler alınmalıdır. Yoksa dindar Hristiyan ailelerin bakıcı oldukları Almanya'da, göçmen ailelerin çocuklarının bir gün elinden alınması korkulu bir rüya olmaya devam edecektir.

Çocuk yaşta evden kaçan veya öğretmenlerin, komşuların başvurusu nedeniyle ailesinden alınanlar yetiştirme yurtlarında korunmaya alınmaktadır. Yetiştirme

yurtlarının neredeyse tamamı maddi açıdan çocuk başı devlet desteği alan kilise yurtlarıdır. Problem içinde büyüyen ve problem olan çocuklar, bu yüzden Katolik dinî okullarda eğitime alınmaktadır. Bu kurumlar onların hayatında eksik olan iletişim, başkalarına saygılı olma, şiddetsizlik gibi konuları çocuklara kazandırmada ve hırçın, şiddet eğilimli davranışlarla baş etmede diğer kurumlara göre daha öndedir. Müslüman bir göçmen aileden bile gelse bu çocuklar kültüründen farklı yerlerde yetiştirilmektedir. Gençleri Koruma Kanunu'nun 9. Maddesi, çocukların kültürel hakları, yetiştirme tarzları aileleriyle iletişim kurularak köken kültürlerine göre düzenlenir, dese bile göçmen kökenli ailelerin çocuklarında buna uyulduğuna dair tek bir örnek olmaması, bu kanuna ve insan haklarına aykırı bir durumdur. Bazı göçmen aileler, kızlarını gönüllü olarak Katolik kız yatılı okullarına vermektedirler. Hem buradaki eğitimden hem de kızlarının sokaklarda gençlerle gezememelerinden memnundurlar. Komşularının gözlerinde kötü çocuk babaları ve anneleri olmaktan korkmaktadırlar. Eğer çocuklarını aile içinde yetiştirmeyi başaramazlarsa bunun sonunun yetiştirme yurtları olduğunu bilmektedirler. Yetiştirme yurtlarına alınan çocukların akıbetine zaten müdahale edemeyeceklerini bilmektedirler. Çocuklar ellerinden alınıp yurtlara verilirse onları tamamen kaybetmek durumunda kalacakları için, Katolik yatılı kız okullarının disiplininin övgüyle bahsedip avunmaktadırlar (Ö. Dönmezer ile kişisel iletişim, 2012, Passau). Passau Üniversitesi Katolik Öğrenci Grubu'nun davetlisi olarak 2009'da konferans vermeye gelen genç papaz, bir Türk baba ile Alman bir anneden olduğunu, babası hapse düşünce annesinin onu uslansın diye bir Katolik papaz okuluna teslim ettiğini ve böylelikle Türk asıllı papaz olarak karşımızda olduğunu gülümseyerek anlatmıştı. Babasını o küçükken öldürmüşler ve babasını öldüreni, papaz olduktan sonra bağışladığını vurgulamıştı. Mesleği gereği bunu zaten yapması gerekirken öğrenciler onu Türk asıllı Katolik din adamı ve kin tutmayan affedici bir Türk olarak çok egzotik, orijinal bulmuşlar ki konuşmacı olarak etkinliklerine davet etmişlerdi. Genç din adamının papaz olsa dahi üstünden bir türlü söküp atamadığı Türklük kimliği, problemleri bir hayat tecrübesi ve orijinal hayat hikâyesi onu ilginç kılan diğer noktalardı.

Gençlik dairelerince Almanyalı Türk ailelerinden alınmış çocukların toplam sayısının oldukça yüksek olduğu sanılmaktadır. 2011 yılında ailesinden korumaya alınan çocuk sayısı 30 binin üzerinde olarak tahmin ediliyor. Aynı sene sadece Türk vatandaşlığına sahip ailelerden alınan çocuk sayısı ise 3 bini buluyor. Türk kökenlilerden alınan toplam çocuk sayısı 4 bini buluyor. Ancak bu çocukların gerçekte 6–7 bini bulunduğu sanılmaktadır. Türkiye göçmeni ve Türk vatandaşlarından alınan bu çocukların ailelerine, çocuklarını geri almak için danışmanlık vermek, yol göstermek, yasal zeminlerde onları temsil etmek Türkiye için anayasal bir zorunluluktur. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne taşınan davalarda, Almanya mahkûm edilmiş, göçmen ailelere karşı ayrımcılık uygulandığına dair İHR'da Almanya suçlu bulunmuştur. Ancak STÖ'lerin zayıf olması, DİTİB gibi büyük çaplı hiçbir kültürel kurumun bu zamana dek konuyla hiç ilgilenmemesi gibi gerçekler, göçmen kuruluşlarının Alman makamlarından ne kadar çekindiklerinin, onların hışmına uğramaktansa haksızlıkları görmezden geldiklerinin bir göstergesidir. Türkiye'nin son bir yıldır meseleyi Türk bakıcı aileler oluşturarak sosyal yönden çözmeye çalışması uzun vadeli doğru bir adımdır. Ancak Hristiyan kurum ve ailelerin yanında 4 bin Türk çocuğunun olduğunu bilen Türkiye'nin, bu meseleyi insan hakları çerçevesinde çözmesi gerektirmektedir. Devlet eliyle Türk çocuklarını asimilasyona tabi kılan Almanya'nın, bakıcı Türk aile bulunmadığı için kendi yasasındaki 9. maddeyi çiğnemesine göz yumulmamalıdır.

Almanya Türklerinin siyasî ve dinî kuruluşları önemli fonksiyonlarına rağmen elli yıldan beri yapılanma ve işlevsellik problemlerini aşabilmiş değildir. 70'lerde aile birleşimleri olgusu, geçici işçilerin burada daha uzun süreliğine kalacaklarının göstergesiydi ve burada yaşayan eşler, çocuklar ve aileler yeni ülkelerinde temel toplumsal problemlerle karşılaşmaya başladılar: Çocukların eğitimi, ailenin gündelik beslenme ihtiyaçlarının yabancı bir çerçevede karşılanması, gündelik hayatta lazım olan dilin ve çevrenin bilinmesi, bireysel ve ailece toplumsallaşmaya olan ihtiyaç gibi problemler, birikim probleminin önüne geçmeye başladı. Eğitim ihtiyaçlarının karşılanması için öncelikle Türk sınıfları açıldı ve buralara Türkiye'den öğretmenler geldiler. Dinî ve kültürel ihtiyaçlarının

karşılanması için de adımlar atıldı. Yalnız yetişkinlerin dil eğitimi göz ardı edildi ve uzun yıllar tercümanlar hatta okul çağındaki evlatlar bunu yerine getirdiler. İlk kuşak göçmenler dâhil hiçbir Almanya Türkünde gündelik yaşamda gerekli olan iletişim problemi bugün yaşanmamaktadır. Okullarda Türkçe sınıfları çoktan kalktı ve velilerin isteği üzerine seçmeli olarak verilen Türk kültürü dersleri de birkaç yıl sonra talep azlığı nedeniyle kalkacaktır. Aileler arasında Türk ve Alman farkı olmaksızın komşuluk ve iletişim konusunda bir problem yaşanmamaktadır. Kültürel temelli gündelik alışveriş ihtiyaçlarını da aynı şekilde büyük market zincirleri dâhil her yerden karşılayabilmektedirler.

Almanya Türkleri ülkelerindeki kültürel ihtiyaçlarını karşıladığı kuruluşların hiçbirini burada ilk dönemlerde bulamamıştır. Kahvehane ve ibadethanelerin aynısını burada kurmak o günlerdeki ihtiyaçlarını karşılamıştır. Ancak cemaatleşme ve siyasî gruplar, doğal olarak bu kuruluşlarla beraber Almanya'ya taşınmış ve kuruluşların arasında bugün rekabet ve çatışma artmıştır. Almanya Türkleri kültürel ve siyasî haklar mücadelesinde bu parçalanmanın sıkıntısını yaşamaktadır. Kuruluşların yöneticileri tecrübesiz ve çoğu kuruluş dışı dönük çalış(a)mayan ilk kuşaktan kişilerce yönetilmiştir. Onların çalışmaları o günkü amaçlar ve ihtiyaçlar doğrultusunda tabi olarak içeriye yönelik, fakat dışı kapalı olmuştur. Geline nokta, haklar mücadelesine dayanmış ve dışarıyla başarılı bir ilişki şart olmuştur. Bu toplulukları oluşturan ailelerin yapısı ekonomik, sosyal ve kültürel bakımdan yaşadığı yere göre, Almanlara göre, hâlâ çok gerilerdedir. Almanya Türklerinin konumları çoğunla en alt sosyal tabakada yer alır. Bu da onlarda güvensizliğe yol açmakta ve geleceklerini kurmak için gerekli olan motivasyonda kayıplara neden olmaktadır. Statülerinin göçmenlikten yerleşikliğe ve Almancılıktan Almanyalılığa doğru gelişmesi, bugünkü en büyük problemdir. Gençlerde eğitim ve işsizlik problemleri görece olarak daha yüksektir. Genellikle gelecekle ilgili bir planları yoktur. Salt ailelerine güvenerek ve ona bağımlı bir şekilde yaşamaya çalışmaktadırlar. Evlenme, ev ve araba sahibi olmaları büyük ölçüde ailenin sayesinde gerçekleşmektedir. Meslek edinemeyen çocukların, özellikle erkek çocukların aile kurmaları işsiz gezme nedeniyle zor olmaktadır. Aileler, bu

yüzden onlara küçük bir işyeri açarak hem evlenme hem de iş sahibi yapma yolunu tercih etmektedirler. Gençlerde gelecekle ilgili bir motivasyon yok ve onlar bu yüzden okuldan ve meslek eğitiminden çabuk kopmaktadırlar. Gelecekleriyle ilgili bir yol haritası çizmeyen gençlerin aileleri tarafından evlendirilmeleri ve bir işyerinin anahtarının ellerine teslim edilmesi çok defa hüsrarla sonuçlanmaktadır. Göç kökenli ailelerde, Anadolu aile yapısından gelen korumacı ve abartılı çocuk yetiştirme tarzı, ailelerin okul ve eğitimle uzak yaşantılarıyla birleşerek Almanya Türklerinin geleceği olan çocuklara büyük zararlar vermektedir. Yakın bir gelecekte kalkacak gibi görünen Türk kültürü derslerine ilave olarak, kurum ve kuruluşların kültür merkezlerinde yetişkinlere yönelik eğitici programların yapılması önem kazanmaktadır. Aile pedagogu ve psikologlarının yer aldığı programların içinde, yine Türk kültürü ve köken dili çalışmaları yapılmalıdır. Ülke ve eyalet çapında her bakımdan donanımlı mobil bir Türk kültürü çalışma hücresi, hiçbir etnik ayrım olmadan okulları ve STÖ'leri dolaşarak toplumda etkili bir motivasyon yaratacak çalışma yolu seçilmelidir.

Almanya'da eğitim devletçe parasız verilir ve gençlik için ücretsiz olan kültürel sosyal kurumları şehirlerde yerel yönetimler açmıştır. Buralarda görevli göç kökenli eğitimci ve sosyal pedagogların olmaması problemlerin başında gelir. Bu eksiklerin farkında olan hükümetler bu konuda bir adım atmakta isteksizler. Almanya'da sayıca bu kadar yaygın olan STÖ'lerin eğitime yönelik etkinliklerinin etkisiz kalması, bilgi ve uzman personel eksikliğinden kaynaklanmaktadır (Tablo 3). Eğitim yatırıma yönelen STÖ, eğitime ve meslek edinmeye teşvik eden programları uzmanlarla beraber çalışarak düzenlemelidir. Bunlar göçmen kökenli gençleri hayatta daha başarılı kılacaktır. Aldığı destekle bunun farkında olan aileler, tasarruflarını Almanya'da ve çocukların eğitimine harcamaktan büyük bir mutluluk duyabilecektir (Recep Kuyumcu ile kişisel iletişim, 2012, Münih).

Almanya'daki gençlerin en azından bir meslek edinmeleri veya eğitim almaları Türk toplumunun statüsünde çok hızlı yükseliş sağlayacaktır. Her insan gibi göçmenlerin çocukları sağlıklı ise doğuştan eğitim alabilecek meslek

edinebilecek potansiyelle beraber doğuyorlar. Eğitimden kopan ve meslek edinemeyen gençlerin çoğu oldukça kurnaz ve zeki görünmektedir. Ancak çoğunun eğitim almadığı için yetenekleri gelişmemiştir. Uzun süreler öylesine günlerini geçirdikleri için bir çalışkanlık kazanamamışlardır. Bu durumlarından kendileri de aileleri de rahatsız, ancak buna bir çözüm bulamamak hem aileyi hem çocukları tembelliğe itmiştir. Dışarının kötülüklerine bulaşmasın, aileye bir leke bulaştırmasın anlayışıyla büyütülen çocuk, ailenin koruyucu şemsiyesi altında rahat ve tembel bir hayata alışmaktadır. Bu, onun evlenmesine ve belki bir işyeri sahibi olmasına bile kapı açan; fakat son derece problemli olan bir eğitim ve gelecek anlayışıdır. Rahat, tembel ve kaygısız bir boş gençlik yetiştirilmesine engel olmak için STÖ'ler, spor ve eğlence etkinlikleri yanında çözüm üretecek programlara öncelik tanımalıdır. Gülen Cemaatinin Almanya'daki etüt eğitim merkezleri ve özel okul çalışmaları problemli konulara önemli bir katkı sağlasa bile, göç edilen yurt meselesine temel teşkil edecek olan çözümü üreten bir programa henüz sahip değildir. Bu problem anlayışını tüm STÖ'lere de yaymak ve bir ulusal program hazırlamak gereklidir.

Almanya'da, 70'li yıllardan sonra yerleşik toplumla kaynaşma, çokkültürlülük ve ardından entegrasyon adı altında çeşitli yaklaşımlar üretilmiştir. 2006'da Alman Müslüman toplumunu tanımak ve onları Almanya'ya göre yapılandırmak için bir komisyon resmen çalışmaya başlamıştır. Son yıllarda İslam-Alevilik dersleri ve yabancı dil Türkçe-Kürtçe kimi okullarda öğretim programlarına girmiştir. 2012 yılında ise Hamburg ve Bremen şehirleri ile STÖ'ler, Müslümanları temsilen resmi tanınma anlaşması imzalamıştır. Almanya vatandaşı olan veya yerleşik olarak burada yaşayan Müslümanların problemli ilişkisinin yönü, son yıllarda çok tartışılan uyum konseptini aşarak iki toplum arasında uzlaşma (Bilgin, 2007, s. 412–413) arayışlarına bir geçiş olduğunu göstermektedir.

Almanya Türklerinin bazı gerçekleri, Karadeniz'deki yoksulluk ve işsizlikten büyük şehirlere çalışmaya giden ve sonra orada yerleşip yaşamaya başlayanlara benzemektedir. 90'lı yıllarda göçmenlere karşı artmaya başlayan ırkçı eylemler, devam etmektedir. Eylemlerin amacı bu insanları yıldırma,

korkutmak ve geriye göndermektir. Bu olayların etkileri ve neticelerine bakıp “Almanya’nın yeni Yahudileri” Almanya Türkleridir yargısına ulaşılmaktadır. İki toplumun şartları, tarihi ve sosyal yapıları farklıdır. Türk işgücü göçünden beri burada yaşayan Müslüman Türkler değişik toplumsal şartlara tabidir. Türklerin yabancılara hoşgörüyeye dayalı liberal toplum yapısı ve tarihî göç tecrübeleri onlara bu özellikleri kazandırmaktadır. Türklerin Almanya’daki yaşantıları ve toplumsal davranışları durağan değil değişkendir, taşlaşmış değil esnektir, tutucu değil liberaldir, egoist değil sosyaldır, asık değil neşelidir... Büyük şehirlerdeki Karadenizli göçmen ailelerin ilişki ağları, etkinlik alanları ve festivalleri, bir arada bir yerde oturmaları gibi olgularla Türk toplumu arasında paralellikler vardır. Bu ikisinin sosyal ilişkileri, kendi toplulukları dışına uzanmakta ve dış ilişkilerin geliştirilmesi kendilerince önemsenmektedir. Bunlar ailelerine daha düşkündürler. Kaldıkları yerde önceki hayatlarına göre daha tasarrufludurlar. Eğitimle iş hayatını dengede tutmaya gayret etmektedirler. Girişimcilikleri ve atılım cesaretlerinin büyüdüğü görülmektedir. İki kesim de geçinmek için göç etmeye ve geldiklerinde mesleksiz oldukları için işçiliğe mecbur olmaları bakımından birbirine benzemektedir. Moralleri her zaman yüksektir ve bu onları gülen ve neşeli tipler olarak Almanlardan farklı kılmaktadır. Almanya’nın başarılı komedyenlerinden Şinasi Dikmen, Muhsin Omurca, Kaya Yanar, Django Asül, Bülent Ceylan, Fatih Çevikkollu’nun göçmen kökenli toplumdan çıkması ve ülkelerinde çok sevimliliği buna bağlanmaktadır (Muhsin Omurca ile kişisel iletişim, Regensburg, 2011).

Almanya’da bu toplumun geleceği, eğitim ve aile programlarıyla kullanılamayan potansiyellerinin açığa çıkarılmasına bağlıdır. Onlar, Karadenizli göçmenlerin sahip olduğundan daha iyi; fakat daha başka şartlara sahiptirler. Topal bir Karadenizlinin dünyanın en ücra köşesini kendi yaşam alanı olarak benimsemesindeki atılım ve cesaret, göçmen kökenli bireylerde çok açık bir şekilde vardır. İstanbul’daki Ali Ağaoğlu ve Achen’daki Kemal Şahin’in bireysel girişimciliklerinde olduğu gibi, asgari bir eğitimden ve gerekli meslek tecrübelerinden yoksun olmadıklarında ortaya nasıl bir olumlu hayat tecrübesinin doğduğunu görmekteyiz. Bu olumlu örneklerin geldiği Karadeniz’le

beraber Konya'yı çoğaltmak, bir yanda İstanbul'un bir yanda Almanya'nın beraber canlandırılmasına bağlıdır. Çalışkan, tasarruflu, sosyal, girişimci ve aile değerlerine sahip çıkan Almanya göçmenliğinde, Karadenizlilerin göçmenliğiyle Kayserililerin tasarrufu ve Anadolu'nun aile değerleriyle beraber yoğurulması göçmenlerin başarısını arttıracaktır.

KAYNAKÇA

- Abadan – Unat, N. / Kemiksiz, N. (1986). *Türk Dış Göçü 1960–1984 Yorumlu Bibliyografya*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Yayınları.
- Abadan-Unat, N. (2006). *Bitmeyen Göç Konuk İşçilikten Ulus Ötesi Yurttaşlığa* (2. bs). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayını.
- Acar, K. (2011). Türkische UnternehmensgründerInnen in Deutschland [Elektronik Sürüm]. *Zu Hause in Almanyaa Türkisch-deutsche Geschichten & Lebenswelten DOSIER*. (s. 61–66). Berlin: Heinrich-Böll-Stiftung Yayını.
- Adıgüzel, Y. (2011). *Yeni Vatanda Dinî ve İdeolojik Yapılanma Almanyaa'daki Türk Kuruluşları*. İstanbul: Şehir Yayınları.
- Apak S., Oğuzhan, A. ve Aytaç A. (2002). Yurtdışına İşçi Göçü ve Türkiye Ekonomisine Etkileri, Dikme, A. A (Ed.) *Kentleşme Göç ve Yoksulluk* (s. 151–196). Ankara: İmaj Yayınevi.
- Arık, R.O. (1990). *Coğrafyadan Vatana*, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayını.
- Artukoğlu, O. S. (2005). Yurtdışı İşçi Tasarruflarının Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Banka Sistemi Ve Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri. Uzmanlık Yeterlilik Tezi. TCMB İşçi Dövizleri Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Atalay, A. (2005). Almanyaa'daki İşçi Tasarruflarının Değerlendirilmesi: Kredi Mektuplu Döviz Tevdiat Ve Süper Döviz Hesapları Örneğinde Bir Makro Analiz. Uzmanlık Yeterlilik Tezi. TCMB İşçi Dövizleri Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Bausinger, H. (1990). Heimat in der offenen Gesellschaft. Begriffsgeschichte als Problemgeschichte in Bundeszentrale (s. 76–90). [Erstveröffentlichung in: Kelter, J. (Hg.): *Die Ohnmacht der Gefühle. Heimat zwischen Wunsch und Wirklichkeit*. Weingarten, 1986].

- Bausinger, H. (1978a). "Volkskunde Im Wandel" In: Bausinger, Hermann/Jeggle, Utz/Korff, Gottfried/Scharfe, Martin (Hrsg.): *Grundzüge der Volkskunde* (s. 1–15). Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- Bausinger, H. (1978b). Identität in Bausinger, Hermann/Jeggle, Utz/Korff, Gottfried/Scharfe, Martin (Hrsg.): *Grundzüge der Volkskunde* (s. 204 – 263). Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- Bausinger, H. (1985). Kulturelle Identität als Leit- und Problembegriff in der Kulturpolitik der UNESCO. Thum, B. (Hrg.) *Gegentwart als kulturelles Erbe Ein Beitrag der Germanistik zur Kulturwissenschaft deutschsprachiger Länder* (s. 379–390). München: Iudicium Verlag.
- Bilgin, N. (1991). *Eşya ve İnsan*, Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Bilgin, N. (2007). *Sosyal Psikoloji Sözlüğü Kavramlar Yaklaşımlar*, İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Bimmer, A. C. (1994a). Familienforschung, *Grundrisse der Volkskunde: Einführung in die Forschungsfelder der europäischen Ethnologie/Volkskunde* (s. 297-310) (hrsg.von W. R. Brednich), Berlin: D. Reimer Verlag
- Bimmer, A. C. (1994b). Brauchforschung, *Grundrisse der Volkskunde: Einführung in die Forschungsfelder der europäischen Ethnologie/Volkskunde* (s. 375-395) (hrsg.von W. R. Brednich), Berlin: D. Reimer Verlag
- Boratav, P. N. (1973). *Türk Halkbilimi II 100 Soruda Türk Folkloru (İnanışlar, Töre ve Törenler, Oyunlar)*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Bostanoğlu, Ö. (1987). Türkiye'de Federal Almanya'ya Yönelen Dışgöç Hareketi ve Yarattığı Mekansal Oluşumlar *Amme İdaresi Dergisi* Cilt: 20 Sayı: 4. (s. 89–106). Ankara: TODAİE Yayını.

- Çelik, L. (2012). *50. Yılında Almanya Türkleri*. Erişim: 28.01.2012, Gültekin Parlak Ağ Sitesi: <http://www.gultekinparlak.co.uk/2012/01/12/50-yilinda-almanya-turkleri/>
- Çobanoğlu, Ö. (1999). *Halk Bilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınevi.
- Çobanoğlu, Ö. (2000). *Âşık Tarzı Kültür Geleneği ve Destan Türü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Danış, D. (2008). *Entegrasyonun Ötesinde Türkiye'den Fransa'ya Göç ve Göçmenlik Halleri*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Demircioğlu, A. M. (1984). *F. Almanya'dan Kesin Dönüş Yapan İşgücü*, Amme İdaresi Dergisi, Cilt: 17, Sayı: 2, s. 96–111.
- Destis - SBD Statistische Bundsamt. (2012). *Ausländische Bevölkerung, Bevölkerung-Migration Jahrbuch*. Erişim: 31.12.2012, <https://www.destatis.de/>
- Diyanet İşleri Türk İslam Birliği, Hakkımızda, Faaliyetlerimiz. Erişim: 20.04.2011, <http://www.ditib.de/>
- Dönmez, A. (1991). Yurt Dışı Yaşantısı Ve İnsan Doğası Anlayışı. *A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Cilt 24, Sayı 1, 87–105.
- Durgut, G. (1993a). *Hep Bir Adım Daha İleri' Deutsche Türken-Türk Almanlar* (Hg. Leggewie, C-Şenocak, Z). Hamburg: Rowolt Taschenbuch Verlag.
- Durgut, G. (1993b). *Gündüz Almanya-Gece Türkiye' Deutsche Türken-Türk Almanlar* (Hg. Leggewie, C-Şenocak, Z). Hamburg: Rowolt Taschenbuch Verlag.
- Fındıkoğlu, Z. F. (1966). *Türkiye'de İslâm Muhacirleri*. İstanbul: Türkiye Harsi ve İçtimai Araştırmalar Derneği Yayını.

- Gezgin, M. F. (1991). İşgücü Göçü Teorileri. *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, S. 23. 31-50.
- Göka, E. (2008). *Türklerin Psikolojisi Tarihin Ruhumuzda Bıraktığı İzler*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Göka, E. (2009). *Türklerde Liderlik ve Fanatizm*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Göka, E. (2010). *Türk'ün Göçebe Ruhu*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Gökalp, Z. (1976). *Türk Medeniyeti Tarihi*, (Hzl. İ. Aka ve K.Y. Koprman). İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Gökmen, C. O., Rizzo, F. (2010). *Das ist Almanya Almanya'da Çalışma ve İş Kurma Rehberi*. İstanbul: Karakutu Yayınları.
- Halm.D-Sauer.M. (2006). Parallelgesellschaft und Etnische Sichtung. *Parallelgesellschaften? (APuZ)* s. 1–2 (2006) s. 18-24.
- Hannerz, U. (2002). Kosmopolitan und Sesshafte in der Weltkultur. P-U. Merz-Benz ve G. Wagner (Ed.) *Der Fremde als soziale Typus: Klassische soziologische Texte zu einem aktuellen Phänomen* (s.139–161). Konstanz: UVK Verlagsgesellschaft.
- Heise, U. (2001). *Kahve ve Kahvehane*. Ankara: Dost Kitapevi Yayınları.
- Hem orali, hem buralı, Euro Zaman Gündem. Erişim: 01.03.2010, <http://euro.zaman.com.tr/euro>
- John, B. (1991). *Türkische Berliner-Berlinli Türkler*. Berlin: Berlin Senatosu Basım Evi.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1991). *İnsan Aile Kültür*. (2. bs.) İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Karaçay, A. B. (2012). Türkiye – Avrupa Göç Sistemi: Misafir İşçilikten Ulus-Ötesi Kimliklere. İhlamur-Öner, S.G., Şirin-Öner, N.A. (Ed.). *Küreselleşme Göç Çağında Kavramlar Tartışmalar*. İstanbul: İletişim Yayınları.

- Kaya A.-Kentel, F. (2005). *Euro-Türkler Türkiye ile Avrupa Birliği Arasında Köprü mü, Engel mi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayını.
- Kaya, A. (2009). Euro-Türkler ve Kuşaklararası Bazı Farklılıklar. *Radyovizyon Dergisi*, Ankara, s.42–46.
- Kaya, A. (2000). *Sicher in Kreuzberg. Berlin'deki Küçük İstanbul, Diasporada Kimliğin Oluşumu*. İstanbul: Buke Yayınları.
- Kelek, N. (2005). *Die fremde Braut. Ein Bericht aus dem Inneren des türkischen Lebens in Deutschland*. Köln: Kiepenheuer & Witsch.
- Kelek, N. (2006). *Die verlorenen Söhne. Plädoyer für die Befreiung des türkisch-muslimischen Mannes*. Köln: Kiepenheuer & Witsch.
- Kelek, N. (2008). *Bittersüße Heimat. Bericht aus dem Inneren der Türkei*. Köln: Kiepenheuer & Witsch.
- Koç, Y. (1981). Planlı Dönemde İşçi Hareketlerini Belirleyen Etkenler. *ODTÜ Gelişme Dergisi Planlama Özel Sayısı*. s. 287-348.
- Kostaryano, R. (2000). *Kimlik Pazarlığı-Fransa ve Almanya'da Devlet ve Göçmen İlişkileri* (Çev. A. Berktaş). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kumrular, Ö. (2008). *Avrupa'da Türk Düşmanlığının Kökeni, Türk Korkusu*. İstanbul: Doğan Kitap Yayınları.
- Leggewie, C.- Şenocak, Z. (1993). *Deutsche Türken-Türk Almanlar*. Hamburg: Rowolt Taschenbuch Verlag.
- Merkel sieht Deutsche Einheit noch nicht vollendet. Erişim: Financial Times Deutschland, 01.10.2011
<http://www.ftd.de/politik/deutschland/:videobotschaft-der-kanzlerin-merkel-sieht-deutsche-einheit-noch-nicht-vollendet/60110977.html>
- Ong, W. J. (1995). *Sözlü ve Yazılı Kültür / Sözü'n Teknolojileşmesi*. (Çev. S. Postacıoğlu Banon). İstanbul: Metis Yayınları.

- Ortaylı, İ. (2008). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Öztürk, A. O. (2001). *Alamanya Türküleri, Türk Göçmen Edebiyatının Sözlü, Öncü Kolu*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Park, R. E. (2002). Migration und der Randseiter. P-U. Merz-Benz ve G. Wagner (Ed.) *Der Fremde als soziale Typus: Klassische soziologische Texte zu einem aktuellen Phänomen*. s.55–71, Konstanz: UVK Verlagsgesellschaft.
- Pelek, S. (2011). Die Meisten Meine Freunde waren Deutsche Goddar, *Auf Zeit. Für Immer*. (Hrsg.) J. Goddar ve D. Huneke. Bonn: Bundeszentrale für Politische Bildung Yayını.
- Richter, M. (2005). *Geldiler ve Kaldılar Almanya Türkleri'nin Yaşam Öyküleri*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Sarrazin, T. (2010). *Deutschland schafft sich ab: Wie wir unser Land aufs Spiel setzen*. München: Deutsche Verlags-Anstalt.
- Schiffauer, W. (2008). *Parallelgesellschaften. Wie viel Wertekonsens braucht unsere Gesellschaft? Für eine kluge Politik der Differenz*. Bielefeld: Transcript Verlag.
- Sennett, R. (2011). *Karakter Aşınması Yeni Kapitalizmde İşin Kişilik Üzerindeki Etkileri*. (5. bs). (Çev. B. Yıldırım). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Simmel, G. (2002). Exkurs über den Fremden. P-U. Merz-Benz ve G. Wagner (Ed.) *Der Fremde als soziale Typus: Klassische soziologische Texte zu einem aktuellen Phänomen*. s.47–54, Konstanz: UVK Verlagsgesellschaft.
- Statista (2013). Erişim: 20.01.2013, Die Statistik der durchschnittlichen Brutto-Jahresarbeitslohn je Arbeitnehmer in Deutschland von 1960 bis 2010. <http://de.statista.com/statistik/daten/studie/164047/umfrage/jahresarbeitslohn-in-deutschland-seit-1960/>

Sulari, D. (1969). *Değişler*. Köln: TürküOla.

Şen, F. (2008). Avrupa'nın Yeni Yahudileri. *Referans Gazetesi*. Erişim: 05.12.2012, http://www.radikalreferansarsivi.com/haber.aspx?HBR_KOD=97254.

Tezcan, M. (1993). "Almancı Aile" –Ülkemizde Yeni Bir Aile Türü-. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*. 26, 2, s. 51–56.

Tezcan, M. (2000). *Türk Ailesi Antropolojisi*, Ankara: İmge Kitapevi Yayınları.

Toksöz, G. (2006). *Uluslararası Emek Göçü*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

TUAM, Hakkımızda. Erişim: 05.12.2012, <http://www.zfti.de>

Türk, F. (2007). Die jungtürkische Revolution von 1908 und die Rolle Deutschlands. *Eurasisches Magazin*. Ausgabe Nr. November 2007 (30.11.2007), Altomünster: Eurasischen Verlag.

Türkdoğan, O. (1973). *Batı Almanya'nın Bir Kentinde Türk İşçilerinin Sosyo-Ekonomik Yapısı*, Ankara: Atatürk Üniversitesi Yayını.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. (1982). *T. C. Resmî Gazete*, 17844, 20 Eylül 1982.

Uslucan, H. H. (2011a). Wie Fremd sind uns "die Türken"? *APuZ Aus Politik und Zeitgeschichte* 61. 43/2011, 3–8.

Uslucan, H. H. (2011b). 50 Jahre Anwerbeabkommen mit der Türkei, *APuZ Aus Politik und Zeitgeschichte*, 43/2011, s. 3–8.

Uygur, N. (2006). *Kültür Kuramı* (3. bs.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Yasa, İ. (1979). Dış Göçler ve "Almancı Aile". *Sosyoloji Konferansları; Ord. Prof. Hilmi Ziya Ülken Anısına*. s. 17. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayını. s. 82–87.

- Yasa, İ. (1979). Dış Göçler ve “Alamancı Aile”. *Yurda Dönen İşçiler ve Toplumsal Değişme*. Ankara: TODAAİE Yayını. No: 182.
- Yıldırım, D. (1998). Coğrafya’dan Vatan’a Geçiş ve Vatan ile Göç Ediş Problemi, *Türk Bitiği* (s. 134-144), Ankara: Akçağ Yayını.
- Yılmaz, G. (2006). *Davut Sularî ve Ozanlık Geleneği İçindeki Yeri*. Yüksek lisans tezi. Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Yunus Emre Enstitüsü, Hakkımızda. Erişim: 05.12.2012, <http://yunusemreenstitusu.org/turkiye/index.php>
- Yurtdışı Göç Hareketleri ve Vatandaş Sorunları*. (1973). Ankara: TC Dışişleri Bakanlığı Ekonomik ve Sosyal İşler Genel Müdürlüğü Yayını.
- Zeit Punkte, Die Zeit. (2/1999). *Türken in Deutschland. Ihre Sorgen, Ihre Erfolge, Ihre Zukunft*. Hamburg.

EKLER

Ek 1: Görüşme Öncesinde Yapılmış Açıklama

Bu çalışma Ankara Hacettepe Üniversitesi'nde halkbilimi sahasında yapılan bir doktora araştırmasıdır.

Üniversitede Almanyalı Türkleri (Atürkleri) yerinde araştırmak istemektedir.

Atürkler 50 yıldan beri bu ülkede çalışmakta veya yaşamaktadır.

Atürkler bu ülkede nasıl yaşamaktadır?

Atürkler nerelerde ve nasıl çalışmaktadır?

Burada kendi gelenek, görenek ve inançlarını nasıl yaşamaktadır?

Atürkler 50 yıldan beri hangi sosyal, ekonomik ve siyasi aşamaları kaydetmiştir?

Kendi gelenek, görenek ve inançları onların iş ve aile hayatını olumlu veya olumsuz etkilemiş midir?

Bu ve benzeri konularda kişiler, firmalar, dernekler ve kurumlardan anlatı veya görüşmeye katılım aranmaktadır.

Almanyalı Türkler Başarı Profili bu anlatılara bağlı sizin aktardıklarınıza göre sergilenecektir.

Almanya ve Türkiye'deki sivil toplum örgütleri, çeşitli kültürel ve siyasi kurumlar, ayrıca TC Anayasası'nın 62. maddesine göre Türkiye Cumhuriyeti kendi yükümlülüğüne dayanarak bu ve benzeri araştırmaların sonucunda çıkan duruma göre yürütmeler yapmaktadırlar.

Eğer siz de bu çalışmaya katkıda bulunmak istiyorsanız (www.makifkorkmaz.com) internet sayfasına girip bizimle iletişim kurar mısınız? İsterseniz oradaki formu, kendi anlatmak istediğin biçimde doldurduktan sonra doldurulmuş biçimiyle kaydedip (korkmazmakif@hotmail.com) a yollayabilir misiniz?

Teşekkür ederim!

Araştırmacı: Mehmet Akif KORKMAZ

İletişim: Almanya Passau Üniversitesi Sprachenzentrum 9432 Passau

Cep: (+90) XXX XXX XX XX

Handy: (+49) XXX XXX XX XX

Ek 2: Araştırma ve Görüşme Formlarından Üç Örnek

ALMANYA TÜRKLERİ BİYOGRAFİK ANLATIMLARI VERİ FORMU (Sekizli-Genel)							
(_____) Kişi İle Yapılan ____/____/ 20 ____ Tarihli Görüşme							
1.	Kendini tanıtır mısın?						
2.	Başarılı bir insan olarak kimi örnek verebilirsin?						
3.	Başarmak ve başarı sence ne demek?						
4.	Başarılı olmak neye bağlı ve neye bağlı değil?						
5.	Burada kazandığın seni başarılı kılan bir şey var mı?						
6.	Bir başarı prensibin var mı?						
7.	Başarısız olma sebepleri nedir?						
8.	Yabancılıktan kaynaklanan bir zorluk yaşadın mı?						
Evli	Bekâr	Dul	Beraber	İşçi	Eğitimli	Doğ. Y.	19 _____

ALMANYA TÜRKLERİ BİYOGRAFİK ANLATIMLARI VERİ FORMU (On ikili-Genel)							
() Kişi İle Yapılan ____/____/ 20 ____ Tarihli Görüşme							
Not: Buradaki bilgiler bilimsel analize sayısal veri olarak geçecektir.							
1.	Adınız, yaşınız yaşadığınız yer ve medeni durumunuz nedir?						
2.	Asıl mesleğiniz ne, şimdi ne iş yapıyorsunuz? [Öğrencide okul adı]						
3.	Bir başarı olayının hikâyesini anlatınız.						
4.	Başarısızlık nedir, zorluk yaşadığınız bir olayı anlatınız.						
5.	En büyük hayaliniz nedir?						
6.	Boş vakitlerde ne yaparsınız, yıllık izinleri nerede geçirirsiniz?						
7.	Sporla ilginiz nasıl?						
8.	Alışveriş yerleriniz nereler?						
9.	Herhangi bir gazete alır mısınız ve adı ne?						
10.	Eşinizle nasıl tanışıp evlendiniz, düğününüz nerede ve nasıl oldu?						
11.	Sünnet ve/ya ibadet merasimlerinde bulundunuz mu?						
12.	Ebedî istirahatınızın nerede olmasını istersiniz?						
Evli	Bekâr	Dul	Beraber	İşçi	Eğitimli	Doğ. Y.	19 _____

ALMANYA TÜRKLERİ BİYOGRAFİK ANLATIMLARI VERİ FORMU (Kırkılı-Genel)	
() Kişi İle Yapılan ____/____/ 20 ____ Tarihli Görüşme	
Not: Buradaki bilgiler sadece bilimsel analize sayısal veri olarak geçecektir.	
1.	Ad
2.	Doğ. Yeri ve Yılı
3.	Medeni durum
4.	Asıl meslek
5.	Şimdiki iş
6.	Almanya'ya geliş amacınız neydi?
7.	Buraya nerden geldiniz?
8.	Buraya kimle geldiniz?
9.	Buraya hangi vasıtayla nasıl geldiniz?
10.	İlk geldiğiniz işyeri neydi?
11.	İlk geldiğiniz çevre nasıldı?
12.	İlk geldiğiniz yerde nerede kaldınız?
13.	İlk geldiğinizde alışverişi nasıl yaptınız?
14.	İlk geldiğinizde yabancı biriyle tanışıp görüşmeye başladınız mı?
15.	Eşiniz ve çocuklarınızla bir araya gelmeniz nasıl oldu?
16.	Ailenin bir araya gelmesi sizlere neler getirdi?
17.	Eşinizin çalışma hayatı oldu mu?
18.	Çocuklarınız okul ve eğitimi nerede geçti?
19.	Çocuklar okulda problem yaşadılar mı?
20.	Meslek eğitimi ve iş almaları nasıl oldu?
21.	Çocuk ve gençlerin yabancılarla arkadaşlığı nasıl olmalı mı?
22.	Çocuklarınızın düşün ve evlilikleri nasıl oldu?

23.	Yabancı ülkede yaşamının ağır olan tarafları var mı?						
24.	Burada size en zor gelen şey nedir?						
25.	Avrupa'da yaşamının iyi yönleri var mı?						
26.	En iyi ve en başarılı olduğunuz bir hatıranız var mı?						
27.	Bu başarı neye bağlı?						
28.	İzniniz nerede geçer?						
29.	Neden başka tatil yerlerine gidilmez?						
30.	Almanca olarak görülmekten problem çıkıyor mu?						
31.	Türkiye'de en çok neyin eksik olduğuna inanıyorsunuz?						
32.	Geri dönüş planlarınız oldu mu, hâlâ var mı?						
33.	Hangi bayramları ve merasimleri kutlarsınız?						
34.	Kurban-R.Bayr. ☐ Mevlit ☐ Sünnet ☐ Nişan ☐ Düğün ☐ Doğ. Gü ☐ Yılbaşı ☐ Doğum ☐ diğer:						
35.	Gazete alır mısınız?						
36.	Boş vakitlerde kahve ve lokal, pastane, cami lokali vb nereye gidersiniz?						
37.	Başa dönseydiniz ne olmak için çalışırdınız?						
38.	Başa dönseydiniz nerede olmak için çalışırdınız?						
39.	Boş vakitlerde gün ve toplantılar yapar mısınız? (Kadın)						
40.	Fala ve nazara inanır mısınız? (Kadın)						
41.	Kahve Falı ☐ Muska ☐ Nazar ☐ Büyü ☐ Dilek ☐ Mum Dikme ☐ Bez Bağlama						
Evli	Bekâr	Dul	Beraber	İşçi	Eğitimli	Doğ. Y.	19 _____

Ek 4: Görüşmelerde Yaşanmış Bir Problem Örneği

Görüşme Başvurusu

Merhaba X X Bey,

Passau Üniversitesi'nde Türkiye MEB adına Türkçe okutmanı olarak çalışıyorum. İşimden ayrıca Ankara Hacettepe Üniversitesi'nde halk bilimi sahasında bir doktora araştırması yapıyorum. Almanyalı Türklerin genel başarı anlatılarındaki aile, gelenek ve inanç ilişkisinin işlevi konusunu çalışmaktayım.

Bu çalışmama Almanyalı Türklerin en önemli fotoğraf sanatçısı olarak sizin katılımınızı istiyorum.

Geniş anlamda "Almanyalı Türkler Başarı Profili" konulu çalışmam, direk saha araştırmasına dayanıyor. Teorik hazırlık çalışmasındaki kaynaklar beni size yönlendirdi. Sizin için hazırladığım 10 soruluk kısa görüşme formunu cevaplarsanız çok sevineceğim.

Selamlarımla!

Mehmet Akif KORKMAZ

Web: www.makifkorkmaz.com Mail: [KorkmazMAkif\(at\)Hotmail.com](mailto:KorkmazMAkif(at)Hotmail.com)

TR-Tel: (+90) XXX XXX XX XX Almanya-Tel: (+49) XXX XXX XX XX

Cevap aradığım sorular

M. Bey yazar, yapımcı ve fotoğrafçı olarak çok boyutlu çalışmaları olan Almanyalı bir sanatçı olarak kendinizden bahseder misiniz?

Cevap:

Almanya'da başta fotoğraf olarak birçok çalışmanızda göç ve göçmenler temasını neden seçtiniz? Bu seçim neyin sonucuydu? Bireysel hikâyenizin etkisi var mı?

Cevap:

Sizin bu Almanya'daki çalışmalarınıza benzer olan veya örnek olabilecek kimseler var mı(ydı)? Almanyalı Türklerde ilk olmayı nasıl tarif ediyorsunuz?

Cevap:

Başarınızın prensibini bir fotoğraf konusu yaparsanız, bu çalışmanızdan çıkan fotoğraflar nasıl bir eser olurdu? Bu resimler bize neler anlatırdı?

Cevap:

Sizin için aileniz ne kadar önemli?

Cevap:

Hayatınıza ailenizin katkısı nerelerde oldu?

Cevap:

Almanya'da dışlandığınız oldu mu?

Cevap:

Kendinizin sanata yönelmesinde aile, inançlar veya geleneklerin etkisi nedir?

Cevap:

Almanya'nın tüm bu başarılarınızda bir etkisi var mı?

Cevap:

Hayatınız bundan sonra nerede ve hangi plânlarla sürecektir?

Cevap:

Bu görüşme için size çok teşekkür eder, sanatlı ve sağlıklı günler dilerim!

18.12.2011 Tarihli Cevap

Sayın Korkmaz,

Ben kendimi "başarılılar" arasında görmediğim gibi (TR'deki tavır ve yaşam tarzımı Almanya'da da sürdürdüm). Orada "başarılı Türklerin" fotoğraflarını da çekmedim. Çoğunlukla "En Alttakileri" çektim, bu nedenle benim profilimin, Sizin araştırmanıza uymadığımı düşünüyorum.

Sıcak selamlarımla

X. X.

Ek 5: Almanya’da Son On Yılda Gerçekleşen Cami Saldırıları Hakkında Federal Meclise Verilen Bir Soru Önergesi

Önergenin konusu ve meclisin önergeye verdiği cevap özetle şudur. Die Linke – Sol Parti Başkanı Dr. Gregor Gysi, grubu adına Almanya’da Müslüman ibadethanelerine karşı yapılan saldırı, tehdit ve yıpratmalar hakkında bir soru önergesi vermiştir. Almanya’da camilere karşı yapılan saldırılar başlığını taşımakta ve on üç sorudan oluşmaktadır. 11 Eylül 2001–2011 arasında on yılda 92 camiye 122 saldırı ve 50 kadar çeşitli tehdit eylemleri olmuştur. Bunlardan başka açıklanamayan birçok tehdit ve saldırının varlığından bahsedilmektedir. Almanya ve komşu ülkelerde faal olan ırkçı ve Müslüman karşıtı organizasyon ve grupların açık açık yaptıkları faaliyetlere karşı hangi önlemlerin alındığı sorulmaktadır. Önergenin verildiği yıla kadar meydana gelmiş saldırı, tehdit ve yıldırımların nerede, nasıl ve kimler tarafından yapıldığına dair net bilgiler istenmiştir. Metnin tamamına erişim için meclise ait şu adrese bakınız.

(Kaynak: <http://dipbt.bundestag.de/dip21/btd/17/093/1709350.pdf>)

Meclis İçişleri komisyonunun 18.05.2012 tarihli cevabı şöyledir. Hükümet kayıtlarında bu süre içinde camilere karşı yapılmış 219 siyasi amaçlı saldırı kaydı bulunmaktadır. Karalama, çamur atma ve tehdit etme siyasi saldırı kapsamında olmadığından bunlara dair bir kayıt bulunmamaktadır. Verilen cevapta olay sayısından başka hiçbir bilginin olmaması dikkat çekicidir. Metnin aslı için bakınız.

(Kaynak: http://www.bundestag.de/presse/hib/2012_05/2012_250/04.html)

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Mehmet Akif KORKMAZ

Doğum Yeri ve Tarihi : Bulancak, 01.01.1965

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı

Yüksek Lisans Öğrenimi : Hacettepe Üniversitesi Türk Halkbilimi

Bildiği Yabancı Dil : Almanca

İş Deneyimi

Çalıştığı Kurumlar : Milli Eğitim Bakanlığı'nda Türkçe, Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği.

: Almanya Passau Üniversitesi'nde Türkçe Okutmanlığı.

İletişim

E-Posta Adresi : korkmazmakif@hotmail.com

Kişisel Web Sayfası : <http://www.mehmetakifkorkmaz.com>

Tarih : 27.12.2012